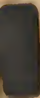
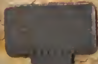

37
22 D
19

[illegible]

[illegible]

* [illegible]

PAVLI IOVII EPISCOPI NVCERINI IN VITAM LEONIS DECIMI PONTIFICIS MAXIMI

PRAEFATIO

AD HIPPOLYTVM MEDICEM CARD. AMPLISS.

AVRENTIVM *Medicem auum tuum magnanime Hippolyte, qui domum vestram in hanc, quam iusta religione veneramur, augustissimæ dignitatis amplitudinem felici virtute prouexit, dicere solitum accepimus, nullum ex toto humanæ vitæ negocio opulentius atque præstantius patrimonium liberis relinqui, quàm virtutis & gloriæ; harum alteram diligenti educatione liberalique disciplina, & domesticis maxime exemplis facile comparari; alteram veluti ab his certissimis seminibus procreatam, enasci sua sponte, & coalescere in immensum. Qua præclara voce, vir ætatis suæ sapientissimus intelligi volebat opes prope vniuersas, principatus, affluentisque Fortunæ caducas & instabiles; egregiæ vero virtutis & laudis possessionem, non modo esse longe firmissimam, verùm etiam in vsum omnis posteritatis maxime diuturnam. Neque id summi viri iudicium hactenus impotens Fortuna visa est vlla ex parte fefellisse, quum adeo insolenter ac acerbo, ereptis omnibus subsidijs ac ornamentis, familiæ vestræ nomen afflixerit, vt nihil omnino relinqueretur, præter ingenitum inuictis animis vestris eximiæ virtutis studium, quo illud pene extinctum reuocari ab interitu, pristinæque dignitati restitui, ad non dubiam salutem humani generis sæpe vidimus. Hoc profecto ardentis & rediuiuæ virtutis lumen, Laurentius à Cosmo Petroque acceptum per manus, vti in cursu veteres Græci lampada sequentibus dare erant soliti, Leoni Clementique tradidit, vt tibi demum cunctis naturæ fortunæque muneribus ornatissimo, latissima successione traderetur. Itaque quod tibi vni iure optimo debebatur, Leonis patrui tui effigiem veræ similitudinis, quantum fideli stilo præstari potuit, latissime expressi, in hoc non inepte (vt arbitror) pictorum morem secutus, à decreto in eadem tabula, ambitiose vagantium, scilicet vt maiorum quoque tuorum vultus, illam virtutem viuide spirantes, quam tu feliciter æmularis, obiter conspicerentur. Quibus propositis augustæ virtutis hortatoribus, facile sperauerim, te ab excelsi flagrantisque animi magnitudine non modo æquaturum gentilitias laudes, sed multò altius atque felicius ad gloriam prouolaturum; siquidem in summa indole, primæ fere lanuginis, quum singularum virtutum, quæ in maioribus tuis enituere singulos flores, rara felicitate decerpseris, ita studia tua nobilissimarum disciplinarum atque artium spectatis operibus, & incredibili quadam ingenij fœcunditate protulisti, vt iam florentissima ingenia, quæ domi liberaliter alis, non plus te vti admirabilis*

beneficaeque naturæ dominum obseruent, quàm ab erudita ingenij subtilitate, magistrum censoremque suspiciant. Sed hæc magna & mira fortasse in cæteris senatoribus in te perfecto minora angustioraque sunt illo pernobili militaris animi tui vigore, quo dudum in Pannonia Solymano, trahenti totius Orientis opes & copias armatus occurristi: Quum tam forti quàm pio constantis animi decreto, ad non dubiam spem inusitatæ laudis te ipsum pro Christiani nominis salute deuouisses. Ab hac quidem ardentis ingenij mirifica cupiditate, quando in oculis fortissimarum totius Europæ nationum, ad vberiorem victoriam sacrato dignus exercitu spectareris, eam nominis famam prætulisti, vt secundissimo quodam fato in hanc lucem instaurati sæculi productus esse uideare ad sacri ordinis amplissimum decus, & ad solidam Clementis patrui felicitatem, in cuius tutela omnis iam Italia, diuino eius consilio parta pace, conquiescit.

VALE.

ANGELI CONSTANTII NEAPOLITANI

Fleuit Alexander tumulum quum uidit Achillis
Et dixit faustos heu nimium cineres
Quorum Mæonij testantur sacra poetæ
Carmina uictrici prælia gesta manu;
Idem uitales si nunc quoque carperet auras
Diceret ingenti liuidus inuidia:
Saluete o Decimi felicia busta Leonis
Quem sic facundo Iouius ore canit.

COSMO MEDICI, DVCI FLORENTINORVM PETRVS VICTORIVS S. D.

ST hoc in more poſitum, conſuetudineque agricolarum, vt, quos primos arbores ſtudio domini ſatæ, fructus ferunt, ad eum deferant: ipſumque antè alios velint ſapores pomorum guſtare, ac ſuauitatem illam ſentire. Nobis in hoc officioſam nationem imitari, inſtitutumque diligentium colonorū ſequi, viſum eſt. Cum enim tu quoque campum hunc muſarum ſtudioſè colueris, ſtirpesque nobiles multas, ac peregrinas in eo diligentia tua ſeueris, vidêtur ad te potiſsimum primitiæ ipſius pertinere: ampliſsimoque nomini tuo, ac tuorum, qui agrum hunc pararunt: incultum tamen, ſpiniſque obſitum reliquerunt, conſecrari omnino debere. Cum enim (vt aliquando præclari operis principium ordiremur) magnus aceruus librorum ſedulò à nobis euolueretur, incidimus in libros Pauli Iouii, quibus Leonis X. Pont. Max. vitam resque geſtas ſe perſcripturum profeſſus, omnem familiam veſtram mira vbertate ingenii, copiaque verborum ornauit: ac magnis, debitiſque laudibus ad cœlum tulit: Vt enim antiquis plurimis, & Græcis, & Latinis ſcriptoribus bibliotheca referta eſt, ita etiam monimentis nouorum ingeniorum abundat: nec parua inferioris ætatis auctorum copia illuc congeſta eſt. Quod ab eximia liberalitate veſtri generis, ſummoque amore in literas, cæteraſque ingenuas artes, profectum eſt. Eos igitur placuit primos excuſum dare, quòd lucem non paruam veſtris rebus allaturi ſint; quanquam domus tua per ſe clariſsima eſt: & in ſummum iam pridem honoris, dignitatiſque gradum peruenit. Sed eo etiam libentius hoc fecimus, quia Coſmus ille, cuius tu, quemadmodum

nomen refers, ita etiam virtutem imitaris: ac Laurentius nepos, qui in his libris valdè celebrantur, fons atque origo huius beneficii, quo tu perpetuò tibi animos studiosorum obligabis, fuerunt: certos enim homines, huic negotio conficiendo idoneos, in Græciam miserunt, atque huc magnam vim optimorum librorum conuexerunt: sed etiam adhibita summa diligentia Latinos multos ex hac nostra terra coëgerunt, exscribendosque vbique magnis sumptibus curarunt: Hoc enim quoque ab amatoribus literarum ignorari: patique longitudine temporis obscurari, æquum non erat. In hoc verò opere, vt reliquæ maiorum tuorum singulares virtutes illustrantur, ita etiam egregia hæc voluntas, operaque erga studia literarum: excellensque liberalitas in studiosos earum, celebratur. Præterea (quod in omni negotio primum est) lætum, faustumque initium auspicari volumus, vt, quemadmodum honesta hæc familia ab his radicibus orta, diu floruit: semperque magis admirabilibus quibusdam, diuinisque rationibus statum suum auxit: nunc autem in primis viget, ac maiora, præsentioraque bona, virtute præsertim atque prudentia tua hominibus de se pollicetur, ita etiam ingens hoc beneficium, à maioribus illis tuis natum studioque eorum, qui sequuti sunt, retentum: à te verò nunc noua hac ratione valdè amplificatum, & in fines omnium terrarum prolatum; cotidie magis crescat, vtilitatesque infinitas cupidis bonarum artium afferat. Quod & tota mente debemus optare: &, cognita animi tui alacritate, qua rem aggressus es, constantiaque in consiliis tuis ad exitum perducendis, licet sperare.

Vale.

PAVLVS IOVIVS EPISCOPVS NVCERINVS AD ALEXANDRVM MEDICEM REIPVBLICAE FLORENTINAE DVCEM MAGNANIMVM.

VVM vitam Leonis Decimi patrui tui, efflagitante Hippolyto Cardinale, is enim me ad id munus suscipiendum liberaliter inuitarat, ac demum cohortante ipso & cuncta ordine docente Clemente Pontifice, quatuor libris absoluissem, vtrunque magna fortunæ acerbitate hora fatalis eripuit. Itaque orbatus duobus longe maximis atque certissimis vitæ studiorumque meorum præsidijs, me rectè persanteque facturum existimaui, si ea vigiliæ, quæ maiorum tuorum memoriam continerent, sub tutela tui nominis ederentur, quum iure optimo successionis, non modo principatus fortunarumque omnium, sed etiam veræ gloriæ, cuius Medicea gens auidissima semper fuit, hæreditatem sis consecutus. Quando supra opes vetustatemque originis & domesticam disciplinam, qua incomparabili elegantia cum laude maiores tui floruerunt, noua decora & augustiora quidem intra penates intuleris, nequaquam parta, ludentis fortunæ temeritate, sed grauissimis quæsita virtutibus. Præbuisti siquidem vixdum pubescens non ambigua adhuc & incerta luce indolis, veram spectatis operibus virilis & viuidæ virtutis opinionem, quum Cæsaris armis recepta Florentia, rempublicam popularium dira ambitione deformatam, ad optimatium authoritatem atque consilium reuocares, promulgareturque subinde illud generosum & salutare Amnestiæ decretum, & quo nihil afflictæ ciuitati salubrius fuit, expeditis & incorruptis iudicijs per singula fora constitutis, æqualem cunctis synceri constantisque animi gratiam & studium pollicereris. Intra enim quatuor tantum indomitæ insaniæ capita, octouiralis gladius lege egerat, ac eo seueritatis & clementiæ temperamento acerbissimis & veteribus inimicis vrbem repurgasti, eaque animi constantia tulisti patrui pontificis interitum, & dum aduersus inquietorum ingenia & externam vim munitissimam arcem erigeres, ea felicitate insidiantium vitæ tuæ, propinquorum tela, & machinas euitasti, vt in his asperrimarum rerum actionibus, neque absoluta ataui Cosmi prudentia, neque proaui Laurentij à præalto ingenio matura celeritas, neque Leonis præclara & ingens animi magnitudo, neque clementia, moderatio & patientia, quibus Clemens aliquanto clarior quàm felicior fuit, desiderari posse uiderentur. Has nimirum virtutes agnouit Cæsar, filiamque tibi matura-

tis nuptijs coniugali in thoro collocauit. Quo incomparabili facto & Cæsar ipse singularem præstantis iudicij eximiæque liberalitatis & inconcussæ fidei laudem est adeptus, & opes tuæ aduersus omnem inuidiam firmissimæ constitutæ. Tu vero enixe contendes, vt certam harum opum & virtutum possessionem non solum tueare diligenter, verum etiam promotis finibus fortiter extendas, Dabisque subinde operam liberis, vt hic qui in te vno viget, nobilissimæ stirpis sanguis felici Margaritæ vxoris fœcunditate propagetur. Speramus enim te procreaturum liberos Augusto socero, & maioribus tuis virtute persimiles.

VALE.

VITA LEONIS DECIMI PONT. MAX. A PAVLO IOVIO EPISCOPO NVCERINO CONSCRIPTA.

EDICEAE gentis nomen tametſi multis antè annis in Etruria admodum illuſtre fuerit, certam tamen ac ſtabilem magni COSMI virtute claritatem cepit. Nam Syluester qui Viceccomitis Inſubrum Ducis impetum in Apennino ſtrenue retardauit, & Auerardus atque Ioannes quondam opibus ac vrbana gratia florentes, nunquam vel equeſtris ordinis dignitatem, vel ordinarios liberæ ciuitatis honores, inter multos æquales patritios exceſſerunt. Fuit autem COSMVS Leonis X. Pont. Max. (cuius vitam ſcripturi ſumus) proauus. Eum ab ineunte ætate adeo graui, excelſoque ingenio extitiſſe ferunt, vt perſpicaciſsimi ciues (quorum ea ætas admodum ferax fuit) iuuenem COSMVM ad omnia ſumma natum eſſe iudicarent. Excoluerat enim ſe pertinaci labore cunctis iis artibus ac diſciplinis, quæ homines vera virtutis gloria perbeatos ac Diis ſimiles efficere conſueuerunt. Pietate in primis eximia, cum probatiſsimæ vitæ ſacerdotibus certabat, vitæ quoque temperantia, honeſtate, doctrinaque cum optimis philoſophis contendere erat ſolitus, magnitudine vero animi, magnificentia ac liberalitate, vel opulentiſsimis regibus æquabatur. Quibus moribus tametſi ſingularē ab omniū ordinum hominibus gratiam maturē collegerat, inuidiæ tamen, tantarum etiam virtutum ſubſidio fretus, reſiſtere vix potuit. Circumuentus enim ab inimicis, & ab iis qui ſpecie honeſti nimiam eius potentiam formidabant, ceu mox obfuturam publicæ libertati, in carcerem eſt coniectus. Verum in tanti viri capitis diſcrimine conſternata maxima parte ciuitatis, aduerſus paucorum potentium crudelitatem pluribus ſententiis atque ſuffragiis eſt impetratum, vt virtuti ac innocentiæ parceretur. Inde cū exulatum Venetias abiiſſet, tanta animi fortitudine ac induſtria apud omnes egit, vt nō modo famam ac fortunas ſuas (quas inimici acerbiſsimo liuore inducti, conturbatas ac penitus conuulſas videre cupiebant) vbique terrarum egregie conſeruarit, ſed & ſuis ciuibus & Venetis longe prudentiſsimis Senatoribus, multo quàm antea ſapientior ac admirabilior euaſerit. Secuta demum eſt non toto vertente anno in Rep. Florentina mira tranquillitas æquiſsimis hominibus in magiſtratu ſuccedentibus, ita vt COSMVS, qui Reipublicæ turbulentiſsimorum ciuium vi atque audacia commotæ, ſæuis ſlucti-

bus in alienam terram eiectus fuerat, incredibili studio atque pudore totius ciuitatis in patriam fit reductus. Tum vero renouata constitutaque Republica, perniciosis vel suspectis ciuibus Senatu amotis aut expulsis, probitati, bonisque artibus dignissimus locus est patefactus. Ab eo enim tempore Florentini eiusdem diuini hominis consilio sæpe pro communi pace, pro patria libertate, amplitudinéque imperii feliciter arma tractarunt, priuatas opes auxerunt, vrbemque suam eximiis cunctarum artium ornamentis illustrarunt. Ipse COSMVS, vt erat incomparabili iudicii grauitate, infinitáque prudentia, supra cæteras res omnes, studiosis egregiisque rerum scriptoribus fauendo donãdoque immortalitatem literarum beneficio gloriosa quadam auiditate concupiuit: quòd ciues quibus ipse permulta pecuniæ atque honorum beneficia contulisset, vel immemores aliquãdo futuros vel omnino interituros diceret. itemque prætoria, villas, templaque ab se regio sumptu ædificata, haud multo post vel temporis vel hominum iniuria labefactari posse, ac absumi penitus arbitraretur. Erat priuatis in rebus suis domesticisque sumptibus natura & consuetudine minimo cõtentus, vtpote qui ciuili cultu vixerat, frugalique & munditiis potius referta quàm lauta mensa vteretur. At cum clari hospites & præsertim aduenæ virtute insignes occurrerent, nullis vel maximis sumptibus parcendum putabat, quin splendidissime excipiendo largiendoque totum pecuniæ vsum facultatesque omnes ad splendorem & gloriam reuocaret. Vixit ad summam prope senectutem integra authoritate ac florenti semper gloria recte atque feliciter administratæ Reip. & in ea quoque parte beatus, quòd non modo Petrum filium probitate singularique prudentia præstantem, verum & nepotes pueros auita summarum virtutum indole conspicuos relinquebat. Moriens COSMVS PATER PATRIAE decreto publico est appellatus, idque sempiterni honoris causa marmoreo eius tumulo fuit inscriptum. COSMO vita functo Petrus filius regendæ Reipublicæ gubernacula, quæ pater plurima ex vsu præcipiens de manu tradiderat, cunctis ab initio fauentibus cepit. Sed non multo post in eum intestina occultaque odia è tenebris infensissimorum animorum eruperũt, quæ Mediceorum æmuli authoritate & fortunis admodum potentes, viuente COSMO varia dissimulatione compresserant, cum vim inueteratamque prudentiam cautissimi ac excellissimi senis pertimerent. Erat enim Petrus recto potius, constantique animo, quàm acri atque vehementi, ob idque etiam eum opportunum iniuriæ putabant, quòd ab diuturnis atque sæuissimis articulorum doloribus se ipso habetior factus, magnam partem innati vigoris amisisse videbatur. Itaque multis rerum nouarum cupidis, aut inexpiabili liuore flagrantibus, ad commutandum Reipublicæ statum intentis, duæ veluti per iocum ciuium factiones sunt excitatæ, eorum scilicet qui montana aut plana vrbis incolerent. Quibus

nominibus haud obscure Lucas Pittus paulo ante COSMI æmulus veluti factionis princeps indicabatur. Nam Lucas ad Romanam portam editiore in loco ad effigiem munitæ arcis ingentem domum extruxerat, vt COSMVM magnificentiæ gloria superaret, qui suas ædes trans Arnum amnem plano vrbis loco ex veteris architecturæ præceptis elegantissimas ædificasset. Coniuratum est in Petri caput, quod aliter occupandæ reipublicæ negotium transigere posse desperabant. Constitutusque insidiis locus ad suburbanam ædem diui Antonii, vt redeuntem è Caregia villa illigatum fasciis ac vsu pedum carentem interficerent. Sed Dii ea die innocentissimi hominis salutem egregie sunt tutati. Nam Petrus de insidiis certior factus, diuerso itinere in vrbē est delatus, detectisque inimicorum consiliis, vt Remp. malis ciuibus repurgaret, nouosque subinde senatores deligeret, armatum populum ad concilium aduocauit, cuius studio atque authoritate qui res nouas moliebantur Senatu ac patria exacti sunt. In iis fuere viri nobilitate spiritu atque opibus insignes, Angelus Acciaiolus equestris ordinis, Detesaluius Nero, & Nicolaus Soderinus, qui summum paulo antè in ciuitate gesserat magistratum. Ii cum suis consiliis perculsi atq. afflicti, Florentia profugissent, adirentque longo errore cunctos Italiæ principes, sollicitandis tentandisque eorum animis, vndique Petro Medici bellum concitabant: Sed ille Galeacio Sfortiæ & Ferdinando Aragonio arctissimo fœdere atque amicitia cōiunctus, euocatis ad Etruriæ præsidium eorum copiis, facile inimicorum suorum consilia atque impetum fregit. Eo tamen anno, qui Petri vitæ vltimus & à morte COSMI octauus fuit, illi iidem exules Bartholomæo Coleone in Flaminiam cum veteranis ac ingentibus copiis perducto, magnos belli motus excitarunt. Qui tumultus repente exortus cæterorum principum animos Mediceorum periculo permotos ad tuendam communem salutem ac libertatem erexit, quòd id bellum haud obscure Venetorum auspiciis geri videretur, qui iampridem totius Italiæ imperium immoderata ac impudenti quadam auiditate concupissent. Quanquam ipsi ad eleuādam turbatæ pacis infamiam, se Coleonem (qui vetus eorum erat imperator) cum magna parte exercitus dimisisse, eique imperii militaris titulos abrogasse prædicarent. Galeacius ob eas res traiecto Pado Coleoni validas copias ac acerrimos duces opposuit: atque ipse cum vxore ac ornatissimo comitatu ad tuendam firmandamque Mediceorum dignitatem Florentiam est profectus. Venientem incredibili alacritate ac pompa ciues ordine obuiam egressi, ipsique Medicei iuuenes Cosmianis in ædibus exceperunt. Interim ad Ricardinam amniculum in Bononiensi collatis signis est dimicatum: & adeo pertinacibus animis, vt cum in noctem vehementissima pugna traheretur, armigeri pueri quiete extra ordines circunfusi, veluti ludicro in spectaculo concurrentibus turmis funalia præferrent. Cæterum arte virtuteque Federici Vr

binatis,qui hostem sub occasum solis,ab multo diei æstu fessum, positisque armis nihil iam de imminenti pugna dubitantem adortus fuerat,& tum & in posterum Coleonis impetus fortiter est repressus. Nec multo post Borsius Atestinus Ferrariæ princeps,qui se inter dissidentes pacis sequestrum obtulerat,composita omni controuersia Etruscarum rerum statum pristinæ paci quietiq. restituit. Ab ipso autem Petri excessu Laurentius & Iulianus filii eximio Senatus ac populi fauore munia gerendæ reipublicæ susceperunt. Duxerant illi naturæ ac studiorũ similitudine concordes à teneris annis vitã humanitate, modestia, literis,ac omni deniq. ciuili virtute perpolitam. Vsi namque Gentile Aretino præceptore longe doctissimo atq.sanctissimo,ab ipsis maiorũ suorum vestigiis minime abscedendum esse didicerant. Plurimum quoq. valuerat ad regendam puerorum indolem,vt in lubrica ætate, Lucretiæ Tornabonæ matris diligentia,quæ morum omnium erat moderatrix,ea enim grauitate virilis animi,pudicitia studioque virtutis cũctas ætatis suæ fœminas superabat. Nec in postrema eius laude fuerit Aloisium Pulcium nobilem poëtam ipsius matronæ ingenio ac liberalitate adiutum, Morgantis fabulosi herois admirandas vires Etrusco ac immortali carmine celebrasse. Accessit quoque togatis ac ciuilibus artibus exornatis armorum equitandique peritia,qua tantum vix dum pubescentes excelluêre,vt Iulianus iuuenilis decoris auidus proposito ingenti præmio nobilissimos ac fortissimos quosque equites è tota Italia ad ludicrum certamen inuitarit. Cui spectaculo,apparatu,frequentiaq. hominum valde memorabili Petrus pater præfuit, annotatumque est Iulianum acclamantibus ac fauẽtibus cunctis,multo plures quàm quisquam alius hastas triplici ferro præpilatas in aduersis concurrentium equitum pectoribus perfregisse, eius gloriosi laboris præmium fuit triumphus Politiani diuini poëtæ carminibus celebratus. Nec multo post Laurentius,vt fraternis laudibus æquaretur, nouum spectaculum periculosissimæ pugnæ edidit: in quo non singuli equites cataphracti de more intermedia erectarum tabularum linea discreti concurrebant, sed conglobati confertis turmis ad veri certaminis imaginem libero in campo dimicabant. Huius quoque speciosissimi certaminis memoriam Pulcius ipse Politiani æmulus periucundo edito poëmate sempiternam fecit. Iis artibus atque animis cum haud dubie iuuenilis principes euasissent, tametsi complures illustribus familiis orti gloriæ eorum ac potentiæ inuidebant: vniuersæ tamen ciuitatis consensu, digni rerum fastigio, ac principe loco ferebantur. Nam ipsorum domus veræ munificentiæ, iucunditatis, elegantiæ, virtutumque omnium officina cunctis patebat: superbia, libidine, audacia, simulatione, liuoreque penitus exclusis. Nec multo post Laurentius, cũ animi, tum consilii magnitudinem veris operibus ostendit, quũ forte Volaterrani occiso prætore propter imperii acerbitatem, & salinarum cõ trouersiam,

trouersiam, à Florentinis defecissent. Nam plerisque prudentiæ opinione clarissimis senatoribus, proposita venia potius quàm vi ad officium reducendos esse iudicantibus, ipse contra magnifice disputando peruicit, vt ciuitatem quæ crudeliter atque superbe rebellasset, bello persequerentur: ne quodam inani ac pernicioso clemētiæ lenitatisque nomine, publicam imperii dignitatem amitterent, quam omnino, & fœde quidem apud cæteras essent amissuri, nisi in reos maiestatis, & nefaria arma tenentes, vim exercerent. Itaque eius ductu bellum Volaterranis illatum. Qui omni belli clade perdomiti, expugnatique tormentis, ac admirandis ingentibusque ligneis machinis, ad extremum temeritatis atque sæuitiæ suæ pœnas dederunt: sic vt duplicem Laurentius, cum industriæ militaris, tum ciuilis clementiæ laudem tulerit, quòd summa cum dignitate rebellantem vrbem recepisset, & hostibus quanquam sanguinariis & maxime cōtumacibus vitam & libertatem ac magnam bonorum partem concessisse videretur. Cæterum inopina vis fati humana virtute potentior, eos omni laude florentes, repentino sæuoque turbine inuoluit & obruit. Successerat Paulo Secundo Xystus IIII Pontifex supra sacrarum literarum notitiam bonis malisque artibus instructus. Is pontificiam dignitatem augere, imperium armis proferre, Hieronymumq. præsertim sororis filiū principatu vrbium, ac amplissimis fortunis honestare cupiebat, quando iam cæteros affines Petrum & Raphaëlem insignibus sacerdotiis ditatos cardinei pilei honore decorasset. His consiliis, quominus ad exitum perducerentur, Laurentii ingenium, insignisque authoritas maxime officiebant: quoniam in eius manu consilioque, reipublicæ Florentinæ opes sitæ erant, sensusque is habebat à Pontificis cogitationibus penitus alienos. Nam Xystus antea Laurentium pro Iuliano fratre in petitione cardinalatus omni ope atque industria contendentem diu ac multum ludificatus, differendo ac demum negando, animum eius ac existimationem vehementer offenderat. Quamobrem Laurentius, qui tranquillitatis atque otii studio potentiam principum in Italia exæquatam volebat, nec Pontificis vires nimio plus crescere patiebatur, aduersarium se libidini eius immoderatisque consiliis semper ostendit. Vitellios, quos Xystus vt Tiferno patria expelleret, bello persequebatur, pecunia omnibusq. auxiliis adiuuerat, & ne Pontifex Imolam Flaminiæ vrbem coëmeret (quam Regulus egestate atq. desidia præceps venalē proponebat) interpositis per amicos mensarios rei numariæ difficultatibus, impedimentum attulerat: ita vt iam Laurentio cum Pontifice apertæ simultates intercedere viderentur. Erat tum in vrbe Franciscus Pactius nobilis trapezita, cuius familia Florentiæ vetustate, viris, atque opibus erat insignis, ac ob id Mediceis admodum infensa. Is ingenio peracri & sæuo Mediceos fratres, quos rerum dominos ferre non poterat, maligne ac acerbissime eorum gloriæ obtrectando, Pontifici facile commisit, ope

ramque suam audacter pollicitus est ad eos interficiendos, si pontifex Florentinis in libertate educatis, qui graue seruitutis iugum fortiter essent excussuri, cum ipsa illustri authoritate, qua plurimum posset, tum præsentibus etiam opibus faueret. Xystus, ne tam atrox scelestumque consilium sanctis auribus admisisse videretur, rem totam occulte tractandam perficiendamque Hieronymo demandauit, egitq. cum Ferdinando Aragonio, vt Alfonsus eius filius cum exercitu in Etruriam mitteretur, ea spe, vt sublatis aut eiectis Mediceis, Florentinos sibi eo beneficio obstrictos, solenni fœdere consociaret, quorum postea auxiliis nixus, maiore cum dignitate atque potentia summi pontificatus iura tueretur. Asciscuntur inter coniuratos archiepiscopus Pisanus è nobili Saluiatorum familia, qui priuatas cum Laurentio simultates, eius sacerdotii nomine conceptas exercebat: Itemque Montesiccus vir militaris Hieronymo fidus, qui vt erat manu, ac ingenio promptus, patrãdæ cædis negocium susceperat. Itaque alius alia de causa simulanter diuerso tempore Roma profecti, Florentiam perueniunt: eò etiam mittitur Raphael Riarius cardinalis Hieronymi frater adolescens; vt si qui dubii ac timidiores forent, ob eius præsentiam maiore demum fiducia ad maturandam cædem inducerentur. Proinde omnibus consanguineis atque gentilibus, & amicorum clientumque præcipuis scelerato consilio adhibitis, in templo diuæ Reparatæ longe omnium eius vrbis augustissimo, facinus patrare constituunt. Id verò temporis momẽtum pro tessera ad stringendas sicas cunctis est datum, quo mediis in sacris Eucharistia populo ostenderetur. Nec mora Franciscus ipse Pactius, Bernardusque Bandinus Iulianum (quem familiarissime & comiter fabulando medium tenebant) repente confodiunt. Alii eodẽ temporis puncto Laurentium adorti, eum supra iugulum in ceruice cõuulnerant. Sed ille amicis haud impune protegentibus, in proximum sacrarium ab æditùis receptus, coniuratis subinde ianua prohibitis, seruatur. In tanta trepidatione ac fuga omnis ætatis ac sexus hominum longe tumultuosissima, populus incredibili studio ac pietate erga Mediceos, arma capit, ac eorum nomen ingeminat, optimi quippe eo immani execrabilique scelere permoti, coniuratos persequuntur, alios trucidant, alios viuos ad supplicium in Curiam perducunt. Eodem quoque tempore Saluiatus antistes, qui officii specie cum magno comitatu ad Vexilliferum, Octouirosque reipublicæ præfectos de more salutãdos ascenderat. vt curiam occuparet, audito fremitu discurrentis ad arma populi, pauide suis ipse implicitus sermonibus comprehenditur, statimque ipse affinesque eius omnes, comites, vulgata inauditi sceleris atrocitate è fenestris suspensi laqueis præcipitantur. Franciscus etiam Pactius, coniurationis princeps, quem populus domi ceperat, ab eadem fenestræ columnella, è qua pendebat Antistes, deiicitur, cæterique eorum satellites curia inclusi apparitoribus strenuè operam nauantibus, iugulantur.

iugulantur. Nihil atrocius eo spectaculo fuit, nam cum frequentes Curiæ fenestræ deligandis capistris non sufficerent, vt sequentium suppliciis expeditior locus foret, laquei antè deiectorum ac morientiũ præcidebantur, ita vt Magistratus supremæ pœnæ loco parricidarũ cadauera iratæ multitudini, vncis trahenda, ac in perfluentem Arnum præcipitanda relinquerent. Laurentius in tanta repentini casus acerbitate, de Riarii cardinalis salute maxime sollicitus, vix impetrauit, vt ei qui ad aram maximam confugerat, parceretur; quòd propter adolescentiam, ac ingenii simplicitatem tantæ rei cõsilium ei minime cõmissum fuisse arbitrabatur, ac simul vt eius beneficii nomine, infensissimi pontificis voluntatem aliquando redimeret, biduo post pari studio ac diligentia mõtanorum hominum in summis Apennini iugis ex fuga retracti sunt. Montesiccus & Iacobus Pactius dignitate atq. opibus eius familiæ princeps, qui ad quæstionis examen patefacta cõiuratione, eandem fœdissimi supplicii contumeliarumq. omnium fortunã tulit: Solus autem Mõtesiccus, qui ad Laurentii cædem fuerat destinatus, mitiorem supplicii pœnam, sepulturamque promeruit, quòd hominem diuina virtute præditum in conspectu Deorum immortalium ante aras se percussurum omnino pernegasset. Siquidem Laurentius paulò antè Montesicci animum perhumano liberalique sermone mollierat, adeoque benigne industriam ac opes ei fuerat pollicitus, si quædam in Apennino castella quæ Montesiccorum fuissent, redimere vellet: vt ille commutata voluntate mirum in modum ei deuinctus abierit. Vnde iam constat, ad præclarum in omni vitæ actione præceptũ, nihil in principe salubrius esse, & ad laudem præstantius, quàm humanioribus responsis vel infimæ fortunæ homines ab se dimisisse. Iuliani demum funus, maximo luctu totius populi, Pactiorum simul ac Saluiatorum nomen execrantis, est celebratum. Fuit enim in eo iuuene singularis humanitas cum insigni liberalitate coniuncta, qua sibi ab omnium ætatum ac ordinum hominibus; incredibilem beniuolentiam compararat. Natus ei est, altero circiter atque tricesimo die filius posthumus nomine Iulius, nõ modo liniamentis oris, sed toto corporis habitu ei simillimus: Qui postea accepto Clementis Septimi nomine, mortuo Hadriano, pontificatũ maximum est adeptus. Ita vt diuina ratione atq. iustitia potius quàm vlla vi vel iniqua forte occultioris Fati, mortaliũ fortunã dispensari ac regi penitus arbitremur: Quãdo Dii ipsi nõ eos modo, quos nulla hominum potestas, nulla posteritatis verecundia, nullus deniq. sacrorum respectus à cõcepto nefario scelere retardarint, meritas supplicio pœnas dare coëgerint: sed ipsorũ etiam fratrũ qui strictis pugionibus ante aras petebantur, liberos insigni prouidentia ad supremæ dignitatis fastigiũ nasci voluerint. Nec multo post Laurẽtius obligato adhuc vulnere ad ciues longam habuit orationem, qua innocentiam suam cõmemoratis erga omnes perpetuæ suæ lenitatis, modestiæ, ac liberalitatis officiis,

abunde est testificatus. De inimicorum verò crudelitate atq. perfidia, tanta animi grauitate moderationeque disseruit, vt plerisque lachrymas exciuerit: dubios vel ante infensos ciues traduxerit in partes: ac demum vnus iam plane princeps ciuium omnium factus, Rempub. ad arbitrium administrare cœperit. Iam Alfonsus cum Pontificiis paternisque copiis in Senensem agrum peruenerat: ab aliisque Pontificis ducibus in Flaminiæ finibus arma parabantur, vt quod dolis, perfidia, sceleratisque insidiis patrare nequiuerant, id vera vi ac aperto demum bello perficerent. Addit quoque Xystus profanis armis terribile religionis telum, ac Florentinos Christianis sacris interdicit, quòd Saluiatum archiepiscopum hominē sacratum indicta causa protinus enecassent, quando eius admissi criminis pœna ad ipsius Pontificis iudiciū omnino pertineret. Porrò Laurentius, inimicis ferè omnibus aut damnatis, aut supplicio affectis, firmissima hominum beniuolentia munitus, pecunias cogit, exercitum parat. à Sfortianis iure fœderis auxilia petit, Venetique Senatus fidem implorat, qui liberas ciuitates aduersus vim impotentium principum tueri, sociorumque iniurias egregie defendere consueuisset. Cæterum Alfonsus acri impetu in Florentinū agrum prouectus, priusquàm iustus exercitus cogi posset, aliquot castella tormentis cepit, magnas vndique pecoris ac hominum prædas egit, totumque eum tractum villarum, colonorumque frequentia insignem bellico terrore cōpleuit. Interea Federicus Gonzaga, & Hercules Atestinus, in Etruriam cum delectis copiis peruenere, conductusque est Carolus Montonius, qui veteranos Braccianæ militiæ, itemque Perusinos exules sub signis habebat, vt in Vmbria pontificias copias amittendæ Perusiæ metu distineret: Quibus de rebus vario, sed nullo memorabili euentu bellum pluribus in locis gerebatur. Nam & Robertus Sanseuerinus, qui Pontificis Ferdinandique auspiciis militabat, è Lunensi in Pisanum agrum populabundus excurrerat: & Tifernates à Nicolao Vitellio Pontificis hoste, quum patriam armis repeteret, maxime vexabantur. Iam multi menses transierant, bellumque maiore aliquanto apparatu quæstuque ducum ac militum, quàm virtute vel gloria trahebatur, quum ad Trasimenū lacum Pontificis copiæ à Florentinis ducibus sunt profligatæ, & Sanseuerinus in Lunensem agrum fortiter est repulsus. In castris autem ad Pogium imperialem, seditio militaris admodum cruenta, inter Gonzagæ Atestinique equites exarsit: Quæ res sicuti exercitum in partes diduxerat, ita postea Alfonso Federicoque Vrbinati pugnæ feliciter committendæ occasionem præbuit. Eorū enim repentino aduentu perturbatæ Florentinorum copiæ, singulari ignauia abiectis fœde armis terga verterūt. At Laurentius quanquam belli fortuna partium vices, prosperis pariter ac aduersis successibus alternarat maximis tamen curis angebatur, quum foris, maximi regis, acerrimique Pontificis non modo vehementes, sed diuturnos impetus omnibus

bus propè rebus impar, ægerrimè ferret. In libera autem & maledicentissima ciuitate, vix inuidiam quæ sibi passim in coronis ciuium & conciliabulis conflaretur, diutius integra dignitate sustinere se posse speraret. Exhausto enim ærario, necesse erat, vt fide quidem publica sed priuatis opibus, bellum gereretur: quod omnibus vel amicissimis graue erat & peracerbum: quando id non ad conseruandam reipublicæ libertatem, sed ad tuendam potius alendamque vnius hominis potentiam omnino susceptum esse videretur. Xystus enim & Ferdinandus, vt Laurentio inuidiam magis ac magis augerent, se nequaquam ad opprimendam Florentinorũ Rempub. quam non modo incolumem, sed florentem optarent, bellum intulisse prædicabant: verum vt pristinam eorum libertatem Tyranno eiecto reuocarent. Pestilentia quoque valde atrox ac repentina, quæ vulgatis minimo contactu morbis, cumulatisque subinde multorum funeribus vrbem vastaret, magnas administrando bello difficultates afferebat: afflictis scilicet ancipiti periculo ciuibus, qui neque in agrum clementioris & liberioris cœli ad tuẽdam salutem euadere propter bellicum terrorem latè ac propinquo hoste circumlatum, neque in vrbe exitiabili eius morbi contagione fœdata supremi discriminis metu consistere audebant. Spes quoque auxiliorũ erant imminutæ, quæ sibi à fœderatis debebantur. Nam rem Mediolanensem, quæ tum Ioannis Galeacii pueri, & Bonæ matris imbecillo ac instabili ingenio regebatur, repentina defectione Ligurum & domesticis Sfortianorum fratrum contentionibus maxime perturbatam videbat: & Veneti vt spectatores potius, quàm eius belli socii vel adiutores forent, inueterata eorum consuetudine, lentis admodum deliberationibus de mittendis auxiliis decernebant. Quibus de causis, cum in otii portum è tot bellicis intestinisq. tempestatibus confugere vellet, ab animi magnitudine consilium sumpsit, cum patriæ & ciuibus salutare, tum sibi necessarium atque vtile, & mox successu ipso maxime gloriosum. Induciis enim duorum mensium facile per hyemem impetratis, Ferdinando regi significauit, se recte factorum conscientia fretum, continuo venturum Neapolim, futurumque in eius potestate, vt in cõponendis rebus nullo alio quàm regio iudicio, quod ab humanitate æquitateq. minime alienum fore speraret, vteretur. Ergo cum paucis communicato consilio magistratus ex sibi fidissimis deligit, Thomæ Soderino vexillifero eximiæ prudentiæ viro Rempublicam commendat, filium eius tamen secum, vti obsidem fidei futurum adducit, & Pisas per causam inuisendi prædii profectus, inde mari triremibus duabus Neapolim peruehitur. Dum oram solueret, ad Senatum scripsit, se publicæ quietis causa amoreque ciuium, propriam salutem in periculum deuocare non dubitasse, propterea se ad inimicum regem proficisci, vt aliqua tolerabili conditione, pace quæsita, & sese inuidia, & ciuitatem bellico metu liberaret, aut certe, si Dii æquissimis ipsius consiliis infesti fo

rent,patriæ belli finem postulanti, cum insigni pietatis laude, vel acerbissimo vitæ exitu satisfaceret. At eius profectionis fama,sicuti clientium ac amicorum animos metu perculit; ita inimicos incomparabili lætitia repleuit. Nam eum sæui ac impotentis regis,qui plerosque regni proceres variis suspicionibus inductos enecasset, sanguinarias manus nunquam euasurum existimabant. Nec deerant Detesaluius Nero vetus hostis & exul,& cum eo plerique alii Florentini Mediceis inimici, qui regem,ad eum omnino capiendum,tollendumque,omnibus maledicentiæ atque odii admotis machinis impellere conarentur. Cæterum Ferdinandus integra fide, regioque apparatu Laurentium excepit,admissumque in secretiora colloquia,tacitus ipse secum primo, ac demum palàm propter eximiam animi magnitudinem,incredibilemque ciuilium & bellicarum rerũ peritiam,tanta sensuum omnium propensione est admiratus,vt cuncta ea quæ insidiose in eius perniciem ab inimicis excogitata fuerant,paucis diebus,superata penitus inuidia, ad amplitudinem eius & gloriam verterentur. Adeo enim scitè ac sapienter,de Italicarum rerum statu,de Principum ingeniis, de facultatibus ac moribus liberarum ciuitatum,deque tota pacis ac belli ratione disceptarat, vt rex ipse aduersarum pariter ac secundarum rerum vsu longe prudentissimus,neminem eo,sapientia,iudicio,memoria, ac omni denique summa virtute præstantiorem esse fateretur. Nec multo post Ferdinandus humanitate ac ingenio eius hominis expugnatus, pacem haud iniquis conditionibus dedit, fœdusque percussit,in quo diserte appositum est,vt Aragonii & Florentini, si bellum alicunde ingrueret, certa collata pecunia mutuis auxiliis iuuarentur. Laurentio Florentiam reuerso,vniuersa ciuitas eas laudes ac honores, qui salua libertate deferri poterant,studiosissime congessit, egitque publice gratias, quod non armis publicoque periculo, sed diuina ingenii virtute, propria etiam salute pro ciuibus fortiter proiecta, exoptatam pacem affectæ patriæ peperisset. Sic enim liuorem eorum omnem qui Mediceum nomen oderant, eius clariss. facti gloria contriuerat,vt cunctos iam amicos pariter ac aduersarios,mediosque homines publico obstrictos beneficio,in sui admirationem conuertisse iudicaretur. Authoritate enim, potentia, opibus,haud dubie princeps euaserat, qui inter ciues cæteris omnibus cultu,modestia,humanitateque persimilis versabatur. Sed eius initi fœderis fama,& Xysti Pontificis & Venetorum animos vehementissimè pupugit. Nam qui modo belli socii fuerant, ipsa demum pace penitus exclusi videbantur. Aegerrimè imprimis ferebat Xystus, quod tale de se suaque natura Laurentii iudicium extitisset,vt cruenti potius regis arbitrio, quàm sacrosancti Pontificis clementiæ,& tota belli causa,& sua ipsius salus omnino committenda videretur: ita vt appareret Pontificem sacri imperii vim ambitiosius exercentem,& Venetos augendæ ditionis auidos primo quoque tem

pore

pore res nouas esse molituros. Sed tum eorum consilia discussit repentinus Turcarum aduentus, qui Hydrunte in Salentinis vi capta, opportunitate breuissimi traiectus freti, ab Aulona totaque Epiro accitis copiis, non modo Apuliam, sed cunctam Italiam incredibili terrore compleuerant. Oppugnabat eodem tempore Rhodum maximis viribus Mahumetes ille Græciæ domitor, huius Solymani proauus, qui modo Pannoniam & Noricum victo atque interfecto vna acie Ludouico rege, cum ignominia Christiani nominis percurrit. Igitur eo tumultu, depositis in præsens priuatis odiis, Christiani principes aduersus publicum hostem coiuere. Cæterum Turcarum pertinacia, morte potius imperatoris sui, quàm nostra virtute superata est. Siquidem Mahumetes, quum sibi ingenti spe felicique audacia, terrarum orbis imperium destinaret, repentino oppressus morbo, & suos in Italia fortissime repugnantes destituit, & hostes longe maximo metu liberauit. Per eos dies cum Xystus Turcico tumultu exterritus, multum de pristina ira atque odio aduersus Laurentium remisisset, Florentino populo cōficiendorum sacrorum iura restituit: ita tamen vt vim exulcerati animi in irroganda pœna prorsus ostenderet. Nam mulctæ nomine Florentinis impositum est, vt quindecim triremes ad bellum Turcicum exornarent. Hydrunte recepta, & Turcis in deditionem acceptis, Veneti Herculi Atestino bellum atrox ac maxime repentinum intulere, fauente Xysto, qui cum eis fœdus inierat, vt ex Herculis infelicitate, si victor Venetus euasisset, Hieronymi Riarii ditionem amplificaret. Is rerum motus cæterorum Principum animos magnopere commouit: quum omnes Herculem ipsum qui Ferdinandi gener esset, incolumem vellent, nec rem Venetam carpendo aliena, in immensum crescere, occupataque Ferraria, ad totius demum Italiæ dominatum efferri paterentur. Erant inter se fœdere cogitationibusque coniuncti Ferdinandus & Laurentius, Ludouicusque Sfortia, qui pro tutore pueri Principis, Mediolanensi imperio potiebatur. Ii communicatis consiliis Federicum Vrbinatem, qui tum vnus in Italia erat & vetus ac felix imperator, in Ferrariensi Venetis opponunt. Alfonsum Regis filium ab Truento amne per Picentes in agrum Romanum cum valido exercitu maturare iubent. Ab Etruriæ autem finibus Nicolaus Vitellius euocatur, instruiturque pecunia & copiis ad Tifernum repetendum, vnde Xysti iniuria paulo ante fuerat eiectus. Quæ omnia eò pertinebant, vt Xystus domestico oppressus bello, Venetos iniqua vel immoderata cupientes, deserere cogeretur, ac tandem publicam Italiæ libertatem priuatis ipsius cupiditatibus anteferendam esse meminisset. Verum Alfonsus qui ad Latinam portam infesto exercitu magnum Vrbi terrorem intulerat, nihil sese propterea animo demittente Pontifice, fortiterque armis rem gerente, in Veliterno collatis signis est superatus. Ea pugna egregie ab vtrisque pugnata est, sed victoria penes Robertum Malate-

ſtam Pontificiarium copiarum Imperatorem ſtetit,ab inſigni maxime opera ſagittariorum equitum, quos Venetis è caſtris adduxerat. Cæterum Robertus in cuius virtute ſummum præſidium Pontifex collocabat,triduo poſt triumphum alui profluuio celeriter eſt extinctus. Adeo vt Hieronymum eius gloriæ inuidia excruciatum, mortiferam potionem ſumminiſtraſſe plerique exiſtimarint. Ipſe quoque Federicus Vrbinas, qui Roberti Sanſeuerinatis acerrimi Venetorum Ducis impetu egregie ſuſtinebat,in caſtris ad Stellatam, morbo ex fluuiali paluſtrique aura concepto, vir optimus ac inuictiſsimus eſt extinctus. Ab eius interitu Sanſeuerinas acrior atque validior factus,orbatis tanto duce hoſtium caſtris,multa detrimenta intulit: moxque ad Argentam interfecto Antonio Martiano impigro hoſtium duce proſperè dimicauit,atque adeo ſecundo vbique rei Venetæ ſucceſſu bellum gerebat,vt ad Ferrariæ vſque mœnia inſtructas acies promoueret. Quas ob res fœderati principes Herculis ingenti periculo perculſi, magis ac magis Pontificem armis premebant,vt eum ab Veneta ſocietate diuellerent, Alfonſus enim copias reparabat, Vitellius expulſis Iuſtinis, qui in fide Pontificis erant, Tifernum receperat. Et cum Hieronymus Roberto Malateſta mortuo, occupare Ariminum, & Vitellios rurſus Tiferno pellere, reducereque Iuſtinos properaret, Laurentius auxiliis maturè tranſmiſsis, ſpes eius & conatus omnes infregerat. Quin etiam per Federicum Cæſarem egerat, vt concilium cunctis ſacerdotibus atque imprimis ipſi Pontifici Baſileæ indiceretur: cuius nomen non modo graue ſed terribile auribus ac animis Pontificum ſemper extitiſſet. Monebant quoque iis rerum difficultatibus circumuentum, principum legati,ac idonei præſertim homines,quos Laurentius abunde inſtructos tranſmiſerat,vt certæ quieti,honeſtoq. ocio, quàm dubio ac exitiali bello ſtudere mallet,quando nihil ei,qui pacificatoris perſonam iure pietatis ſuſtinere deberet, glorioſius accidere poſſet, quàm Italiam pacare, & ex æquo & iure ſublatis armis controuerſias finire,vt quod ipſe diu antè optaſſe videri vellet, aduerſus Turcas bellum communi concordia,ſingularique omnium Chriſtianorum alacritate ſuſciperetur. At ſi Veneti Ferraria potirentur, in eorum mox poteſtate propinquas vrbes Mutinam & Rhegium futuras, inde bella ex bellis ſerentibus, & proxima quæque mature ac audacter immortali ipſorum imperio adnectentibus, Flaminiam omnino ceſſuram, Italiamque demum omnem,conclamata communi libertate nouis hominibus qui audacter è paludibus in proximam continentem pedes exiulerint,omnino ſeruituram. His de cauſis adductus pontifex,cum cæteris Italiæ principibus, aduerſus Venetos fœdus percuſsit, monuitque vt à Ferrarienſi agro penitus abſtinerent.Porrò ſi quid in ea re antiqui iuris ſibi eſſe arbitrarentur,id ſe protinus ex pontificiis legibus cogniturum. Quòd ſi ab armis ſibi minime diſcedendum putarent, & Ferrarienſes

rarienses nihilo secius bello persequerentur;& se & cæterosbelli socios, eorum iniurias minime neglecturos.Cæterum tantum abfuit vt Veneti ea ingentis belli denunciatione terrerentur, vt multo maiorib. quàm antea animis atque opibus bellum omnino sibi gerendum esse decreuerint.Itaque quanto maxime studio atque apparatu fieri potuit,ad arma discessum est. Conuenereque totius Italiæ principes apud Cremonam, vt de bello consultarent. Quo in conuentu Laurentius Medices tanta grauitate atque facundia suscipiendi ac administrandi belli rationes explicauit. vt cum rogatis omnibus humanarum rerum peritia præstaret, in bellica etiam facultate,castrensibusq. consiliis,diuinæ prudentiæ laudem, admirantibus ducibus adsequeretur. Gestum est subinde bellum magna vi ac ingentibus copiis,non modo ad Ferrariam, sed in Bergomati & Brixiano, quo nullum grauius aut periculosius antea Veneti se sensisse meminerant. Iamque Alfonsi ductu & contusæ eorum vires, & fracti constantissimæ gentis spiritus abunde videbantur,nisi Ludouicus Sfortia præpostero & sibi demum exitiali consilio à sociis fœdereque discedens,victis iam planeque perdomitis,æquissimam pacem peperisset. Ad eius confectæ pacis nomen,quæ maiorum motuum semina præferebat, Xystus interiit. Suffectusque ei est Innocentius Octauus pacis atque ocii suopte ingenio apprime studiosus. Natumque est repente bellum in Lunensi, repetentibus Sergiam oppidum Florentinis, quod Ludouicus Fregosius dolo captum Genuensibus paulò antè vẽdiderat. Ad id Ligures eximio studio, quantas pro decore vel salute gentis efficere poterant, cum terrestres tum nauales copias contulerunt, bellatumque est multis mensibus vario euentu. Concessere quoque in partes Ligurum Petrasanctenses, qui in Lucẽsi agro supra Fanum Feroniæ vetus oppidũ incolunt. In eos propterea Florentini vires atque animos ab Sergiano conuertere,oppugnataque est aliquandiu Petrasancta,defensaque fortiter. Venit demum in castra Laurentius. Is prætorum & ducum errata opportunissimo tempore correxit. Nec multo post militibus partim præmiis partim pudore incitatis,ob idque acriter operam nauantibus, oppido per deditionem est potitus.Incubuere exinde Sergiano Florentinæ copiæ, totaque belli mole & obsidebatur oppidum & tormentis maioribus oppugnabatur. Ad extremum, quum Ligurũ exercitus subsidio laborantibus aduenisset, commissoque infeliciter prælio victoria penes Florentinos stetisset, Sergianenses reliquas spes omnes, in vna admirabili virtute clementiaque Laurentii collocarunt, eumque adaperta porta supplices prætentis oleæ frondibus exceperunt. Confecto Lunensi bello, cum Laurentius ad pacis munia transiuisset, inter Innocentium & Ferdinandum bellum exarsit. Aquilani enim interfecto regio prætore defecerant. Hos Pontifex imperitorum hominum consiliis impulsus, vt opulentam vrbem imperio adiiceret, fouendos tuendosque susceperat: Rex quoque eo magis opportunis

iniuriæ videbatur, quòd ab eo plerique regni proceres inita coniuratione desciuissent. Itaque Ferdinandus grauissimis periculis implicitus, à Florentinis auxilia postulauit. Quæ non modo facile impetrata, sed transmissa celeriter, inexperti Pontificis consilia perturbarunt. Eũ enim Florentini valde oderant, quòd Lunensi bello Liguribus fauisset. Sed in ea causa Laurentii vehemens studium & mirifica voluntas enituerãt, quum ea non modo fœderi publico, sed priuatæ etiam amicitiæ plenissime tribuisset. Erat Laurentius Vrsinæ familiæ, é qua Claricem duxerat vxorem, affinitate sensibusque coniunctus: Columnii vero in fide & clientela Aragoniorum erant. Quas ob res facile accidit, vt vtriusque factionis Romani proceres, stipendio conducti, regiis in castris aduersus Pontificem militarent. Pugnabatur ad Anienis pontes, cunctaque suburbana oppida in Etruria & Latio pariter Aragoniis fauebant, nec pro vetere cum fidei, tum virtutis opinione Robertus Sanseuerinas ad vrbis præsidium accitus eorum impetum sustinebat. Quibus de rebus Pontifex bello temere suscepto necessariam potius quàm decoram pacem præferre coactus est: tantumque abfuit, vt ex earum offensionum memoria Laurentium odio persequeretur, vt eum tum maxime ab spectata virtute suspicere admirarique cœperit. Eximia etenim fide constanti studio, celerique ope socium Regem ab eo non modo adiutum, sed propemodum conseruatum fuisse conspiciebat: seque propterea multo potentiorem ac feliciorem fore arbitrabatur, si cum virum qui tantum virtute, consilio, atque opibus valeret, stabili ac firmiore aliquo amicitiæ vinculo sibi coniunxisset. Nec multo post in mutuum amorem nudatis vtrinq. animis, Magdalena Laurentii filia in matrimoniũ Francisco Pontificis filio collocata est, adiectumq. priuatæ affinitati publicũ fœdus. Vnde mox ab certo veluti felicitatis gradu, fortuna Mediceæ familiæ ad meritum potius quàm speratum humanarũ rerum fastigiũ ascendit. Nam triennio post Pontifex salutari benignitate, in honorem Laurentii patris Ioannem eius filium vix tum tertium decimum excedentem annum in cardinalium numerũ cooptauit. Tanta enim Laurẽtius apud omnes gratia valebat, vt singuli cardinales pleno suffragio, maturius quàm per leges liceret, summæ dignitatis honorẽ cum ipsis coccinei pilei insignibus, sine vlla dubitatione demãdarint. Optima pace parta ad eam tuendam in ipsis imperii finibus propugnacula erexit, à Senẽsi via opportuno atq. edito in colle, Pogium imperialem, vt eò Pogibõcii oppid. incolas transferret. In Apennino autem, qua Bononiam itur, Florentiolam muro turribusq. muniuit. Finitimorum quoq. regulorum amicitiam perpetuis officiis liberalitateq. parauerat. Ita vt Balcones Perusini, Vitelli Tifernates, Senenses Petrucci, Bentiuoli Bononiẽses, Fauentiniq. Manfredi vnum eum respicerent, atq. eius consilia maxime sequerentur. Domi autem in demandandis Reipublicæ muneribus æquabili temperamento semper est vsus, vt cum carissimis amicorũ & clien-

tibus

tibus honores deferret, nullus vnquam antiquæ nobilitatis se præteritũ esse quereretur. Opificibus autem ac infamæ plebi adeo populariter studuit, vt sæpe priuata pecunia annonæ penuriam subleuaret. Et cum studio ædificandi ductus in Caiana villa extruenda sumptu atque elegãtia COSMVM auum superare decreuisset, magnam operarum turbam se alere potius quàm ædificare prædicabat. Edebãtur quoq; statis anni temporib. hastatorũ equitũ decursiones, comœdiæ, theatrales ludi, omnisq. generis spectacula. Quibus reb. fiebat, vt populus Florentinus quæstui pariter & iucunditati deditus, effuse lætaretur. Numidicos etiam equos eximiæ pernicitatis domi alebat, qui in celeberrimis magnarũ vrbium certaminibus cursu contenderent, victoriarumq. præmia, aureos & sericos pannos singulari pietate vestiendis altarib. dedicabat, adeoq. in his rebus curandis exornandisque sumptuosus erat & diligens, vt nullum vnquam popularis gratiæ decus, vel in maximarum rerum occupationibus neglexisse videretur. Optimarum autem literarum professoribus exquisitarumq. artium magistris, cũ earum esset intelligentissimus, adeò perhumanè ac liberaliter fauit, vt cæteri principes felici eo sæculo, quò vera virtus pro opibus censebatur, ab vno se Laurẽtio Medice superari indignarentur. Tum enim de paranda gloria eximiis inter se studiis certabant Matthias Pannonius regum optimus ac inuictissimus, Ferdinandus Aragonius, & Ludouicus Sfortia: Ita vt mirum videri potuerit Laurentium ab ea ciuili potius quàm principali potentia, aliquanto longius nominis atq. familiæ claritatem munificentiæ ac literarũ auspiciis extendisse, quàm quisquam alius æqualis famam vel militarũ operum fulgore protulerit. Gymnasium quoque percelebre, disciplinarum omnium doctoribus tota Italia magno ære conquisitis, Pisis instituit, vt nobilissimam quondam vrbem ad solatium veteris amissæ libertatis, nouo decore, ac externæ iuuentutis frequentia recrearet, misitq. eò Ioannem cardinalem, vt in sacro ciuiliq. iure sub egregiis doctoribus erudiretur. Nec Florentiæ deerant Græcarum ac Latinarũ literarum clarissimi professores, aliique ingenio atque facundia insignes quibus cum familiarissimè viuebat: In iis fuere Picus Mirandula, Politianus, Marsilius Ficinus, Christophorus Landinus, & ex Græcis Ioannes Lascares, & Demetrius Calchondiles, & Marullus Tracaniottes, qui præclaris ingenii operibus editis, cum immortali laude in omnem posteritatem viuent. Horum eruditione ac diligentia fretus bibliothecam, quam COSMVS inchoarat, nobilioribus peruetustisque codicibus, ac in ipsa præsertim Græcia conquisitis, refersit. Cuncta autem cum publicæ tum domesticæ vitæ munia, tanta ingenii altitudine peragebat, vt vir ad laudem natus amplissimis monumentis memoriam nominis sui consecrare videretur, vt qui præclarissimarum actionum suarum famam, non modo ciuium, sed cunctarum gentium oculis ac auribus expositam esse iudicaret. His enim virtutibus etiam apud publicos hostes, barbaros, ac remo

tifsimos reges magnus & clarus euaserat. Nam & Baiazetes Turcarũ imperator, Benardum Bandinum Iuliani fratris percussorem, qui in Asiam vsque perfugerat, dignitate hominis & sceleris atrocitate permotus, ad supplicium tradidit. Et Caytbeius Memphiticus Sulthanus, quo nemo tum bellica virtute felicior fuit, studium suum atque beniuolentiam ingentibus admirandisq. muneribus Florentiam transmisis, cum insigni Laurentii gloria testatus est. In his enim camelopardalis fuit, animal Indicum enormi proceritate & conspicua varietate mirabile, quod à multis sæculis Italia non viderat, atque eo etiam admirabilius, quod neque modo Lusitani, India perlustrata, neque Hispani inuento ac peragrato nouo terrarum orbe, eius generis animantem hactenus inuenerint. At Laurentius publicis domesticisque rebus felici industria ac optima ratione constitutis, ad ocium philosophiæ, optimarumq. literarum confugit, & cum eruditiss. viris (quos supra memoraui) modo in vrbe, modo in Caregia villa et in Caiano procul à ciuilib. negociis exercebatur. Adeoque his studiis flagranti cura incumbere erat solitus, vt modo seipsum veluti inertem, modo iniquam temporum conditionem incusaret, quod tam sero ad philosophandum accessisset. Sed non multo post, eum virum & cunctis secundæ fortunæ muneribus, & omni virtutis genere florentem, morbus inuasit, torsereque eum aliquandiu cœliaci dolores, subsequenteque mox lenta atque tabifica febre, tertio & quadragesimo ætatis anno consumptus est. In supremis autem vitæ momentis (vti religiosissimum decebat) incredibilem pietatem, singularemque animi constantiam viuacissimis vsquequaque sensibus ostendit, cauitq. ne plusquam ciuili pompa funus efferretur. Sed qui eam inanis spectaculi gloriam spreuerat, ab publico omnium iudicio, multo ampliorem & speciosiorem tulit, quum ei mox veluti custodi ac authori pacis & ocii, non modo Florentia patria, sed totius Italiæ populi, externæque gentes incredibili cum dolore ac multis cum lachrymis iustissime parētarint. Mortem eius varia præcessere prodigia, vti magnis Regib. accidere videmus. Nam & crinita stella supra tectum Caregiæ villæ (vbi tum ægrotabat) decidere est visa. Fulmen quoque subitam secum cœli serenitatem adducens, Pilam auratam Medicеæ familiæ insigne, & fastigium è summa testitudine maximi templi, cum terribili ingentium marmorum ruina decusit, Leoque omnium qui tum in cauea essent nobilissimus, quod semper prodigii loco Florentiæ habitum fuit, aliorum sæuitia laceratus est. Ita vt hæc quoque signa eas calamitates prænunciasse videantur, in quas Italia propè omnis amissa libertate mox incidit, cum nusquam esset in terris optimi sapientissimiq. hominis ingenium cum summa auctoritate coniunctum, quo ille communis pacis & tranquillitatis apprime cupidus, cæterorum principum insanas mentes, peruersis implicitas consiliis, frenare omnino atque sanare facile potuisset. Paulò antequam Laurentius vita excederet, Ioannem cardinalem Romam

cum insigni comitatu ad Innocentium missa, dederatque ei præcepta summæ plena prudentiæ peculiari libello ad honestissimæ vitæ rationem conscripta, adeo graui & salubri temperamento, vt quum in splendore atque elegantia actionum omnium, vnum maxime sacratæ dignitatis nomen tueri vellet, in filio tamen eius ætatis prætereneræ nequaquam obliuisceretur. Cæterum Ioannes supra bonarum artium notitiam, ex ea disciplina ab humanitate suauitateque ingenii omnibus iam charus, vbi de morte patris nuncium accepit, continuo Florentiam est reuersus. Abeuntem Pontifex, vt aliquid ad augendam studii gratiæq. famam iuueni summæ indolis ac optimi viri patris memoriæ daret, totius Etruriæ legationis honore liberaliter honestauit. Qua vna existimationis amplificatione, magis ac magis ad confirmandum rerum statum ciuibus Florentinis natura commutādæ Reipublicæ percupidis omnino conciliaretur. Itaque paternis amicis præclare adiuuantibus, & Petro fratre ad Reipublicæ gubernacula cōstituto, non multo post ad Vrbem redit, paucisque inde diebus Innocentius moritur. In comitiali vero contentione, qua Alexander Sextus Pontifex est renunciatus, nihil sibi iuueni honestius duxit, quàm duobus longe præstantissimis cardinalibus adhæsisse, quorum consilia ac authoritatem in ferendo suffragio sequeretur. Ii tum erant Franciscus Picolomineus, qui postea inito pontificatu, Pius Tertius est appellatus, & Oliuerius Carafa, inter Senatores eius ætatis maxime illustris. Qui tametsi in Republica graui pioque iudicio meliora prospicerent, turbulentis tamen comitiorum fluctibus abrepti, quos ab insana dissensione deducti plerique alii cardinales excitarant, quin deterrimus eius ordinis crearetur, resistere nequiuerunt. Horum facile princeps extitit Ascanius Sfortia, qui cùm cæca ambitione auaritiaque corruptus, de manu sacrosanctam Alexandro tiaram imposuisset, aliquanto post in ingrato pontifice perfidiam expertus, debitas scelerati studii venalisque suffragii pœnas persoluit. Nec multo post, in Italiam ingruit Carolus Octauus Gallorum rex, exitiabili dissidio singularique dementia nostrorum principum euocatus, supra terribiles copias inusitato etiam currulium tormentorum apparatu cuncta prosternens. Petebat is Neapolitanum regnum impellente Ludouico Sfortia, vt Alfonsi regis spiritus, immoderata semper appetentis, immisso tanto hoste frangerentur. Erant cum Aragoniis amicitia fœdereque coniuncti, Alexander Pontifex, & Petrus Medices, egregio certe ingenio iuuenis, sed virtute fortunaque patri dissimilis. Itaque ei contigit, vt descendente per Apuanos Ligures Gallo hosti primus copias opponeret, quæ sicuti per se exiguæ, & nullo, vti in longa pace, belli vsu exercitatæ erant, ita repente ab ala Gallorum equitum, circa Macram amnem protritæ fusæque sunt. Inde Petrus tanta belli mole incumbenti Carolo facile impar, ad eum, iam Sergianum oppidum tormentis oppugnantem, suscepto legationis munere contendit, vt pace quæsita, ac-

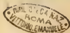
ceptiſque ad Regis arbitrium conditionibus,ciuitatis atque familiæ incolumitati mature conſuleret. Fœdo etenim euentu Federicus Aragonius regis frater ornatiſsimam claſſem ad portum Veneris adduxerat, & Ferdinandus eius filius in togata Gallia ad Sapim amnem à regiis Sfortianiſque copiis retro fuerat compulſus. Adeo vt dii atque homines in eo rerum motu à Gallis ſtare viderentur. Itaque depoſcente Rege, opportuniſsimas Etruriæ arces continuo tradidit, Sergiani, Petraſanctæ, Piſarum, atque Liburni portus. Redempta per hunc modum pace, Florentiam reuerſus,reperit ciuitatem indignitate eius pactionis maxime commotam, vetereſque inimicos ex ea occaſione erectos in ſpem aſſerendæ libertatis. Quibus de cauſis Petrus, inſperati negocii grauitate ſubito oppreſſus, quum ex antè delecto amicorum ciuium numero, alios nutare, alios dilabi, nonnullos planè deficere conſpiceret, nullibiq.ſibi certa fides aut ſalubre conſilium præſtaretur,ire in curiam, atque ibi ad magiſtratus cōcionari conſtituit. Sed dum ad limen intrat, à Iacobo Nerlio, audaciſsimo ex Tribunis plebis, fores occluduntur. Hoc leui rerum momento facile apparuit, nihil ea exiſtimatione eſſe fragilius, quæ voluntati & ſtudio hominum nixa,nullis armorum præſidiis ſuſtinetur. Petrus enim in ea offenſionis acerbitate vehementi metu conſternatus, deformi admodum regreſſu, ac indecoro comitatu per curiæ aream, domum ſe recepit: ibique inops conſilii cum Paulo Vrſino vrbe excedere conſtituit, atque ita cum paucis, & antè ad Macram profligatis equitibus, Bononiam eſt profectus. Idem quoque faciunt Iulianus frater, & fidiſsimi familiarium: Ioannes vero ipſe cardinalis in arripienda fuga nouiſsimus, exuta purpura cineream cucullam ad Serafici ſacerdotis effigiem ſibi induit,elapſuſque inter tumultum occupatæ & diſcurrentis turbæ, ad diui Marci cœnobium, vt ibi ſe tantiſper conderet, ab impiis ſacerdotibus non admittitur. Exiſtimabat enim ſe in eo templo, quod à Mediceis eſſet conditum,in omni fortuna humanitatem & fidem inuenturum. Eius itaque refugii ſpe deiectus,ad ſancti Galli portam recta perrexit, atque ibi(quod nondum ab inimicis erat occupata) conſcenſo equo,quem ſors obtulerat,per Marinæ amnis vallem, & deuios Apennini tramites, Bononiam ad fratres contendit. Idem quoq. itineris conſilium Iulius eſt conſequutus, qui cum teſſeram tradendæ arcis Piſas detuliſſet, factuſque eſſet in via certior, de Petri fuga, per Lucenſium Alpes euaſerat. Cæterum Florentini eiectis Mediceis armati in ædes impetum faciunt, diripiunt nobiliſsimæ ſuppellectilis apparatum,inſignia & monumenta gentis reuellunt,ſummæque crudelitatis in curia fit decretum, quo Petrus fratreſque eius hoſtes iudicantur, iiſque qui eos interfeciſſent, aut viuos tradidiſſent, præmia decernuntur, creatiſque nouis magiſtratibus, inſtituitur domi haſta,clauſaque ad ignominiam celeberrima anteriore porta, à poſtico populus admittitur. Videre erat præter auleorum ſtragularumque & pretioſæ

veſtis

vestis incredibilem copiam, & multa cælati argenti pondera, antiqui operis statuas, signa ærea, tabulas pictas, minimo pretio addici impurissimis licitatoribus, quæ per sexaginta annos, viri perelegantes, vti omni auro cariora, ad ornamentum publicæ potius quàm priuatæ domus tanto studio tantaque pecunia congessissent. Neque enim vlla vnquam vel nuptialis, & festa fronde dies insignis, adeo cumulatæ regias Mediceorum opes detexit, quàm hæc ipsa calamitas, quæ plerisque lachrymas etiam in ipsa rapiendi libidine ex Cosmi Laurentiique memoria nequaquam simulanter exciuerat. Verum vnus erat peracerbe sæuiendi prædandique non ignobilis prætextus, illa dulcissimi nominis, vti prædicabant, ab longo tempore recepta Libertas: quasi non moderatos ciues, & ab omni virtutis & beneficii genere, iure optimo principes ciuitatis, sed sæuos impotentesque tyrannos aliquo periculoso certamine pepulissent. At Medicei his aduersæ Fortunæ fluctibus patria eiecti, quum Bononiæ haud multo tempore se tutos fore perspicerent, quòd Ioannes Bentiuolus minus propense ac liberaliter acerbissimo casu afflictos respexisse videretur, Petrus Venetias, ipse vero Ioannes cardinalis cum Iuliano fratre & Iulio patruele Petilianum, atque inde Tifernum ad Vitellios veteres amicos confugerunt. Castigarat enim Ioannes eos primo congressu, haud quaquam mollibus verbis, secus ac recentis calamitatis casus postulare videbatur, subagrestiore scilicet increpita ignauia, quòd aduersus hostes nullo virili edito facinore, nec in hostes districto quidem ferro, incruenti, dominatu, patria paternisque laribus, ac exuti fortunis omnibus excessissent. Quibus sermonibus se Bononiæ frustra permansuros facile intelligebant, quando ibi, vti pulsis profugisque sæpe accidit, Bentiuolorum neque certo studio, neque firma beniuolentia niterentur. Quæ res singulare incommodum rediuiuis prope rebus importune attulit. Nam Carolo Florentiam ingresso, plerique duces militares & proceres, & ante alios Bressius Allobrogum principis frater, Medicei nominis studiosus, in fœdere conscribendo, prolixas & astutas togatorum consultationes fastidire cœperat. Ipseque Carolus in Medicea domo receptus, Alfonsinam Petri vxorem complorantem immeritam infantis filii & excisæ domus calamitatem, benigne verecundeque susceperat, & non mediocrem animo dolorem præferre videbatur, quòd Florentini præter ipsius voluntatem Petrum, cui ipse dudum dextram salutarem dedisset, summis sæuissimæ proscriptionis iniuriis affecissent. Adeo vt consiliarii proceres Petrum omnino reuocare, restituta & confirmata priore potestate cogitarent, quoniam regi multo commodius atque nobilius foret, cum ea ciuitate transigere, quæ vnius principis libero expeditoq. consilio regeretur, quàm in ipsis momentis tanti belli, quod in Aragonios pararetur, expectare decreta incertæ multitudinis, quæ concionibus atque suffragiis per turbulentas altercationes certare consueuisset. Verùm Petrus, qui nimis

celeri desperatione Venetias peruolarat, cum à regiis, vt eum in patriam reducerent, Bononiæ frustra quæreretur, illudente eadem fortuna, summæ spei occasioni defuit: atque ita Carolus, eo nusquam reperto, quando sibi Romam multis de causis festinandum esse iudicabat, ne diutius hæreret, cum Florentinis fœdus percussit. Interea Carolus, qui perpetuo victoriæ cursu cuncta subegerat, cognitis principum consiliis aduersum se pro Italiæ salute conspirantium, è Neapoli cum expedito delectoque exercitu, magnis itineribus ad Tarrum peruenit, vbi ancipiti dubiaque victoria, & cruento maxime prælio, cum Venetis ac Insubribus est dimicatum. Ea die Virginius Vrsinæ familiæ princeps, & vetere militiæ gloria insignis, qui pro captiuo in Galliam ducebatur, hostium manus euasit, quum forte pedibus æger in proximo castris pago substitisset. Is vbi in Romanum agrum rediit, euocare veteres milites, familiaresque suos, paulo ante ad Nolam armis & equis expoliatos contrahere, arma conquirere, & denique exercitum parare cœpit. Mediceis autem qui tum Romam se contulerant, pollicebatur se Florentiam eos celeri expeditione per hyemem facta, omnino reducturum, si ad augendas ornandasque copias, ipsorum pecunia iuuaretur. Nec dubitauere Medicei, quin ei occasioni mature occurrerent, ac amicissimi hominis ingenio atque authoritati multum confisi, multa milia aureorum nummum protinus numerarent. Nec multo post Virginius cum Petro Medice in Vmbriam proficiscitur, conscriptisque circum Perusiam aliquot subitariis cohortibus, & Nucerino Gualdo ex itinere frustra tentato, in agrum Clusinum ad Rapolanas aquas laborioso per niuosos saltus itinere confecto penetrauit. Eius improuiso aduentu Florentini Pisano occupati bello multum perterrentur, coguntur que duces, ac exercitus partem reuocare, Aretium & Cortonam præsidiis firmare, tueri agrum ab infestis populationibus, ac demum in vrbe sedulo & cõstanter prouidere, ne qui vetere studio Mediceis fauerent, incertæ fidei ciues, libertatis nondum firmis radicibus stabilitæ, recentem statum omnino perturbarent. Quibus de causis fiebat, vt Petrus in moliendis nouis rebus, languidiores opinione sua, segnioresq. amicorum animos inueniret, ipseque Virginius, vrbani motus expectatione suspensus ignobiliter bæreret, expugnandis ac incendendis villis, vt earum præda milites alerentur, qui tenui cum stipendio eius nomen secuti, permagna præmia eo bello sibi animis destinarāt. Sed dum Ranucius Martianus à Florentinis cum iusto propè exercitu circa Cortonam hosti opponeretur, Gimellus vir Gallus cum Camillo Vitellio ad Virginium in castra peruenit. Is cum regiis mandatis multam in stipendium pecuniam afferebat, hortabaturque Virginium, vt accepto auro, conductisque & instructis liberaliter copiis, in Apuliam maturaret, auspiciisq. ibi Caroli regis, Ferdinandum bello persequeretur, qui tum recepta Neapoli, cum Mompenserio Gallorum duce acerrime bellum gerebat.

Id si alacriter egregiaque fide belli munus susciperet, breui eum ex regia liberalitate amplissima præmia consecuturum. Quibus pollicitationibus & præsenti maxime pecunia adductus Virginius, quanquam enixe improbantibus amicis, atque ante alios Liuiano, Gallicas partes Aragoniis prætulit, vel ob id etiam, quod veteres hostes suos Prosperum Fabritiumque Columnas, qui à Gallis defecissent, apud Ferdinandum in honore haberi, hisque ipsius oppida in Marsis, dono data fuisse cognouisset. Igitur eo capto consilio, quod sibi maxime infelix, atque supremum fuit, quum Petrum in medio gerendarum rerum cursu destitueret, ac signa in Vmbriam retro verterentur, hominem eius belli improspere suscepti fœdo exitu perculsum miti alloquio solabatur: rogabatque vt æquo animo nouis ipsius consiliis, quæ non libido, sed ipsa necessitas expressisset, consentire vellet, ac in eius consilii felicitate certam spem repetendæ patriæ collocaret; quando ipse, nec veteris amicitiæ, nec affinitatis, nec communium studiorum, quibus eandem respicerent factionem, vnquam esset obliturus, quominus confecto Neapolitano bello, statim multo maioribus copiis, eius officii votique causa in Etruriam reuerteretur. Medicei hac prima spe fœde deiecti, alterum annum ita in exilio, ocioque fuerunt, vt nunquam intermitterent per fidos sibi, idoneosque homines occultis maxime artibus sollicitare in vrbe Florentia veteres amicos, atque affines, nouos item parare, ingentiaque demum præmia, vel infimis hominibus polliceri, vt per eos creatis ex amicorum numero magistratibus, aliqua conditione in patriam reducerentur. Iam enim plerosque nobiles & opulentos ciues, eius Reipublicæ tædium cœperat, quum in Senatum plerique audaces semiplebei, egentesque homines irrupissent, qui patritiis despectis, nequaquam sententiarum pondere, sed suffragiorum numero, de maximis pacis ac belli muneribus decernebant, adeoque patefactus erat in Curiam aditus, vt sæpe ab officinis sellulariis, desumpta ad tempus toga in consilium iretur. Eratque tum maxime popularis Hieronymus Sauonarola, è diui Dominici ordine, literis & admirabili præsertim eloquentia insignis, qui in sacris concionibus, & in priuatis colloquiis ita multitudinis animos opinione virtutis cœperat, vt illum rerum omnium, quæ imminebant, verum vatem, diuinumque deprauatis moribus censorem cœlo missum crederent. Creueratque ei tanto assensu authoritas, perpetuo omnis generis hominum sexusque & ætatis studio collecta, vt nihil priuatis in domibus, nihil in Senatu, sine eius viri consilio recte geri posse videretur. Is Mediceo nomini maxime erat infestus, oppugnabatque eum Reipublicæ statum, quem paucorum potentium, vti prædicabat, vis & libido regere posset. Ob id ciuitatem in partes iam plane diduxerat, ita vt à grauibus sanisque ciuibus non inepte reprehenderetur, quòd à religione diuinarumque rerum contemplatione, ambitiosius quàm sacratum virum deceret, ad munia regendæ Rei-

publicæ transiuisset. Propterea fiebat, vt in turbidis rebus & variis ciuium dissensionibus plerosque Medicei facile reperirent, qui damnata præsenti Republica aliam multo honestiorem cogitatione requirerent, in qua nobilitas, rerumque peritia & probata virtus conspicuo in loco, nequaquam consessu imperitorum, atque infimorum hominum, polluta spectaretur. Gerebat eo tempore summum in Republica magistratum Bernardus Nerius, vir grauis & ciuili prudentia insignis, qui Mediceis vehementer, occulteque fauebat, vtpote qui oderat eius sectæ homines, qui Sauonarolam vanitate quadam, & religionis simulatione inducti, in eam existimationis amplitudinem extulisset. Cum eo sentiebant viri ex prima nobilitate ditissimi, Nicolaus Ridolfus, & Laurentius Tornabonus, Ianoctiusque Puccius. Ii domi non paruum armorum & telorum numerum parauerant, quibus clientes suos, quum opus foret, instruerent. Monuerantque Petrum, vt silentio coactis quantis maxime posset expeditis copiis, ad vrbem aduolaret: fore etenim, vt amicorum studio, fauoreque plebis, ac adiuuante supremo magistratu, in vrbem reciperetur. Tum enim forte ob inopiam frumenti, opifices egenique homines famem sentire cœperant, adeò vt palàm acerbeque magistratibus maledicerent, magna nec tacita quidem cum laude Medicei nominis. Nam antea Mediceorum singulari diligentia, qui agrorum sterilitatem mature præsentire erant soliti, non modo fami, sed mediocri etiam annonæ caritati, publicis priuatisque subsidiis obuiam itum fuisse meminerant. Itaque Petrus conquisita ab amicis pecunia, cum Liuiano consilium communicat, & copias occultissime cogit: Redierat Liuianus fuga elapsus paulò antè in agrum Romanum. Nam infelici exitu eius belli, quod in Lucania ad Attellam gestum fuit, deletis Gallis Mompenserius imperator dolore ac ignominia tantæ cladis acceptæ perierat, & Virginius Neapoli in custodia (incertum febre an veneno) fuerat extinctus. Igitur vir militaris & impiger collectis ex clade veteranis militibus, negocium reducendorum Mediceorum suscepit, prouectusque deuio nocturnoque itinere in Senensem agrum, vbi Petrus & Iulius paternos amicos ex familia Petrucia cum multis eorū clientibus in auxilium euocarant, copias coëgit, statuitque ingenti cursu ad Florentiæ mœnia prouolandum. Ea res tanto silentio composita instructaque est, vt penè priusquam ab agrestibus sentiretur, in vrbis conspectum se dederint: quominus autem, vt constitutum erat, ante auroram peruenirent, plenissimus himber haud dubie à Diis Mediceo nomini iampridem infestis, intemperanter effusus, & cursu & armorum pondere fatigatos prohibuit. Petrus tamen & Liuianus ingenti animo producta ala equitum processere ad portam Catellinam, vixque eam ciuibus trepidis, & improuiso in metu ad arma discurrentibus, Paulus Vitellius clausit, qui quum ex itinere Florentiam forte venisset, Magistratibus in tanto periculo, eius militaris viri consilium atque operam implorantibus

plorantibus, nihil plus ad tumultum delatus præceperat, quàm vt mature & diligenter portam tuerentur. Eo modo ficuti Mediceorum amicis, vt in præclaro & multo iam die arma capere & prodire nequaquam audentibus, ad explicanda perficiendaque consilia, tempus animusque defuit, ita qui exterius appropinquabant, opportune occlusa porta, decepti repulsique sunt. Substitit & suspenso animo Hercules Bentiuolus, inter Florentinorum duces militia clarus, qui se Mediceis (si tumultus nequaquam vanus, in vrbe oriretur) minime defuturum antea fuerat pollicitus. Signiferi siquidem regionum de more, satis constanter & opportune ad signa contribules suos euocabãt, & tormenta minora aliquot elata in portæ propugnaculum contra hostes vltra fontem ad teli iactum prouectos, emitti cœperant. Quibus de rebus Liuianus & Petrus desperato suscepti consilii feliciore euentu, ita receptui cecinerunt, vt mirabili ordine conuersis equis, qui nouissimi in aduentu fuerant, agmen ducerent, & primi portæ periculoque proximi cõstanti regressu terga abeuntium ex modico semper interuallo sequerentur: neque quisquam aut tum aut postea armatus erupit. At Florentini Mediceos nunquam tantum facinus aggredi ausuros fuisse iudicantes, nisi clientes eorum aliqua intra vrbem inita conspiratione aduentantibus præclarã ex occasione operam promisissent, singulari cura adhibita inquirere cœperunt, an aliquis eius rei particeps inuitatione Mediceorum esset effectus: duobusque ferè mensibus, posteaquam ea acciderant, prodente quodam Antellio, ex leuibus minutisque indiciis accusati sunt, Bernardus Nerius, qui paulò antè magistratu abierat, & ii quos antea nominaui, Ridolfus, Tornabonus, Puccius & Cambius, qui in quæstione torti, conuictique demum testibus, ita damnati sunt, vt multo maxima pars ciuium in ea iudicii seueritate, reorum exilio contenti fore viderentur, nisi Franciscus Valorius in secta Hieronymi Sauonarolæ facile princeps, turbulento ferocique ingenio magistratus à mitioris pœnæ decreto, totaque ciuili lenitate deiecisset. Erat is Bernardo Nerio maxime infensus ex vetere priuata simultate: hunc quum omnino oppressum cuperet, vlla pietate adduci non poterat, vt cæteris parceretur, vti in eadem causa pari periculo implicitis: quanquam his, & ante alios Ridolfo & Tornabono, amicitia & familiaritate maxime esset coniunctus. Tantum enim capitali odio, cæcæque libidini dandum putabat, vt quatuor eosdem nobiles, ac sibi alioqui priuatim amicos ciues, qui inani voto tantum, nec dira quidem cogitatione peccauissent, supremo supplicio punitos conspicere mallet, quàm Nerium publicæ clementiæ beneficio, sæuissimæ morti ereptum & incolumem. Itaque reis in tanta angustia octouiralis iudicii more maiorum à suspectissimo magistratu ad vniuersæ ciuitatis solenne iudicium appellantibus, vnus Valorius, in ciues ad leniorem sententiam proclinatos vehemẽter inuectus, peracerba crudelique oratione habita peruicit, vt per octouiros incõsulto alio

frequentiore senatu, de conuictis supplicium sumeretur. His eo modo in custodia securi percussis, quum cadauera ad funus tradita spectarentur, populus ea atrocitate supplicii adeò commotus est, vt liberrime obloquendo, Sauonarolæ imprimis, sectatoribusque eius, & Francisco demum Valorio summa, & ea quidem vtrique fatalis, inuidia conflaretur. Mediceis verò tantum abfuit, vt ea propinquorum calamitas, vetus studium authoritatemque minueret, vt plerique antea parum beniuoli, vltro in partes transirent, audacterque aduersus Hieronymi sectatores. à quibus Respublica impotenti quodam iure vsurpata tenebatur, inimicitias ex professo, bellumque susciperent. Tantaque rerum atque animorum commutatio, non toto vertente anno his dissidiis Florentiæ consecuta est, vt Hieronymus, qui modo singularis sanctimoniæ, virtutisque nomine animis ciuium imperitarat, & in numerum diuorum vt viuens referretur, publico consensu meruerat, concursu populi, Senatusque decreto damnatus sit, & in area curiæ fœdissimo supplicio concrematus. Oppugnarát enim liberiore censura è suggestu Alexandri pontificis actiones, quum antea etiam eius diras, quibus aquæ & igni interdicitur, non omnino metuendas esse, tam impia quàm insana voce pronunciasset. Verum dum ad testificandam conceptæ diuinitatis opinionem, se piram ardentem vltro ingressurum, tutanteque numine impune euasurum esset professus, neque id demum prouocatus periclitari vellet, vlterius diuinæ prudentiæ famam, & probitatis existimationem sustentare non potuit. Atque ita qui ab excellenti doctrina ac vitæ continentia & honestate facundiaque incredibili in admiratione hominum aliquandiu fuerat, omnibus contumeliis & cruciatibus affectus, miserabile & fortasse indignum tanta virtute, incerto leuique populo spectaculum præbuit. In eo tumultu, quo templum diui Marci ferro & flammis est oppugnatum, vt Sauonarola caperetur, armati hostes in domum Francisci Valorii impetum fecerunt: qua direpta, atque etiam interfecta eius vxore, dum ipse à lictoribus in curiam duceretur, à propinquis damnatorum ante proconsulis ædes fœde trucidatus, sæui ac insolentis ingenii sui pœnas persoluit. Interea Ioannes quanquam in repetenda patria bis iam, & sua consilia, & fratrum conatus omnes inprospere cecidissent, nouam fortunam Venetorum auspiciis tentare constituit. Fuerat enim antea cum fratribus Mediolani, spesque omnes in vna maxime prudentia atque authoritate Ludouici Sfortiæ collocarat, à quo etiam Iulianus in amicorum numerum honesto familiaritatis loco fuerat receptus: Erat enim tum Florentinorum hostis, cum insigni studio transmissis copiis Pisanos ad tuēdam libertatem hortaretur. Sed postquam Ludouicus non iniqua, sed infelici suspicione correptus nimiæ Venetorum potentiæ inuidere, conuersaque voluntate pro Florentinis Pisanos oppugnare cœpit, intelligebant planè Medicei nihil sibi illius amicitiam eo tempore profuturam, ipsosque subinde nulla cum dignitate frustra

labora

laboraturos, nisi alios principes, qui præclare Florentinorum hostes forent, omnino quæsiuissent. Defenderant Veneti iam tertium annum Pisanorum libertatem aduersus Florentinos, tantisque opibus terra marique studium suum in seruanda ea ciuitate declararant, vt nemo iam Italiæ principum dubitaret Pisanos extrema rerum necessitate, & magnitudine eius beneficii adductos, vltro in ditionem Venetorum esse concessuros: quoniam ciuitas publice ac priuatim magnis & frequentibus incõmodis fatigata atque oppressa multo ære alieno, diutius libertatem tueri posse desperaret: & propterea Venetis præpotentibus benigniorib usq; dominis, quàm Florentino populo multum rebellionis iniuria exacerbato, honestius seruitura videretur. Iam enim veterem arcem, quæ ad mare vergit, vt fidei pignus foret, Veneto præsidio custodiendam tradiderant, excedentibusque vrbe Sfortianis militibus, omnem prope administrandi belli curam Venetis legatis & ducibus reliquerant: quibus de caussis Ludouicus Sfortia nimiam ac sibi mox formidandam Venetorum magnitudinem veritus, immoderatæ eorum cupiditati obuiam eundum esse existimauit, ne præpotens terra marique populus ac immortali consilio vigens, in diuerso Italiæ litore, copiosissima atque opportunissima vrbe potiretur. Itaque in Florentinorum partes transgressus, eos copiis contra Pisanos apertissime iuuit, factumque est paucis mensibus virtute Vitellii, qui pugnacissimum exercitum in agrum Pisanum adduxerat, vt cunctis ferme oppidis fortiter expugnatis, Venetus exercitus intra vrbem Pisas compelleretur. Ea res coëgit Venetos maiora parare præsidia, vt & suis iam prope obsessis & Pisanis laborantibus mature subuenirent. Hanc nactus occasionem Ioannes, quum in Flaminia ingentes copiæ cogerentur, cum Venetis egit, vt ipse cum fratribus in societatem gerendi belli reciperetur, docuitque propter multas Alpinarũ gentium clientelas, quas ipsi Medicei in eo Apennini tractu habere cõsueuissent, facile Venetos exercitus in Etruriam esse transcensuros, nec tum demum si valida arma proferrentur, sibi omnino defuturos amicos atque affines, qui occasionem commutandæ Reip. fortiter arriperent, seseque magno populi studio adapertis portis in patriam reciperent. Iis rebus constitutis, Veneti Guidonem Vrbinatem regulum, & Baleones Perusinos duces stipendio conduxerant, magnumque peditum numerum conscripserant. Petrus pariter & Iulianus, Iuliusq. Medicei, sese & Liuianum Carolumque Vrsinum veteros amicos cum valida peditum & equitum manu Venetis in Flamina coniunxerant. Insinuatique per Apennini valles quà Anemo fluuius decurrit, Maradium oppidum occuparant. Ex alia parte Veneti per Cassentinates Alpes in eos Apennini vertices, qui Aretinos & Cortonenses despectant campos, peruenerant. Gerebatur atrox bellum in Alpibus crescentibus vndique auxiliis. Nam Ludouicus Sfortia Fracassum Sanseuerinum & Galeacium vicecomitem Florentinis auxilio misit: qui ductis ad Maradium copiis, iunctisque cum Ranuc

cio Martiano viribus, Mediceos & Liuianum arcem tormentis oppugnantes, in fugam coniecerant. Nec multo post Liuianus Lauerinam occupauit, quod est cœnobium in summis Alpibus ab diui Francisci, qui ibi stigmata diuinitus recepisse dicitur, insigni miraculo celebratum. Inde Bibiennã oppidum singulari ac felici audacia ingressus, ea iuga Apennini præsidiis firmauit: Castellaque aliquot ignobilia vi cepit. Nec Florentini ciues, qui eo tempore in Republica principes erant, Mediceorũ metu, vlla in parte belli studium remittebant: vtpote qui non iam de possessione Pisarum, sed de patria ac dignitate retinenda, saluteque sibi dimicandum videbant: quum nullum sibi veniæ locum relinqui putarent qui Mediceos pepulissent, & propinquos amicosque eorum clarissimos viros crudeliter interfecissent. Igitur Paulum Vitellium recenti tum rerum feliciter gestarum gloria florentem ex Pisano agro reuocant, & ad summa Apennini iuga exercitum ducere iubent. Is nauandæ operæ, decorisque auidus, vertices angustiasq. omnes munitionibus præsidiisque præsepsit, singularique celeritate atque peritia, dispersos variis in locis aggressus hostes, eos multis illatis detrimentis deiecit, Guidonemque & Iulianum intra Bibiennæ oppidum compulsos obsedit, tantaque virtute & perseuerantia inter niuosas cautes, summasq. locorum asperitates bellum administrauit, vt nemo Venetorum ducum relinqueretur, qui non aliquam insignem cladẽ ab eo vel à Sfortianis militibus accepisset. Quibus de causis Veneti de suorum periculo certiores facti, Petilianum summæ tum authoritatis eorum ducem cum iusto exercitu in Cæsenatium fines miserunt, vt inde subsidia suis in Apennino laborãtibus ducere maturaret. Cæterum ire properantem tot nunciatæ suorum clades, & difficillima itinera, quæ toto Apennino præaltis niuibus tenebantur, maxime retardarunt. Interim Guido Feltrius absumpto omni commeatu, amisis aut debilitatis, corruptisque macie omnibus equis, certa conditione à Vitellio imposita, vt abire liceret, impetrauit. Inde à Vitellio Bibienna arctius oppugnata atque obsessa. Nam Liuianus in Guidonis locum successerat. Sed Venetis ac Mediceis improspere Vitellianorum vim sustinere conantibus, Hercules Atestinus Ferrariæ princeps induciarum pacisque medium se se obtulit. Eumq. exitum habuit id bellum, vt Veneti Pisis præsidia deducerent, Pisanis in posterum aduersus Florentinos terra mariue ne fauerent, certamque pecuniæ summam impensæ belli nomine, à Florentinis acciperent. At Ioannes ter improspere tentata reditus fortuna, excedere tantisper Italia, & per externos populos, vt temporibus seruiret, peregrinari constituit. Cum dignitate enim Romæ esse non poterat: nam Alexandrum Pontificem & Venetos, adscitis in societatem Florentinis, execrabile illud, ac Italiæ funestum fœdus cum Gallis percussisse cognouerat. Indeque Italiam omnem subito arsuram bello, non sine fœda rerum omnium confusione prouidebat. Itaque ab Alexandro commeatu facile impetrato, cum Iulio fratre, patruele,

truele,& duodecim equitibus,deposita purpura,pari cultu cum cæteris, è Venetiis in Vindeliciam transcendit, peruagatusque est eum Germaniæ tractum,vrbibus florentem,singulari cum sua,tum comitū omnium hilaritate. Nam cum personam dissimularet, & vnus singulo quoque die,qui specie domini cæteris imperaret,ex corona sorte crearetur,acerbitatemque præsentis fortunæ ingenti animo cōtemneret,nihil vnquam se expertum iucundius atque festiuius ea vitæ libertate prædicabat. In Vlmam demum Sueuorum vrbem peruenit, vbi cum à magistratu honeste retineretur,non multo post,ipso impetrante,sub custodia ad Maximilianū Cæsarem est deductus: qui eum vir humanissimus perbenigne suscepit. Erat enim Mediceum nomen ex insigni Laurentii Cosmique memoria omnibus in terris celebratum.Cæsar cum causas suscepti itineris cognouisset,consilium eius magnopere laudauit,quòd domesticæ calamitatis casum sapienter ferret,spatiumque temporis censeret interponendum,quo ex bellicarum rerum successibus,ad repetendam patriam, Fortunæ benignioris occasio præberetur, quodque ignobili ocio, non modo honestam atque vtilem peregrinationem,sed erudito ipsius ingenio longe dignissimam prætulisset,qua haud mediocriter ad perfectam humanarum rerum peritiam adeundis tot nationibus erudiretur.Dedit insuper ei diplomata ad securitatem itineris,ac epistolas,quibus eū Philippo filio Belgarum regi obnixe commendabat. Inspectis itaque Circumrhenanis vrbibus,peragrataque nobiliore Germaniæ parte, in Belgas ad Philippum peruenit.A quo planè regiè & luculentissimè est susceptus.Inde in Morinos ad Oceanum perrexit, in Britanniam traiecturus,nisi comitum ingentes tum forte Oceani fluctus formidantium hortatu in Galliam deflexisset. Quum Rotomagi ad ostia Sequanæ versaretur,Galli suspicaces repentinique homines,exemplo Germanorum eum cepere,neque eum quanquam sese detegentem,ac cardinalem esse profitentem dimissuri erant,nisi Petrus frater, qui tum Mediolani Ludouico regi aderat, literas ad id impetrasset. Ab Oceano demum per totam Galliæ latitudinem Massiliam delatus,cōducto insigni nauigio Romam nauigare constituit. Aduersantibus autem ventis, quum Liguriam præterueheretur,in terram descensione facta,abiectoque nauigandi cōsilio, Sauonam peruenit. Erat ibi tum Iulianus Ruuereus cardinalis,cum vltro conspectum Alexandri pontificis veteris inimici defugeret. Is & longi itineris labore,& maris nausea vexatos,amicè liberalissimeque suscepit: ita vt tum in vna mensa tres exules sint conspecti, vehementer inter se de priuata & publica rerum fortuna conquerentes: qui non multis inde annis, tametsi spe dispari,nō dissimili tamen sorte,ad summum Christianæ dignitatis fastigium peruenerunt. Genuæ demum apud Magdalenam sororem,quæ Innocentii nurus fuerat,aliquandiu commoratus est. Ibi de infelicitate Lodouici Sfortiæ certius cognouit, quem è Germania,conductis inter auxilia Heluetiorum octomilibus,dum Mediolanen-

ſe imperium repeteret, & paſsim propenſiſsima populorum voluntate reciperetur, Heluetii barbara perfidia Gallis tradiderant, fraterque eius Aſcanius cardinalis in fuga à Venetis fuerat interceptus. Quibus de cauſis inde profectus, quod tum is annus erat ſacer ſæcularis Iubilei celebritate, Romam contendit. Eo tempore Alexander Pontifex cunctas humanarum rerum ac diuinarum rationes in tota conſilii ſumma, ad amplificandas ſtatuendaſque opes Cæſaris Borgiæ filii contulerat. Galli ad id ſocii atque adiutores erant, vtpote qui nihil intereſſe putarent, ſi Cæſar totius Italiæ minores regulos excinderet, modo ipſi in præſens ad non dubias ſpes vniuerſi principatus, duobus maximis imperiis potirentur. Sfortianis enim dominatu pulſis & in carcerem coniectis, aduerſus Aragonios bellum parabant. Ipſe interim Cæſar togatam Galliam in poteſtatem redegerat, Riariis primo pueris Catharina matre capta, Foro Liuii & Foro Cornelii vi eiectis; Fauentia demum expugnata, atque enecato Aſtore regulo: Malateſtis ſubinde & Sfortianis Arimino Piſauroque deiectis. Eodem curſu Guidonem Feltrium pepulerat Vrbini principatu: Varanios Camertes regulos vetuſtiſsimæ nobilitatis Iulium Cæſarem & Venantium ſtrangularat: & reliquos paſsim opibus illuſtres, in eo ambitionis æſtu furens inexorabili crudelitate perſequebatur. Habebat tum caſtra ad Claternam decimo ab vrbe Bononia lapide: territabatque Ioannem Bentiuolum, eius vrbis potiundæ percupidus. Sed Ioannes ſuſpectis ciuibus interfectis, aut pulſis, ita ſeſe vti vetus & ſagax tyrannus munierat, vt eius periculi vexationem pecunia facile redemerit. In tanto rerum motu, Medicei nullam omnino occaſionem prætermittendam exiſtimantes, qua patriam repeterent, ad Cæſarem ſupplices ſe contulerunt. In eo enim prope certam ſpem reponendam putabant, tantis ſcilicet copiis inſtructo, & cuncta impotentibus armis cum ingenti omnium terrore quatienti. Iuuabantur enim mirifica fide, vehementique officio Vrſinorum ducum, qui Cæſari militabant. Ii erant Paulus, Iulius atque Franciottus affinitate & beniuolentia Mediceæ familiæ coniuncti. Tranſcendebat tum Cæſar in Etruriam, Apennino ſupra Piſtorium ſuperato, vt Iacobum Appianum Populoniæ, Illuæque inſulæ poſſeſsione depelleret. Cæterum ad Campum oppidum quinto à Florentia lapide caſtrametatus, ita in his locis moram trahebat, vt Florētinis oſtentando Mediceos exules, non obſcure minitari videretur. Quod nequaquàm eo tendebat, vt Medicei præclara eius voluntate ac illuſtri beneficio reducerentur, verum vt ciuitatem ad eas quas ipſe concupiſſet, nouæ ſocietatis conditiones repræſentata veteri Mediceorum dominatione compelleret. Porrò Medicei tametſi non inani coniectura inducti, eius promiſsi fidem, apud fallacem Borgiæ animum minime conſtare prouiderent: nihil tamen intermittebant, quod in negocio ſemel ſuſcepto opportunum foret. Erant inter Cæſaris duces, viri maxime ſtrenui Raphaël Pactius, & Marcus Saluiatus Florentini, quibus popularis Reipublicæ

publicæ ſtatus erat inuiſus. Ii fidelem fortemque operam Mediceis pollicebantur: neque enim ciuibus erant ſuſpecti, quoniam vtrunque familiæ nomine, propter veteris & funeſtæ coniurationis memoriam, minime Mediceis opem allaturum apparebat. Per hos itaque Florentiæ, veteres amicos ſolicitare, cohortari, docere quo præſertim tempore, & quibus maxime artibus foret conandum, vt Curia occupata, popularíſque Reipublicæ ſtatu euerſo, ſua dignitas ordini patritio redderetur. Vrſini namque per ſe ſoli copias ſuas, vel ignaro Cæſare, ad vrbis portas adducturi erant, ea ſpe, vt Cæſarem (ſi fortuna cœptis conſiliis arrideret) id facinus minime reprehenſurum putarent: quando Medicei grato liberalique animo ad omne obſequium erga Borgiam familiam parati fore viderentur. Id verò facile fiebat, quoniam Cæſar milites ab omni maleficio adeò ſeuere propoſito ſupplicii pœna continebat, vt abſque vllo belli vel iniuriæ metu, populus pariter ac miles, caſtra & vrbem ſpectandi ſtudio libera quadam commeandi licentia frequentarent. Interim dum in vrbe Medicei nominis ſtudioſi, conſilia timide cũctanterq. explicant, firmioreſque vires ad tutiorem ſucceſſum patrandi facinoris quærunt, allatæ ſunt literæ Alexandri pontificis, ad quem legati Florentini iniuriã deprecantes antea confugerant. Is ciuitatem omni metu liberabat, hortabaturque Cæſarem ex compoſito ſingulari aſtu, vt amicitiam potentis populi vel maximis exulum pollicitationibus præferre vellet. Quæ eò pertinebant, vt Cæſar dum ſe haud facile exorari poſſe ſimularet, nec ſine aliqua decoris labe paternæ authoritati obtemperare poſſe videretur, Florentinis trepidantibus, cum ipſas Mediceorum ſpes, tum & ſuam ipſius fidem ampliore aliquando pecunia venditaret. Itaque accepta aliquot millium ſumma à Florentinis, qui ſæpe in magnis periculis ſalutem publicam auro redimere didicerãt, finibus exceſsit. Medicei verò, haud temere ſibi cauerunt, ne & ipſi ſub eius hominis fide, apud quem nullum vnquam fuit iuſiurandum, per fraudem comprehenſi, hoſtibus multo auctiore pretio traderentur. Sequenti anno, qui à ſacro ſæcularis iubilei fuit ſecundus, noua ſpes repetendæ patriæ Mediceis adfulſit, vtpote quibus ipſa neceſsitas in conſuetudinem verterat, in tanta bellorum varietate nunquam de fortuna deſperare, conſilia ad ſingulas rerum occaſiones applicare, experiri omnium voluntates, in vrbeque præſertim Florentia, recenti ſemper fama infracti erectique animi, & præclaris apud principes actionibus exiſtimationem tueri. Militabat apud Cæſarem Borgiam Vitellocius Vitellius bellica laude inſignis. Is incredibili odio Florentinos perſequebatur, quod triennio antè, Paulum fratrem ipſorum imperatorem Caſſentinate & Piſano bello, de Republica benemeritum, falſis inducti ſuſpicionibus, ſæuo præcipitique iudicio necauiſſent. Ductabat Vitellocius alas cohorteſque ſummæ virtutis. Nam primus omnium Italos pedites in aciem contra Germanos ad Surianum felici virtute produxerat, trahebatque ſecum non contemnendam clien-

tium multitudinem ex Tifernate agro, proximisque Etruriæ oppidis. Paulus quoque Baleonus Perusiæ facilè Princeps, quem ab inimicis domo pulsum, pauló antè reduxerat, signa eius cum manu peditum, atque equitum sequebatur. Nec deerant Vrsini cum Mediceis, tum ipsi Vitellocio variis cognationibus adstricti. Cum hoc duce Medicei fratres percusso certo fœdere se coniungunt: adiuuante & pecuniam subministrante Pandulfo Petruccio Senensium tyranno arma parant, & in Etruriam proficiscuntur. Per vnos enim Mediceos exules Florentia capi non poterat, quando ciuitas magna & opulenta, nisi domi hostem inueniret, nullis externis viribus cessura videretur. Iam Cortona, Aretióque recepti fuerant: oppugnabantque Aretii arcem, per totamque Arni vallem oppidis frequentem, metum protulerant. Quibus de causis Florentini trepidare, vix opem in tumultuariis consiliis reperire, suspectare intus insidias, foris hostem timere, & ante omnia plurimum vereri ne Vitellocius, iustissimo exacerbatus odio, & Medicei, quorum amici, cognatique fœde essent interempti, in ipsos, qui tum maximè Rempublicam tenuissent, crudeliter sæuiret. Parum enim subsidii in milite, quo tum apud Pisas bellum gerebatur, vti sepe fuso reiectoque, reponebant. Nec deerant qui existimarent, Vitellocium nequaquam tantum bellum priuato consilio priuatisque opibus suscepisse: quoniam eum virum constaret, modicis domi facultatibus, & Mediceos ex perpetuis superiorum temporum impensis ære alieno passim contracto, minime tantos sumptus toleraturos, nisi à Pontifice Cæsareque occulte subministrata pecunia iuuarentur. Neque enim erat credibile, eum qui mercede conductus sub Cæsare stipendia faceret, inuito aut ignaro duce suo tanti momenti bellum aduersus validissimos hostes gerendum putare. Sed ea erat natura ingenii Borgiarum, vt initia bellorum contectis auspiciis ambigua, & incerta esse vellent, vt cum euentus cœptis respondere cœpisset, tum demum ex tuto adapertis sensibus, ad certam præsentemque fortunam consilia omnia verterentur, vt tum accidit. Quum enim Vitellocio nequaquam fauere videri cuperent, dignum aliquem ipsorum votis belli exitum expectabant. Interea Florentini, vbi se periculoso bello vehementer premi conspiciunt, nec quibus viribus infesto hosti obuiam eundum sit, patres satis expedite deliberant, in communi consilio, ad Ludouicum Gallorum regem confugiendum censent, authore Petro Soderino, qui in concione deplorato Reipublicæ statu, ita spem in Gallorum auxiliis collocandam esse differuit, vt nisi ea mature impetrata forent, perditas & conclamatas res esse pronunciaret. Aduentabat tum Ludouicus in Italiam, secum adducens Federicum Aragonium, qui paulò ante Gallicis, Hispanicisque armis pulsus Neapolitano regno excesserat. Itaque Soderinus, singulari omnium ordinum assensu commendatus, eius legationis munus suscepit, plerisque id parum constanti animo detrectantibus, quasi orbatæ fortibus viris Reipublicæ, nihil de salute sua sollicitus

licitus subueniret. Is vti erat egregie prudens, & industrius, apud Regem tanta grauitate ciuitatis causam egit, vt planè demõstraret Regi magno pere esse cauendum, ne euersa aut cõmutata Florentiæ Republica, quæ antiquo recentique societatis iure Gallico nomini esset fœderata, ipse demum amittendæ Neapolis, Cisalpinæque Galliæ periculum subiret. Erat Ludouicus ingenio suspicaci & superbo, vtpote qui in summa regii nominis authoritate, se à quoquam principe, vlla in re cõtemni aut lædi minime pateretur. Quibus de causis celeriter ad Alexandrum Cæsaremque perscribit, vt à Florentinis sociis suis abstineant, Vitellocium eiusque copias, Florentinorum finibus excedere, restituereque occupatas vrbes continuo iubeant: id nisi fieret, se Florentinorum iniurias non esse neglecturum, transmissisque copiis, quos armatos in Etruria reperiret, vti communes hostes bello persecuturum. Ad has literas, Himbaldum quoque clarum ducem cum valido equitatu in Etruriam aduersus Vitellocium proficisci iussit. Horum Gallorum aduentu, monituque Cæsaris, Vitellocii impetus statim est repressus: qui tamen in eo victoriæ cursu, priusquàm Apenninum Galli transirent, flagitantibus id magnopere Mediceis, facile ad Florentiæ portas prouehi potuisset. Sed præpostero impulsus consilio, eam conficiendi belli occasionem præter misit, quod nihil in tergo sibi relinquendum diceret: & propterea ad oppugnandum sancti sepulchri Burgum inepte regrederetur, adeò vt nequaquam obscure apud Mediceos constare videretur, Vitellocium, vt proximum Tiferno oppidum ditioni suæ adiectum foret, priuatæ cupiditati potius quàm bellicæ rationi obtemperare voluisse. Eo interposito temporis spacio Himbaldus in Aretinos campos peruenit, cui vti Cæsar præscripserat in regis gratiam à Vitellocio certis cõditionibus vrbes traduntur. Quibus demum receptis, Florentinus populus, vti omni solutus metu, adeò effuse lætatus est, vt incredibili assentatio ne & studio, Petrum Soderinum, vti patriæ parentem (quod nunquàm antea per leges in libera ciuitate tentatum fuerat) antiquato bimestri magistratu, administrandæ Reipublicæ dictatorem perpetuum crearint.

FINIS PRIMI LIBRI.

VITAE LEONIS DECIMI LIBER SECVNDVS.

ECVTVS est annus qui fuit à partu Virginis supra millesimum quingẽtesimus tertius, Vrsinæ domus clade, & opportuna Alexãdri Pontificis morte insignis. Cæsar enim cum antea patris potentia, sacrisque opibus fretus, magnum sibi in Italia imperium sæuo ac impotẽti animo destinasset, omnibus propè pontificiæ ditionis regulis crudeli perfidia trucidatis, Romanos etiam proceres ita afflixerat, vt Columnii, exuti oppidis, atque in exilium, per Appuliam atq. Siciliam vagarentur: Vrsini verò, qui in Borgiarum amicitia fuerant, principum suorum funestam stragem lugerent. Vitellocius enim Paulusque Vrsinus cum Francisco Grauinæ principe, Liberottoque Firmano (qui in exercitu Cæsaris ordines ductabant) apud Senogalliam in familiari ipsius colloquio comprehensi necatique fuerant. Baptista quoq. Vrsinus cardinalis, qui vetere pontificis gratia vigere videbatur à pontifice captus, in custodia veneno perierat. Rainaldus item Vrsinus Florentinus antistes ipsorum Mediceorum fratrũ auunculus, & Aloisius Liuiani frater, in arce Molis Hadriani ad non dubiũ vitæ exitum seruabantur. Quibus de causis Ioannes cõquiescendum omnino, & vitam, quæ omni præsenti spe esset potior, vel sub ignobili silentio traducendam constituit.
Nam Pontifex inopiæ metu rapax, atque illo immani ingenio sæuus, vt Cæsari filio magnos alenti exercitus, & regio luxu liberalitatem passim ostentanti pecuniam suppeditaret, ditissimum quemq. cardinalium veneno sustulerat, haud dubie in reliquos aulæ sacerdotiis atque opibus insignes, hæreditatis spe sæuiturus, nisi admirabili Deorum prouidẽtia, homo in religionis causa probrosus, & quòd omnium fortunæ interfuit, ad exitium Italiæ natus, sibi mortem, supremam verò Cæsari filio calamitatem peperisset; hilariore scilicet in cœna dum ad vmbrosum Vaticani ruris fontem venenum bibunt, lagena pocillatoris errore cõmutata, quam dira fraude opulentis aliquot Senatoribus honoris specie parauissent.
Mortuo Alexandro, & Cæsare exquisitis antidotis vel in ipso iuuentæ robore veneni impetum vix sustinente, comitia sunt habita, quibus Franciscus Picolomineus, cui Ioannes enixe studuerat, summus pontifex suscepto Pii Tertij nomine renũciatus est; eo admirabiliore omniũ lætitia, quòd melior pars Senatus quamquam paucissimis nixa suffragiis cæteros cũ factionibus, tum Cæsaris imperio seruientes, ex longa contentione peruicisset. Verum Pius senectæ vitiis, & mortifero cruris vlcere vehementer affectus, intra paucos dies interiit. Tum verò instauratis comitiis, tanto studio in vnum Iulianũ Ruuereum vota suffragiaq. omnium sunt conuersa, vt pene priusquam conclaue ingrederetur, Pontifex sit di

 ctus,

ctus,incredibili cum dolore Cæsaris,qui ad exemplũ incertæ nutantisq. Fortunæ,quum Hispanos Cardinales vti clientes suos,iurare solenni sacramento coëgisset,se neminem nisi Borgiæ familiæ studiosum suffragio adiuturos,eum statim primo comitiali die, sub tiara salutari Pontificem viderit, quem ipse paterque Alexander vti grauissimum hostem perpetuo decem annorum exilio multauissent.Nec multo post à Pontifice,qui Iulii Secundi nomen tulerat, Cæsar Borgia, copiis vrbibusque, atque omni dignitate exutus,quum impetrata libertate ab Ostia Neapolim enauigasset,à Magno Consaluo capitur,& in Hispaniam transmittitur. Vbi cum ex custodia profugisset ignobili quodam prælio à Cantabris est interfectus.Contendebant tum opulenti reges Ludouicus & Ferdinandus de Neapolitano regno, quod antea inter se,pulsis Aragoniis, contentiosa partitione diuiserant.Pontifex,uti sacrosanctum principem pacis,atque ocii authorem deceret, in neutram partem sese inclinabat. Vrsini duces,quòd à Gallis vt in vana spe victoriæ Italici generis auxilia facilè spernentibus, minus liberali stipendio inuitati fuissent, ad Hispanos non leui ad maturandam victoriam momento transierant.Eius belli exitu, quo Galli ad Lirim profligati sunt, Ioannes grauissimi doloris vulnus à Fortuna suscepit. Nam Petrus frater,qui in procuratione,tutelaque Casinatis sacerdotii diu fuerat,& propterea,vt in Gallorum ditione eorum ducibus militarem nauando operam adesset, quum è strage conscenso nauigio Caietam contenderet, in ostio Liris, fluctibus obrutus interit. Auctus est & hic domesticus dolor, Fabii Vrsini, Pauli filii præclari iuuenis immatura morte,qui ipse ad Lirim sagitta per galeam adacta, tumultuario in prælio ceciderat. Itaque Ioannes,quum spei suæ rationes transuerso rerum successu conturbatas erigere vellet, cum Galeotto florentis ætatis,atque fortunæ iuuene amicitiam contraxit.Is erat Iulii Pontificis ex sorore nepos,suauitate ingenii,forma corporis,uitæq. splendore cum ipsi Iulio,tum & vniuersæ aulæ Romanoque populo iucundissimus. Hunc primum,tradito pileo,quem ipse antea gestasset, legerat in Senatum,defunctoque Ascanio Sfortia Vicecancellarium crearat,qui est honos singularis in Senatorio ordine,amplissimæ, ac opulentissimæ dignitatis. Per hunc Ioannes apud Pontificem,ab elegantia eruditorum morum auctiorem gratiam promeruit, clarioremque subinde nominis famam apud omnes est cõsecutus. Disputabatur enim inter nobiles & minus seueros sacerdotes, ex ipso honestarum actionum certamine,de beneficentiæ & pietatis officio,de præstantia nobiliorum artiũ, de finibus iucundissimæ voluptatis. Quibus in rebus differendis vel obeundis,nemo vnquam Ioannem,vel ingenii elegantia, vel temperie, vel humanitate superauit.Non desunt qui affirment Galeottum, ab his vsq. temporibus,quum de auunculi iam planè senis minus firma valetudine dubitaret,consensu iuniorum cardinalium Ioanni vix tricesimum ætatis annum attingenti,Pontificatum despondisse:ita vt diceret, æquum esse.

vt iam tandem iuniores qui vigore animi senibus præstarent, summo rerum imperio digni viderentur. Verum non multo post Galeottus in tanta arridentis Fortunæ felicitate, vix triennnio terris monstratus rapidissima febre extinguitur. Eum solenni funere elatum quũ populus nequaquam adulanter luxisset, Ioannes ipse, qui in suprema vsq. vitæ momenta erga morientem omnibus tenerioris amicitiæ & Christianæ pietatis officiis erat perfunctus, ita desiderauit, vt quum lachrymas tardissime deposuisset, si forte eius rarissimi iuuenis memoria induceretur, vel lætiore in sermone veterem tristitiam & lachrymas ad oculos reuocaret. Sequentibus verò annis dum Iulius pontifex Bentiuolo Bononia pulso, & Venetis aqua & igni interdictis, arma tractaret, eundem semper cum pontifice iunioribusque cardinalibus studii atq. amicitiæ tenorem est secutus. Florentiæ quoque interea assidue dabat operam, vt magis ac magis potentibus in Republica patritiis iungeretur. In superandis autem difficultatibus, promerendisque ciuium animis plurimum valebat Lucretiæ sororis ingenium, quæ singulari prudentia, virilique officio, nulli vnquam vel tenui rerum occasioni deerat, qua excitari familiæ nomen, & vetera hominum studia accendi posse viderentur. Nupta hæc erat Iacobo Saluiato nobili opulento, & in Republica admodum potenti. Qui tametsi antea Sauonarolæ doctrinæ & religionis admiratione fuerat studiosus, & libertatis nomen obnixe coleret, æquabilique ordine liberæ ciuitatis magistratuum iura tueretur: semper tamen Medicearum partium erat habitus: & tum maxime in Soderino illam perpetuæ potestatis imaginem ferre non poterat. Siquidem Soderinus popularem sese conuersa Reipublicæ ratione profitebatur. Accidebatque propterea, vt quanto maiorem gratiam apud mediocres infimosque homines parare conaretur, tanto ipse apud nobiliores ciuium ordines viuidiore, & (vti postea præclare docuit euentus) perniciosiore inuidia deflagraret. Erat enim valde onerosum, & molestiæ pariter odiique plenissimum perpetuæ dictaturæ nomen, adeò vt cum in senatu de bellicis, ciuilibusque negociis ageretur, Patritii Mediceorumque studiosi contrariis suffragiis illius semper consilio atque sententiæ obuiam irent, quasi ei ad eleuandam minuendamq. authoritatem conspiratione quadam illuderetur: quod tanquam prudentia longe potentissimus, ad Reipub. gubernacula sedens, cuncta iudicio suo regere, cæteris veluti nutum sequentibus, existimari vellet. Sed vir patientia æquitateque naturæ incredibili, eas indignitates Reipublicæ causa ita deuorare contemnereq. erat solitus, vt quum moderate atque abstinenter omnia cotidiani durissimique laboris munia obiret, angustiores in dies spes commutandæ Reipublicæ Mediceis facere videretur, Ioannesque ipse aliquanto ægrius atq. languidius in tam longa expectatione consisteret. Iam enim quinquies per decem & octo annos magnis conatibus repetere patriam fuerat adnixus, semperq. inde repulsus abscesserat, ita attritis opibus, ac amissis aduerso exitu veteribus

bus clientelis, vt insignis cardinalis personam haud diu tueri posse videretur. Sed tanta erat in eo vis ingenii liberalis, eruditi, & quo mortalium animi facile capiuntur, alienis moribus obsequentis, vt lectissimi totius aulæ cardinales & antistites eum obnixe colerent, & literati ante alios ad bibliothecã summæ vetustatis, quam Laurentius pater Latinis & Græcis voluminibus cumulate referserat, assidue frequentarẽt. Nec deerant Romani nobiles, propter insigne & plane regium venandi studium, quo postea pontificatum adeptus, omnes haud dubie superauit. Domus quoque semper plena erat phonascis, & musicis, quum in ea arte vsque ad fœcunditatem ingenii peritissimus euasisset. Conspiciebatur etiam officina nobilium artificum, quando nullibi libentius pictores, statuarii, scalptoresque gemmarum, & antiquitatis studiosi, monumenta artis deponerent, quàm apud Mediceos, qui gentilitia quadam hæreditate, cæteros omnes argutia & subtilitate iudicii præcellere dicerentur. In his enim dignissimarum artium studiis, multus erat Iulianus frater cognomento Magnificus, à quodam virtutum omnium concentu, mortalium iucundissimus: & Iulius patruelis equestris ordinis è Rhodia militia: qui propter eximiam animi moderationem, rerumque peritiam postea pontificatum est consequutus. His egregiis artibus Ioannes quanquam existimationem (cuius cura in exule debet esse potissima) mirifice sustentaret, sæpe tamen accidit, vt in mediis conuiuiorum apparatibus, obsonatores pecunia deficeret. Et quoniam à nimia liberalitate exulãtis fides vbique suspecta redderetur, necesse aliquando fuit, exposita in ornatum abaci argentea pocula, in macellis & foro piscario reliquisse. Hæc ingentis & regii spiritus viri, principalique vitæ deditum vehementer angebant: quòd aut remittenda foret splendidioris vitæ consuetudo, vnde nominis famam abunde tueretur, aut creditoribus tam benigne de se meritis omnino decoquendum. Verum tanta erat è vultu semper læto præsentis inopiæ dissimulatio, & aperta contemptio, vt certos eum semper crederes è cœlo prouentus expectare, quibus omnino præstanti fide debitæ pecuniæ soluerentur. Et certe Fortuna, quæ ei summum in terris imperium struebat, eius egestatem miris ac inexpectatis subsidiis sæpissime subleuauit. Quum verò à frugi monitoribus aliquando reprehenderetur, dicere solebat, insignes viros cœlesti sorte fieri magnos, propterea nihil eis vnquam posse deficere, nisi ipsi animis omnino deficerent. Eo modo inique cum inopia colluctantem illa ipsa Fortuna, quæ spes eius & conatus omnes eluserat, veluti pudore adducta feliciter erexit. Factus enim est inexpectata Iulii Pontificis liberalitate Bononiæ legatus, atque ei simul magnus exercitus, quo bellum aduersus Gallos gereretur, attributus. Is honos opportuno tempore collatus, & ad recuperandam patriam, & ad parandum pontificatum, & denique ad plenissimam rerum omnium felicitatem, ianuam pandentibus fatis aperuit. Discesserat tum forte (vt altius repetamus) Iulius à fœdere ac amicitia Ludouici, specie

quidem, quòd Alfonsum Atestinum, qui à Romanis pontificibus Ferrariam beneficiario iure obtinebat, aduersus se tuendum defendendumque suscepisset: quum ille terra à Gallis & Pado amne ab se profligatis Venetis in Padusa salinas maximi prouentus vsurpasset, neque in his rebus voluntati pontificis obtemperaret. Cæterum in præaltis animi recessibus grauiores causæ pontificem cunctis sensibus peracrem, strenuum, indomitum, vehementer excitabant, vt saluti Italiæ mature prospiceret, diligentissimeque caueret, ne deletis Venetis impotenti demum barbaro foret seruiendum. Namque Ludouicus vbi vno secundo prælio Venetas opes contriuit, ac ademptis tot vrbibus continentis gentem aduerso rerum successu conterritam, intra plaudes, ipsasque Venetias circumflui maris benificio permunitas compulit, cunctis formidandus euaserat: præsertim quum ad id bellum Maximilianus Cæsar nihil ferè præter legatos & Augusti nomen attulisset. Nouerat Iulius Galli regis ingenium proferendi imperii maxime auidum: nouerat inexhaustas Gallorum opes, videbat florentissimum Mediolanensium imperium exactis Sfortianis Galliæ attributum; Liguros verò suos, armis plane domitos, ac arce ceruicibus imposita in seruitutem redactos. Porrò Venetos, quorum toto orbe terrarum, paulò antè summa & inueterata fuisset auctoritas, vnius horæ momento, copiis, imperio, ac dignitate penitus esse spoliatos. Quibus rebus adductus (vti pium æquissimumque & vere Italum pontificem decebat) Venetos, ne se tantis fluctibus obrutos, planè demersos, ac penitus extinctos vellet, suppliciter deprecantes, subleuandos censuit: Legatos eorum in Vaticano adiecta solenni precatione pro templi foribus expiauit, vrbi eorum sacra restituit, ictoque subinde fœdere, quo illi maris imperium eiurabant, & sacerdotia sancto pontificum arbitrio conferenda relinquebant, in amicitiam fidemque recepit. Conatus quoque est pertrahere in partes Alfonsum, vt eum à Gallis omnino diuelleret. Sed ille vti Veneti nominis vetus hostis, & diffisus ingenio pontificis cum sese Ludouico regi persoluta pecunia, & ictis fœderibus applicasset, ne quid per vim sibi in posterum à quoquam foret timendum, adhortationes simul ac minas pontificis, sub tutela Gallorum longe tutissimus semper contempsit. Ab his initiis nouum bellum protinus exortum est, quo nullum vel atrocius, vel diuturnius in Italia post exactos Gothos, maiores nostri, vel audiendo, vel legendo fuisse meminerant. His de causis, quas memorauimus, Iulius pontifex Alfonsum Atestinum, quòd ad alieni externiq. regis auctoritatem se contulisset, quod spreta pontificia maiestate, dicto audiens non esset, quanquam ab ipso summi honoris causa Romanæ ecclesiæ Vexillifer fuisset appellatus, vti contumacem & plane ingratum, hostem iudicat: in eum diras exercet, & hostiliter in eius fines copias inducit. Ipse constitutis vrbanis rebus, multaque coacta pecunia, ab vrbe proficiscitur, Bononiamque contendit, vt in vrbe copiosissima intentus

in

in omnes occasiones ex propinquo bellum administraret. Ex itinere autem ab eo discedunt Bernardinus Caruaial, & Federicus Sanseuerinus, & plerique alii Hispani & Galli cardinales deprauati à Gallis, & ab amicitia pontificis didu̧cti: qui quum Cassia via per Etruriam se ituros (vti commodiore itinere) prædicarent, contra voluntatem reuocantis Pontificis, per Apuanos saltus Ticinum vsque delati sunt, animo agitantes quibus rationib. indici conuentus posset: vt lacerata & conuulsa multis criminationibus pontificis dignitate, alius vti optimus atque sanctissimus Christianis sacris præficeretur. Nec malignis & exitiosis eorum consiliis deerant Ludouicus & Cæsar, qui huiusmodi concilio præter authoritatem, summam etiam vim tantis instructi copiis adhiberent. Porrò Iulius, vti vir acutus & impiger, ratus id quod erat, Ludouicum Alfonso nequaquam esse defuturum, vt vndique magnis præsidiis res gereretur, Ferdinandum Hispaniæ regem nouo icto fœdere sibi coniūgit, ea lege, vt ipse ei iura Neapolitani regni authoritate pontificia confirmaret: ab rege vero in auxilium cum quadringentis equitibus cataphractis Fabritius Columna mitteretur, qui tum erat præstantis animi & spectatæ virtutis imperator. Heluetios quoq. ferocissimam gentem, vnde sibi sumpserat prætoriam cohortem, agro Comensium finitimos mercede conducit: vt cum duabus legionibus in fines Gallorum Insubrum irrumpant, & ab ea parte, quàm maxime possint Ludouici copias distineant. In Thyrreno quoque mari parat classem, & cum ea Veneti Grillum Contarenum cum duodecim triremibus coniungunt. Huic Octauianus Fregosius, cuius pater & patruus Genuæ tenuerant principatum, præficitur, vt Genuam patriam repetat, & eiectis Gallis vindicet in libertatē. Additur Fregosio M. Antonius Columna, qui cum ala equitum, & cohortibus è Lucensi agro terrestri itinere procedentis classis cursum adæquaret. His rebus constitutis, decretum est, vt eodem quoque tempore circiter nonas Septembres Veneti summa vi & celeritate copiis adauctis Cæsarianos inuaderent, qui ab Verona in Vincentium & Patauinum agrum cuncta vastantes, sese effuderant: Pontificius verò exercitus, cui præerat Franciscus Vrbinas fratris filius in Mutinensem agrum induceretur. Nec mora, ea vrbs adiuuantibus Rangonis à pontificiis occupatur. Sed cæteros conatus omnes, & tot diuersi belli apparatus Fortuna, tum Iulio infesta & Gallis plurimum arridens, protinus elusit. Heluetios namque vti homines venali militia gaudentes, quum in agrum Comensem descendissent, Carolus Ambosius cum equitatu aduersus eos profectus, ostentata acie, & præbita pecunia facile repressit in patriam. Fregosius verò & Grillus, quum multis rebus superiores ignaua cunctatione nauali prælio cum Preianne Gallorum archipirata contendere dubitassent, summæ spei victoriam fœdissime corruperunt. Pari quoque exitu Venetus exercitus Gritto legato, & L. Maluetio duce post summotos & intra Veronæ mœnia cōpulsos ho-

ſtes adeò temere vrbem oppugnauit, vt aliquot ibi amiſsis fortiſsimis cohortium præfectis,cum ignominia receſſerit.His aduerſis rerum ſuc ceſsibus commotus Pontifex (qui propter impetum æſtuantis ingenii, ira ac dolore extimulari facilius quàm animo frangi poterat)dum vehe mentibus conſiliis bellum renouat, in morbum incidit ab ipſo graui au tumno in exacta ætate, multa vitæ intemperantia valde ſuſpectum. Ex aduerſo autem fremere Ludouicus,qui ſecundis belli initiis animum na tura ferocem aperte ſuſtulerat: lacerare famam pontificis:& palàm dictitare, ſe, qui vti optimo pontifici eiectis Bentiuolis tyrannis Bononiã tradidiſſet, eam protinus expulſo pſeudopontifice Bentiuolis vti optimis ciuibus eſſe redditurum. Nec mora, Carolus Amboſius cum valido exercitu traiecto Pado, ad Mutinæ portas delatus, quum nihil ibi proficeret, quod ea vrbs magnis Vrbinatis & Baleoni præſidiis teneba tur,ad tertium vſque ab vrbe Bononia lapidem vaſtabundus copias pro mouit, præmiſitque Bentiuolos, vt ad portas nouandi rebus ſtudia ciui um excitarent: haud dubie impotenti illa ac immani audacia ſacroſanctum pontificem oppreſſurus, niſi eum qui armis defendi non poterat, Hiſpaniæ & Britanniæ Regum legati in caſtra ad Amboſium properan tes, minis & grauiſsimis conteſtationibus protexiſſent. Denunciarunt enim conceptis verbis & rogatis tabellionib. reges ſuos Ludouico, niſi à vexando pontifice protinus abſtineret, ruptis antiquis fœderibus ho ſtes futuros. Eo quoque die ex Venetorum auxiliis equitatus traiecto Pado, & in his valida Turcarum ala Bononiam peruenit: & Fabritius Columna,qui Fauentiam citato agmine præteruectus feſtinabat,adeſſe nunciatur.Quibus de cauſis Amboſius nefario incœpto deſtitit,in quo fuit occaſio conficiendi belli longe pulcherrima, ſi audax & impius, quàm grauis & Chriſtianus imperator eſſe maluiſſet. Verba etenim le gatorum magnifacienda eſſe iudicabat, ne temere ſuo regi tantum bellum vndique concitare videretur.Audiebat etiam auxilia vndique con uenire, & exercitum Vrbinatis,qui commeatus intercluderet,in tergo eſſe meminerat: ac ſimul certior fiebat Bononienſes,qui verecundia & maieſtate præſentis ægrique pontificis adducti, Bentiuolos à porta repuliſſent, in officio & fide mirifice confirmari. At Iulius vno tempore animi ſimul & corporis ægritudine ſubleuatus, nihil ſeſe animo demittit. Amboſium omneſque minores duces nominatim ſacris interdicit, exercitũ auget:& quanquam duriſsima hyeme(qua legatus Padus currulia tormenta ſuſtinuit)ad bellum proficiſcitur, feruidiore quidem ani mo quàm deceret ſenem inualidum, & ſummæ ſanctitatis perſonam ſuſtinentem, niſi eos impetus in optima cauſa religionis arroganter à Gal lis vexata dignitas excuſaret.Cæterum quum nobiliore conſilio Ferrariam haud magnis eo tempore præſidiis atque munitionibus firmatam inuadere debuiſſet: inde auerſus perfidioſis artibus Alidoſii cardinalis, Concordiam & Mirandulam ad Gabellum amnem expugnauit: haud

satis decora præmia pro tantis apparatibus atque laboribus: nihil præsertim Ambosio sese ex hybernis explicante: qui importuno tempore amoribus & luxui deditus, paulò post inertiæ apud Ludouicum accusatus, defensionem præoccupante morbo, Corregii moritur. Capta Mirandula, Iulius haud dubie frigoris duritie superatus, vti victor Bononiam est reuersus. Nec multo post eius copiæ apud fossam Giliolam ab Alfonso, qui eas dissipatas in hybernis, & securius epulantes adortus fuerat, cæsæ fusæque sunt. A parte alia Ambosio mortuo Gallici belli curam suscepit ipse Triuultius vetus & summus imperator. Is singulari peritia, grauitate, fortunaq. ad conficiendum bellum progressus, semper opportune castrametando, semper firma acie ductando agmen, ita Iulium exterruit, vt retro Rhauennam recedendum putarit. Vrbinatem verò adolescentem, quod Fabritius finito stipendio discessisset, in eas difficultates compulit, vt reiectum ad Bononiæ mœnia, instando premendoque tormentis, castris, magnaque parte exercitus exueret. Ea victoria, admirabili ducis consilio parta sine vulnere militum Gallorum, Bononiæ portas Bentiuolis aperuit, quum Alidosius legatus neque præsidia ex fidelibus parasset, neque commeatu munisset arcem, & ipse ex conscientia scelerum inuoluto capite profugisset. Fuit adeò fœda fuga pontificii Venetique exercitus, vt si Triuultius vestigiis inhærere voluisset, haud dubie pontificem cum imbelli turba sacerdotum esset oppressurus. Sed vir pia grauitate, victoriæ modum imposuit. Alidosium verò ex fuga Rhauennam delatum, quum in sago militari, abiectis honoris insignibus mula vectus, vt se expurgaret, ad Iulium in arcem pergeret, fors scelerum vltrix, Vrbinati prætereunti forte obtulit. Et ab eo confestim nihil contra molientibus custodibus corporis, trucidatur. Impurus certe sacerdos, & mortalium nequissimus, quique eam Iulio & Vrbinati, infido peruersoque ingenio, cladem peperisset. Iulius & fratris filii facinus, quamuis ab omnibus probaretur, & alumni sacratique viri cædem ægerrime ferens, magnis itineribus Romam contendit. Tum verò Ludouicus & cardinales qui à Iulio discesserant, successu rerum elati, quin consilium indicerent, minime dubitarunt. Nihil enim in affectibus mortalium magis spiritus efficit insolentes, quàm ipsa victoria. Nomine igitur Ludouici & Cæsaris atque item cardinalium victus pontifex ad concilium, quod ad Kalendas Septembres futurum esset, euulgatis super ea re tabulis, euocatur: Pisis sedes deligitur. Vbi censoriis legibus descriptis, sacerdotum omnium mores essent corrigendi & statuenda multa quæ ad dignitatem Christiani nominis pertinerent. Erat concilii princeps Bernardinus Caruaial inter cardinales genere, literis & multis legationum honoribus clarus, cæterum natura admodum ventosus, & perditus ambitione. Huic Sanseuerinus versutus ingenio, pontificatum desponderat, adulandoque & propinquas spes ostentando, eum gloriæ & summi imperii dulcedine prorsus infla

uerat. Alii vero tum Galli, tum Itali, rectius & dissimulantius, nec à minore tamen insania ad pontificatum anhelabant. Is enim est mos in concilio solennis, præsertim cum duo inter se contendunt (sicuti Constantiæ Basileæque accidit) vt pontifex sese pontificatu abdicet, & priuatus interfit: Vt vnus creetur, qui sit omnium suffragiis virtute & pietate longe clarissimus. Propterea nihil pontificibus concilii nomine magis inuisum, suspectum, & periculosum existimatur. Igitur Iulius vbi videt se à Gallis vi aperta & tantis insidiis oppugnari, à Ferdinando Rege vti vere catholico, & ab Henrico Britanniæ rege iustitiæ & religionis amantissimo auxilium implorat, sacrosanctum imperium nefariis vexatum armis & violatam pontificiam maiestatem queritur, ius conuocandi concilii apud se non apud desertores impiosque cardinales esse demonstrat: monet vt caueant ne Ludouicus vbique victor, impotentibus armis totius Italiæ imperium arripiat. Nec mora illi defendendas iniurias legitimi pontificis singulari studio pietateque suscipiunt, reprimendam iusto bello Gallorum immanitatem censent, ab vtroque commeatus, pecuniæ, armaque parantur. Henricus vt in Aquitaniam traiiciat, Ferdinandus vt Cantabriam & Nauarræ regnum inuadat: quod tum erat sub tutela Gallorum, sed veteri Hispaniæ imperio antiquitus attributum. Interea legiones duæ Hispanorum veteranæ ex Africa in Italiam trāsuehuntur duce Nauarro, qui in Mauritania atque Numidia magnis rebus gestis eximii ducis nomen, ex gregarii militis fortuna fuerat consecutus. Ipse pontifex vbique copias conscribit, Romanos proceres & duces vtriusque factionis alarum & cohortium præfecturis exornat. Ante omnia ingenti animi magnitudine, aliud solenne concilium Romæ in Laterano celebrandum edicit, Pisano fidem abrogat, eius vrbis euersæ vastitatem tenuitatemque deridet, angustum conueniendi terminum à cardinalibus in quartum mensem iure optimo redarguit, & toto terrarum orbe euocatis Romam sacerdotibus, omnia tuta, pacata, commoda, in communi & libera gentium omniū patria pollicetur. Huius præclari & salutaris consilii author ante alios extitit Antonius Mōtanus nuper in ordinem senatorium cum honore pilei delectus, qui ab eximia fide, ac excellenti legum peritia neque speciosius, neque validius Pisani concilii initia opprimi abolerique posse prædicabat. Erat Iulius animo maxime infensus Petro Soderino, qui contempta maiestate pontificii nominis, vt Gallis obtemperaret, concilio sedem præbuerat. Is propter eximiam prudentiæ ciuilis opinionem, Florentiæ ex vexillifero dictator perpetuus (vti diximus) erat effectus, qui honor nemini antea contigerat: ita vt sibi magnam apud patricios inuidiam ex eo perpetuo magistratu conflauisse videretur, vixque par erat sustinendæ inuidiæ, nisi se ipsum Gallorum amicitia, & præsentibus eorum opibus tueretur. Hunc quum sæpe Iulius per legatos amicissime monuisset, vt his rebus, quæ ad sacrorum contentionem & concilii nomen pertinerent, abesse

vellet:

vellet: ne qui sedem locumque inimicis suis incaute fortasse præbuisset, ab sera demum pœnitentia contumeliosissimi & execrabilis facti, quo cuncta plane essent ruitura, author extitisse diceretur: sed ingentes Gallorum opes, atque ea præsertim recens victoria, aures Soderino præcluserant. Itaque acuti vehementisque ingenii pontifex, vti erat in vlciscendis iniuriis acriter exardens, excidium ei comminatur, & ad declarandum odium, Ioannem Medicem legatum Bononiæ constituit, Soderino maxime metuendum, vtpote qui vnus amplissimas haberet facultates ad euertendum eum statum ciuitatis, quem Soderinus ex inimicissimis Mediceo nomini, clientibusque suis antea constituisset. Optimates enim (vt diximus) aut magna ex parte ex propinquis Mediceorum censebantur, aut ex his erant, qui propter dictaturam, inimici Soderino facti, eius decretis atque sententiis in Senatu aduersari, eiusque potentiam haud obscurè labefactare consueuerant, dulcissimaque erat apud populum memoria Medicei principatus: & Laurentii præsertim, qui singulari virtute atque modestia ad clauum reipublicæ sedendo, ciuitatem in maximam authoritatis & rerum omnium amplitudinē perduxisset. Interea cardinales ad concilium Pisas peruenere, quibus aderat præsidio Odettus, cognomento Lotrechius quadringentos equites cataphractos secum trahens. At Florentini optimates, vbi nunciatum est aduentare Gallicum equitatum, qui Pisis hyemaret, vti de retinenda ea vrbe soliciti, Soderinum adeunt, imprudentiam eius incusant, qui eam vrbem vix per quatuordecim annos ferro fameque domitam dudum recepisset, incaute admodum incertæ fidei cardinalibus externisque hominibus esset concessurus. Nec mora coacto senatu, omnium fere suffragiis legati ad Lotrechium, & ad cardinales decernuntur: qui denuncient, nequaquam placere populo Florentino, vt copiæ militares intra fines recipiantur, propter acerbissima in se Pisanorum odia, qui nulli omnino occasioni, vt amissam libertatem recuperarent, defuturi esse viderentur, sacerdotes enim Pisis Florentino præsidio satis tutos & incolumes & liberos futuros, si tranquille ac religiose de diuinis rebus, potius quàm de humanis contentionibus disputare decreuissent. Id decretum Soderini existimationem, qua plurimum apud ciues valere Gallis videri volebat, vehementer imminuit. Quam ob rem conatus est & fœdiore quidem consilio, vt magis Gallis faueret, eum conuentum Florentiam omnino reducere, vbi ceu in amplissima vrbe nihil esset necesse armatis præsidiis tueri sacerdotes, quando nulla à quoquam timenda iniuria videretur. Id à Gallis probabatur, & cardinalibus etiam mirifice placebat: vtpote qui propter vrbis dignitatem concilio clariorem famam acquiri facile intelligebant. Sed iidem optimates amici Mediceorum qui de præsidiis impedierant, & huius quoque consilii, vti inutilis & importuni mentionem vno subselliorum strepitu sustulerunt: quasi ciuitatem cum omnibus Christianis fœdere coniun-

ctam,& pontificio nomini ſemper amiciſsimam,ſi diſsidio ſacerdotum & ſchiſmati in ea locus præberetur, & nouo ſimul bello, ac diris mox & execrationibus iure alienati iratiq.pontificis obiectaret.Itaque quum Piſis ſine præſidio ſeptem cardinales cum paucis epiſcopis deſertiſsimo conuentu habito cuncta infauſte aduerſus Iulium molirentur, grauis etiam tumultus in ponte Arni (caſu an conſilio incertum) inter Gallos & Piſanos,gladiis vtrinque diſtrictis exortus eſt.In quo nonnullis vtrinque vulneratis, ipſe Lotrechius ſummum vitæ periculum adiit ſeruatus haud dubie adcurſu filii prætoris, qui ad dimouendam turbam in confertos equum adegerat. Qua ex re tantus repente timor omnibus eſt illatus,ne per proditionem Iulio dederentur,vt mox Piſis excedendum putarint,atque inde continenter Mediolanum ad renouandum ibi concilium effuſo curſu ſe receperint. Fuere qui exiſtimarent Soderinum non ſua voluntate locum dediſſe concilio, ſed vehementi impulſu Franciſci fratris cardinalis,qui erat Gallicæ factionis: & præclara ſimulatione ab his qui diſceſſerant impetrarat, vt ipſe apud Iulium relinqueretur veluti conſiliorum omnium certiſsimus ſpeculator. Erudito nanque verſutoque ingenio propter incertos rerum exitus,pilei dignitatem grauibus periculis implicare noluerat, ſed tacitus callido ſenſu quorſum vis contentus euaderet,in vtrunque caſum conſilio paratus expectabat. Non abſurda etenim ratione ad pontificatum poterat aſpirare, ſi forte Iulio ſede pulſo, ipſe veluti medius Iulianorum ſimul amicitia,& Gallorum ope, & totius demum Etruriæ ſtudio ſubnixus, ſeſe candidatum diſsidentibus cardinalibus oſtendiſſet.Hic vir enim acutus & excellens niſi inſignes animi virtutes incredibilis auaritia defœdaſſet, dicere erat ſolitus. Nihil homini petenti excelſa, & præſertim in hac aulæ fortuna verſanti, vel vſu melius,vel expeditius eſſe,quàm duabus omnino ſellis ſedere, ſi abſque certa offenſione fieri poſsit: quoniam nihil vnquam ex toto in alterum aleæ euentum ſapienti periclitandum eſſe videretur. Suſcepta legatione Ioannes, & amici pariter & clientes eius, in ſpem haud dubiam recuperandæ patriæ cogitationes erexerunt. Ipſe cum exercitu longe omnium ornatiſsimo initio hyemis ad oppugnandam Bononiam eſt profectus.Imperii nomen penes Raymundum Cardonium fuit virum hercle nobilem:ſed ciuili potius quàm militari gloria florentem. Cæterum vires & conſilii ſumma in Fabritio Columna,Petroque Nauarro plurimum eminebant, quos vti militiæ magiſtros Cardonio Ferdinãdus addiderat. Quum in Galliam togatam ex Picæno Vmbriaque eſſet peruentum, Nauarrus à via Flaminia dextrorſum in Ferrarienſium fines diuertit, & Baſtiam hoſtilis agri propugnaculum validiſsimum tormentis adortus expugnauit,fortiſsimis defenſoribus cum duce Veſtidello ad vnum interfectis. Inde ad Bononiæ mœnia exercitus eſt perductus,& à porta quæ Florentiam ducit, oppugnatio cœpta. Erat in fama terroreque hominum Nauarrus,qui ab admirandis artib,

turrium

turriū atque arcium euersor esse dicebatur, quoniam Neapoli duas arces excauatis subter cuniculis, & succenso intus tormentario puluere stupentibus cunctis vi furētis ignis in altum eiectas radicitus excidisset. Is ad eam muri partem, cui coniunctum erat Bracani sacellum Mariæ virgini dedicatum, cuniculos agebat: non longe vero cum è summis collibus, tum productis ad vineas tormentis mœnia quassabantur. Contra Bentiuoli validas Germanorum & Gallorum manus introduxerant, clientes armauerāt, & apertis occultisq. præsidiis tota vrbe collocatis, sese aduersus hostium vim & veterum inimicorum egregie tuebantur. Erat populus Bononiensis ingenti metu perculsus, & in primis viri patritii eo periculo vehementissime terrebantur, quod aduersus sacrosanctū pontificem, atque eundem quidem qui paulò antè ab omnibus ciuitatis liberator fuisset appellatus, ingratissime & scelestissime rebellassent, arcem ab eo conditam euertissent: & denique statuam ipsius æneam templi fastigio detractam, & variis fœdatam ignominiis, ad extremum in tormēta conflauissent. Quibus de causis Ioannes legatus ne Bononienses veluti desperata venia animos desponderēt, & propterea obstinatius defensionem pararent, vbi per occasionem poterat, optimis ciuibus significabat, pontificis animum egregie delinitum; omnibusq. veniam esse propositam: quoniam pro comperto haberet, nihil earum contumeliarum publico factū consilio, sed temeritate potius ac impetu plebis cum semper imperitæ tum in omni nouarum rerum motu absq. vlla iudicii ratione gestientis, omniaque proinde probe excusata atque expiata fore, si vel oppressis vel eiectis tyrannis, externarumque gentium omnino pulsis præsidiis cum certissima etiam spe præmiorum ad veterem bonisq. omnibus exoptatam libertatē rediissent. Erant enim apud legatum plerique viri nobiles, qui à Bentiuolis capta vrbe & occupata republica in castra se contulerāt: & in his Alexander Pepulus, Hercules Marescotus, & Camillus Gozadinus, qui propinquos & pontificio nomini amicissimos, vt se à sæuissimo dominatu quatuor tyrannorum in tanta diuinitus oblata occasione liberarent, hortabantur. Siquidem quatuor liberos Ioannes exilio moriens reliquerat: Hannibalem, Alexandrum, Galeaciū & Hermetem. Sed Alexander sicuti religione ciuiliq. humanitate maxime erat insignis, ita Hermes vti vir militaris crudelitate cæteros anteibat. Quassabatur maioribus tormentis murus ab ea parte qua à propugnaculo & porta sancti Stephani dextrorsum sese inflectit, & in eo quoque tractu ad Baracanum (vt diximus) sacellum cuniculos agebat Nauarrus, quibus Galli & Germani pari conatu & diligentia excauatis subter domos cōtrariis cuniculis occurrebāt. Præerat præsidio Alegria dux vetus & impiger, & cunctis Italiæ bellis exercitus, aderantque fortissimi alarum legati Faieta, & Vicontius, cui à terribili audacia magno diabolo cognomen fuit, & cum his duo Bentiuolorum clientes summæ fortitudinis, ac ingentis corporis centuriones, Spinacius & Agame-

mnon, qui cum audacium gladiatorum cohorte in periculosis muri locis ante alios versabantur. Forte ad propugnaculũ dilacerato muri latere, haud difficilis visus est Hispanis militibus ascensus. Itaq. repente expediti nonnulli priuato consilio ignaris ducibus superata fossa, locũ subeunt, & celeriter in propugnaculum euolant, occurrentesq. Gallos cataphractos egregie sustinent: & mox repulsos adempto alæ vexillo præcipites agunt. Erat iam in summo Hispanicum vexillum sociis pariter atque hostibus conspicuum: eratque propterea in vrbe tumultus ingens, & magnus fiebat vndique in eum locum ab omnis generis hominibus concursus. Foris verò ita alacritas inopinata cunctorum animos ceperat, vt spes occupandæ vrbis non modo militi, sed ducibus ipsis oblata videretur. Sed quoniam cœpta sine certo consilio fortuna plerunque destituit, non multo post inde Hispani impetu maioris tormenti, quod ab Alegria in propugnaculum ab idoneo loco fuerat directum, cum miserabili cæde exturbati, & in fossas præcipitati sunt. Neque foris tum paratæ erant legiones, vt murum inuaderent: quoniã neq. duces iusto prælio quicquam eo tempore tentandum censuerant: vtpote qui iam prope perfectis cuniculorum operibus tutiorem occasionem expectarent: & pro comperto haberent tales intra quassatum murum ab hoste erectas esse munitiones, eoque ordine militari cohortes in acie cum tormentis ad tuendum locum esse constitutas, vt nulli perito rerum bellicarum dubium esset, quin vel semel per ruinas ingressis multo maximæ peruadendi in vrbem difficultates relinquerentur. Igitur multis rebus frustra tentatis, reliquæ spes omnes ad cuniculos reciderant: in quorum opere adeò multus erat Nauarrus, vt propter felicem & spectatam multis in locis industriam cæteri duces, & ipse præsertim Ioannes legatus vrbem aut nullo aut vno maxime eius viri consilio atque artificio capi posse existimarent. Nec defuissent mirificis operibus euentus, nisi omni humana vi potentior Deorum immortalium voluntas ab ea insigni vrbe præsentem cladem auertisset. Factũ enim est Deiparæ virginis præsenti auxilio, quum suum sacellum egregie tueretur, vt subditis ignibus, exardenteq. intus repente tormentario puluere, totum Baracanum radicitus conuulsum, flammarum violentia in sublime iaceretur: sed adeò composite concideret, vt directis & exæquatis ad libellam angulorum lateribus, Deæ manu repositum esse crederetur. Mirum enim dictu, miles inter fumum & ruinas procidentis propugnaculi irrumpere paratus, interiora vrbis & positas in acie hostium cohortes, per hiatus effracti & patentis muri, in eo subitæ rei momẽto late conspexit: & mox tanto miraculo tardatus exclususque est. Ab ea die Bononienses magis ac magis captis religione animis sacellum collatis vndique donariis in luculentiorem formam exornare, adiectaque testudine & sacraporticu proferre cœperunt. Dum hæc ad Bononiam geruntur Heluetii hortante pontifice, & magna pecuniæ præmia stipendii nomine summitente,

bellum

bellum(vti superiore anno fecerant)in Insubria renouarunt:à Verbano, que lacu descendentes,fugatis vndiq. Gallorum præsidiis ad Mediolani vsque mœnia delati sunt. Hisdem quoque diebus Veneti Brixiam recepere opera Aloisii aduocati militibus per Garzette amnis fornicē, qui vrbem illabitur,introductis. Nec defuere Veneto populi studia:statim namq.equitibus Gallis cum Aluda præfecto interfectis,aut captis, lilia Gallica vbiq. derasa, & Veneti leones tota vrbe repositi: cœptæq.proferri munitiones ad arcem,vt egressus in vrbem venturo hosti ab ea parte præcluderetur. Tantis vndique circumiectis & prementibus ex propinquo hostibus, Galli diffisi opibus suis haud dubie Cisalpinæ Galliæ imperio cessissent,nisi eos in ipsis belli cōsiliis hæsitātes ad spem ingentium victoriarum vnius iuuenis ducis inuictus animus erexisset. Hic est, ille Gasto Foisseius imberbis adolescēs,antè imperator quàm miles,antè triumphator,quàm à victore exercitu acclamatus imperator. Cuius virtutem adeò intemperāter Fortuna extulit & extinxit, vt cum nullo mortaliū vtroque vultu velocius atq.vehemētius lusisse videatur. Gasto coniunctis vndiq.copiis cōtra Heluetios profectus circa Mediolanū ita eos equestribus prœliis fatigauit:vt ab agmine vexillisque discedere nō auderent,quum inermes & dispersi pedites,à cōfertis cataphractis equitibus facile cæderentur. Quibus prœliis Baiardi & Baronis Cōtini singularis virtus enituit.Sed Continus quum maiore animo quàm cōsilio hostes persecutus in villam irrupisset,circumuētus ab hostibus interiit. Cæterū Heluetii victi asperitate hyemis,annonæ penuria subacti, & frequentibus equitum prœliis sæpe cum incōmodo lacessiti, quum neque tormenta,neque equites, neque vllum omnino iustæ expeditionis apparatū attulissent,vti superiore anno fecerant, cūcta in reditu diripientes, vexillo domum verterunt. At Gasto Foisseius repressis Heluetiis nihil cunctandum ratus, vt Bononiam obsidione liberaret, nulla interposita quiete,quum nullam à milite vel duræ hyemis,vel difficilium itinerum, vel pristinæ defatigationis excusationē reciperet, eò magnis itineribus contendit: tanta celeritate incitatis ad festinandum omnibus copiis, vt neq.viæ militares admodum lutulentæ, neque inflati amnes,neque longissimæ noctes quicquam impedirent, quo minus tormenta ænea, non modo legionibus in cursu,sed ipsis etiam equitibus æquarētur. Accidit autem id quo nihil ætate nostra admirabilius in re bellica fortasse contigit:vt nihil prorsus sentientibus Hispanis interdiu instructaq. acie viginti amplius cohortes,& sex mille equites,& magnum tormentorū & carrorum numerum trahens,Bononiā fit ingressus: quum Fabritius & Nauarrus vigilantissimi homines,tot sæpe equitū turmis per agrum Transrhenanum emissis, nihil de eius aduentu vnquam præsensissent.Etenim Foisseius nuncios omnes & literas,& totam denique sui famam incredibili celeritate præcurrerat:& tantus erat amplissimæ vrbis ambitus, vt vix à tribus portis sine periculo vnis castris posset obsideri. Postero igi-

noniam peruenisse crediderat. Itaque ad turrim quæ Magnanimi dicitur, non longe ab Athesi tumultuario atque inopinato congressu antecedentium equitum pugna cōmittitur, ita ad tubarum cantum euocatis & coactis vtrinque militibus, vt ardentius pro eo numero concurri dimicarique nequiuerit. Sed Gallis cessere Veneti, nequaquam animis ac viribus pares, vtpote qui nihil tale timentes, veluti in insidias præcipitati, armatis instructisque hostibus occurrissent. Capitur Guido Rangonus, cæteri ferme omnes terga vertunt, Paulus tamen intrepide à tergo instantes prementesque sustinet, præbetq. spatium suis sese explicandi, qui per nota vada fluminis Athesis euadebant. Superuentu vero Foissei & recentis alæ, Paulus cum globo suorum ad amnē se proripuit, eoque tranato seruatus est. Hic insperatus nouæ victoriæ prouentus (vt est natura mortalium, quæ improuisis vehemētius afficitur) Foisseio incredibilem attulit voluptatem: simulq. iuuenem gloriæ auidum magis ac magis accendit, vt interceptis his auxiliis ad opprimendos Brixiæ Venetos maiore adhibita festinatione maturaret. Nec feroci ingenio alta atque ardua meditanti Fortuna defuit: nam vbi Brixiam peruenit, aduocata militum concione, eos alacriter est cohortatus, vt postquam ad locum præmiorum secundissimo successu peruenissent, secum paululum adniti vellent, impigreque pugnare, vt mox tantorum itinerum incommoda ditissimæ vrbis spoliis resarcirent: his magno studio acclamantibus, & quò vellet se irrupturos sublata manu significantibus, cataphractos dimissis equis ante pedites in prima acie collocat, hos iūctim subsequi Germanos & Vascones iubet, atque ita arce torrenti similis in vrbem prorumpit, stratoq. Veneto præsidio, quod sese obiecerat, ac ingēti omnis generis hominum multitudine crudelissimè trucidata, vrbe potitur. Tum vere videre licuit quanta feritas atque sæuitia auarissimis victorum militum animis esset insita, nulli namq. ætati vel sexui, nullis templis, nullis vel sacratis corporibus crudelis ira pepercit. Captus est Andreas Grittus summæ virtutis ac authoritatis Venetus legatus. Ipsum vero Aloisium aduocatum, qui ad Venetos defecerat, ex fuga retractum & carnifici traditum Foisseius auidis oculis in frusta dissectum spectare sustinuit. Septem diebus in eius vrbis direptione consumptis, Foisseius ad hostes feroci citatoque agmine in Bononiensem agrum est reuersus. Terruerat iam omniū animos cum felicitate rerum gestarum, tum vna maxime celeritate, qua vehementer vsus, vbique hostium consilia præuerterat, ita vt hyberno tēpore geri posse bella docuisse diceretur, quū antea milites semel in hyberna deducti, veluti sacris occupati feriis, nūquam inde, nisi iam plane adulto & florente vere, educi cōsueuissent. Habebat tum castra Medices legatus ad Butrium, & quum Foisseius Brixiam contenderet, in consilio fuerat agitatum, an traiecto Pado cum parte copiarum Brixianorum periculo foret occurrendum. Sed cunctatius deliberātes festinantis Foisseii geminata victoria ab ea dubitatione

laboreq.penitus absoluit. Quibus de causis ipse legatus & duces Iulium pontificem continuo monuerunt, vt maiora præsidia, quanta maxime posset celeritate compararet, si Italiæ imperium à vi Gallica omnino defendendum arbitraretur. Iam enim omnes reliqui Itali principes & liberæ ciuitates, ereptam iri sibi libertatem à valida & superba Gallorum gente metuebant, & ipse ante alios Maximilianus Cæsar vetus Gallorũ hostis ad eas Foissei victorias ita vehementer exhorruit, quum vir grauis & acutus iampridẽ Gallorum fortunam & gentis opes agnouisset, vt cum Venetis inducias pepigerit, & se totum haud simulanter ab amicitia Ludouici regis auerterit. At Iulius animo prorsus inuictus, Troilum Sabellum, & Gentilem Baleonum equites vndique conducere, & Ianũ Capociam Romanum cohortes conscribere iubet, conuenitque cum Hispano Venetoque legatis, vt sex millia Heluetiorum communi impẽsa, mercede conducantur, vt ex Heluetio statario pedite phalãgem, quæ Germanis opponeretur, Hispanorum cohortibus adiungerent. Mittiturque Venetias Matthæus Sedunensis cardinalis, vir Heluetius, vt inde per Rhæticas Alpes gentem stipendiorum & belli auidam magnis pollicitationibus euocaret. Interea Foisseius aucto & omnibus rebus abũde instructo exercitu, per Bononiensem agrũ ad hostes est profectus, adeo promotis castris, vt præmisso leuis armaturæ equitatu, atque ex propinquo ostentata acie, pontificios ad certamen prouocaret. Consederant in via Flaminia Fabritius atque Nauarrus, & copias in eos colles qui sunt ad dextrã haud multum ardui opportunis in locis erexerãt, & tormentis tantum hostes impetebant, eo consilio, vt si Galli ab innata alacritate inducti, vti tot recentibus elati victoriis instructa acie subiissent, iniquissimo loco dimicare cogerentur. Sed tanta conspectis Gallis Hispanos pugnandi cœperat auiditas, vt æquo vel iniquo loco manus conserere minime recusarent, inuaseratq. non minor religio eorum animos quàm alacritas: nam ad legatum concionantem centuriones & milites accurrebant, postulantes, vt authoritate pontificia nominatim ab omni noxa lustrarentur. Tantusque erat concursus sacram purpuram manu tangere cupientium, vt nimia pietate signa deseri & dissolui ordines periculosa cõfusione viderentur. Legato & ducibus præ gaudio manabãt lachrymæ, quum in Hispanis rapinis & cædibus assuetis tantam religionis curã, tantumq. contẽpta morte pugnandi ardorẽ inesse cõspicerenr. At dum duces obsecrãdo atq. obtestãdo milites retentarent, ne tam propinquo hoste toti ordines omnino soluerentur, legatus prælata argentea insigni cruce in nomine trini numinis vniuersos ab omnibus criminibus expiauit, promisitque æternæ vitæ præmia his omnibus, qui pro tuenda Christiani pontificis dignitate dimicando cecidissent. Ferunt Foisseium iuuenili ferocia numerum atque apparatum hostium facile contemnentem ea die prælio decertare cupiuisse, sed Hiuonis Alegriæ monitu fuisse retardatum, qui aduersus sibi notos & inuictos veteranos

& Gallicæ

& Gallicæ militiæ peritissimos duces, temere ex iniquo loco minime inuadendos esse prædicabat. Dirempto equestri leui prælio Foisseus directis itineribus sub Foro Cornelii ad læuam promouit castra, eo consilio vt ad expugnandam Rhauennam maturaret, ratus aut cessuram vrbem non multum muro validam magnis viribus oppugnanti, aut si hostes auxilio ire pergerent, adfuturam occasionem vniuerso prælio dimicandi, quam sibi cunctis artibus parandam arbitrabatur, quando collatis semel signis nihil omnino de victoria dubitaret. Erat enim rebus fermè omnibus superior, tormentorumque præsertim apparatu, quæ non vti apud Hispanos tardissimis boum iugis, sed insuefactorum ac agilium equorum ceruicibus trahebantur. Habebat & leuem armaturam equestrem dimidio ampliorem, & multo etiam exercitatiorem. Sed præcipuum robur erat in Germano pedite veterano, omni armorum ornatu conspicuo, qui duodecim quingenariis cohortibus, & exercitus & castrorum frontem obtinebat, cuique nulli milites stabili & campestri in acie pares futuri viderentur. At Legatus & pontificii Hispanique duces de itinere & de toto Foissei consilio coniectura iudicantes, M. Antonium Columnam summæ spei Romanum ducem Rhauennam mittunt. Eius alæ equitum adiungitur Petrus Castrius leuis armaturæ equitum præfectus, & cum eo fortissimi centuriones cum cohortibus Paredes & Salazarius. Quibus ire dubitantibus singuli duces & ante alios Legatus iureiurando pollicentur, se quum periculum vrgeat, neq. eam vrbem neque ipsorum præcipue salutem esse neglecturos. Porrò Foisseius Rhauennam delatus, prolatis statim tormentis, tanta vi quassare mœnia est adortus, quanta maxime ab vllo alio duce, qui interfuerant, vllibi factum fuisse meminissent. Dirutis namque muris, & nonnullis hostium in opere & defensione versantibus ad ingeminatos tormentorum ictus interfectis, triplici acie instructa murum subiit, tanta alacritate & contentione militum, vt quisque, quo magis in oculis ducis esset conspicuus, ante alios efferendo sese prægredi conaretur. Diuisus enim erat labor inter nationes, vt sublata penitus inuidia, omnes honore simul atque periculis æquarentur. Denos quoque equites cataphractos singulæ turmæ ex fortissimis iuuenibus tribuerant, qui ante pedites dimissis equis grauioribus protecti armis subibant. Certatum est aliquot horis vtrinque vehementissime. Non deerat enim sibi in tanto rerum discrimine Antonius & cæteri duces, qui ab idoneis locis tormenta maiora minoraque incessanter emittebant, & è summis ruinis sulphureos globos saxaque & ingentes trabes prouoluebant. Sed magno vsui erat eximiæ magnitudinis ænea colubrina, quæ ab angulo propugnaculi in latus subeuntium agminum sæpius emissa, multos miserabili strage edita violenter abripuit, & fossam fœde laceratorum militum cadaueribus repleuit. Desiderati sunt plerique viri fortes, & in his Spineus tormentorum magister, vir summæ authoritatis ac industriæ, & Satillonus inter

E

præfectos equitum clarissimus. Ex his verò qui in muro propugnabant, periere duo Dentitii fratres Neapoli honestissimo loco nati, quum alter in locum tormento interfecti & iacentis ad pedes fratris, ad non dubiam mortem ac laudem intrepide successisset. Foissius cum detrimento repulsus, vbi didicit Fabritium atque Nauarrum cum omnibus copiis aduentare, qui exaudito tormentorum frequenti reboatu, & animaduerso Rhauennatium atque præsidii periculo castra promouerant, à Rhauenna propere discessit, ne interclusus, si diutius hæreret, sibi necesse foret ancipiti prælio decertare. Fata quoque quæ omni humana ratione uehementius impellunt, eũ haud dubie uel inuitum in eos campos pertrahebant, qui essent & ab eius interitu, & ab inusitata, cunctisque prope gentibus funesta clade nomen habituri. Educto exercitu validam manum in tergo constituit, quæ erumpentes è Rhauenna hostes conuersa fronte sustineret. Peruenerant pontificii ad Roncum vsque amnem, qui Vitis antiquitus fuit, quum biduo ferè continenter & in agmine & in ponendis castris equestri prælio decertassent. Erat in fronte amnis, iuxta cuius aggerem Nauarrus peditatum omnem depresso loco collocarat, eumque præsepserat paruis curribus, quibus ingentia venabula erant præfixa. Equitatum in tria diuisum agmina Fabritius Padulius, & Caruaial idoneis in locis instructa acie conglobarant. Toti verò leuis armaturæ equitatui præerat Daualus Piscarius Fabritii gener, qui ab his infaustæ militiæ primis stipendiis, summorum postea ducum gloriam æquauit. Relinquebatur Foisseio exigua spes parandi commeatus, quum magis ac magis à Ferraria Padoque discederet: propterea vel ob id etiam maturius confligere properabat. Venerat ad eum Alfonsus Ferrariæ princeps præcipua belli causa, vt quam debebat regi de se bene merito præsens operam præstaret, ornatissimamq. alam & magnum tormentorum apparatum adduxerat. Huic & Senescalco Normanniæ cura primæ aciei fuit demandata, secundæ & tertiæ præfuere incliti duces, & ante alios Alegria atque Palicia, qui erant omnium & ætatis honore & rebus gestis longe clarissimi: Ipse Foisseius, vt imperatorem decuit, nullum sibi certum locum desumpsit, sed cum turma nobilium prouectus ad singulos ordines animo maxime excelso & sermone alacri modo Germanos & Italos, modo Gallos & Vascones hortabatur, vt intrepide cum his congredi vellent, qui tantum cum Pœnis & Mauris inermibus in Africa pugnare assueti, vix primum veteranorum militum impetum essent laturi: peruentum iam esse ad laborum finem, & parata esse præmia, quæ non modo meritis, sed ipsorum etiam vel immodicæ cupiditati ad satietatem æquarentur, si opinionem quam ipse de omnium virtute, facto sæpe periculo cumulatissime concepisset, vti viri fortissimi minime fefellissent. Erat Foisseius imberbis adhuc, & præclara facie maxime decorus, sed micantibus oculis à generosa militarique ferocia valde terribilis, & quod spes ipsas & studia militum vehementer

menter excitabat, dux etiam fortunatus ab omnibus habebatur. Incitatis ad prælium militibus, tormenta vnius præcipue Alfonsi consilio amnem, loco mare versus à castris hostium inferiore, sunt traducta, quæ mox ille ita magno in obliquum circuitu prouexit, vt in latus & terga hostium citatis iumentis verterentur. Interim Germani subitario ponte, Vascones & reliquus peditatus humilibus vadis amnem transibant; equitatus turmatim ab omnibus locis in aduersam ripam absq. vllis incommodis euadebat. Leuis autem armatura equestris, vtrinque latus effusa ita pugnam ciebat, vt prospectum, vti planis accidit in locis, speculantibus ducibus adimeret. Iam pilæ Gallicæ ingenti strepitu maioribus tormentis emissæ, multa strage equorum atque hominum edita, per medias acies prouolabant. Iam Gallicus equitatus fermè omnis, peditatus verò magna ex parte, flumen transierat. Iam denique prope ipsum ardentis prælii discrimen erat peruentum, quum Fabritius acri iudicio victoriæ diffisus, Nauarrum vehementer est obtestatus, vt sese tandem inde expediret, & cum dimidiato hoste potius quàm cum integro congredi vellet, neque amplius cunctaretur, sed peditatum confestim versus amnem in hostes educeret, se quoque statim eò cum vniuerso equitatu illaturum signa, atque ita disiunctos & in transitu hærentes ac impeditos in flumine facile conclsuros. Sed Nauarrus fatali pertinacia, salutari consilio nequaquam animum inflexit, vtpote qui sub aggere depresso tutoque loco constitutis legionibus sibi omnino expectandos hostes, non vltro inuadendos importuna ratione decreuerat, ita vt exitiali proposito deseruiret, nihil tanta & miserabili equitum clade commoueretur. Confisus etenim mirifice militum virtuti & carrorum item munimentis, in animum cæca obstinatione peruersum induxerat, se deletis etiã equitibus vno incolumi peditatu victoria haud dubie, nequaquam communicata cum sociis laude, potiturum. Adiuuit etiam obstinati hominis insaniam suorum tormentorum respectus, quæ perite collocata, emissaque strenue Gallicum peditatum, veluti clades alternante fortuna, perquàm effuse prosternebat. Fabritius fremens & gemens, vbi totũ equitatum animaduertit ingenti ea clade perturbatum, & multos duces in oculis crudeliter interfectos, ne inglorius caderet, cum globo reliquorum equitum in confertos hostes incurrit: vbi cum ad interitum suorum aliquandiu pugnasset, ab Alfonso captus est, & à Gallorum iniuria, id ipso obnixe deprecante, egregia fide seruatus. Eadem consilii fortuna Padulium excepit, quum alas secundæ aciei per campum fossis & vepribus impeditum nequaquam conferto, sed dissipato agmine, veluti desperato meliore exitu, protinus induxisset. Captus est & Daualus Piscarius fusa vniuersa leui armatura equestri, multis susceptis vulnerib. egregie repugnans. Cardonius verò ipse inusitata tormentorum clade consternatus, vix mentis compos inauspicati imperii relictis insignibus, & cum eo Caruaial tertia acie fermè integra, & Antonius simul Leua, qui

postea raræ felicitatis dux euasit, continenti cursu profugere. Tum vero appropinquãtibus Germanis Nauarrus insigni quidem, sed nimis fera virtute, legionibus suis prælii signum proposuit. Strauerant solo prona corpora suopte ingenio milites, vt præteruolantes ferreas pilas euitarent. Itaque sese atque hastas protinus erexere, tantaque animorum alacritate Germanos inuasere, vt nunquam ab vlla hominum memoria aut ferocius aut acrius sit concursum. Accidit autem vt ante ordines progreßi duo longe omnium nobilißimi duces, armis cristisque conspicui inter se ex prouocatione decertarint, Iacobus Empser Germanus, Hispanusque Zamudius, sed cadente Germano vtraque acies statim procurrit, cæsique sunt vtrinque fermè omnes noti Centuriones, vixque Germanus confertißima sua phalange, Hispanorum vim ac audaciam sustinebat, quum inclinati plerique scutisque protecti, subter hostium hastas inermia femora breuibus gladiis fodiendo, cædendoq. ad mediam fermè aciem peruenissent. Non procul inde Vascones occupata via, quæ inter aggerem ac ipsum flumen intercrat, Italicas cohortes, iam multo à tormentis detrimento accepto perturbatas, clamore edito sunt adorti. Sed vbi emißis sagittis ad manus est deuentum, vti hastatis & densa acie prementibus impares, facile sunt repulsi. His opem tulit Alegria cum recenti ala equitum supra insitam vim domestico etiam dolore concitatus, ardebat enim incredibili cupiditate sumendi supplicii de Ramazotto eiusque cohortibus, à quibus superiore anno ad Ferrariam Melious filius pugnacissimus iuuenis seditione militari fuerat interfectus. Sed irrumpentem & cohortes lata strage edita prosternẽtem, Fortuna maligno omine persecuta, nouo & acerbiore quidẽ dolore obruit, quum in eius oculis Viuerroës alter filius suo impetu transfixus hastis hostium fuisset, & exanimis in profluentem præcipitatus. Nec multo post & ipse fortißimus & infelix senex in lugubri vindicta funestaque victoria confossus interiit. Ramazottum ingenti securis ictu prostratum & semianimem seruauere proximi Hispani, qui ex secunda acie, duce Samanecco ab alia parte Gallos Italosque pedites reiectos vsque ad tormenta ita cæciderant, vt illi pauentes & saucii in latus Germanorum fœde perturbatis eorum ordinibus verterentur. Iam Germani à fronte cum hoste pugnantes, iusta quidem ira sed tam exitiali quàm necessaria cum sociis auertendo pellendoque ne eorum incursu acies laxaretur, in latus certabant: eratque ob id incerta adhuc & dubia Gallorum victoria, nisi Foisseius vniuersum equitatum iam vndique plane victorem, Hispano pediti circumfudisset. Nec in tanta rerum asperitate sese deserunt Hispani, vti decuit summæ fortitudinis veteranos, quanquam continenti cum Germanis prælio fatigati, non modo promptißimum quenque militum & Centuriones & vexilla, sed quòd maxime vires debilitat, & spiritum intercipit, victoriæ spem ipsam amisissent. Admirabili etenim consensu & singulari pugnandi peritia, ordines atque animos conseruant,

uant,delatique in viam hinc aggere perpetuo, illinc flumine permunitam acerrime depugnando ſeſe recipiunt. In ea receptus difficultate Nauarrus,ſeſe vltro telis obiectans,ne tantæ cladi ſupereſſet, vti poſtea dicere ſolebat,intercipitur. Eo capto,& iam vndiq. parta victoria Foiſſeius profligatis & fugientibus inſtandum eſſe clamitans, & vndique ad delendas reliquias equites cogens, dum intemperantius cum turma nobilium abeuntes perſequitur,à nouiſsimis circumuentus,& ab equo deturbatus iugulatur,neque ſe Foiſſeium & Hiſpanæ reginæ fratrem eſſe profitenti barbarus & iratus miles pepercit. Stratus eſt & iuxta Foiſſeium amplius viginti vulneribus illatis,eius patruelis frater Lotrechius, qui poſtea inter Gallos cum imperio militari ſummam auctoritatem eſt conſecutus. Foiſſeii importuna mors,haud dubie inſatiabili cædendi hoſtis cupiditate quæſita,ſicuti pleniſsimam de hoſte victoriam corrupit,ita Hiſpanis anguſta,& ob id firma fronte inſequentes Gallos facilè repellentibus,euadendi ſpacium dedit,victoreſque ſimul à difficili pugna ad paratam prædam protinus auertit. Cecidere vtrinque fere æqua ta clade,cum calonibus & lixis ad viginti milia, ſed in primis flos militum,& ducum fermè omnis interiit,quorum fortunæ varios euentus ſigillatim in hiſtoriis diffuſe retulimus. Interea Medices Cardinalis haud dubie prouidentia Deorum ad Pontificatum reſeruatus, quum multis circa eum interfectis,turpi fuga minime ſaluti conſulendum eſſe iudicaret,poſtquam cohortando,& cadentium animas ſuperis commendando,cum pii,tum conſtantis legati munus impleuiſſet, in Gallos equites duos incidit, quorum alterum purpuræ, & pileo ſuperbe inſultantem Plateſius eques Bononienſis,qui lateri comes hæſerat, tragula per iugulum transfodit,alterum pauentem eodem telo ſauciatum, equo deturbauit.his mox ſucceſſere Epirotæ equites,è quorum manibus ſuperuentu Federici Gonzagæ Bozoli ſtatim eripitur,cui demum honeſtiore nomine tanquam nobili duci,atque Italo protinus eſt deditus,& ab eo adiecta cuſtodia deductus ad Federicum Sanſeuerinum,qui concilii nomine pro legato in caſtris & in acie armatus,& proceritatem ingentis corporis, & præclarum in ea cauſa ſtudium oſtentarat. Ab hoc Medices quũ honeſtiſsime tractaretur, & propter veterem familiaritatem omni cum verborum honore,ac officii pietate coleretur,facilè impetrauit, vt Iulius Medices qui ex prælio cum Antonio Leua Ceſenam profugerat, tuto ad ſe veniret.Erat.n.prope ſolus,tot familiaribus varia ſorte profligatis. Iulius vbi accepta fide in caſtra peruenit, Sanſeuerino etiam concedente,continuo Romam ad Iulium Pontificem eſt tranſmiſſus, ſcilicet vt patruelis legati,qui ex publica clade in hoſtium eſſet poteſtate,ſalutem ac dignitatem Pontifici,& cæteris cardinalibus obnixe commendaret. Iulius cunctis rebus, & conſiliis detrimentiſque hoſtium ſedulo exploratis, non tantum vt domeſtici officii munus impleret, ſed vt certiora de hoſte ad Pontificem deferret,mutatis ad celeritatem iumentis

ſibi properandum eſſe exiſtimauit: ſtatimque vbi applicuit, à pontifice in ſenatum eſt introductus, vt cladem vtrinque cum cæſorum numero, tum magnorum etiam ducum funeribus haud dubie æquatam eſſe teſtaretur, & propter aduerſos falſoſque rumores, vtpote qui facile primus ex hoſtium caſtris veniebat, totius pugnæ euentum recenſendo eorum qui ex hoſtibus periiſſent ſigillatim, & ex ſociis qui ſe fortiter atque feliciter recepiſſent, nominibus recitatis, multorum animos abunde cōfirmaret. Erant enim plerique adeò mente conſternati, vt Iulio veluti deſperatis rebus ab Oſtia triremibus fugiendum eſſe trepide ſuaderent. Quoniam non ſolum à Gallis victoribus, qui adhuc ſine certo duce procul abeſſent, ſed ab inteſtino hoſte, cum toti ſacerdotū ordini exitium, tum vrbi direptionem, & inquilinis omnibus perniciem timebant. Robertus enim Vrſinus & Petrus Marganus ſummæ nobilitatis & opinionis Romani iuuenes, à pontifice ſcelerata conſpiratione defecerant, pecuniam à Gallis acceperant, vt vrbe ſacroſanctum pontificem exturbarent, quando facile ab his vtriuſque factionis perditi ſeditioſique homines ad patrandum facinus concitari poſſe viderentur. Quæ omnia vel ob id magis ac magis erant metuenda, quoniam paulò antè grauiter ægrotante pontifice, Pompeius Columna Reatinus epiſcopus, & Anthimus Sabellus turbidiore cōſilio Romanos ad libertatem vocarant, concionatique in Capitolio aduerſus ſacerdotum imperium vti ſæuum ac impotens, nulloque iure legitimum: ita pleroſque nouarum rerum cupidos & veteres tantum Romanæ virtutis ſpiritus gerentes inflāmarant, vt niſi conclamatus ferè pontifex repente reuixiſſet, omnia crudeli tumultu conturbari manifeſte potuerint. Cæterum Iulius in calamitate ſemper ſeipſo maior & excelſior inuicto animo ingenti liberalitate copias reparat, Cardonium per agrum Picenum euadentem hortatur, vt reliquias colligat, inermes ſpoliatos & equis exornet, præbitaque pecunia copias in vnum cogat. Porrò Vrbinatem in gratiam recipit, & ſcribere milites iubet, qui propter Alidoſii cædem à patruo, eoque pontifice diductus, deprauatuſque à parum ſanis familiaribus, ſeſe Gallo regi certa ſtipendiorum conditione applicare cogitarat. Ante omnia quoque Venetias ad Sedunenſem Heluetium cardinalem ſcribit, vt nō amplius ſex tantum millia, vti antea eſſet decretum, ſed quantam poſſit eius gentis multitudinem pecunia conducat. Adiuuant rem Veneti conſilio, opibus, ingentique ſtudio, vt mature in Italiam deducantur. Interim Galli ad Rhauennæ mœnia reductis caſtris, atq. vrbe in deditionem accepta, vt Foiſſeio & amiſsis ſub muro ſociis parentarent, contra fidem barbara feritate miſeros Rhauennates inuadunt, inermes vbique trucidant, domos templaque diripiunt, & in primis diui Vitalis templum, quod erat perantiquis Ghotorum donariis ex auro & argento ſumptuoſiſsimè exornatum. Ipſe verò Medices legatus Petruſque Nauarrus captiui Bononiam mittuntur. Nauarrum tranſeuntem pueri & multitudo

opificum

opificum ſpectandi ſtudio effuſa, indignis verborum contumeliis affecere. Nec legato ipſi defuere improbi noti ciues, qui atrocibus verbis inſultarent, quibus tamen omnibus rediens facile poſtea ſumma illa naturæ lenitate pepercit. Sed Bentinoli fratres cum propter veterem amicitiam, quæ cũ Mediceis Ioannis ipſorum patris, & magni Laurentii tempore floruerat, ita ſuſcepere vt nihil præter libertatem deeſſe videretur. Non multo poſt Foiſſeii funere a Bononienſibus regio ſumptu ac apparatu poſt longam pompam, extructa in templo inſigni pyra celebrato; Medices legatus cum Nauarro, & plerique alii captiui nobiles Mediolanum perducuntur. In itinere autem cum eſſet Mutinæ, Blanciæ Rangonæ benignitatem ſenſit: ea erat Bentiuolorum ſoror, eximiæ liberalitatis fœmina, quæ omnibus ex mundo muliebri neceſſariis ad cultum ornamentis ſumptuoſe eum repleuit. Vnde ipſe mox effectus pontifex, vti in referenda gratia plane gratiſsimus, eius liberos & honore pilei & prætorii præfectura, & magnis militiæ ſtipendiis exornauit. Mediolani verò exceptus in Sanſeuerini cardinalis ædibus, à Vicecomitibus, Pallauicinis, Triuultiiſque patritiis ita colebatur, vt vix victor in præalta Fortuna vel humanius vel liberalius nullo prætermiſſo humaniore officio tractari poſſe crederetur. Quum eſſet Medionali, atque ibi cardinales cõcilium è Piſis reductum, vti iuſlati victoria criminoſiſsime celebrarent, & ſæpe Iulium pontificem pro templi foribus ad dicendam cauſam citarent, ſanis hominibus pariter imperitis effuſe ridentibus, ea pſeudoſynodus ludibrio haberi eſt cœpta, ita vt Bernardinum Caruaialem ambitioſius ad pontificatum anhelantem, pueri ſubſannando per iocum papam vocarent, nec ab armatis Gallis, & irate perſequentibus, quo minus ſacerdotibus illuderent, omnino terrerentur. Ad labefactandum autem reliquum eius concilii nomen forte Iulius Medices ab Roma ſuperuenit, qui legato patrueli breues epiſtolas & diploma pontificis deferebat, quibus præclara conceſſa facultate, expiare milites rite poſſet, qui, vti erant, quoniam in acie contra pontificem ſtetiſſent, ſacris interdicti, & omnibus diris ad inferos deuocati, ſeſe luſtrare Chriſtiano ritu & veniã à pontifice petere malebant, quàm obtemperare paucis ac ambitioſis ſacerdotibus, qui priuatis odiis & parum honeſtæ cupiditati improbe ſeruientes, & exercitui falſa ſpecie religionis decepto, & fortiſsimis ſimul & incautis ducibus ſingularem calamitatem peperiſſent. Itaque prolato euulgatoque diplomate tantus præfectorum & ſigniferorum, militumque omnis generis, qui certatim à diro crimine abſolui cupiebant, ad legatum factus eſt cõcurſus, vt vix conficiendis tabulis ſcribarum manus ſufficerent. Quæ res & familiarium egeſtatem mirifice ſubleuauit, & præ damnata concilii cauſa, Iulii pontificis authoritatem latiſsime cõfirmauit. Ob id factum, quod omnium concilii ſanctionum fidem penitus eleuabat, grauiter commoti cardinales, de Medice vehementiſsime conquerebantur, quoniam maximi regis, qui iure optimo concilium indi-

xiſſet, dignitatem deſpicere videretur, quum priuatis actionibus & ſyngraphis in aliena poteſtate cōſtitutus, vti capite diminutus, captam præclaro ordine ſynodum oppugnare contenderet, nec vereretur eorum iram adeò inſigni iniuria prouocare, in quorum eſſet po teſtate, quique captiuo duriores conditiones imponere facile poſſent, & ex arbitrio totam eius rei contumeliam vindicare. Sed ab inſigni pietate vehemens Gallorum militum conſenſus legatum vel tacentem egregie defendebat, ii enim vltro cardinales ipſos elatis verbis obiurgabant, tanquam minus religioſe Chriſtianorum & ſimplicium omnium mentes votaq. ſanctiſsima, falſis perſuaſionibus turbare niterentur. Interea Galli duces quum omnem futuri belli metum vna ea inſigni victoria ſuſtuliſſe viderentur, adnitente quæſtore Normanniæ, ſed contra nequicquam reclamante Triuultio, peditatum fermè omnem dimiſerunt. Quæ res ſicuti ab exitiabili auaritia initiū cœpit, ita luctuoſum admodum bello finem parans, Gallos ab Italia nullo prope negocio exegit. Namque Heluetii à Iulio pontifice & Venetis multis obſecrationibus atque ſtipendiis ad arma exciti, ſublatis repente ſignis per Rhætiam ad Tridentinas Alpes properabant. Erat enim tum vicatim Gallo regi maxime infenſi, quod ille poſt partas (vti dicebant) ipſorum ſanguine victorias, ingrate atque auare ſtipendia ſolita ſuſtuliſſet, deſpectaq. virtute Heluetia, Germano pedite ad ſuæ gentis ignominiam vti cœpiſſet. Nouo quoq, ab his ſuſcepto bello impenſe fauebat Maximilianus Cæſar Gallorū opes tantis par tis victoriis haud dubie reformidans. Nam ſuper inducias Venetis con ceſſas, à concilio Piſano abrogata omni ſua priſtina procuratione diſceſſerat, & edicto monuerat Germanos, qui in partibus Gallorum erant, vt domum in Germaniam redirent, iterq. Heluetiis & cōmeatum per agrū Rhæticum amice præbuerat, ac demum Tridenti & Veronæ omnem eorum multitudinem abſq. vlla dubitatione receperat. Quo terrore Palicia perculſus, ad quem interfecto Foiſſeio militaris imperii ſumma redierat, aduocare duces, cogere vndiq. ad ſigna milites, à Florentinis auxiliares equites poſtulare, & parare vndiq. præſidia maturabat. Sed alæ & cohortes tot præliis vehementer attenuatæ, & peditatus Italicus quæſtorum auaritia, togatorumq. iudicio importuna dimiſſus, reuocatiq. edicto Cæſaris bona ex parte Germani, & dilapſi vndiq. Epirotæ, Galli, Vaſcones, & qui vno nomine Volones dicebantur, infrequentia ſigna reddiderant. Cum his tamen copiis Palicia non tam viribus quàm famæ rerum geſtarum confiſus, ad hoſtes in Mantuanum agrum contendit. Interea cardinales quum nihil de Heluetio Venetoq. bello in ampliſsima recentiq. victoria dubitarent, propter inuſitatam aduentantium hoſtiū celeritatem timore præpediti, concilium repente diſſoluunt, vt illud inauſpicato Piſis cœptum, & tum Mediolani improſpere renouatum, in vlteriorem Galliam transferrent. Mediolano itaque profecti multis de cauſis, & iubente Rege, ſecum Medicem legatū in Galliam ducunt. Ven

tum

tum erat ad Carium vicum in Ticinensi nō longe à Pado ad eam ripam quæ ex aduerso pertinet ad Basſinianam, ea Augusta Battienorum anti quitus fuit. Ibi Medices forte oborta vel simulata leui ægritudine facile à custodibus impetrauit, vt ea nocte Carii conquiesceret, dum cæteri cardinales, magnique eorum comitatus cum turba omni ministrorum & militum nauigiis pertransirent. Id spacii nactus Medices per abbatem Bongallum familiarem suum, qui postea Nepesinus fuit episcopus, perquisiuit an in eo vico aliquis esset vir nobilis, cui tuto salutem suam commendaret. Huic diuinitus forte oblatus est Raynaldus Zactius miles veteranus equestri natus familia, qui magnas in agris paternis agrestium hominum habebat clientelas. Itaq. abbas hominem secreto cum lachrymis suppliciter est cohortatus, vt summæ nobilitatis, summæque spei cardinalem, coniectum in eas miserias & qui haud dubie ad perpetui carceris pœnam in Galliam traheretur, è manibus barbarorum eripere vellet, qui temulenti aut intempestiue vagari, aut somno oppresſi custodias negligenter obire cōsueuissent. Raynaldus qui suopte ingenio Gallico nomini erat infensus, propter memoriam magni Laurentii & Mediceæ familiæ, quæ apud omnes erat venerabilis, facile liberandi hominis negocium suscepit: ea tamen cōditione vt nihil se perficere feliciter posse fateretur, nisi eius vicinæ Visimbardum aduersæ factionis, sed tamen ab se nequaquam alienum iuuenem, in partes patrandi facinoris adduxisset. Id si ab illo impetraretur, ad eum in hospitale diuersorium se vnū ex pueris statim missurum, qui pro tessera cuncta parata esse renunciaret. Cum hac spe abbas ad Medicem est reuersus. Nec mora Diis bene iuuantibus obsecranti Raynaldo, quanquam ægre & cunctanter, annuit Visimbardus. Itaq. ad abbatem nuncius propere mittitur. Verum ei abbatem in turba quærenti, non Mediceus, sed alter genere Gallus abbas custodiæ præpositus ostenditur, cui ille in eodem nomine deceptus miserabili errore cuncta parata esse denunciat, adeo vt tam probe cōceptis consiliis Fortuna immitis inuidere videretur. Sed Gallo contracta fronte & sua lingua se nihil parari iussisse extemplo respondente, errorem puer agnouit, & præsenti quodam cōmento inducto inde sese protinus explicuit, ita tamen, vt suspicionis aculeum relinqueret apud eum, verba & vultum pueri cogitatione reputantem. Ob eam rem abbas non multo post maturius quàm statuerat profectione indicta, educto q. agmine ad Padum cōtendit, frustra moras alias atque alias nectente cardinale, vt Raynaldo spacium cogendis agrestibus opportune præberetur. Iam totum agmen àd flumen peruenerat, multisq. transmisſis, ipse planè inter postremos anterioribus mulæ pedibus nauigii proram attigerat, quum à tergo exauditus clamor, & aduentantium conspecta acies mulam auertit. Ita superuentu Raynaldi penè sine vulnere fugatis Gallis, legatus eripitur. Nec multo post abiecta purpura, militari sago indutum, traiecto noctu Pado, ad castellum Ligurum deduxêre. Id erat Bernabo

uis Malespinæ Visimbardo sanguine coniuncti ibi nouum quoq. discrimen adiit. Nam vir ille vti erat Gallicæ factionis ne fortunas suas in discrimen deuocaret, monendum & consulendum super ea re Triuultium existimauit, fremente frustra & fidem implorante Visimbardo. Tum vero legatus in sphæristerio fœde custoditus de salute libertateque desperare cœpit, & vehementer Fortunam incusare, quæ tanta acerbitate spes omnes eluderet, & sibi immerenti alios super alios insatiabili malignitate laqueos pararet. Sed Triuultius grauis & vere Italus imperator, quum iam Galli à ponte Mincii tanta premente hostium multitudine essent deiecti, & in effusam fugam planè coniecti, Malespinæ rescripsit res eò esse deductas, vt non esset de cardinale, qui Fortunæ beneficio semel euasisset, magnopere cogitandum. Itaque Bernabos se ipso factus humanior legatum noctu dimittit, eumq. seruorum perfidia simulat effugisse. Ille ad vicum Iriæ adiuuante quodam sacerdote, & coëmptis per eum pernicibus iumentis, Placentiam peruenit: atq. eo tutius, quòd tum forte Placentini, perditis Gallorum rebus, Iulio pontifici deditionem faciebant. A Placentia demum traiecto Pado Mantuam est profectus, vbi in Andina villa, summa benignitate eum Franciscus princeps congestis opportunis muneribus abunde recreauit. Interea Palicia ad Vallegium Mincii ponte depulsus, copias omnes amissa Cremona Ticinum reduxit; affuereq. illico Heluetii, & cum his Paulus Baleonus, qui optime instructam legionem & quadringentos cataphractos, bisq. totidem leuis armaturæ equites, & magnũ tormentorum apparatum adduxerat. Itaq. mœnia ad arcem tormentis quati cœpta, Sed nihil magis Gallos exterruit, quàm cohortes ratibus in proximam & coniunctam vrbi insulam traductæ: per eas enim intercluso ponte lapideo, euadendi Gallis facultas eripi videbatur. Itaque Palicia nihil sibi amplius Ticini morandum arbitratus, vt equitatum in quo totius Galliæ salus & decus spesq. omnes sitæ erant ab omni discrimine conseruaret, ponte lapideo signa educit, statimq. hostes à porta noua simul & ab arce deserta irrumpunt, & cum Germanis per totam vrbis longitudinem, ad pontemq. maxime dimicant, eos enim Galli, vt ipsi sine periculo abirẽt, omnium postremos reliquerant, haud dubie à tanta multitudine trucidandos. Sed Germani admirabili cõstantia sese recipientes, quum egregie sustinendo haud magnis acceptis detrimentis, ad alterum Graualoni pontem, qui erat ligneus, peruenissent, diffractis asseribus equorum pondere ad multorum exitium pons est interruptus, atq. eo modo Germani Galliq. omnes, qui transire nequiuerant, cæsi captique sunt. At Palicia Pado ponte superato quem Triuultius cautissimus senex opportune construxerat, rectis itineribus in Galliam contendit, quoniã Henricus Britanniæ rex, suscepta defensione Romani pontificis, ingentem classem cum validis copiis in Aquitaniã transmisisset. Eo modo paucis diebus Mediolanense imperiũ Gallis est ereptum, & Maximiliano Sfortiæ vti legitimo principi, Iulii pontificis Venetique

netique Senatus auſpi ciis,& vna maxime Heluetiorum virtute reſtitutum. Ab hac victoria Cardonius excitus,collectis vndique Hiſpanis, & reparato equitatu in Galliam Togatam redire maturabat, Vrbinasque ipſe præmiſſo Troilo Sabello,qui oppida,atque arces reciperet,cunctis propenſiſsima voluntate ad priſtinam fidem redeuntibus Bononiæ appropinquabat. Quibus de rebus Bentiuoli omni ſpe præſidii,Gallis Italia pulſis,omnino deſtituti,magnopere ſibi timere cœperunt,Bononienſesque ipſi à Pontificiis copiis ſingularem cladem expectabant: nam maturæ ſegetes erant in agris,& iam frumenta ſuccidebantur. Quibus amiſsis ſi obſiſtere & Bentiuolorum in fide permanere vellent,nulli erat dubium,quin breui populus omnis inopia cõmeatus,& dira fame conficeretur. Gerebat tum ſummum in vrbe magiſtratum Franciſcus Elephantutius. Is animaduerſo rerum diſcrimine amice & grauiter Bentiuolos in Senatum vocatos eſt cohortatus,vt prudentium more Fortunæ cedere potius vellent,quàm obſtinate perſiſtendo his periculis ciuitatem obiectare,quæ ſupremam omnibus calamitatem eſſent allatura: Poſſe ipſos ſpe integra, ſi patriam incolumem ſeruarent, alio tempore conuerſis rebus ab ea ipſa,quæ tum deprimeret,Fortuna ſubleuari. At ſi patriam perdere pergerent,eos non modo reditus ſpem, ſed fortunarum omnium,& ſalutis protinus amiſſuros. Iam enim Caſtellii Bentiuolorum inimici ædes ſuas prætorio propinquas armatis compleuerant, & maiores tumultus in dies propter multorum ſimultates in vrbe timebantur. Ob eas res & propter Elephãtutii orationem,quæ ex ore totius populi & patritiorum emitti videbatur,Bentiuoli tutiore,ac honeſtiore conſilio ſuſcepto neceſsitati parẽt,pacatoque agmine cum omnibus impedimentis & clientibus ſuis vrbe excedunt. Quibus rebus cognitis Medices legatus Bononiam,vt ibi Rempublicam,ſicuti ſui erat muneris administraret,propere ſe contulit,& cum ſingulari omnis generis hominum gratulatione reductis exulibus eſt receptus. Nec multo poſt in vrbe Mantua ad conſtituendam in Italia pacem conuentus indicitur. Ibi affuere duces,principumque legati,& ante alios Matthæus Langus Gurcenſis cardinalis pro Cæſare ſummæ authoritatis in Italia procurator. Quo præcipuo diſceptatore de cõditionibus belli & pacis, & de toto iure imperiorum & fœderum agebatur. Proinde legatus Medices eo Iulianum fratrem miſit: actumque eſt propenſiſsima omnium voluntate de reducendis Mediceis. Quoniam Florentini authore Soderino Lucam Sabellum Alexandrumque Triuultium duces ſuos cum aliis equitum auxilio Gallis miſiſſent. Aderat pro Florentinis Ioannes Victorius Soderini frater,qui negabat id fœdus,quod cum Ferdinando rege antiquitus eſſet,vlla in parte à Florentinis fuiſſe violatum. Abunde id demõſtratum eſſe recenti Rhauennati bello,quum Florentini in neutram inclinantes partem,Gallis ſimul ac Hiſpanis & commeatum & receptum pari benignitate præbuiſſent. Nec referre quòd pro defendẽda Inſubria

ex peculiari fœdere Gallis auxilia miserint, quãdo pari lege eadem Ferdinando regi pro tuendo regno Neapolitano præbere tenerentur. Sed quum hæc vna maxime pecunia facile possent expiari, Victorius scientia iuris & æqui potius quàm his artibus instructus,quæ ad tractãdas res grauissimas necessariæ existimantur,totam spem rei componẽdæ fœde corrupit,quum dubitanti auaroque animo tenacius quàm oporteret pecuniis parcendum arbitraretur,nec externis & militaribus ingeniis propter lubricam eorum fidem, uti cautus iurisconsultus uel data pecunia confideret.Itaq.dimisso conuentu Florentini hostes iudicantur,Medicique legato Hispanorum copiæ tribuuntur,quas Cardonius in Bononiensem agrum adduxerat:Iulius ipse pontifex propter memoriã Pisani consilii Soderino infensus,erga Mediceos præclarum studium ostendebat, quanquam Vrbinas eius imperator occultis de causis ad eam expeditionem neq.tormenta neque eas equitum alas cõcesserat,quibus præerant Vitellii & Franciottus Vrsinus Mediceis summa necessitudine coniuncti.Sed illi nõ impetrato commeatu, desertis alis ad præstandam eo bello operam,cum legato proficiscuntur. Apennino transeuntibus Hispanis,Ramazottus cohortes suas adiunxit,qui ex montanis bellicosisq. hominibus quodam beniuolentiæ iure potius quàm imperii magnam & peritam locorum multitudinem armare ac educere erat solitus. Pepuli quoq.Bononienses patritiũ, quorum in Alpibus singularis erat authoritas,copiis & commeatu,itemq. frequentibus operis ad sternendas vias, & iumentis quibus tormenta traherentur, Mediceos liberaliter adiuuabant.Soderinus vbi hostes aduentare certius cognoscit, patritios viros circiter viginti, quos Mediceis fauere arbitrabatur in curiã vocatos, in custodiam tradit, legatos ad Cardonium mittit, ei munera amplissima & stipẽdia militibus pollicetur, ciuitatemque promittit eosdem hostes & amicos habituram vti ipsi fœderati reges ex arbitrio præscripserint; modo ab iniuria abstineant, reiectisque Mediceis præsentem reipublicæ statum minime conturbent. Interea Prati oppidi mœnibus tormenta admouentur,& vicinæ vrbes ad defectionem solicitantur. Contraxerat in oppidum Lucas Sabellus magnam sed inconditam armatorum agrestium multitudinem, & oppidi portas pernicioso cõsilio multa congesta materia glebaque præsepserat.At Hispani quum ægre muram perforarent,altero præsertim maiore tormento forte perfracto, vixque binis armatis aditus in oppidum esset patefactus,ad propugnaculum recõdito in sinu scalas admouent: Singuli sensim magno & difficili ascensu in murũ euadunt,explicatoq.vexillo, & alacri clamore edito duob.propugnatoribus interfectis alios in fugã vertũt.Interim Sabelli milites,qui ad perfossum murum Hispanis irrumpere conantibus haud segniter ex æquisimo loco repugnabãt,vbi supra se hostes in muro discurrẽtes cõspexere,repentino metu cõsternati,singulari ignauia locum deseruerũt. Ita totus exercitus nullo accepto incõmodo ad cædem & ad prædã celeriter

leriter est introductus. Sabellus neqnicquam pauidos & fugientes in aciem cogere conatus, cum paucis in arcem profugit. cætera omnis agrestium & oppidanorum multitudo, quum effugere obseratis portis nequiret, armaque proiiceret, crudeliter ab Hispanis est interfecta, tanta sæuitia in inermem turbam & ad Deorum templa refugientem ferro grassantibus, vt Gallorum & Germanorum crudelitatem ac auaritiam in Brixiana clade superarint. cæsa enim supra quinque milia hominum inermium dicuntur. Legatus tamen flendo, & notos quosque milites deprecando, Iulianusque item frater & Iulius patruelis multos conseruarunt, quum neque pecuniæ neque periculis vllis parcerent, & sese vulneribus obiectare minime dubitarent, modo ante omnia matronarum & virginum pudorem aduersus militum libidinem tuerentur. Rebus, vti Prati gestæ fuerant, Florentiæ nunciatis, sicuti magnus timor populum inuasit, ita optimates Soderino infensi animos attollere cœperunt. Porrò Soderinus omnes copias intra vrbem recipit, senatum aduocat, variis dictis sententiis legati iterum ad Cardoniū decernuntur, qui hominem ingenti promissa pecunia expugnent: dicebant enim Florentini ex vetere proloquio nihil esse satius ac expeditius, quàm durissimis reipublicæ temporibus vna vel immensa pecunia patriam omni periculo liberare. Cardonius admissis legatis, quanquam erat ingenio ciuili atque eo admodum verecundo, conditiones tamen amplissimas & proposita præmia ita propensis auribus admittebat, vt illa præclara animorum expugnatrix Sacra pecunia & fidem simul & decus ipsumque pudorem elidere videretur. Sed legatum Mediceosque omnes omnium fidem implorantes, Padulius ante alios & Andreas Carrafa, quorum eximia erat authoritas, apertis sermonibus adiuuabant, quum interesse putarent ad Cæsaris & Ferdinandi regis dignitatem & totius Italiæ quietem cūctos opprimere, qui Gallorum partes sequerentur. Mediceos enim si reducerent, qui antea à Gallis fuissent expulsi, eos & veteris iniuriæ & præsentis beneficii memoriam animo nunquam esse deposituros. Interea Florentiæ perculso & nutante senatu, Antonius Franciscus Albitius, & Paulus Victorins præstantis animi iuuenes ad Soderinum ascendunt, monent hominem vt dictatura abeat & curia excedere velit, ne, si pertinacius resistat & diutius cunctetur, sibi ipsi imprimis & ciuitati ad interitum noceat: si id æquo animo & pacato fecerit, neminem ei esse nociturum, ipsosque præcipuos fore corporis custodes, & quò velit incolumen educturos. Expalluit ad ea verba Soderinus, & quum sibi magnopere timeret, inimicorum consiliis obtemperauit, vtpotè qui ciuili prudētia potius quàm præsenti aliquo vehementis animi vigore rempublicam administrare erat solitus. Terruerant etiam hominem manifesta prodigia, quæ ei paulò antè & dictaturæ finem, & afflictis Gallorum rebus reipublicæ commutationem præclare denunciarant. Tacta erat de cœlo porta quæ ad Patrum oppidum ducit, fulmenque ita è marmo

reis Galliæ regum insignibus aurata lilia deterserat, vt in alterius clientelam ciuitas haud dubie cessura videretur. Lapis quoque ingens qui intra curiæ limen ad primos scalarum gradus ædificii structuram sustinebat, ictu fulminis ita loco est propulsus, vt non turbine violento, sed fabrili artificio dimotus esse crederetur. In summa verò curia cubiculum ipsius vbi lectus erat, fulmen intrauit, adeò blande pererrans, vt solam vrnam feriendo desiiceret, qua ciuium nomina ad creandos sorte magistratus educebantur. Itaque Soderinus post decimum dictaturæ annum summa æquitate ac innocentia gesta republica, dum Gallico nomini apertius studet, & despecta nobilitate nimis se popularem ostendit, exutus dignitate curia educitur, flensque & salutem sæpe suam ambobus obnixe commendans, in domo Victorii seruatur. Inde non multo post mutato habitu per Vmbriam ad Hadriaticum contendit, conscensoq. nauigio Ragusium in Dalmatiam est profectus. Eodem die Iulianus Medices euocantibus amicis, obuiamq. eunte Cosmo Pactio antistite Florentino vrbem ingressus, summa totius populi cum acclamatione suscipitur. Templum primo Deiparæ virginis, quod est religione in vrbe celeberrimum, adit; demum non in Mediceas ædes, sed in Albicianam domum se confert, ibi singulari humanitate & comitate Domini & Magnifici nomẽ repudiat, sese ciuem omnibus æqualem atque omnium fratrem esse profitetur. Ad demulcendos vero ciuium animos, qui Soderino fauere consueuissent, ne aristocratia protinus induci videretur, Ioannem Baptistam Ridolfum in republica eximiæ sapiẽtiæ virum, popularemque & libertatis maxime studiosum, in locum Soderini in annum vexilliferum creant. Ioannes interim legatus ad templum diui Antonii suburbanum peruenit, effusique sunt ad eum salutandum cuncti ciues, ac ab his demum in paternas ædes est deductus, decimum & octauum post annum, ex quo vi Caroli octaui Gallorum regis adnitentibus veteribus inimicis, fuerat expulsus.

FINIS SECVNDI LIBRI.

VITAE LEONIS DECIMI, LIBER TERTIVS.

EDICEIS in patriã receptis, & ab his ex ærario stipendio militi persoluto, donatisq. ducibus, optimates ad ordinandam rempublicam consilia atq. animos reuocarunt, quoniam Ridolfus cuncta regerat ex amplissima formula status popularis, qui & nobilitati singularem contumeliã dictatore Soderino semper attulerat, & omnẽ Mediceorum authoritatẽ conuellere videbatur. Itaque armatus omnis populus de more ad concionẽ vocatur. Vexillifer Ridolfus cum magistratib. in vestibulũ curiæ descẽdit, assensu & clamore populi quin decim viri reipublicæ constituendæ, quum nomina præcones recitarẽt, extemplo creantur: ab his demum septuaginta totius ciuitatis longe grauissimi & Mediceis amicissimi viri sunt delecti, quorum perpetuo consilio reipublicæ gubernacula traderẽtur. Ex eo etenim numero decemuiri, qui belli & pacis, & octouiri, qui vitæ & necis summam haberent potestatem, creantur. Vexilliferatum, vti erat antiquitus, bimestrem tantum fore in posterum decernunt. His constitutis rebus & cohorte præsidio curiæ imposita, contra vim seditiosorũ ciuium; Iulianus sago deposito, & sumpta ciuili toga nihil sese ad principalem fortunam cunctis vna modestia gratissimus efferebat, & reipublicæ munera paterno exemplo sine satellite innocentia fretus obibat. Vix tres elapsi erant menses, quum à nonnullis in cædem cardinalis & Iuliani conspiratum est. Principes fuere Augustinus Caponius corpore ac ingenio inerti iuuenis, in quo nihil prorsus laudares præter familiæ nomen, & Petrus Paulus Boscolus, honestis quidem literis exornatus, sed iudicio turbidus & leuis, vti his sæpe accidit qui ab exultantia atræ bilis insaniæ proximi, dum præsentia non probant, immoderata & inaudita inani cogitatione persequuntur: dolebat sibi ereptam iri libertatem, quum rempublicam ad Mediceorum arbitrium recidisse cõspiceret: quanquam illi per optimates æquissimos viros cuncta vrbana commoda honores & magistratus inter omnium classium ciues æquo ordine partirentur. Boscolus Bruti virtutem & gloriam ferebat in cœlum, seque Brutum fore testabatur, si sibi fidũ magni consilii participẽ Cassium reperiret. Nec mora Caponius, qui multa à Boscolo ex historiis de Cassio præclara audierat, libenter in eius nomen est adoptatus. Sed quum de tempore & loco cædis ageretur deque adsciscẽdis sociis, quorum præsidio tuti atque defensi negocium conficerent, forte Caponio intranti Pucianũ domum, syngrapha sinu decidit, in qua breuiter erant annotata nomina amicorum, qui idonei ad id patrandum facinus viderentur. Ea syngrapha beneficio Deorum collecta, & per Coctium Senensem delata ad Medi-

ceos,periculum depulit. Captus namque Caponius quum in tormentis egregie tacuisset, prolata demum syngrapha, nequaquam inficiatus ma num, cuncta propalauit. Eadem confessus est & ipse Boscolus,qui Nico laum Valorium insignem ciuem nominarat,atque ita de ambobus supplicium sumptum. Valorius autem in Volaterranam turrem est relega tus: quoniam, tametsi Boscolum de tam nefario consilio insano fremitu proloquentem sæpe vti insanum castigarat, nihil tamen vti optimus ciuis debebat, ad magistratus de ea re detulisset. Iisdem ferè diebus quibus ea coniuratio feliciter est oppressa, Iulius pontifex, re pontificia ad summam authoritatem perducta, ex leui sed tenaci febricula fluente sensim aluo moritur. Cuius morte nunciata Ioannes cardinalis lectica vectus, propter innatum ab ima sede abscessum,Romam modicis itineribus ad comitia contendit. Tanto autem populi studio postremus omnium conclaue est ingressus, vt proculdubio constanti omnium salu tantium omine pontifex euasurus esse crederetur: Auxerat eius spei famam Erasmus Germanus subtilissimus mathematicus,qui pridie quàm Medices vrbem intraret,in corona nobilium neminem fore pontificem ex his cardinalibus qui in Vrbe essent audacissime prædicarat.ferebant etiam Marsilium Ficinum,qui eximiæ authoritatis fuisset astrologus, ex fortunata & regia genesi, ei sacrorum principatum, quum adhuc esset, puer, nec planè sacris initiatus, omnino detulisse. Cæterum vbi in conclaue statim est receptus,in partes suas sibi iampridem conciliatos iunio res cardinales pertraxit.erant ii regiis ac illustribus maxime familiis nati, ætate opibusque florentes, & imprimis Ludouicus Aragonius, Sigismundus Gonzaga,Marcus Cornelius,& Alfonsus Petrucius,quibus accesserant Bendinellus Saulius, & Matthæus Sedunensis. multi etiam ex senioribus ea lege suffragia promittebant, vt & ipsi quum exirent candidati, paribus suffragiis iuuarentur. Erat tum senatus princeps Raphaël Riarius, qui ætatis honore,sacerdotiis atque opibus cæteros omnes an teibat, quanquam ei deerant literæ atque eæ virtutes, quæ multo luculentius quàm ipsæ diuitiæ honestum sacerdotē ad Christianam laudem exornant. Is in magnam spem adipiscendi pontificatus ab aura populari & tot circunfusis adulatoribus facile peruenerat. Sed eum ambientem & singulos prehensantem, cum ipsi iuniores eludebant, qui Ioanni candidato paratis firmisq. suffragiis præsto aderant,tum etiam ei seniores plerunque fidem fallebant, quum quisque spes suas aleret, & priuatis rationibus compositis ad summi fastigii fortunam enitendum arbitraretur. Petebant enim fermè omnes, vti quisque erat aut studio principum, aut vrbana gratia, aut opibus & doctrina maxime conspicuus. Ita dum quisque senior ante omnia sibi vni præcipue studet, & propterea cunctatius aliis suffragatur, Ioannem iuniores pontificem efficiunt, qui rei Christianæ imperium dare potius quàm accipere vna perpetua consensione decreuerant. Accessit ad eum ante alios Franciscus Sode-

rinus,qui vti erat inimicus admodum capitalis propter Petrum fratrem Florentia pulsum, ab initio eum omnibus adhibitis machinis oppugnarat,moxque perspecta iuniorum constantia,vti cautissimus senex in gratiam opportune redierat. Accessit & ipse Raphaël, & cæteri demum omnes,adeo sedatis propensisque animis, vt nequaquam simulăter effuse lætarentur, quòd eum pontificem legitimis & longe simplicissimis comitiis creassent,qui nobilitate familiæ,morum grauitate,exquisitisq. literis, & singulari naturæ lenitate, non cardinales modo, sed cunctos ferè mortales anteiret. Fuere qui existimarent vel ob id seniores ad ferenda suffragia facilius accessisse, quòd pridie disrupto eo abscessu qui sedem occuparat,tanto fœtore ex profluente sanie totum comitium impleuisset, vt tanquam à mortifera tabe infectus, non diu superuicturus esse vel medicorum testimonio crederetur. Cunctis ad pedis osculum procumbentibus LEONIS Decimi nomen sibi desumpsit, vtpote qui propter innatam excelso regioque animo clementiæ virtutem, non expresso quidem titulo, sed erudita allusione magnanimi cognomentum affectaret, duorum superiorum secutus exemplum, quibus Alexandri & Iulii augustissima nomina placuissent.Non defuere qui dicerent Claricem matrem pleno iam vtero leonem ingentis magnitudinis & miræ lenitatis in Reparatæ templo Florentiæ omnium maximo se parere sine gemitu somniasse. Quod postea somnium ex fabulis nutricum quum puerorum ingeniis inhæsisset, accipiendo nomini causam haud dubie præbuerit, Neque Leo mox homines fefellit,quum Petrum Soderinum è Ragusio in Vrbem euocasset, eoque summo cum honore suscepto Contesinæ sororis filio Aloisio Ridulfo ex Soderini fratre filiam in matrimonio collocasset. Pepercit & ipsi Valorio, quem propere Volaterrano carcere eductum libertati patriæque restituit,haud dubie Caponio etiam & Boscolo veniam daturus, nisi paulò antè octouirali iudicio damnati periissent. Eandem quoq.animi magnitudinem & clemētiam erga Caruaialem & Sanseuerinum pseudocardinales protinus ostendit, qui quum audita morte pontificis è Gallia Romam ad comitia peruolarent, nauigio in portum Pisanum delati, atque ibi retenti in libera custodia fuerant, ne,qui modo tantas turbas conciuissent, nouis altercationibus quieta comitia perturbarent. Eos enim Iulius iusta hercle ira præferuidus iam senatu motos omnique prærogatiua suffragii & galeri dignitate penitus exutos, quòd conciliū aduersus se concitatis regibus indixissent, si qua forte eos caperet, in campo Floræ tanquam scelestos & impios concremare decreuerat. Itaque Romam perductis, & in senatu sine purpuræ insignibus suppliciter veniam petentibus facile ignouit, pristinumque eis honorem & sacerdotia restituit,quum acta Pisani & Mediolanēsis & Lugdunensis concilii penitus abrogassent, Lateranenseq. concilium vti legitimum & iure optimo indictum solenni assensione comprobarent. Leo etenim ante omnia Iulii consilia hisdem

prope vestigii subsequutus, concilium in Laterano cœptum multis de causis celebrandum perficiendumq. esse iudicabat; vt saluberrimis scilicet decretis constituta republica Christiana, omnis schismatis seditionisque materia tolleretur. Coronatus est Leo pontifex ad Lateranum trigesimo die post creationem, qui fuit Aprilis vndecimus, Rhauennate clade infaustus, vt conuerso omine ab tanta priuata lætitia & publica hilaritate ex atro longe omnium candidissimus redderetur. Vectus est etiam in pompa illo eodem equo Thraicio in quo ad Rhauennam captus fuerat, quem ab hostibus pecunia redemptum ita adamauit, vt postea vsque ad extremam senectutem summa cum indulgentia alendum curarit. Fuit autem is dies omnium qui à Gothicis temporibus Romanæ vrbi felicius illuxerint, longe clarissimus: nunquam enim vllum vel ampliore vel ornatiore hominum concursu spectaculum celebratum fuisse vel legendo vel audiendo meminerant. Protectæ erant aulæis regiones, ridebant iannæ ciuium festa fronde & floribus, fenestræ stratæ tapetibus ornabantur, in omnibus biuiis triumphales arcus occurrebāt, ad veteris Romanæ magnitudinis exemplum picturis & statuis mirum in modum exornati, Cardinalium & Antistitum comitatus vsque ad humiliora seruitia serico & purpura, multoq. item auro præfulgebat: Ipsi cardinales sacras aureas & pictas induti vestes militaribus equis vehebantur. Prætulit Romanæ ecclesiæ vexillum Alfonsus ipse Ferrariæ princeps, qui ad componendam controuersiam, & ad præstandum officium benignis literis accitus aduenerat. Affuit & Franciscus Vrbinas vrbis præfectus. Rhodiæ verò militiæ vexillum armatus detulit Iulius Medices; ita vt cum neque ipse neque vllus omnino vel sapiens crederet, in tanta senatorum & seniorum turba, quod in abditis fatis erat, eum mox Romæ regnaturum: & forte ea die coronationis ad felix auguriū mortuo Pactio Cosmo, antistes Florentinus vixdum exutis armis est effectus. Sparsa est à quæstoribus per omnes regiones larga manu aurea argenteaque pecunia, tanta Leonis liberalitate, vt ipsi centum milibus aureis eam pompam pontifici constitisse faterentur. Coëmit mox à Maximiliano Cæsare amplius triginta milibus aureis Mutinam vrbem, vti moriens paulò antè Iulius faciendum esse monuerat: Vidcfrustiumque arcis præfectum auari & peruicacis ingenii hominem Germanum, qui Cæsaris iussis nequaquam parebat, per Rangonos vi ac insidiis circumuentum expulit. Adiecit demum curam omnem componendis regum controuersiis, quum legatos vndique in omnes prouincias emisisset. Sed tanta mole Gallis vndique concitatum erat bellum, vt neque tot naualcs & terrestres apparatus summa suscepti impensa facile retardari, neque dira illa flamma iratis regum animis diu cōcepta vllis vel sanctissimis precibus restingui posse videretur. Ferdinandus paulò antè Ioannem Nauarræ regem Cantabria expulerat, redeuntemq. cum magnis Gallorum auxiliis, & Pompelonem regiam vrbem oppugnantem iterum

rum ſuperarat, fremente Ludouico qui eum regem ſibi affinem & in clientelam à Galliæ regibus antiquitus receptum omnino reducendum eſſe cenſuerat. Britanni quoque interea duce Dorſetio Aquitaniã qua Cantabriæ iungitur ad fontem Rabidum expoſito exercitu terra mari que effuſe vaſtauerant, Gallique & Britanni ambuſtis vtrinque excelſis aliquot nauibus mari ſæpe contenderant. Ludouicus ipſe expeditionem in Italiam audita morte pontificis impigre parabat: ab Henrico magni exercitus ingentes claſſes, vt ipſe in Galliam traiiceret, effuſis paternis theſauris ornabantur. Contra Iacobus Scotiæ rex à Gallo pecunia inductus, ita copias parabat, vt diſcedente Henrico totius Britanniæ regnum inuaderet. Ante alia Veneti à ſociis impudentiſsime decepti, excluſi Brixia, & contra ius & æquum & recentis fœderis leges omnibus iniuriis exagitati, ad Gallum recurrerant, cum eo qui ex hoſtibus ipſorũ nomini infenſiſsimus extitiſſet, fœdus percuſſerant. Quibus de cauſis Leo quum nihil ſibi vel tutius vel honeſtius eſſe poſſet, Iulianum fœdus ſeruare, & eoſdem ſocios quos ille habuiſſet adiuuare conſtituit: ne ſi medius inter diſsidentes intempeſtiuæque pacis arbiter eſſe vellet, & à victis pariter & à victoribus ab vtriſque deſpectus non modo odium & incommodum, ſed ſingularem etiam infamiam pararet. His initiis ſuſceptiſque conſiliis ad prouehenda demum exornandaque optimarum literarum ſtudia longe omnium liberaliſsime animum conuertit: qua vna peculiari laude Coſmus proauus & pater Laurentius priuatis viris potius quàm principib. fortuna ſimiles, ſummam ſibi & poſteris claritatẽ peperiſſent. Ante omnia ab epiſtolis ſingulari iudicio ſibi deſumpſit Petrum Bembum & Iacobum Sadoletum, qui cæteros omnes literatos Romanæ eloquentiæ laudibus anteibant. Vaticanæ verò bibliothecæ Beroaldum iuniorem præfecit, in ſcribendis Odis Horatiana iucunditate præcellentem. Gymnaſium verò accitis vndique grauiſsimarum artium profeſſoribus ita inſtaurauit, vt neque Bononienſi, neque Patauino, vel doctorum præſtantia vel auditorum concurſu concedere videretur. Auguſtinus Sueſſanus philoſophiam, & Chriſtophorus Aretinus medicinam profitebantur. Hieronymus Butigella iuris ſcientiam docebat. In humaniorib. ſtudiis eruditione ſtilo & eloquentia Parrhaſius Coſentinus erat inſignis. In Græcis literis eminebat Baſilius Calchondyles, eius Demetrii filius, qui ipſius pontificis in adoleſcentia fuerat præceptor. Singulos verò vel mediocris etiã nominis poëtas, & exquiſitis nobilioribuſque artibus inſtructos tanta benignitate ſuſcipiebat, vt omnes iam excitatis animis ab excolenda literarum ſtudia vehementer accenderentur, quum ab tanto armorum ſtrepitu, quo neglectis literis Iulii aures magnopere gaudebant, tandem virtuti locus patefactus eſſe videretur. Qua ſpe feliciſsime concepta, ab eruditis id carmen in arcu triumphali ad Hadriani pontem eſt inſcriptum, quo ſuperiorum pontificum mores cum Leonis laude lepidiſsime notabantur.

Olim habuit Cypris sua tempora, tempora Mauors
Olim habuit, sua nunc tempora Pallas habet.

In eo quoque arcu, qui erat ad biuium viæ triumphalis, præclarissimo totius populi studio & hoc eximiæ grauitatis & gratiæ carmen cubitalibus literis fuit inscriptum.

Vota deum Leo vt absoluas, hominumque secundes,
Viue pie vt solitus, viue diu vt meritus.

Florebat enim tum Roma præstantibus ingeniis, copia incredibili rerũ omnium, & à clementiore cœlo inusitata aëris salubritate, ita vt Leo tãtæ virtutis ac amplitudinis pontifex, auream ætatem post multa sæcula condidisse diceretur. Interea dum inito statim põtificatu enixe dat operam, vt inter discordes Europæ reges in spem pacis induciæ fierent, Ludouicus aduersus Maximilianum Sfortiam exercitum omni bellico apparatu abunde instructum, in Italiam misit. Is enim qui regio, militariq. animo indomitos spiritus gerebat, sese Neapoli, Mediolano, Genuaque fœde pulsum ferre nõ poterat, adeoque vehementi repetẽdæ Italiæ desiderio erat concitatus, vt Cantabriã dudum Hispanorum armis occupatam Ferdinando concedere, & Venetis icto fœdere Cremonam polliceri minime dubitaret, contulerant enim sese Veneti ad Galli regis amicitiã indignitate cõtumeliæ accensi, quòd post eiectos Gallos Brixia impudenter ab Hispanis intercepta, sibi ex fœdere minime redderetur. Ferdinandus quoq. vel ob id quod forte infirma erat valetudine, Cantabrici regni possessionẽ omni infamiæ, quæ sibi à sociis cõflaretur, præferendam iudicarat: vtpote qui felici prudentia omnes consilii rationes, vna maximè præsenti vtilitate metiri erat solitus. Verum nõ defuere qui crederent Ferdinandum non tam cupiditate retinendæ Cantabriæ quàm amittendi Neapolitani regni metu adductum, eas occulte inducias cum Gallo pepigisse: quoniam accepisset Iulium pontificem liberiore voce frementẽ, comminantemq. iactare solitum se nunquam animo conquieturum, donec expulsis omnibus Barbaris, qui aliena impotenter occuparent, Italiæ liberator, vero inde parto cognomine, dici mereretur. Itaque Leo postquam assiduas Christianæ pietatis cohortationes, minus sanis auribus vndique recipi animaduertit, quanquam paci quetique studere maxime decorum putabat, suæ tamen dignitatis est arbitratus Iuliani fœderis rationes tueri, speciosaque & moderata imitatione studium suum proferre, vt qui Gallis erant hostes, animos minime despondere͂t, nec Galli suis viribus & Venetorũ amicitia præpotentes, in dubia præsertim belli fortuna, acerbius quàm deceret offendi viderentur. Quam ob rem implorantibus opem Sfortianis, quum pecunia maxime indigere͂t, viginti quinq. milia aureorũ numûm Morono legato dinumerat, quibus Nouariam citato itinere comportatis, opportune militi stipendia persoluuntur. Eo se tum contulerat Maximilianus cum octo milibus Heluetiorũ, vnam spem atque eam quidem exiguam

ancipiti euentu in Heluetiorũ animis reponens, Siquidẽ illi iidem campi atque illi iidem Triuultius atq. Tramulius vti fatales belli duces ſpectabantur,qui perfidiæ Heluetiæ & paternæ calamitatis memoriam ad animum extrema ſuſpenſum cura reuocabant. Aderant quoq. ſecum eadem ſigna atq. iidem fermè centuriones eorum maxime pagorum, qui eius proditionis ignominia quondam notati, veteranorum Italorum digitis & nutibus tacite monſtrabantur. Ad hæc mala Sacramorus quoq. vicecomes, qui Mediolani obſidendæ arci erat præpoſitus, perfidiosa leuitate cum ala equitum ad Gallos transfugerat, regreſſuſq. Mediolanum omni militari præſidio nudatum, peruicerat apud ciues, vt in Gallorum verba iuraretur. Liuianus quoq. adducto Venetorum exercitu, Cremonæ partim metu partim egregia popularium voluntate fuerat receptus. Erat Cardonius atque Piſcarius, in quibus ſumma ſpes ſuſtinendi belli collocari debuerat, certiores de induciis facti, nihil ſe vel in hanc vel in illam partẽ ab ſtatuis ad Trebiam caſtris cõmouebant. Iam aliquot diebus Tramulius prolato tormentorum apparatu adeo vehementer mœnia quaſſauerat, vt late proſtratis adapertiſq. mœnibus Heluetiæ legiones in ſtatione conſpicerentur, quæ nunquam adduci potuerant, vt portam clauderent ipſis etiam hoſtium caſtris oppoſitam, tantaque ſuperbis eorum ingeniis innata erat de Gallorum gente contemptio, vt vltro etiam prouocarent irriderentq. hoſtes, quod tantum inanis operæ fruſtra ſuſcepiſſent, vt aditus in vrbem pararetur, quando adapertis portis, ad iuſtam dimicationem fortib. viris, ſi animus ſuppeteret, eſſet irrumpendum. At Gallorum duces ne periclitãdo vires cum peruicaciſsima gente exploratã ab optima cunctandi ratione victoriam in diſcrimen adducerent, reductis ſilentio caſtris ad ſecundum lapidem receſſerunt: vel ob id etiam, quoniam Altoſaxum cum recentibus auxiliis Comenſi via aduentare cognouerant. Is ſuperiore anno cum Galli Ciſalpina Gallia pellerentur, Heluetiorum fuerat imperator, vir ingenti animo corporeq. multis in locis bellicæ virtutis gloriam conſequutus. Eodem quoque tempore Heluetii de Altoſaxi auxiliorumque aduentu certiores fiunt: coguntur in conſilium centuriones atque ſigniferi, diſputatur variis ſententiis, an excipienda ſint auxilia occurrendo cum expeditis cohortibus eodem itinere, ne à Gallico equitatu in patentib. campis opprimantur. Tum verò Mottinus inter Helueticos duces animi promptitudine militiæque peritia inſignis, de inuadendis hoſtibus diſſerere cœpit, quaſi Altoſaxi gloriæ inuideret, ad quem opportuniſsime auxiliorum ſuperuentu, ſeruatorum fratrum, atque inſtauratæ & excitatæ ſpei ad certam victoriam fama omnino inclinatura videretur: Quid cunctamur, inquit, commilitiones in hac parum decora deliberatione? quaſi toties victos & nihil tale timentes, ſi in eos diluculo erumpamus minime ſimus deleturi? Perrumpemus hercle & cũcta obuia ſternemus; dum ambigunt & cõſultant, an Altoſaxo ſit occurrendũ, vel manendum

in castris, quæ vt in nullo metu exiguoque temporis spacio minime mu nierint, præstabo me huius periculi facile principem, ne cõsilium ab audacia porius quàm à virtute sumptum putetis: Et meo certe ductu nihil cum auxiliis communicata laude, victoriam nobilem atque opulentam refereris. Nec mora centuriones fermè omnes feruidis & alacribus ingeniis sublata manu Mottino fauent: pleriq. etiam eo ardentius, quo veteris ignominiæ notam, proditi ante tredecim annos Ludouici aliquo fideli illustriq. facinore delere cupiebant. Itaque de tertia vigilia triplici agmine, sine equite, sine tormentis summo silentio irrumpunt, à tribus locis vno simul tempore Gallica castra adoriuntur, semiinstructas acies peditum atque equitum prosternunt, Germanos ægre, fortiter tamen & mutua quidem cum cæde superant. Nec Tramulius atque Triuultius inuicti antea duces, quicquam virtute vel consilio valent, quum & subitus hostium incursus, & fœda fugæ facies, & cõturbata diuersis in locis castra, omnẽ vel constantis iudicii vim, vel ferendæ opis spacium inter dissonos morientium clamores eriperent. Heluetii cæso late peditatu, & equitatu vndique pulso, tormentis & castris puncto temporis potiuntur. Cecidere ad X. milia hostiũ, & in his viri insignes Monfalco Gallus equitum præfectus, Aloisius Beomontius Hispanus qui cohortes ducta bat, Alexius Busichia leuis armaturæ equestris dux nobilis. Nec ea victoria apud Heluetios, quanquam longe omnium nobilis. luctu caruit. Nam mediũ agmen à tormentis magnũ acceperat detrimentum. Atq. ipse ante alios Mottinus colubrinæ pila discerptus interierat. Ipsi quoq. Germanorum præfecti Floranges atq Gemesius, quum strati multis ac ceptis vulneribus iacerent, accursu Roberti Sedanii patris, qui cum insigni cataphractorũ turma in victorum & cædentium coronam penetrarat, haud dubiè seruati sunt. Hac audita de Gallis victoria, Leo pontifex aliquanto præclarius studium suũ proferre cœpit, egitq. cum Raymundo Cardonio, vt Octauianus Fregosius Genuam reduceretur, quoniam Adurnii Fliscíq Iano Fregosio paulò antè pulso, Gallorum signa ac imperia sequebantur. Substiterat Raymundus ad Trebiam, neque satis conspicuus Gallorum hostis. neque syncerus aut vtilis Sfortianorum socius, quum varias nectendo moræ causas, id vnum contenderet, vt induciæ tantisper aliqua vel inani dissimulatione tegerentur, dum Fortuna huc aut illuc proclinata, belli successum aperiret. Itaque Leone singulari studio cohortãte, atq. omni ope contendente, Raymundus & Piscarius in Ligures expeditionem suscepere, paucisq. diebus Octauianus sine vulnere Genuam est introductus. Nam Hieronymus Adurnus & Orthobonus Fliscus summæ æquitatis atque virtutis homines, deprecãtibus ciuibus, ne patriam in discrimen adducerent, & villas sumptuosæ amœnitatis exuri paterentur, ciuili potius quàm militari quæsita laude, sponte abierant: Octauianus assumpto ducis nomine imperataque ciuib. pecunia, trium mensium Hispanis stipendium persoluit. Et ad obsidendas

terra mariq. arces consilia omnia viresq. conuertit. Hispani verò adiunctis sibi Germanorũ copiis ad euastandam Venetiã sunt profecti, quib. ex fœdere pontifex Troilum Sabellum Mutiumq. Columnã & Vrsinũ Mognanium cum aliquot equitũ alis addiderat. Interea Henricus Britanniæ rex & Maximilianus Cæsar ingens bellum in Belgio Gallis intulerunt: Traiecerat Henricus iuuenili alacritate ad decus bellicæ laudis vehementer inflammatus supra centum milia Britannorum adducens, vt quæ maiorum suorum ditionis quondam fuissent, armis repeteret, ab eo præsertim qui sacrosanctum pontificem impiis armis vexauisset. Is enim suscepti antè belli fuerat prætextus, nobilissimoque inde parto cognomine, pontificiæ libertatis assertor atque defensor appellari & præscribi in literis magnopere gaudebat. Addiderat Maximilianus Germanorum legiones & validam Belgarum equitum manum: obsidebatur trinis castris Teruanna Morinorum, & vehementiss. tormentis oppugnabatur, quum Galli ingẽti coacto equitatu, vt commeatũ obsessis importarent, occasionem conferendo prælio præbuerunt. Itaque ad Ghingatam vicum inita est pugna non cæde, sed insigni ac maxime specioso equitum concursu memorabilis: nam vtrinque veteranæ atque ampliss. alæ strenuique duces in eosdem forte campos erant perducti, in queis multis antè annis Gallos, Aloisio XI. bellum gerẽte, Maximilianus tum pene puer ingenti prælio superasset. Non tulit impetum tantæ impressionis Gallicus equitatus, tametsi ab initio egregie concurrerat: Nam & Henricus cũ viginti millibus sagittariorũ, & Maximilianuscum robore legionum aduentabant. Itaque eadem loci fortuna propellente, Galli in fœdam atque præcipitem fugam acti, adeò vt nusquam minore cum incommodo, vel maiore cum ignominia conflixerint: Captus est ante alios Rothelinus nobiliss. dux. Nec multo post Teruanna desperatis auxiliis Britanno cessit, copiæque ad oppugnandum Tornacũ, quæ est vrbsampliss. Neruiorum, sunt perductæ. Dum hæc in Belgis fiunt, Iacobus rex Scotorum, naturali odio & pecunia maxime Gallica impulsus, dum sperat se totius insulæ Britanniæ regem futurum, parum decoro ac exitiali consilio, absenti Henrico bellum intulit. Fuerat relictus ab Henrico in tutelã regni Surreius regulus fide & virtute bellica insignis. Is Iacobo populanti Angliæ fines ad Tuedum amnem occurrit. Certatum est maioribus quàm vnquam antea odiis, viribus verò longe maximis. Nã pro gloria, pro salute, pro totius insulæ imperio remotissimæ vtrinque gentes excitæ, ad enatum repente bellum summa festinatione concurrerant. Scotorum acies tota pedestris fuit: nam Iacobus fatali quadam audacia, vt nullũ spem salutis in fuga suis relinqueret, ipse primus omisso equo pedes in acie constiterat, Surreius contrà, vtrinq. alas equitũ cornibus suis adiecit. Non tulere Scotorum hastatæ phalanges sagittarum vim, quæ ab hoste ingentibus ligneis arcubus excussæ, armatos pariter atque inermes vulnerabant. Confixus est & sagitta rex ipse, ferreo guttu

rali facile penetrato, quo cadente Scoti maiore animorum peruicacia, quàm bellica fortitudine dimicantes, cæsi superatique sunt. Nam & hastati Angli pedem Hauardo duce Surrei filio in perturbatos intulerunt. & Dacreus equitatui præfectus, circunductis turmis, fusorum & in fugã spectantium magnum numerum occidit. Periere cum rege decora animorum obstinatione repugnantes, Huntleius, Crafordius, & Monterosius nobiliss. duces. Ea nunciata clades Ludouicum, quanquam animo infractum, magnopere conterruit. Nam tametsi opulentiss. regni facultates alendo bello abunde sufficerent, singulari tamen cura angebatur, quòd pedite careret. Nam vetere Gallorum instituto in vno equitatu summam gloriam, repudiata pedestri militia, reponebant, vtpote qui conductitio vel Germano vel Heluetio pedite omnibus bellis vti consueuissent: quorum alteri Henrici Maximilianique stipendiis præoccupati essent, alteri iam ex professo Gallorum hostes, fœderatiq. cum Hispanis atque pontifice in Heduos penetrarunt, vt eam Burgundiæ partem, quæ quondam Caroli Belgarum principis fuerat, in potestatem redigerent, aditusque facillimus occupatis montium claustris pararetur ad inuadendam interiorem Galliam, vnde præda omnis generis & spolia amplissima peterentur. Itaque Ludouicus multiplici rerum suarum periculo magnopere commoueri, sæpe æstuare animo consilioque arbitrari ante omnia sibi diuinitus ea infligi vulnera, & alias super alias parari clades, quòd sacrosanctum pontificem diro consilio atque impiis armis fuisset persecutus. Cæterum id bellum opinione omnium facilioremexitum habuisse est visum: Tramulius namque, qui ab Italia pulsus in Heduos cum tumultuariis copiis adcurrerat, vt arces aditusque præsidiis firmaret, quum viribus impar tantam Heluetiorum multitudinem sustinere non posset, eos impetrata pace in patriam repressit, ita vt vel iniquis & maxime pudendis conditionibus eam parare ex vsu præsentis necessitatis minime sibi indecorum fore arbitraretur: tot enim tantaque præmia iam intra Galliæ fines effusis & toties victoribus largiss. sponsione est pollicitus, quanta nec diuicto rege, subactaque Gallia referri aut sperari posse viderentur, non ignarus Ludouicum nihil earũ rerum depulso periculo præstiturum. Hac astuta fallacique pactione Heluetiis deceptis, ipsisque in patriam redeuntib. Ludouicus in Belgio ea ratione bellum gessit, vt obsessa ab hostibus Tornaco nobilissima Neruiorum vrbe, nihil sibi commodius fore existimaret, quàm seruare atque augere copias, cunctari in proximis locis, nullam prælio occasionem dare: inclinabat enim se autumnus illis in regionibus, hyemi quàm æstati similior; nec differri poterat in Britanniam traiectus, quoniã vergente in brumam tempore grauior in dies & sæuior Oceanus esse consuesset. Itaque Britanni, quum nemo Gallis opem ferret, Tornaco potiti, iam læto duplici victoria Rege, relictis præsidiis ad tuendas vrbes, in Britanniam redierunt. Per eos quoque dies Venetis tãquam Gallorum

sociis

ſociis ad Vicentiam clades eſt illata. Proceſſerant Cardonius & Proſper Columna vaſtabundi vſque in proximum Venetiis littus, nuſquam prodeunte in aciem Veneto duce, ita vt à Margario aggere pilæ tormentis maioribus emiſſæ, ad ipſam vſque vrbem peruenirent. Non tulit ignominiam Liuianus, quum exuri late agros barbara feritate conſpiceret. Nam Germani præſertim Hiſpanique nec nobiliſsimis quidem villis parcebant. Eos ergo omnis generis præda onuſtos ex obliquo adortus, præcifis vndique itineribus ita cōterruit, vt deſerere impedimenta, & metu ſummæ cladis per abruptos montes Veronam euadere cogitarent. Sed Liuianus ingenio ferox atque præproperus, dum abeuntes intemperantius perſequeretur, adeò incaute ac infeliciter conflixit, vt quum vix primam Germanorum ac Hiſpanorum impreſsionem; obuertente aciem Piſcario, Veneti pedites ſuſtinerent, totus exercitus fœde perturbatus cæſusque ſit. Periere in receptu parum decoro vel dum fugam ſuorum ſiſterēt, illuſtres, alarū duces numero ſeptem, & in his ante alios Sacramorus Vicecomes, quē defeciſſe ad Gallos docuimus, & Hermes Bentiuolus, præterea cohortium præfecti ſigniferique inſignes uiginti tres: cecidit & lixæ manu cōfoſſus Andreas Lauredanus legatus, Paulum verò Baleonum prolapſum in paluſtrem locum mitior fortuna hoſti captiuum præbuit. Ipſe quoque Liuianus tranato Meduaco amne, in cuius vorticibus plerique tētato infeliciter vado perierant, celeriter pugna elapſus Patauiū peruenit. Ea clades eo grauior Venetis & luctuoſior fuit, quòd paucorum dierum interuallo ad Nouariam, & in Belgio Britāniaque aduerſo partium ſucceſſu dimicatum fuiſſe didicerant, nec iam habebāt vnde copias repararēt, tot præſertim equitib. cataphractis & tot ducibus veteranis in vnius maxime prælii calamitate amiſsis. His cognitis rebus Leo pontifex, tametſi eam cladem Venetis, quòd Gallos in Italiam euocaſſent, merito accidiſſe prædicabat, nihil tamen ea victoria lætabatur, Dolebat enim Italico nomini certum exitium, certamque ignominiam externorum armis parari: ob id ſecreto Venetos per Franciſcum Foſcarum legatum hortabatur, ne animo deficerent, ſuamque priſtinam infractæ virtutis atque conſtantiæ exiſtimationem tueri vellent: ſe etenim nunquam hoſtem futurum ipſorum reip. quam minime proſtratam, ſed integram & florentem videre cōcuperet. Quòd auxilia aduerſus eos miſiſſet, id eſſe datū Iulianis fœderibus, & recentibus ipſorū conſiliis, quibus euocandos in Italiam Gallos cēſuiſſent, quorum aduentu turbari ſperata pax & diuina humanaq. rerū confuſione permiſceri viderentur. Ad hanc ſinceri animi voluntatē facta addidit, quibus ſingulari collato beniſicio Veneti iuuabantur. Nā vir iudicio longe grauiſsimo ita partibus ſtudendum arbitrabatur, vt eum publici decoris Italicæque dignitatis nunquam obliuiſci, vel inimici etiam præclare perſpiceret. Sub idem tempus magno aſſenſu atque ambitione populi Romani Iulianus Leonis frater, Romana ciuitate donatus eſt, edituque

sunt in eius honorem ludi scenici, tem porario theatro in area Capitolina extructo, vbi per biduum summa celebritate actus est Plautinus Pœnulus, variaq. subinde poëmata iucundissimi argumenti per ingenuos summæ nobilitatis elegantissime decantata, adeò exquisito, atq. opulento rerum omnium apparatu, vt antiqua aurei sæculi fœlicitas, ipsius Pontificis erudita liberalitate reuocata videretur. Ad referendam vero gratiam eximii sumptuosique erga se studii, vectigal salis imminuit, amplificataque triumuirali conseruatorum vrbis potestate, præmiis ac immunitatibus publice priuateq. Romanos est prosecutus: quam ob rem solẽni decreto omnium ordinum populus ad testificandũ gratissimi animi studium, marmoream statuam in Capitolio dedicarit cũ hac inscriptione. Optimi liberalissimique Pontificis memoriæ. S. P. Q. R. Per eos quoque dies Iulium patruelem, Innocentium Cibo, Laurentium Puccium, & Bernardum Bibiennam in cardinalium senatum cooptauit. Primum galerum, quem ipse gestasset, sanguini atque familiæ tribuit, quasi diuino ingenio iam præsagiret, qualis quantusque in republica Christiana is esset futurus, quem suo fatali pileo dignissimum iudicasset. Secundus Magdalenæ sorori, quæ Innocentii mater erat, datus est, atque item Innocentii Octaui Pontificis memoriæ, cui initium summæ dignitatis acceptum referebat. Tertium, virtus, ætatisque honor, & egregia in primis fides, quæ in Puccio in omni fortuna semper efflorui, promeruere; eius etenim Ianoctii frater fuerat, quem Florentiæ securi percussum fuisse supra meminimus. Quartus in Bibienna perpetui laboriosique obsequii & fidelis industriæ iucundæq. familiaritatis præmium fuit. Nec multo post Iuliano fratri in spẽ sobolis Philiberta Caroli Allobrogum principis soror matrimonio iuncta, quam demum vti sine dote expetitam, vltro regiis exornatam muneribus præmisso ad Nicæam insigni comitatu, Romam acciuit. Laurentius verò Petri Medicis qui in Liri amne periit filius, Florentinæ Reipublicæ est præpositus. Existimabat enim Pontifex, diuisis honoribus & constituta domo, ita suis & Mediceo nomini prouidendum, vt non magnopere in posterum fortunæ vis suspectanda videretur. Eadem hyeme, quæ secuta est, cohortante vndique per legatos Leone Pontifice inter Gallos & Britannos bellum esse desiit, breuique ab induciis pax quæsita authore Rotelinio, qui in libera custodia Londinii seruabatur. Decesserat paulò antè Anna Regina, summæ religionis & castimoniæ mulier. Itaque cœlibi Ludouico supra solenne pacis, ac amicitiæ fœdus, Maria Henrici Regis soror eximiæ venustatis virgo despondetur. Qua in Galliam perducta, Ludouicus incredibili sumptu & mira ludorum varietate nuptias celebrauit. Sed dum ætatis & valetudinis, quæ ei tum erat tenuissima, penè oblitus intemperantius (vt ferunt) procreandis liberis operam daret, concepta edaci febricula non multos post dies, interiit. Statimque ei suffectus est Franciscus gener, qui ætate, ingenio, formaque vel præter regium nomen

totius

totius Galliæ iuuenum longe florentissimus habebatur. Is acceptis imperii insignibus, ingenti animo expeditionem in Italiam suscepit destinatam paratamque antea à Ludouico, qui moriens amplissimas copias omni bellico apparatu instructas, obuersasque ad Alpium iter, opportune reliquerat. Euocabant Gallos Veneti in primis, vt Brixiam Veronamque reciperent, atq; item Octauianus Fregosius, qui clàm percusso cum Francisco fœdere à veteribus amicis fœderatisque discesserat, iustis certe & grauibus de causis, vti ipse prædicabat, verum nequaquam grato aut fideli ingenio, si Leonem, qui cũcta detulerat, respiceret, quem diu per legatos & literas monentem, ne flagitiose deficeret, prolixa dissimulatione fuerat ludificatus. Itaque Liguribus & Venetis, vt aduentantes Gallos exciperent, arma parantibus, Leo cum sociis regibus coit, fœdus renouat, exercitum ex delectu fortissimarum Italiæ gentium cogit, profitetur se Mediolanensis imperii defensorem, vel ob id maxime inductus, quoniam Heluetii flagrantissimo studio decretoque publico, non iam vti mercede conducti, sed planè propter concepta odia, tanquam veri Gallorum hostes propulsandi belli negocium susceperant. Prouidebat quoque acutissimus pontifex, si Gallus Insubrum imperio potiretur, nequaquam futurum, vt Galli ab ipsa præsertim victoria insolentes, à Placentia Parmaque abstinerent, quas vrbes ab reliqua Sfortianorum ditione interfluente Pado abscissas, Iulius pontificiæ ditioni, pulsis Italia Gallis, adiecisset. Verebaturque ne rex iuuenis bellicæ gloriæ auidus semel transgressus Alpes, Italiæ opulentia atque amœnitate caperetur, ob idque exemplo Caroli Octaui maiora conciperet, faueret eius cœptis Fortuna, vt demum per partes Italia omnis, vti nunquam publico iuncta consilio, seruire cogeretur. His de causis pontifex Iulianum fratrem pontificii exercitus imperatorem appellat: ei de manu, solenni adiecta precatione, vexillum & sceptrum tradit, & ab Vrbe in Galliam Cisalpinam maturare iubet. Sequebantur eum vtriusque factionis Romani proceres & promiscue ex omni fermè Italiæ regione militaribus factis illustres. Nequaquam enim apud hominẽ summæ æquitatis vllum in honore erat factionis nomen, quum ea perniciosæ insaniæ studia execrari damnareque esset solitus, adeo vt spectata tantum virtus in omni ducum & militum genere, præmiis & laude digna censeretur. Fuere qui existimarent Iulianum, quòd Etruscarum rerum principatum Laurentio fratris filio facile concessisset, vehementer aspirare ad Mediolanense imperium, vel ob id maximè, quoniam Maximilianus Sfortia paulo mente commotior, dum fœdo amictu, illotoque ore insaniæ morbum præferret, paterno imperio indignus putabatur. Id facile se assequi posse sperabat Iulianus: Nam Heluetii, in quorum tutela erat Maximilianus, multo auro, adiecta præsertim authoritate pontificis, corrumpi posse videbantur, & Franciscum regem, si primos eius impetus egregie sustineret, facile per conditiones concessurum apparebat, quod armis re-

cuperare nequiuisset, ei præsertim, cui matris ipsius soror nuper in matrimonium esset collocata. Nec Carolus Allobrogum princeps vlli occasioni in eam rem multis de causis erat defuturus. Veneti quoq. modo Cremona in societatis & belli præmium eis obueniret, existimari poterant egregie conquieturi, vtpote qui nouum & insititium accolam habere mallent, quàm præpotentem & flagrantis ingenii regem, cuius amicitia ab leui momento planè fragilis, recenti exemplo Ludouici singulare incommodum afferre posse videretur. Ad hæc etiam consilia Cardonius Hispanus imperator egregiam voluntatem atque opem attulisset, nam vir suopte ingenio perhumanus & facilis, ac vbi præmia proferrentur, enixe officiosus, Leoni ingentia pollicenti præstantique haud dubie erat obsecuturus: eadem Octauiano Liguri placitura intelligebant, vti præcipuo Sfortianorum hosti, & Iuliano vetere amicitia coniuncto: sed dum hæc expensa & deliberata initis rationibus explicantur, illudente Fortuna Iulianus febre non tam valida, quàm pertinaci, sed quæ ei demum suprema extitit, Florentiæ corripitur, eo decumbente exigua cum spe maturæ certæque salutis, imperium militare ad Laurentium transfertur. Is tum Placentiæ castra habebat, & in proximo vrbi pago Cardonius è Venetia accitus exercitum continebat. Interim Prosper, in quo summa erat authoritas gerendi belli, cum equitatu valido ac Heluetiis legionibus ad Alpes contendit. Nam persuasum habebant, præcludi posse claustra Alpium si Cottiis & Pœninis saltibus insessis, æquiores transitus occuparent. Sed Franciscus, authore duceque Triultio, qui assidue per id tempus omnes aditus per inaccessas montium crepidines fuerat contemplatus, inusitatum iter currulibus tormentis aperuit, ad dextram inter maritimas & Cottias Alpes, per imas valles Argentarii fluminis insinuando agmina, atque euadendo in præruptos vertices excelsissimorum montium, adeò vt tormenta sæpe ductariis prætentis funibus suspensa per trocleas, legionum manibus traducerentur, quum profundissimæ valles interciderent, nec tantæ molis apparatus iugis aut militum humeris educi posset, quinque dierum labore per hæc itinera plena rerum omnium difficultatibus, nullibi tamen præpediente niue (nam Augusto mense liquata erat) deceptis Heluetiis in Italiam est peruentum, eo lætiore laboris atque periculi exitu, quòd dum inaccessos saltus viis pensilibus ad latera cautium exaggeratis ad iter patefaciunt, Palicia cum quatuor alis equitum ad distinendos fallendosque hostes, superiora Perosæ montis iuga, ductantibus Alpinis agrestibus transgressus, Prosperum Columnam inopinato aduentu oppressit. Erat is Villafranchæ in oppido, profectioni intentus, vt eodem die cum Heluetiis iungeretur. Capto autem ab hostibus tantæ opinionis duce, nihil idcirco Heluetii animos demiserunt, regressique Mediolanum authore Matthæo Sedunense cardinale, iurarunt se quum primum hostis Gallus appropinquaret, regia castra aggressuros, vt de possessione Mediolanensis

imperii aperto in campo & vera virtute dimicarent. Franciscus Prospero benigne & comiter appellato, atque eo sub custodia in Galliam transmisso, ad quintum lapidem à Mediolano Laudensi via castra muniuit, vt inde Liuianum cum exercitu Veneto commodissime exciperet, ac subinde expeditum & vacuum ab omni metu iter Comensi via redituro domum Heluetio præberetur. Erat Placentiæ cum pontificio exercitu Laurentius Medices, & in proximo ad Trebiam Cardonius, Hispanorum castra habebat, inter ambiguas deliberationes admodum suspensi atque inter se contendentes, qui nam primi ponte Padum transire deberent, nam vtrisque suspecta erat Heluetiorum fides: siquidem Albertus Petra dux nobilis, vt credi par erat, Gallica pecunia corruptus, cum multis Veragrorum Sedunorumque cohortibus domum abierat, adeò vt qui Mediolani erant in fide, nutare & dissentire in consiliis nunciarentur. Interceptus quoque cum pontificiis literis Cynthius Tiburs, qui ad regem properabat, dum Hispani equites Padi ripam obseruarent, Laurentium Cardonio suspectum reddiderat, quasi Leonis studia magna ex parte refrixissent, quum Prosper imperator captus partium spes vehementissime debilitasset. Legatos quoque Florentinos natura Gallicis rebus studere cogebat: ii iuuenem circunsistebant, suadebantque ne se temere infidis barbaris committere vellet, sed in tuto alienæ insaniæ exitum spectaret: non esse eò progrediendum, vnde nullus omnino regressus sine periculosissimi prælii alea præberetur: satis enim recte ipsum omnia facturum, si cunctando Leoni aliquem ad regis amicitiam receptum relinqueret: Id verò in omnem belli casum facile posse impetrari: si rex iam plane victor, tantis Ligurum Venetorumque auxiliis adiutus, nulla vlterius acerbiore iniuria læderetur. Iam enim ex pontificiis Mutius Columna & Lodouicus Petilianus cum aliquot vtriusque armaturæ equitum turmis ad Heluetios missi fuerant, Iacobusque Gambara Leonis legatus cum pecunia Mediolani aderat, mirifica voluntate Heluetiis Sfortianoque nomini deditus. Vnus verò Gorius fide & prudentia insignis frustra iuuenem est adhortatus, vt præclarissimæ occasioni in summa spe ingentis victoriæ deesse nollet: neque enim de euentu dubitandum si duo in vnum sincera fide coniuncti exercitus, ad inuicti roboris summæque virtutis gentem è propensissima & copiosissima vrbe hostibus imminentem auxilio ire maturarent. Ipsi enim tantæ indolis iuueni, postquàm effectus esset imperator, non iam fortunis, sed gloria & laude opus esse, nõ enim grauissimi muneris nomen inanibus titulis, sed veræ virtutis operibus sustentari, proinde vanis vel suspicionis vel timoris offendiculis animum liberaret: præstaret Leoni sibique dignam Italico duce operam, memoriaque teneret Mediceos Florentia pulsos Gallorum armis, seque imprimis infantem puerum, perpetuis ab ea gente iniuriis acceptis, decem & octo annos exulasse: cæterum præter Florentinos legatos, Vrsini duces, quos sibi Laurentius despectis Columnüs ascî

uerat, quicquid generosi spiritus ad præclare audendum in iuuene eluce bat, magnis rerum omnium propositis difficultatibus facile restingue- bant. Interim Heluetii, tametsi diuersis inter se studiis in partes scinde- bantur, Sedunensis tamen cardinalis flagrantissimis concionibus incita- ti, ad tuendam publicæ dignitatis existimationem prælio decertare sta- tuerunt. Nec mora inclinante Sole Romana porta erumpunt, prima Gal lorum agmina profligant, nō fossa, non munitione, non denique tormen torum, quæ in frontem directa erant, periculo deterrentur, quin in ca- stra perrumpant. Is impetus vti repentinus nec expectatus, sicuti primas Gallorum acies oppressit, ita medias vltimasque atque ipsum maximè regem ad arma exciuit. Dimicatum est in multam noctem nullo ordine quum inopinati hostes & nox ipsa conturbatis castris omnem consilii & disciplinæ rationem penitus eriperent: Adeo vt Heluetii felici audacia progressi, strato equitatu, nobilissimisque ducibus aliquot interfectis, ipsoque etiam Francisco rege, qui impigre perturbatam suorum aciem reparare contenderat, multis hastarum ictibus pene oppresso, intra ca- stra hostium consistere quiescereque minime dubitarint. Itaque, veluti impetratis vtrinque induciis (quas lassitudo vulneraque & ab denso pul uere enata sitis attulerant) ab armis temperatum, donec oriens Luna, certis ictibus lucem adferret. Eo spatio Rostius Heluetiorum dux sum- mus, quòd is Tigurini Pagi erat Magister, & Sedunensis cohortator egre gius, adnecto ab vrbe commeatu, largissime suos recrearunt, terribiliq. buccinæ signo silentibus tympanis renouandi prælii signum dederunt. Nec regi abolendæ ignominiæ auido & per se impigro bellatori, quan- quam acerbissimo pugnæ discrimine perculso, animus consiliumque de fuit: per idoneos nanque duces circumductis coaptatisque tormentis, ordinibusque Germanorum & Vasconum intra fossas constitutis, ac ex panso in recuruas alas equitatu ita irruentes hostes est complexus, vt illi temere atque insolenter congressi, partim confixi Vasconum sagit- tis, partim tormentorum pilis discerpti, inuadente etiam confertissimo equitatu, à fronte & à lateribus sternerentur. Peropportune etiam eo- rum terga cæcidit Liuianus, qui cum expedita parte Veneti exercitus ad currerat, compulsasque in villam cohortes duas, coniectisque in eam fa- cibus, ferè integras concremarat. Tum Rostius, aperiente suorum cla- dem non dubia luce, quam Sol occidente Luna statim inuexerat, rece- ptui canere cœpit, ne vniuersus exercitus absq. vlla spe victoriæ delere- tur, tantaque constantia conglobari ordines, & verti signa iussit, vt saucii & cōtinenti quindecim horarum labore fatigati, tormenta quæ ipsi Me- diolano adduxerant, ne insolitum dedecus admitteretur, humeris repor tarent: nec quisquam hostium pedites sub signis abeuntes est persecu- tus: Admirabili etenim fortitudine & patientia per æqua pariter àc ini qua depugnarant, vt nequaquam lacessendi viderentur: temeritatem enim virtus æquauit, quando (vti præclare spectatum est) nemo fero-

ciam

ciam animi vel inclinata prælii fortuna prorſus amiſerit. Cecidere ſupra ſeptem milia Heluetiorum,& ex his centurionum ſigniferorumque promptiſsimi. Nec inulta Gallis victoria ceſsit: Nam Franciſcus Caroli Borbonii frater,& Himbercurtius, itemque Sanſerrins, & Talamontius ipſius Tramulii filius, & Buſsiuius Moiuſque domeſticæ regiæ turmæ vexillifer primo prælio ceciderunt. Poſtridie Heluetii vix ſe prælio victos fatentes, in area, quæ eſt ante arcem ampliſsima, in concionem progreſsi, ſuadente Roſtio, Comenſi via domum abierunt, atq. ita Franciſcus dedentibus ſe ciuibus Mediolano eſt potitus. Nec multo poſt Maximilianus Sfortia, per ſe etiam ob cōceptum ab atra bile morbum mente commotus, in ea rerum iniquitate animum deſpondit, ceſsitque per tabulas paterni imperii iuribus, parem nobili & Sfortiano nomine indigna conditione, pactus ſcilicet, quaſi alibi deſperatis vel ad deformem vitæ habitum mediocribus alimentis, vt in Gallia Tranſalpina luculenter aleretur. At Leo pontifex, qui ad nuncium primæ pugnæ, in qua ex inermium maximè Gallorum fuga, regiorumque caſtrorum tumultuoſiſsima conturbatione, victor Heluetius erat renunciatus, vultu ſermoneque non dubiam animi lætitiam expreſſerat, ad conuerſam demum famam de Heluetiorum clade, diſsimulato dolore vultum cōpoſuit, adeò vt non inepte riſum palam accerſeret plurimum, iocatus in Heluetios prætorianos, qui ad primum victoriæ nuntium exultantes, præpropera gratulatione legati Mediolanenſis cellam vinariam vno epulo perquam hilariter hauſiſſent. Cæterum quum Gallica arma plurimum formidaret, parere præſenti fortunæ & cum victore amicitiam inire conſtituit. Audiebat enim regem iuuenem ab excelſo ingenio bellicæ laudis appetentem, inſignique ea victoria & Ligurum Venetorumque ſocietate ac auxiliis ſubnixum, omnium ſuorum & Liuiani maxime hortatu concitari ad promouenda arma. Dictitabant enim eum cuncta quæ concupiſſet facillime conſecuturum,& quas vellet impoſiturum leges Italiæ principibus, ſi perterritis omnibus victoria vti vellet, traiecto imprimis Pado Placentiam Parmamque repeteret, Hiſpanos abeuntes à pontificiiſque diſiunctos perſequeretur, eos facile in itinere opprimi poſſe, ab immani auaritia colonis omnibus inuiſos, quibus deletis Neapolitanos ad veteris atque legitimi imperii nomen, infeſtæ gentis ſublata tyrannide, redituros. His de cauſis pontifex per Ludouicum Canoſium legatum pacem petüt, amicitiamque obtulit, iniecta ſpe ineundi fœderis, ita vt iudicaret vrbes mature reſtituendas, ſi aliter pax impetrari minime potuiſſet: Nolebat enim vi Gallica armorumque impetu ſibi eripi Parmam atque Placentiam, quas præſidio tueri commode nequiret, ne ſemel cepto bello Rhegium etiam Mutinaque ac demum ipſa Bononia in idem belli diſcrimen periculoſa contentione traherentur. Nam Bentiuoli exules amicorum & clientium ſtudio ſæpius euocati, & Alfonſus Ferrariæ princeps diligenter in eam maxime curam excubabant, vt ſuas

vrbes aliqua noui belli exorta occasione recuperaret. Prouidebat etiam pontifex summa prudentia res Etruscas non mediocre periculum aditu ras, si transeunte Padum armato rege, Hispanos de se Mediceaque domo benemeritos ab infensissimis hostibus cædi pateretur: non ignarus à Florentinis Gallicum nomen impense coli, qui nihil magis tacito quo dam vniuersæ ciuitatis voto peroptarent, quàm Italiam conturbari Gallorum armis, vt eorum beneficio, sicuti antea fecissent, occasionem recuperandæ libertatis arriperent. Itaque pontifex vt animum grauissimi periculi metu liberaret, necessitati cessit, matureque magistratus decedere vrbibus iussit, vt nequaquam eas de manu tradidisse, sed deditionis arbitrium ipsarum ciuibus reliquisse videretur, non obscure diiudicans eam infamiæ notam, quam tum summo cum dolore animi subibat, aliquando in meliore rerum fortuna posse resarciri, si vim imminentis tempestatis non omnino oppressus effugisset. Nec multo post deposcente colloquium Francisco, pontifex brumali tempore Bononiam est profectus, eoq. etiam biduo post ipse Franciscus venit cum octomilibus equitum, ornatissimis omnium ferè principum & liberarum ciuitatum legationibus comitatus, rex ipse præcellenti corporis atque oris specie conspicuus & triumphali laude insignis, non oculos modo, sed omniū etiam studia in se conuertit. Neque Leo vel naturæ suæ vel officio vlla in parte splendoris & benignæ mansuetudinis deesse est visus. Vrbsque ipsa rerum omnium copiis refertissima vtrique aulæ facile suffecit, cum Galli proceres cum sacerdotibus conuiuiorum luxu, ornatusque elegantia dispari varietate contenderent. In summa totius colloquii postulabat rex Gallus, vt pontifex arctiore sibi fœdere iungeretur ad depellendos Italia Hispanos, quando iura Neapolitani regni ad ipsum maximè pertinereut, ita vt amplissimas itidē offerret conditiones. At Leo, qui hisdem de causis quas supra retulimus, Gallum maximæ partis Italiæ imperio potiri nolebat, ne ipse demum inter miseras promissorum ludificationes forte deceptus atque subactus seruire cogeretur, omnia alia petenti regi liberali voluntate concedere, hoc verò vnū in præsens se facturum negare, non dubio tamen oris nutu propensum ad id animum polliceri; Quoniam tum non esset sibi integrum discedere ab amicitia Ferdinandi regis, cum quo in certum tempus publico fœdere esset coniunctus: quod si sexdecim fermè menses effluxissent, finiri eius fœderis spatium, ac tum sibi fore arbitrium expeditæ libertatis ad commutanda consilia ineundaque noua fœdera, quæ sine ignominia violatæ fidei opportune percuti posse viderentur. Itaque Franciscus exclusus etiam anni tempore, quòd pluuii brumales dies inciderant, quum in sententiam gerendi belli Leonem pertrahere nequiuisset, honorem purpurei galeri Hadriano Boisiuio, qui Arcturi regiæ familiæ magistri frater erat, facile impetrauit: atque inde Mediolanum, & mox in Galliam est reuersus. Rediit & Leo subinde Florentiam, vbi læto ad id populo cōplura liberalitatis

atque

atque munificentiæ monumenta publicè priuatimque reliquit. Inde vere nouo Romam est profectus. Nec multo post Iulianus frater diuturnis atq. tabificis febribus conflictatus Florentiæ moritur, benigno elegantique ingenio vir, modestia imprimis & ciuili comitate Florentinis omnibus longe gratissimus. Hic nullam ex Filiberta vxore, Francisci regis amita prolem susceperit: steterant Leoni eæ nuptiæ centum & quinquaginta milibus aureis, quum eam sine dote penitus nobilitandæ familiæ causa plurimum appetisset. Nec multo post ea cum omni mundo muliebri pretiosissimisque insignium gemmarum monilibus in Galliam ad Ludouicam sororem transmissa est. Mortuo Iuliano Laurentius fratris filius Etruscarum rerum imperium suscepit, ita cōstituta republica, quæ amicissimorum ciuium industria regebatur, vt summa consiliorum omnium è senatu ad eum vnum omnino respicerent. Aderat Laurentio mater Alfonsina, virili certe prudentia, sed auara & nunquam sine querela mulier. Hæc efferre filium, augere item opibus accessioneque maxime alieni principatus cæca ambitione cupiebat. Iungebatur finibus Etruriæ Franciscus Maria Vrbinas regulus è Rouerea familia in Feltriam adoptatus, quibusdam de causis suspectus & inuisus pōtifici, graues enim aliquot offensiones intercesserant: Nam eo tempore quo Feltrins sub Iulio patruo pontificiis copiis Bononiæ præerat, Etruscam expeditionem suscipientibus Mediceis, eos neque milite neque tormentis neque vllo denique alacri studio vel suppliciter orantes adiuuit, quòd his rebus sibi opus esse diceret, adeò vt nequaquam occulte Soderino studere videretur. Proxime verò ingruente in Italiam Francisco rege, quum legatum Iuliano se iturum accepta pecunia promisisset, eo demum febre apud Florentiam in itinere correpto, totum id munus recusauit: neque equitatum quem ductabat amplissimū, in Galliam Cisalpinam misit, quum diceret non esse æquum, vt Laurētio imperito elatoque iuueni pareret, quando ipse antea imperatoris titulos esset consecutus, demisisse enim se libenter cum aliqua dignitatis existimationisque iactura, sed dedisse id veteri amicitiæ Iuliani, cum quo propter mite ingenium, facilemque naturam se imperium ex æquo partiturum sperasset. Horatius quoque eius scriba ad famam regis bellum parantis in Galliam profectus sub id tempus forte redierat. Quæ res non exiguam suspicionem animo Leonis iniecerat, quòd timeret eum in medio belli apparatu à Gallis fuisse corruptum, quorum amicitiam atque stipendia superiore tempore vel contra Iulium patruum appetisset: misso scilicet in Galliam vlteriorem Balthasare Castelconi, sub id fere tempus, quo ad Rhauennam est dimicatum, vt cum Ludouico rege certa annui stipendii conditione iungeretur: quo tempore etiam nec satis tutum iter præbuisset per Vrbinatium fines quibusdam pontificiis ducibus Rhauennam contendentibus, nec demum euadentes è funesto prælio Hispanos satis benigne recepisset. Is erat inferendæ iniuriæ prætextus: Cæterum principatus Etruriæ fini-

timus,quo Laurentius honeſtari poſſet, vel pulſo inſonte domino quærebatur: tanta enim libido parandi imperii Alfonſinæ matris animum inuaſerat,vt Leo quanquam infamiæ ac orientis inuidiæ metu ſollicitus, efflagitantium preces atque conuitia ſuſtinere non poſſet,expugnatuſq; manus daret.Per opportuna autem Iuliani mors omnes cõfidendi eius decreti inferendique belli moras ſuſtulit: ſiquidem nihil ante à Leone impetrari potuerat, Iuliano impediente,& id facinus libera voce detestante:erat enim Feltriæ domui vehementiſsime deditus,in qua ipſe diris exilii fluctibus iactatus, tanquam in portu benignitatis atque munificentiæ aliquandiu cum Guidone principe quieuiſſet.Itaque Laurentius miſſo cum copiis Rentio Cerite, Vrbino cæteriſque eius ditionis oppidis atque vrbibus ſine vulnere eſt potitus. Ipſe verò Feltrius vti nimis opportunus iniuriæ (quod Piceni Vmbriæque finibus incluſus deſertuſque ab omnibus erat) cum vxore & liberis,ne benemeritas de ſe vrbes hoſti diripiendas euaſtandaſque præberet, mature excedens Mantuam ſe recepit. Pulſo Feltrio,nequaquam ſine graui inuidia, Borgheſium etiam fratremq. eius Alfonſum cardinalem Pandulfi Petruccii Senenſium tyranni filios domo expulit,translato ciuitatis imperio ad Raphaëlem Petruccium, qui quondam exilii comes extitiſſet. Is tum arci Romanæ præerat,vir ſtabili fide,ſed ignarus literarum,& probris omnibus coopertus.Id factum quanquam beneficientiæ laudem ferre videretur,quòd Leo veteris amici officia nequaquam memoria depoſuiſſet ipſum tamen ingrati animi nota conſperſit;quoniam in comitiis Alfonſus mirificus ſuffragator vni Leoni candidato ſemper affuerat. Eiuſdem anni vere primo,Heluetii qui nil de priſtina animorum ferocia,vel inſigni ad Melennianum accepta clade remiſerant,cum Maximiliano Cæſare fœdus percuſſerunt,vt conſociatis viribus Italia Gallos exturbarent. Enimuero Cæſar Mediolanenſe imperium Auguſtali ſuo iure depoſcebat,ob id validas Germanorum copias exciuerat. Studebantque Cæſari Sigiſmundus & Vladislaus Sarmatiæ Pannoniæque reges, cum quibus celeberrimo conuentu habito apud Viennam Noricam ſuperiore æſtate fuerat collocutus.Ipſi Heluetii magnopere Gallis infenſi,ad vindicandos fratres & cognatos,qui recenti prælio cecidiſſent,triginta cohortes Cæſari miſerant.His cognitis põtifex Aegidium cardinalem,qui ſingulari eloquentia ac omnibus Chriſtianæ pietatis præceptis inſtructus Cæſarem retardaret atque molliret,in Germaniam miſit. Sed Cæſar omnibus ad bellum intentis,audiendis de pace legationibus minime vacãdum exiſtimans, Veronã eſt profectus. At Galli Triuultio atq. Borbonio ducibus,quantas maximè copias poſſunt ex proximis vrbibus,deductas, Mediolani cogunt,accerſuntur ab certis pagis Heluetiorũ & Vragrorũ(ii etenim Gallis fauebant)auxilia pluriũ cohortium,quæ cohortante & cõſcribente Alberto Petra,per Verbanũ lacũ ducerentur.Orant etiam pontificem,vt iure recentis amicitiæ auxilia ſuppeditet. Ipſi verò Veneti

Veneti Gallis non desunt, mittiturque Mediolanum cum iusto exercitu Andreas Grittus legatus: cui mortuo Liuiano, minores duces parebant. Decernitur in cõsilio defendendam esse vrbem, imperii caput; abstinendumque à pugna, quum se omnibus rebus hosti impares esse iudicarẽt: erat enim in ipso Cæsaris nomine summa exstimatio cum bellicæ laudis, tum æquitatis atque iustitiæ: aderãtque illi copiæ numero virtuteq. maxime formidandæ, sequebantur etiam aliquot exulum manus appellandis ciuibus monstrandisq. itineribus opportunæ, & Marcus item Antonius Columna cum Italicorum equitum alis. Quibus Romam nunciatis pontifex ne eius belli causæ intempestiue misceretur, auxilia suppressit, veluti diffidens Gallicis rebus, & ex tuto Germanici impetu euẽtum expectans, misitque Bibiennam legatum ad Cispadanas vrbes, vt si opus foret, Cæsaris victoriæ potius quàm Gallorum infelicitati adesset. Sed mox incredibili rerum commutatione subsecuta, factum est vt Cæsaris arma, quæ maxime repentinum vehementemque impetum habuerant, in medio conatu deficerent. Exercitu enim Verona educto, quum Asulam Cremonensium ignobile óppidum admotis etiam tormentis frustra oppugnasset, & dignitatis aliquid amisisse est visus, & quod pluris interfuit, imparatis adhuc sese confirmandi muniendique spatium dedit. Triuultius enim atque Borbonius, eiectis aut custodiæ traditis Gibellinæ factionis principibus, ne quid intestini tumultus oriretur, egregie cãuerant, adhortanteque Gritto Veneto, necessaria, sed miserabili ratione suburbana ædificia incenderant, ne his ad ponenda castra vteretur Cæsar, & propius & tutius tegẽtibus tectis muro succederet. Cæsar ab Asula Olium Abduamque transgressus ad tertium lapidem Lambrato in vico posuit castra: caduceatoresque ad portas præmisit, qui omnia hostilia Gallis denuntiarẽt, ni properè Mediolano excederent, ciuibus verò sese dedẽtibus omnia salua & læta pollicerẽtur. Hos armata Gallorum statio contempsit & exclusit, nec populus ex Cæsaris aduẽtum studium paulo alacrius ostendit, quoniam vulgatum erat nequaquam Francisco Sfortiæ, cuius esset vere legitimũ, Mediolani imperium quæri, sed Ferdinando Austrio, qui ipsius Maximiliani Cæsaris nepos esset, & Caroli frater. Hic paucis ante diebus Ferdinando Hispaniæ rege auo materno vita functo, Hispaniæ, Neapolis, atque Siciliæ regna hæreditate fuerat consecutus. Ita vt nemo Italorum esset, qui non ad Sfortianum nomen voluntate deferretur: & non magis Germanos ac Hispanos, quàm Gallos, si id imperium arriperent, timendos existimaret. Has non inanes popularium & procerum animis suspiciones iniecerat ipse Triuultius sæpe ad ciues opportune concionatus, vti erat apud eos summa authoritate virtutis atque prudentiæ militaris. At dum Cæsar perplexa spe, quòd ad primam sui aduentus famam non esset receptus, de oppugnanda vrbe cõsilium init, Interim aduentare cum auxiliis Albertus Petra nunciatur. Ea res Cæsarem suspicacis ingenii hominem perturbat, veterem

etenim Heluetiæ gentis erga se odiorum memoriam, & Ludouici Sfortiæ calamitatem in animum inducit: hæc omnia eo prudentius cauenda arbitratur, quoniam sub Alberti Petræ aduentum, Iacobus Staflius Heluetiorum ducum princeps stipendia postulare arroganti habita oratione cœperat, quasi seditioni materiam quæreret non obscura arte exercendæ perfidiæ, ni pecunia (cuius Cæsar erat egentissimus) extemplo singulis cohortibus solueretur. Acciditque per eos dies, Fortuna spes Cæsaris eludente, vt pecuniam, quæ è Germania in eius castra defereba tur, Hispani, qui in præsidio Brixiæ relicti erant, in itinere vti sibi debitã latronum more diriperent. Quibus de causis Cæsar, ne coëuntibus in vnum perfidiæ decretum Staflio & Petra Gallis traderetur, vix cum pau cis cõmunicato consilio retraxit castra, & per transuersos calles cum tur ma equitum intra Tridentinas Alpes se recepit. Erat enim Cæsar sicuti natura strenuus & maximè liberalis, ita in consiliis diuersus & parum cõ stans: adeò vt in tota gerendi belli ratione, si primæ spes eum deficerent in secundis minime consisteret, & reliquas omnino repudiandas arbitra retur. Insubria eo belli motu prope sine vulnere liberata, Franciscus incredibili lætitia est affectus, quòd Cæsarem summæ opinionis imperato rem validissimis instructũ copiis ita per legatos sustinuisset, vt ille omni pristina existimatione spoliatus discessisse diceretur. Grauissime verò tu lit, atque id non omnino dissimulanter, quòd Leo pontifex, vti ipse spe rauerat, auxilia minime transmisisset, quasi ille obseruata fortuna ad eũ, qui victor euaderet, inclinaturus esse crederetur. Quæ res non obscuro initio magna detrimenta Leoni peperit, ita vt omnem in eo postea vitæ iucunditatem, perpetua malorum serie inuecta perturbarit. Nec multo post Franciscus postulantibus Venetis grato animo eis Odettum Lotrechium attribuit cum validis auxiliis magnoq. apparatu tormentorum. Is coniuncto sibi cum Venetis copiis Andrea Gritto Brixiam oppugna re adortus, insigni cum laude Hispanos ad deditionem compulit. Recepta Brixia exercitus Veronam est ductus. Ea oppugnatio summas habuit difficultates, defendente vrbem longe fortissimè M. Antonio Columna, qui lectissimas Germanorum ac Hispanorum cohortes, Italorumque & Græcorum alas dimisso reliquo exercitu ad vrbis præsidium retinuerat. Sed is oppugnationis exitus fuit, vt Verona, quæ vi capi non poterat, numerata Cæsari pecunia reciperetur. Ita Veneti post octauum belli annum adiuuante Gallo, qui antea acerrimus hostis extitisset, suas vrbes recuperarunt. Tum verò tres exercitus confecta pace dimissi. Horum milites omnis generis & maxime Hispanos Franciscus Maria Feltrius exiguo oblato stipendio conduxit, eo consilio vt Vrbinum repeteret, quũ Laurentius omnibus rebus imparatus nequaquam satis matur e occursurus esse videretur: quàndo nihil minus putaret, quàm media hyeme bellum se gesturum aduersus eum, quem omnibus fortunis expoliatum Mantuæ exulantem, & desertum à regibus toto eo anno magnopere contem

contempsisset. Affuere Feltrio in primis supra quinque milia Hispanorum peditum, qui Maldonato viro impigro & duci maxime veterano parebant: diuersarum quoq. nationum alæ equitum spectatæ virtutis sequebantur. Præerat Hispanis Gaiosius: Belgis Zucharus Heduus; Græcis autem & Epirotis Andreas Bua, & Constantinus Boccalus: inter Italos eminebat Federicus Gonzaga cognomento Bozolus, quem paulò antè Iulianus maximi vexilli honore dignum fecerat. sed is demum succedente in imperio copiarum Laurentio, fuerat repudiatus, ita vt alienato animo acceptam iniuriam vlcisci properaret. Feltrius itinere summa celeritate confecto, vbi primum intra ditionis fines sese ostendit, incredibili populorum omniũ alacritate suscipitur. Iulius Vitellius cum Vrbini tria milia peditum exactis ciuibus coëgisset, defensionemq. pararet, concurrentibus ad arma fœminis & paucis senibus, Feltrianoque milite ad portas clamorem extollente, fœdissime sese atq. vrbem dedidit, Laurentianis militibus vita impetrata, ita vt exuti armis extra fines pellerentur. Feltrius Vrbino potitus, & paratis tormentis, quæ Iulius Vitellius in fossas præcipitarat, bellum circumtulit, multaq. oppida deiectis præsidiis in potestatem redegit. Hæc vbi Romæ sunt nunciata, Laurentius ad bellum proficiscitur, expedit pecuniam Leo pontifex, cohortes vbique conscribuntur, gerendi belli summa committitur Rentio Ceriti, adiunctis Vitellio Tifernate Guidoneque Rangono. Ii tanta infelicitate frequentibus affecti detrimentis id bellum gesserunt, vt fatali quadam imperitia ac ignauia, vbi cõferendæ manus essent, vti erant magna ex parte tirones subitariique milites, à paucis veteranis facile vincerentur. Semel Laurentio oblata est occasio rei benegerendæ, quum Feltrio Metaurum amnem transeunte in aduersa ripa opportune instructa acie constitisset. Erant ei sexdecim milia peditum, in queis aliquot erãt Vasconum cohortes, itemque vexilla quatuor Germanorum & Hispanorum, quos Romæ conscripserant. Aderat Paulus Baleonus cum auxiliaribus Perusinis, aliquanto cæteris vsu militiæ vigoreque animi præstantior, verum in eo nequaquam insignis vigebat authoritas, quoniam Rentio atque Vitellio, quibus vnis Medices se totum crediderat, ob simultates erat inuisus. Aderant tormenta ænea in castris supra viginti, quibus copiis in vado fluminis transeuntes superare atque proterere facile potuisset, nisi Rentius atque Vitellius (imperitia an metu incertum, optima tamen fide) non in aduersos hostes, sed in collem proximum signa ferri continuo iussissent, quasi opportuniorem locum castris capturi, vnde demum transeunti hosti per expeditos equites magna detrimẽta inferrentur. Id consilium tanquam inscitiæ aut ignauiæ plenum. Feltrius, qui pedes amnem conferta legione transierat, plurimum irrisit, indeque vti plane victor recipiendis oppidis oppugnandisque præsidiis totam eam regionem est peruagatus. Nec multo post Laurentius, dum oppugnaret Mondulfum oppidum, sclopetto caput ictus extremũ vitæ

periculum adiit. Cæteri duces ipso Anconam lectica delato, pessimis artibus bellum gerere cœperunt, adeo vt multis transfugiis dissolutaq. disciplina milites passim signa desererent, neque de victoria conficiendique belli ratione, sed de diripiendis castellis, deque omni prædæ genere cogitarent. Quibus de rebus dolore incensus pontifex, quum ignominiam animo ferre non posset, à Carolo Hispanorum rege, ipsoque Francisco auxilia petit Casparem prætorianæ cohortis præfectum ad Heluetios mercede conducendos mittit, copias ex Etruriæ delectu adauget, Hispanos duces, & ante alios Maldonatum per idoneos homines aggreditur, pollicendo amplissima præmia, si Feltrium deseruissent. Erat in exercitu Feltrii Carolus Baleonus Perusia exul, quòd multis antè annis Pauli Baleoni fratrem patruumque & alios eius consanguineos dira coniuratione inita trucidasset: hunc Feltrius reducendū existimauit, vt validissimæ totius Vmbriæ vrbis opibus, pulsis Caroli hostibus, vteretur. Sed dum ad Perusiam promotis castris accedit, fit certior plerosque Hispanorum duces pontificiis largitionib. corrumpi, quæri tempus exercendæ perfidiæ, & sibi non obscure insidias parari. Nam antè didicerat ab honorato Gaëtano Minturnensiū traiecti regulo, qui Leoni affinitate erat coniunctus, percussorem sibi summissum Cauillanum Hispanum equitum præfectum: ad has quoque suspiciones accessit Hispanus viator cum literis interceptus, quibus monebatur Maldonatus, vt ea quæ statuerat, perficere maturaret: hortaretur consilii socios, atq. inde ingentia præmia ex liberalitate optimi principis expectaret. Feltrius tanto imminente periculo perturbatus, eorum, quos fideles putabat, animos explorat: quæritur à paucis perfidiosis hominibus proditionis exercitum tentari, vt flagitiosissima defectione ipsum deserantatque hostibus prodant: hæc præclare conuinci literis, quas in concione esset prolaturus, si pristinam fidem præstare, iterare sacramentum, ea infamia & nota perfidiæ fortissimam gentem verique decoris auidam liberare vellent. Igitur centurionum & signiferorum fidissimo quoque sese grauiter & summa cum iracundia perpurgante, comminanteque condignam pœnam his qui deliquissent, signo repente tympanis dato, armati coronam lato ambitu in castris efficiunt: in medium citatur Maldonatus. Nec mora ipse & Maccius, & Plasola, Consaluusque Rius, & Suares Ruffus centuriones, literis conuicti, tumultuarioque succlamantis turbæ iudicio damnati crudelissime trucidantur. Ea res exercitum in fide magis ac magis Feltrio confirmauit, longiusque omnium opinione bellum protraxit.

FINIS TERTII LIBRI.

VITAE LEONIS DECIMI LIBER QVARTVS.

NTEREA Romæ Alfonsi Petrucii cardinalis scelestum facinus insano animo meditantis consilia deteguntur. Secesserat is in Latinum agrum patria pulsus, vti antea memorauimus, quũ in Vrbe esse nollet, & libero ore iuuenilique impatientia, veluti cõmota mente, quereretur se per summam iniuriam a Leone cum patria tum paterni etiam principatus possessione fuisse exturbatum: dum enim in Vrbe esset. mollissima tantum verba factis ipsis contraria retulerat, adeo vt inde grauissimo concepto odio, exitiali percitus insania, Leonem tollere cogitaret. Fama est eum non semel cum occulto pugione, instructum omni impetu furoris in senatum venisse, vt nullo protegente opportunum ictibus aggrederetur, interq. tumultuantes & trepidos senatores erumpendo prætorianos falleret, Fertur etiam eum in venatione incautius diuagantem, prætorianis passim dispersis, adoriri voluisse: quas omnes cogitationes propter inauditi sceleris infamiam vitæque periculum penitus abiecit. Itaq. ad struendas subtiliores insidias cõuersus, Vercellium circunforaneum chirurgum, admirãdis quibusdam experimentis clarum, sibique intima coniunctum familiaritate, maximis pollicitationibus perpulit, vt in necem pontificis operam præstaret, si curandæ fistulæ, quæ illi in ima sede nata erat, excluso vetere medico, vocaretur, quando tum facile foret nihil verentem linamentis venenato medicamine intinctis absque vlla tanti sceleris suspicione protinus enecare. In hanc spem Alfonsus Vercellii peritiam atque felicitatem laudando, per Iulium Blancium cubicularium & cardinales gratia familiaritateque valentes assidue commendabat, iamque exturbato vetere medico, locus Vercellio erat patefactus, nisi Leo cunctis aduersantibus salutari quadam verecundia, minime se nouo medico aperiendum esse iudicasset. Et per se quidem Vercellius homo erat impurus, crudelis, fallacissimusque veterator, sed qui ingenio expedito, & singulari digitorum argutia supra cæteros eius artis excelleret. Detegitur autem res intercepta epistola, quam ad Antonium Ninium scribam suum in Vrbe commorantem Alfonsus è Latio perscribebat. Erat enim per eos dies fama edita in vulgus, Feltrium infesto exercitu ab Vmbria Senas deflexurum vt Lactantium Petrucium Suanensem episcopum Alfonsi patruelem in patriam Raphaële expulso reduceret, atque inde per agrum Florentinum euagaretur. Ea consiliis Alfonsi agi pontifex existimans, omnem curam & diligentiã his rebus cognoscendis intenderat. Itaque Antonius scriba cum scriniis epistolarum capitur, subiectus quæstioni, literas ignorabilibus ac arbitrariis notis conscriptas tessera prolata interpretari co-

gitur. Vercellium qui tum erat Florentiæ specie curandi Gallici morbi, quo Gorius Reipublicæ negocii præfectus laborabat, vberrimo proposito quæstu distinent: obseruant tamen hominem dissimulanter, ne fugā arriperet, si periculum alicunde præsensisset. Interim Leo per idoneos homines spem facit Alfonso componendarum rerum, veluti reuocato Raphaële ipsum certa conditione patriæ redditurus. Nec Alfonsus cupiditate patriæ ac exilii tedio adductus, accepta fide, aduentum differt, admirantibus cunctis leuitatem incauti iuuenis, ac effuse ridentibus. Itaque contemptis amicorum præcipuis, qui ne iret, suadebant, in exteriore Leonis cubiculo capitur, in arcemque deducitur. Comprehenditur & cum eo Saulius Cardinalis, qui Alfonsum pecunia iuuerat, & cum eo de Vercellii opera, de futurisque comitiis ambitiosius quàm par esset, consociata voluntate fuerat collocutus. Perusco autem fisci præfecto peracerbe quæstionem habente, tormentis totius consilii veritas exprimitur. Aliquot etiam Cardinales iracundiæ, & decreti sui participes nominat Alfonsus, quos variis de causis in Pontificem alieno animo esse, atque eius interitum expectare intelligebat: ad hos potissimum iniuriæ acceptæ querelas deferre erat solitus, vultuque sæpe furoris pleno, ac immanibus verbis tānquam ingratum, atque maleficum execrabatur: Iurabatque flagrantibus oculis se aliquando despecti & seruientis Senatus liberatorem fore, vt pro iniquissimo Pontifice alius mox ex eo seniorum globo ad rerum fastigium eueheretur, qui suffragiorum & totius comitialis operæ gratiam liberali animi gratitudine esset relaturus. Erant ii Raphaël Riarius, Franciscus Soderinus, Hadrianus Cornetanus, & ipse Saulius, qui iuuenem effrenate loquentem cum risu & ioco castigabant, vtpote qui eum ingenio parum constantem, ac venationi amatoriisq. leuitatibus deditum, tantum facinus nunquam aggressurum rebantur: quanquam ipsi animis ambitione atque odio corruptis, nihil magis expetere viderentur, quàm vt ille insania præceps id scelus vi aperta aut occultis insidiis perpetraret. Riarius enim vetustate honoris ac opibus facile senatus princeps, proximis comitiis iuniorum fraude seniorumque socordia pontificatum sibi ereptum fuisse existimabat, seque tum amplissimis fortunæ muneribus fretum, si pontifex ab humanis excederet, in summam imperii sedem facile euasurum arbitrabatur. Insigni siquidem ædium magnificentia, epularum sumptu, decore familiæ, & nobilissimo deducentium comitatu, quum veras virtutes cunctis adulantibus minus necessarias putaret, in se vnum inanis populi studia conuerterat. Soderinum recentes iniuriæ plurimum incitabant, quòd Petrus frater Mediceorum vi, summi magistratus honore deiectus & patria pulsus extitisset: Erat ei ingenium graue, perspicax, optimisque literis egregie excultum, sed sordidis auaritiæ maculis, & lubricæ fidei spectatis probris magnopere deturpatum. Hadrianus verò nulla maleuolentia, sed vana regnādi cupidine inductus Leonis mortem expectabat:

certam enim ſpem adipiſcendi pontificatus conceperat ex oraculo fatidicæ mulieris,quæ quum pleraque iampridem interroganti de ſua & publica rerum fortuna exactiſsime prædixiſſet, conſtanter etiam affirmarat fore,vt Leoni immatura morte ſublato ſuccederet vir ſenex, nomine Hadrianus, obſcuro natus loco literarum ſtudiis inſignis, qui ſacros honores gradatim ſola nixus virtute, ſine vlla maiorum commendatione meruiſſet: hæc omnia ſibi vni aperte congruere videbantur. Nam Corneto infami Tuſcorum oræ oppido,familia tenui & prope ſordida ortus,vno bonarum literarum beneficio, ſingulas ſacrorum ordinum dignitates fuerat conſecutus. Neque vetulæ oraculum fidem fefellit: Nam Hadrianus ſenex Batauus egeni opificis filius,doctrina illuſtris,poſt Leonem prodigioſa felicitate pontificatum eſt adeptus. Saulio etiam mathematici complures,quæſtu in adulationem proni,ſupremum fortunæ faſtigium deſtinabant. Sed is quanquam à Leone propter ſuauitatem morum,& elegantis vitæ modeſtiam inter familiariſsimos eſſet aſcitus, ſeſe tamen occulte à pontificis amicitia certis offenſionibus auerterat. Nam Leo initio pontificatus ſacerdotia,quæ ſui ſtudioſis & ſuffragatoribus veluti de ſe benemeritis ex occaſione collaturum promiſiſſet,plerunq.ſummis precibus expugnatus, aut conſanguineis, aut nouis hominibus concedere cogebatur: ob id plerique cardinales,ea quæ pontifex liberaliter non dediſſet,inique ſibi erepta fuiſſe querebantur. In his intemperantior Saulius eſt inuentus,adeo vt in petitione Maſsilienſis ſacerdotii, Iulium Medicem cardinalem ſumma tum maximis in rebus authoritate potentem, indigne ſibi prælatum, neque eam iniuriam animo vnquam depoſiturum apud incertæ fidei amicos prædicaret. Igitur Vercellii,ſcribæque Antonii indiciis, qui diu torti cuncta fuerant confeſsi, Alfonſus in tormentis conuincitur: Saulius tortoris aſpectum vix ſuſtinet,eo modo tabulis totius quæſtionis ordine conſcriptis,Leo ſenatum cogit, Riarium ſellæ impoſitum in arcem deduci iubet: cæteris metu pallentibus, graui habita oratione queritur ſuam lenitatem, beneficentiam, comitatem acerbiſsimis iniuriis remunerari: & quod eſſet inauditum, parari ſibi nefaria crudelitate inſidias,ſceleſtique eius conſilii aliquos eſſe conſcios, qui in ſenatu eſſent, quibus veniam ſincera fide eſſet daturus, ſi ſponte crimina faterentur, quòd ſi pernegando id facere differrent, nequaquam poſtea captis & conuictis vllum veniæ locum futurum. Nec mora, Soderinus & Hadrianus ad tribunal accedunt, ſuppliceſque veniam impetrant, mulctantur tamen decem milibus aureis. Soderinus in Fundanum agrum libero exilio ſeceſsit, Hadrianus autem trepido ſuſpicaciq. ingenio vir, Leonis clementiæ diffidens, ab vrbe meſſoris habitu profectus, vſq. ad vitæ exitum nullo perſequente latebras mutauit. Riario ſaluti fuit ætatis honor,& veteris inimicitiæ reſpectus, ne Leo patris vulnera patruiq. cædem, cui Riarius interfuerat, confido nouo crimine vlciſci videretur: centum tamen milibus aureis mulctatus eſt, reſtituto

pilei honore: ei secessus ad Neapolim, vbi demum interiit, liberaliter est permissus. At Alfonsus & Saulius damnati exutique purpurei galeri dignitate, in subterraneos carceres tenebris ac odore tetro maxime horribiles separatim detruduntur. De Vercellio autem ac Antonio scriba acerbissime supplicium sumptum, adeò vt curru per vrbem circum ducti, carptimque discerpti cādentium forcipum morsibus, ac ad extremum strangulati in frusta secarentur. Ea seueritate pontifex magnum terrorem omnibus incusserat: plerique enim in decernenda pœna mitiorem sententiam dixerant; nonnulli etiam liberius postulabant, vt quæstioni atque iudicio reorum cardinalium senatorii ordinis duo iudices adhiberentur, quod indignum esset, viros sacratos, tanquam nocturnos fures, præfecti rerum capitalium acerbitate atque sæuitia violari: alii confingi ea crimina, falsoque damnari insontes viros, vt pecunia in sumptus bellicos iniquissima ratione pararetur: Quoniam magis ac magis exardente in Vmbria Feltriano bello, Romæ atque Florentiæ ærariis penitus exhaustis, pontifex contra naturam suam metu sæuus, ac inopia rapax euasisse diceretur: adeo vt nemo fere optimi beneficentissimiq. pontificis vicem doleret, qui immanitate Alfonsi & cæterorum, qui nefaria ambitione præcipites insanierant, perfidiosa taciturnitate penè oppressus extitisset. His de causis ira atq. indignitate permotus, alio sibi senatu opus esse iudicauit, si principem nequaquam incautum contemptioneque ridiculum, sed sibi maxime sapientem fortemque agere vellet. Itaque incredibili ac inusitata liberalitate, vno atque triginta cardinalibus senatum repleuit, patribus plane despectis, atque his contracto pallore mussantibus. In his fuere octo Romani, quorum princeps extitit Pompeius Columna, aliquot post annos ab immoderato studio Cæsaris, & ob id patriæ excidio insignis. Creatus est & ante alios Hadrianus è Batauia, qui Leoni ipsi in pontificatu successit. Fuit autem is nouus maxime repentinus tot senatorum delectus, non modo Vrbi Romanæque aulæ, sed prouinciis omnibus longe gratissimus. Nam incredibili fretus iudicio, ex omni propè natione, virtute, doctrina, nobilitateque clarissimos extulerat, ita vt omnis generis homines Mediceæ familiæ, incomparabili eo beneficio in omnem temporum fortunam obligare velle videretur. Obscurauit tamen in magnanimo viro eximiæ liberalitatis laudem quæstuosa nonnullorum ambitio, qui necessitate vrgentis belli ad ancipitia consilia adactum, opportune pecunia iuuerant: nemo tamen paulo virtute clarior pecuniæ subsidiis indiguit, quum mediocribus aliqua ex parte profecissent. Cæterum in omnem lætitiam ad gratulandum effusa ciuitate, quum epulum in Vaticano nouis patribus daretur, Alfonsus in carcere, Orlando Aethiope strangulante, necatus interiit. Saulio autem vitam impetrauit Franciscus è Ciboa familia, sororis Leonis maritus: ei quoque mox honorem pilei cumulata benignitate restituit, quum eum auribus tantum, non atroci voluntate peccauisse iudicaret.

iudicaret. Sed is aliquanto poſt, quum ad Eretum exularet, ſupremum contraxit morbum: atque ita placato iam pontifice, impetratoque redi tu, in Vrbe defunctus eſt. Dum hæc Romæ fiunt, in caſtris pontificiis omnia fœda obuenerant. Legatum Bibiennam ſeditio militaris afflixerat, nam Germani Italiq. & Hiſpani ſimul ac Vaſcones ad calonũ rixam excitato tumultu multiſq. interfectis propè more militiæ conflixerant: adeò vt præferente crucis ſignum legato, & in medios inter volitantia te la deprecantis habitu procurrente, vix dirempta ſit pugna. Ex ea ſeditio ne vnaquæque natio militum, veluti diffiſa aliis, ira & timore conſternata, ſeorſum factis excubiis tetendit: quæ res ſicuti ducum ipſiuſq. legati authoritatem imminuerat, ita ſublato metu pudoreque petulantiæ militari viam aperuit, adeò vt cunctis in proxima caſtella ad prædam dilabentibus, totus prope exercitus flagitioſiſſime ſolueretur. Vaſcones etiã ſupra eius detrimenti calamitatem, magno pontificiorum incommodo, ad Feltrium Ambra, & Carbone ducibus transfugerunt. Ipſi vero Rentius atque Vitellius in tanta rerum deformitate, contempti à ſuis, & ab hoſtibus irriſi, vt in aduerſo rerum ſucceſſu ſæpe accidit, omnem adminiſtrandi belli rationem amiſerant. Itaq. Leo ingenti ſemper ſpiritu aduerſæ fortunæ obuiam ire aſſuetus, ex recenti pecunia copias inſtaurat, à regibus auxilia mittuntur, Gallicum equitatum Siſſeius adducit: venit & Potentianus regulus è Neapoli cum trecentorum cataphractorum ala ornatiſsima. Heluetiæ quoque cohortes, adducente Gaſpare prætorianorum præfecto, Ariminum perueniunt. His rebus cognitis Feltrius è Piceno regreditur: ſuperioribus enim diebus eam regionem infeſta po pulatione percurrerat; delatuſque Piſaurum, pontificios ad Imperialem collem caſtra habentes, nocturno prælio ſuperat. Itaq. ad opprimendos Heluetios ingenti celeritate Ariminum cõtendit. Venerat enim in ſpem potiundæ vrbis, explorato occultiore aditu ad eam partem, qua marmo reus pons antiqui operis vrbi cõmittitur. Sed eum ſubter fornices audacter ingreſſum, atque amnem vado ſe tranſire poſſe exiſtimantem, maris æſtus, quo amnis ea forte hora plenius intumuerat, importune fefellit: ita vt milites ægre pectoribus extarent. Pugnatum eſt tamen cum Heluetiis, qui in ſuburbanis tectis conſederant, prælio ancipiti & maxime cruento: Nam & ipſe Gaſpar cum fortiſsimis ſuorum cecidit. Verum ſigniferi, quanquam anguſto atque difficili loco pugnarentur, mira con ſtantia ſuſtinendo illata vndique vulnera, & tuendo aditum, egregie ſeſe defenderãt, Feltrius ipſe ſclopetto thoracem ictus vitæ periculum adiit. Bozolus plumbea pila vulneratus eſt. Valaſtichinus Hiſpanus, ſingularis promptitudinis ſclopettariorum præfectus, & Guinea centurio inſignis cecidere. Arimino fruſtra tentato, Feltrius per conualles Apennini in Etruriam ſe conuertit, non longe ab Anglaria in Florentinorum finibus caſtra ponit, planeque victor inde Peruſinis, Tifernatibus, Senenſibuſque terrorem infert. Sed antequam expedire conſilia & promoue-

re castra posset, ab Hispanis destituitur. Nam Leo duces ac centuriones omnes effusa largitione corruperat, cohortibus triplex stipendiũ fuerat pollicitus, dabatq. auidissimæ genti aliquãto maiora præmia si Feltrium desererent, quàm illi sibiipsis ex opima victoria poposcissent. Intelligebant etiam nõ insani acutique homines, sibi cum validissimis copiis esse confligendum, neque vllam omnino spem misericordiæ ab iratis hostibus sibi superesse, si aliquo insigni accepto incommodo vincerentur. Vgo quoque Moncata Caroli regis nomine apud cohortes Hispanorum concione habita fuerat contestatus, eos contra rempublicam & regis imperia facturos; subindeque futuros in Hispania reos maiestatis, si pro Feltrio contra pontificem arma ferre perseuerarent. Quas ob res in non dubiam salutis suspicionem adductus Feltrius, sese vniuersis nequaquam demisso animo commendat: gregariorum etiam militum implorat fidem; & præclare ostendit ipsos ignominia inexpiabili notatos iri, si se de ipsis optime meritum in ea spe summæ victoriæ prodidissent, proinde si sacramenti militaris obliuisci vellent, vt Caroli regis iussis obsequerentur, debere eos nequaquam priuato paucorum arbitrio, sed publico cohortium omnium ac alarum consilio pacisci, vt sibi honestissima conditione, de salute fortunisque omnibus caueretur, nec vti plane deserto à suis ac immerita necessitate circumuento, spes omnes ad tolerandum exilium sibi ereptæ scelerata conspiratione viderentur. Acclamauere milites vt optime speraret, ipsos enim & de pudore suo, & de ipsius salute magnopere sollicitos nequaquam commissuros esse, vt traduci vel decipi à quoquam posset. Nec multo post quum de compositione pensitatis & exæquatis vtrinque conditionibus, tabulæ scriberentur, diserte appositum est, vt Feltrio Vmbria excedenti, secum tormenta ænea suppellectilemque omnem & bibliothecam, quam Federicus auus insigni cum laude condiderat, auehere liceret: atq. ita post octauũ mensem grauissimo bello finis est impositus, tanta cum lætitia pontificis, vt magno metu magnoque periculo liberatus, nihil octingentis millibus aureis (tot enim in belli sumptus impenderat) omnino commoueretur. Dum hæc geruntur, Selimus Turcarũ imperator, Campsone Gauro Memphitico rege ad Alepum acie cæso, Syriam imperio suo adiecit; progressusque ad Memphim, Tomumbeium, qui post Campsonem imperium ceperat, aliquot prælijs superatum, ac demũ ab Aegyptiis proditione traditum necauit, in ipsa Memphi laborioso ac ancipiti pugnæ genere Mamaluchis omnibus trucidatis: adeo vt ab Amano monte ad Rubri maris angustias, atque item à Cyrenaicis finibus ad Arabum solitudines & Euphratem late omnia in potestatem redegerit. Contuderat & biennio ante Persarum arma victo in Calderanis campis Hysmaële Sopho. Is Parthorum & Medorum copiis ac studiis fretus admirabili celeritate Assyriæ & Persidis maiorisque Armeniæ regna sibi vni parere coëgerat. Quibus de causis, Leo pontifex, qui Turcarum po-

tentiam finitimis vndique subactis in immensum excrescentem maxime formidandam esse existimabat, supplicationes per Vrbem indixit, ipse insigni concepta pietate discalciatus ad Mineruæ templum profectus est, vt reipublicæ Christianæ incolumitatem Deiparæ virgini commendaret. Exinde ad totius Europæ reges è cardinalibus virtute ac eloquentia insignes legatos misit, vt sublatis offensionibus, ex authoritate sacrosancti pontificis, communi omnium consilio consociatis viribus, impotenti barbaro bellum terra marique ad publicam salutem ac laudem inferretur. Sed quum singuli reges in id consilium suscipiendi belli præclarum maxime studium magnificis pollicitationibus ostentarent, nequaquam tamen, vt in vnum voluntate ac opibus iungerentur, adduci potuerunt. Gerendi autem belli ratio sic à Leone adhibitis in consilium peritissimis ducibus fuerat constituta, vt Maximilianus Cæsar Germaniæ robora in legiones cōscriberet: Pannonio autem & Sarmatico equitatu maxime vteretur: & secundo amne Danubio in Mysiam, atque inde in Thraciam rectà contenderet, Franciscus vero Gallorum rex cum florentissimis Galliæ ac Italiæ copiis à Brundusio in Epirum traiiceret. Hispani Lusitanique ac Britanni, comparata classe ducentarum nauium ad Byzantium vsque nauigarent. Ipse pontifex veræ laudis & gloriæ cupidissimus, cum centum rostratis nauibus se ab Ancona confestim nauigaturum pollicebatur. Erat enim in summa spe trahendi Veneti senatus in partem belli: nam eos tacitis votis nihil magis exoptare intelligebat, quàm vt Christiana arma in Turcas veros & proprios hostes ingenti omnium consensu, atque apparatu verterentur. Sed mox fatali socordia nostrorum principum, quum quisque alienæ gloriæ inuideret, ea consilia decoris & pietatis longe plenissima perierunt. Nec multo pòst Maximilianus Cæsar, quum febre laboraret, & parū opportune pharmacum sumpsisset, Veltii in Noricis montibus est defunctus. Eo mortuo ad petendum Romani imperii honorem nōnulli candidati prodierunt. Non iam enim Cæsares, vt antiquis mos fuit, à militibus creantur; quum inueterata consuetudine septem regulorum suffragiis fiant. Ex his tres sunt sacrati amplissimarum vrbium sacerdotiis insignes, Coloniensis, Moguntinus, Treuerensis, & totidem militares nobilissimi Germaniæ reguli, Saxonum dux, Comes Palatinus, & Marchio Brandeburgensis: septimi vero suffragii prærogatiuam obtinet rex Boëmiæ, vt si ex æquo dissideant, ipse ad maturandam electionem superante suffragio, in quam voluerit partem, accedat. Petebant ante alios Franciscus & Carolus Christianorum longe maximi ac opulentissimi reges: huic tanquam præclara indole auitam hæreditatem adeunti Germaniæ studia non deerant: illum vero mirifica virtus, & bellicæ laudis specimen, atque item ingentes opes ad tuendum imperii nomen haud dubie pares vehementissime commendabat. Ipse Leo Franciscum magnis innixum largitionibus, in ea contentione fouendum adiuuandumque susceperat, Robertumque

Vrſinum ad id in Germaniam legatum miſerat. Sed poſtquam animaduertit nonnullorum procerum auaritiam vel amplisſimis donis expleri nequiuiſſe,& vigere in ingeniis Germanorum vetera odia aduerſus Gallos, Franciſco ſuadere conatus eſt, vt pro ſe petere deſiſteret: amicorum verò opera vteretur ad ſubleuandum Brandeburgenſem regulum, ne Carolus imperio potiretur. Præuidebat enim vni ei ad maxima quæque audenda incredibilis potentiæ facultates parari; adeo vt Galliæ pariter, Italiæque, & pontificio præſertim nomini non temere metuendus eſſe videretur. Sed Franciſcus immoderata ſpe ſua inductus, vt pote qui nihil de eorum ſtudio dubitaret, quorum ſuffragia optima fide venditari exiſtimabat, in decreto ambitioſius & perſeuerantius quàm oporteret perſtitit. At Leo comitiorum euentum minime expectandum ratus, ita Gallo fauere deſiit, vt Carolum haud dubie gratia ſuperantem ſuffragatoribus commendare videretur. Atque ita Franciſcus dum effuſa largitione pro ſeipſo vehementius contendit, nihil earum rerum, vti magno pere cupiebat, eſt conſecutus: nam & ipſe imprimis repulſam tulit, conſternatis metu Germaniæ proceribus, ne ad Gallos imperium turpisſima licitatione transferretur: & Carolum demum, quem vnum maxime excluſum volebat, conuerſis omnium ſuffragiis ad ſummi honoris faſtigium prouectum vidit. Eo nuntio pontificem nequaquam, vti præferebat, ſincera hilaritate lætatum ferunt, quanquam prioris ſtudii ſui inuidiam poſtremo conuerſa commendatione deterſiſſet. Diuino ſiquidem ingenio, cum tot regna in vnum collata conſpiceret, nimiam Cæſarum potentiam veluti fatali diſſenſione pontificiæ dignitati ſemper infeſtam vehementisſime formidabat: & antiqui quoque vatis carmina eum iuuenem non obſcuris formæ ac ingenii lineamentis exprimere videbantur, qui à ſeptentrione toti Italiæ, Romæque præſertim & principi ſacrorum ſummas clades eſſet illaturus. Sub id tempus quo Maximilianus Cæſar excesſit è vita habitiſque in Germania comitiis, Carolus eius nepos imperator eſt ſalutatus. Laurentius Medices ab iuuenili intemperantia cõcepto lethali morbo Florentiæ interiit. Is vxorem duxerat è Gallia regiæ cognationis: erat enim è familia Bolonia in Ambianorum finibus ad Oceanum valde illuſtri. Nam Feltrio expulſo, recuperatoque Vrbino, Laurentius ſe totum inſigni cupiditate ad Franciſci regis amicitiam contulerat, Hiſpanos maxime peroſus, qui recenti bello Mediceam domum in extrema ſalutis & dignitatis pericula conieciſſent. Leo quoque perlibenter cognationem morte Iuliani fratris interciſam cum florentisſimo rege renouandam exiſtimauerat. Hæc noua nupta incredibili apparatu Florentiæ ſuſcepta, poſt decimum fere menſem maritum ad vitæ exitum vltro feſtinantem quinque diebus antecesſit, in ſupremo morbi impetu puellam enixa, quam hodie Franciſci regis nurum conſpicimus. Erat Laurentius corpore ad equitandum geſtandaque arma peridoneo atque habili, vultu verò admodum atroci, & in eam ſpeciem ſu-

perbe

perbe sæpe composito, nam adulatione corruptus supra naturæ vim & ferus & militaris videri volebat: defuit ei ingenium ciuile & temperatum, vnde illi nullæ lachrymæ ab ciuibus quum insigni pōpa funeris efferretur. Erat enim fama edita in vulgus eum Lucēses & Senenses subigere, Florentinorū ceruicibus munitissimam arcem imponere, & denique ab infero mari ad superum late prolatis finibus regnum condere cupiuisse, vt ipse Porsenæ exemplo, adiuuantibus Gallis, Etruscorum rex appellaretur: quibus consiliis vti nimis ambitiose temereque susceptis, ipse Leo & Iulius cardinalis, moderando ac differendo, obuiam semper iuissent. Laurentio vita functo, pontifex Iulium cardinalem Florentiam misit, vt ad clauum reipublicæ sederet. Is incredibili humanitate atque munificentia singulos omnium ordinum ciues complexus, ita rempublicam constituit, vt æquissimæ libertatis status, renouata felici il la veterum temporum conditione, reductus esse diceretur. Florebat & tum maxime Roma incredibili rerum omniū vbertate, lætitiaq. omnis generis hominum. Nam pontifex quietis atque ocii studio Romanorum inimicitias capitalis odii conciliatione edictoque sustulerat. Tradebatur enim posteris dira animorum obstinatione memoria iniuriarum, adeo vt affines innoxii tracti in causam metu mortis publicò carere cogerentur. Peregrinos vero immunitate multarum rerum, & perbeata illa sæculi securitate vndique ad incolendam augendamque vrbem inuitabat. Nam ab Insubribus atque Cænomanis Circumpadanisq. populis ingens multitudo exagitata diuturnis barbarorum vexationibus fortunas suas Romam auidissime transferebat, adeo vt ad campū Martium extructis domibus peramplā coloniam condere videretur. Nam sicuti eximiis artibus spectatis honor, ita mediocribus opificiis certa merces non deerat. Cuncti enim pro fortuna sua ædificando ornandoque domos & villas, elegantiæ magnopere studebant. Censebantur eo tempore ciuium & inquilinorum octuaginta quinq. milia: vt hinc quoque clades nostras non iniqua æstimatione defleamus, quumad triginta duo milia capitum vrbem redactam proximi censores in annonæ caritate repererint. Dabat item operam diligenter, vt in prouinciis omnia pacata & læta præfectorum vigilantia & seueritate tenerentur: & quum esset natura lenissimus, sæpissime patientiam abrumpebat, si renouatis improborum iniuriis post primam delicti veniam contumeliose lædere tur. Paulum ante alios Baleonum claris militiæ honoribus functum, & erga Mediceam domum studio ac operibus insignem, è Perusia Romā vocatum, eiusque lenitati impense confidentem, quin capitali supplicio afficeret, vel deprecantibus Vrsinis exorari non potuit. Vir enim impotens & factiosus apud Perusinos cruentam maxime & rapinis infamem despectis pontificiis epistolis tyrannidem exercebat. Est & laqueo suspensus Amadeus Recinatium tyrannus, rerum nouarum author. Item que è Fabriano Piceni oppido nobili Zibichius, qui turbulentissimis

concionibus passim habitis exules & obæratos ad arma concitarat. Luit & capite pœnas apud Beneuentanos Hector Seuerianus, vir sanguinarius, factione potens, & virium robore insignis. Verum ab initio pontificatus singularem strenui expeditiq. ingenii laudem est consecutus, Rencio Mancino nobilissimæ stirpis Romanæ ciue in arce securi percusso. Is ab immani audacia truculētus affinem suum Cornetanum in templū Mineruæ confoderat, & vecordi impetu cunctis minitari, magistratus imperia despicere, vexare denique omnes vel in media vrbe consueuerat. Ab exercitu Veneto, in quo alam sagittariorum equitum ductabat, cum ignominia quondam eiectus, quod turmalem suum de fuga cogitantem deligatum arbori totius alæ sagittis crudelissime transfixisset. Exercuit & supra naturæ consuetudinem summum ius in damnandis, qui falsos libellos ipsius subscribentis manum mentiti in iudiciis protulissent: adeo vt Sebastianū Taruisinū tum in gymnasio Romano leges profitentem, & alioqui ea calamitate indignum in campo Flore concremarit. In cæteris criminibus puniendis eum ciuilis animi tenorem semper obtinuit, vt ad clementiæ laudem auide properare remissa seueritate diceretur: Cæterum nulla in re ardentius & effusius, quàm ad liberalitatis gloriam anhelauit, eos principe loco indignos existimans, qui nequaquam benefica manu Fortunæ muneribus vterentur. Nemo enim vel ciuis, vel peregrinus, qui paulo nobilioris artis famā teneret, nemo vel male sanus poëta, nemo alicuius optimarum literarū partis non ignarus vnquam fuit, qui benignitatem humanissimi principis non senserit. Quinetiam ipsum cœnantem spectantes, & ex his aduentitios & parum notos homines vltro pecunia donare erat solitus, eo præsertim libētius, quum obsoleta veste indutos conspiceret. Purpuream etenim crumenam quotidie aureis nummis sibi repleri iubebat, ad incertas exercendæ liberalitatis occasiones. Sacerdotes quoque, fraterculos, & sacras virgines, quæ intra septa religiose pudicitiam custodirent, menstruis subsidiis eleemosynæ nomine iuuabat. Magnum veteranum militum ac exulum alebat numerum: nihilque vehementius contendebat, quàm vt nemo calamitatem, & Fortunæ aduersæ mala & incommoda pateretur. Sed has præclaras liberalis excelsique animi virtutes, cum nimia sæpe vitæ luxuria, tum obiectæ libidines obscurabant: ita tamen, vt iucunditate blandæ facilisque naturæ potius, ac regia quadam licentia, quàm certo deprauati animi iudicio in ea vitia prolabi videretur; quum frequenti blandientium turba cubiculi fores obsessæ, paucos admitterent, qui alioqui docilis verecundique hominis solutos mores cohiberent, amicorum optimis ad ea conniuentibus, ac libenter sese illecebrarum ministris immiscentibus, ne gratiam apud summos principes in lubrico positam in discrimen adducerent, si ingratum auribus potentium reprehensionis officium honestatis atq. beneuolentiæ specie suscepissent. Verum hominem hilaritati humanisque sensibus facile seruientem mi-

rum

rum in modum incitabant plerique cardinales opibus ætateque florentes, qui illustri loco nati, ac liberaliter educati, regio luxu vitam in venationibus, conuiuiis, atque spectaculis libentissime traducebant; cum his pontifex vetere studiorum consuetudine, & recentibus comitiorum officiis vehementer esset obligatus. In his fuere Ludouicus Aragonius, Hippolytus Atestinus, Sigismundus Gonzaga, Alfonsus Petrucius, Marcus Cornelius, & Federicus Sanseuerinus, qui decoras domi familias, plerisque ingenuis vltro se in seruitutem ambitiose dicantibus, magnumque equorum & venaticorum canum numerum inusitatis sumptibus alebant. Accesserat & Bibiennæ cardinalis ingenium cum ad arduas res tractandas peracre, tum maxime ad mouendos iocos accomodatum. Poëtices enim & Etruscæ linguæ studiosus, comœdias multo sale multisque facetiis refertas componebat: ingenuos iuuenes ad histrionicam hortabatur: & scenas in Vaticano spatiosis in conclauibus instituebat. propterea quum forte Calandrum comœdiam à mollibus argutisque leporibus periucundam in gratiam Isabellæ Mantuani principis vxoris per nobiles comœdos agere statuisset, precibus impetrauit, vt ipse pontifex è conspicuo loco despectaret. Erat etiam Bibienna mirus artifex hominibus ætate vel professione grauibus ad insaniam impellendis, quo genere hominum pontifex adeo flagranter oblectabatur, vt laudando & mira eis persuadendo, donandoque plures ex stolidis stultissimos & maxime ridiculos efficere consueuisset: Vti Euangelistæ Tarascono Parmensi ab epistolis honesto seni accidit, qui se repente nouo studio ac leui persuasione summum esse musicum putabat: huic adeo industrie ac suauiter est adulatus, vt vana inflatus opinione, incredibilia ac ridenda quædam musices præcepta commentaretur: citharœdis enim lacertos obligari, vt quadam intentione neruorum in articulis & digitis argutias firmius & clarius exprimerent: quum vero phonascorum chorus induceretur, aulæa detrahi iuberet, vt voces nudis parietibus illisæ, acutius atq. suauius resilirent, quæ omnia ad alendam hominis insaniam probabat pontifex, quando ipse in ea arte consumatissimus secum de tonis & chordis totaque numerorum proportione disputaret, ac se omnino superari egregia simulatione fateretur. Baraballi quoque Caietani eximiæ stoliditati, procacius quàm sacrosanctum pontificem deceret, illusit, quum ille insulsissimos versus ab omni vocum ac numerorum enormitate ridendos facere, & palam recitare soleret, seque alterum Petrarcham in Etruscis rythmis esse prædicaret, eò enim perpetuis adulationibus inflammatum gloriæ cupiditate perpulit, vt meritum gestandæ laureæ honorem postularit, ac subinde vt insigni pompa in Capitolium duceretur; quòd in Capitolio Petrarcham coronatum quondam fuisse audiuisset. Tanta vero vis singularis insaniæ fuit, vt quum ad famam publici apparatus legatio amicorum & affinium Caietanorum propere in Vrbem conuolasset, vt hominem à concepto furore deterrerent, acer-

bisſimis verbis eos repulerit, tanquam maligne benignitatem pontificis interpretantes, ac rarisſimi honoris immortali gloriæ ſuæ prorſus inuidentes. Ergo quod vix credibile foret, niſi ea nos mira cum voluptate vidiſſemus, ſexagenarius ſenex honeſta ortus familia, proceritate, vultu, & canicie venerabilis, toga palmata & lato clauo, auro purpuraque niten ti, cæteriſque triumphi ſumptuoſis inſignibus exornatus in conuiuium præcinentibus tibiis deducitur, quum de more pontifex diem feſtum Coſmæ & Damiano Mediceæ familiæ Diuis tutelaribus dedicatum hilarius celebraret. Ibi quum diu ad oſtentationem abſolutæ artis ineptisſime multa carmina decantaſſet, omnibus iam in ipſa riſus compreſsione defatigatis, ad extremum in area Vaticana deſpectante pontifice elephantem adſcendit, aurato ephippio ſuperſtante triumphali ſella inſtratum. Cæterum inter tympana, & tubas, & voces acclamantis populi, conſternata bellua, vltra pontem Hadriani deduci pompa non potuit, cuius triumphi memoriam lignarii cælatores quum teſſellato opere laſciuirent, in interioris pontificii cubiculi foribus ſcitisſime inſcriptam reliquerunt. Mire quoque fauit Pogio ſeni, Pogii hiſtorici filio, itemque Moro nobili à gulæ intemperantia, articularibus doloribus diſtorto, & Brandino equiti, Marianoque ſannioni cucullato facetisſimis helluonibus, & in omni genere popinalium delitiarum eruditisſimis. Nam inter alia portenta inſanientis eorum gulæ lucanicas conciſis pauonum pulpis farctas commenti fuerant: quod obſonii genus mox ſucceſſor Hadrianus vir Batauæ frugalitatis mirabundus expauit, quum ſumptuarias rationes Leonis inſpiceret. Verum feſtiuisſimis eorum facetiis, falſiſque & perurbanis ſcommatibus magis quàm vllis palati lenociniis oblectabatur. Ii certis anni temporibus, quum genio liberius eſſet indulgendum in extrema inferioris menſæ parte ea conditione regnabant, vt contumelias, quas citra valetudinis incommodum architriclini & ſtructores inferrent, æquisſimis animis paterentur. Multa enim eorum palato ac auiditati aliena cibaria, falſa gratisſimarum rerum ſpecie concinnata, vti ſimias & coruos cœnantibus apponebant, quæ tametſi iucunda omnibus ac vrbano nobilique principe digna erant, in eo tamen, qui auguſti pontificis dignitatem ſuſtineret, à ſeueris & triſtibus notabantur. Vt vero ea cõuiuia pleniore voluptate exhilararet, Calendis præſertim Auguſti amicisſimos cardinales ad ludum pictarum chartularum inuitabat: in quo ſeni ſeptenique luſores in coronam ducti verſabantur: nec vlla in re blandius liberalitatem exercuit, quum victor pariter ac victus in circum ſpectantium turbam aureos nummos benigne diſpergeret. Aleam damnauit ſemper, vti rei familiari moribuſque peſtiferam: latrunculis autem adeo ſubtiliter & acutè vel cum exercitatisſimis colludebat, vt nemo ei vel peritia vel celeritate committendi conficiendiq; prælii æquari poſſe videretur. Non caruit etiam infamia, quòd parum honeſte non nullos è cubiculariis (erant enim è tota Italia nobilisſimi) adamare, & cum

cum his tenerius atque libere iocari videretur. Sed quis vel optimus atque sanctissimus princeps in hac maledicentissima aula liuidorum aculeos vitauit? & quis ex aduerso tam maligne improbus ac inuidiæ tabe consumptus, vt vera demum posset obiectare, noctium secreta scrutatus est? At si aliqua ex parte eo nomine sugillari inclyta virtus potuit, Leo certe cum superiorum principum fama comparatus æstimatione rectissima continentiæ laudem feret. Quod si falso notatus (vt credi par est) iniquam subiit inuidiam, miserabilem profecto principum conditionem existimauerim, quando eorum mores, ad arbitrium paucorum improborum sæuam potius quàm benignam interpretationem accipiant. Sed alia principis, alia hominis esse vitia quis nescit? hæc vni priuata conditione quum noceant, etiam aliquibus fortasse prosunt: illa vero ab dira potestate, & luctum & calamitatem vniuersis mortalibus apportant; idque verissimum esse constat præclaro quondam populi Romani testimonio, qui neminem sibi principem Traiano meliorem exoptauit, quanquam eum illicitæ libidinis ac ebrietatis censura notasset. Sed demus aliquid humanitati Leonis vti in summa licentia feruidæ ætatis ac prosperæ valetudinis æstum ægerrime sustinenti, postquam in magnis salutaribusque virtutibus optimi atque benefici cognomentum facile meruerit. Constat tamen eum, quòd à prima adolescentia opinione omnium summam continentiæ laudem fuisset adeptus, non importuna quædam pudicitiæ castitatique præsidia quæsiuisse: quando nequaquam pristinæ vitæ more tam multis delicatisque obsoniis vteretur: Itemque animo vere pudico, die Mercurii carnes non edere, die autem Veneris nihil gustare præter legumen & olera; ac die demum Saturni cœna penitus abstinere, incorrupta lege instituisset. In his vero quæ rem diuinam respicerent nequaquam secunda fama prægrauari est visus. Nam indulgentias vetera pontificum ad parandam pecuniam instrumenta adeò plene atq. affluenter prouinciis dedit, vt fidem sacrosanctæ potestatis eleuare videretur: in hoc etiam detestabili legatorum auaritia deceptus, qui se animas defunctorum singulis acceptis aureis expiare, à purgatoriisque pœnis eripere profitebantur. Prolatis enim ingentibus bullatis membranis per templa concionari erant soliti: adeo vt hæc impudenti corruptela exciti complures è Germania viri doctissimi, eam pontificis piam benignitatem tanquam auaritiæ sordibus inuolutam irriserint, inducto subinde Luthero ex Augustiniana secta fraterculo, qui malesana vehementique eloquentia dum in pôtificem & Romanæ aulæ mores inueheretur, euulgato passim nefando dogmatis veneno, religionem euertit: vnde illi Hæresiarchæ cognomen partum, non ambigua fortasse cum laude, si in vnum tantum pontificiæ causæ iugulum nihil turbatis veteribus cerimoniis incubuisset. Sed facundiam eius, sacrarumque literarum peritiam ab infami transfugio abiecta in primis cucullla, & mox assiduæ in ganeis compotationes, & cum sacra virgine ad libidinem quæsitus thorus ma-

gnopere defœdarunt Non defuerunt tamen grauiora astutioraque ingenia,quæ nequaquam vexatis sacris, pontificiam maiestatem auaritiæ nomine suggillarent:quando fama esset eam pecuniam cognatis & amicis in profanos sumptus erogari, quum oppugnandis Turcis, ædificandoque Diui Petri templo religiosa fide seruari debuisset. Diruerat enim Iulius magnā templi partem, vt admirabiliore structura reficeretur: sed insanæ vastitatis cœpta testudine,& pilis ingentibus erectis, tanta absoluendi operis difficultas proponebatur, vt Leo,quem nulli vnquam pro laude suscepti sumptus deterruerunt, animum negotii vastitate superatum facile despronderet. Eius quoque sacræ pecuniæ partem in Vaticanæ domus ornamenta transferri dictitabant:vt ipse pontifex Diuo Petro melius ac elegantius habitaret. Triplices enim porticus ad orientem obuersas,vnde subiectam vrbem & Neroniana prata iucundissimo prospectu quotidie despectare erat solitus,miræ pulchritudinis extruxerat: condecoratis scilicet fornicum atq.testudinum ordinibus excellenti pictura, & pauimento ad argumenta insignium Mediceæ domus elegantissime variegato. Conclauia quoque per quæ aditus est ad intimum cubiculum,laquearibus auratis & iucundissimis signis albario opere depictis in luculentiorem formam redegerat. Quinquaginta etiam milia aureorum numûm impendisse ferebatur in aulea Belgica, ab intertexto auro nobilitateque artificum magnopere pretiosa,quæ tametsi supra fortunam præsentis sæculi sumptuosa erant, vel ob id tamen non veniæ modo,sed laudis etiam nomen ferre posse videbantur, quando nō inanium rerum figuris ostentandæ luxuriæ, sed expressis Apostolorum historiis Sixti sacello,ad augustiorem altarium & sacrorum maiestatem dicarentur. Sacerdotium vero nullum vnquam venale proposuit,vti Alexander & Iulius sæpissime fecerant, quum ab ambitiosis & ditibus pretium duarum aut trium decimarum, & biennales etiam redditus antecapere, & officiis sacerdotia permutare sibi iure optimo licere arbitrarentur, adeo vt mirum sit Leonem largiore manu pecuniam effundere solitum, ab hoc vberrimo lucri genere abstinere potuisse: præsertim Laurentio Pucio cardinale magno pœnitentiario nullum omnino quæstum pontificibus illicitum esse prædicante. Is enim natura officiosus atque beneficus sæpissime à veterum decretorum seueritate, vel exigua cum spe mercedis,industriam suam & authoritatem ad implenda petentium vota facile transferebat. Acciditque nonnunquam vt pontifex de pudore sollicitus, quum libelli de grauissimis rebus subscribendi porrigerentur, ipsius maxime Pucii, quod diuini iuris esset peritissimus, fidem imploraret, obtestando ne se imprudenter in errorem labi pateretur: quando mox ab aliqua enormi concessione æquitatis fines transgresso pœnitentia simul atque infamia laborandum foret. Sed necesse erat vnis tantum belli pacisque muneribus deditum ac alieno quæstu potius quàm suo gaudentem, nonnunquam inusitatæ concessionis

infa

infamiam ſubiret: verum ad id adeò inuitus trahebatur, vt aliquando Iulium Blancium è cubiculariis ſibi gratiſsimum eluſerit, importunis ſcilicet precibus poſtulantem, vt iniquo libello ſubſcriberet, quo duo regionibus diſtincta ſacerdotia, tralato alterius redditu, vnius tantum templi dedicationem ſubirent. Leo nanque, quod neque obtemperandum neq. omnino negandum cenſeret, percunctatus quanti ea gratia clienti venderetur, libero ore ducentis aureis reſpondenti, totidem è crumena numerauit, libellumque diſcerpſit. Venationibus etiam & aucupiis nobilioribus adeò perdite ſtudebat, vt ſpurciſsimas ſæpe tempeſtates inſalubreſque ventos, & frequentia manſionum ac itinerum incommoda obſtinate contemneret: confiſus ætati ac firmæ valetudini, quam equitatione varioq. motu corporis ſe tueri poſſe exiſtimabat, præſertim ſi inambulationibus apertis vagaretur, ac animam innati caloris copia æſtuantem & cœlo libero & multo ſpiritu recrearet: quando & ſuper hæc antiqui vlceris beneficio iuuaretur, quo ab ima ſede, quicquid ſtomachi vel iecinoris vicio conceptum foret, ſenſim effluere conſueuiſſet. Manlianam villam ſecundum Tyberim quinto ab Vrbe lapide, quanquam proximi ſtagni halitu & caliginoſi aëris intemperie prope toto anni tempore infamem, hyeme maxime frequentabat. Ex ea enim veluti ex portu venatorum claſſes in ſubiectos ſalinarum campos ceruorum copia celebres educebantur. In venando autem ſicuti præcepta artis ad normam exactioris diſciplinæ patientiſsime obſeruare erat ſolitus, ita ſeueritatem aſpere admodum vir alioqui leniſsimus ſemper exercuit, in eos præſertim, qui petulanti diſcurſu aut vocibus temere editis improuiſa feris effugia præbuiſſent: ita vt claros ſæpe viros acerbiſsimis contumeliis oneraret. At ſi quando imperitia, vel fortuito errore hominum, aut feris ſubtiliore aliquo inſperatæ fugæ compendio ſeruatis, vel iis denſo in nemore contumacius latentibus infeliciter venaretur, incredibile eſt quali vultus animique habitu dolorem iracundiamque præferret. Propterea amici familiares ea temporis momenta prouocandæ liberalitati maxime aduerſa ſedulo deuitabant: quando alias ſecundum opimam venationem, ac præſertim vario ac inſigni labore aliquo nobilem, maxima beneficia incredibili benignitate collocaret. Ipſo ferme ſemper æſtatis exitu, quum primum cœlum pleniore pluuia temperatius foret, ac inſalubres æſtus frigidiore aura miteſcere viderentur, Vrbe ſtatim Viterbium ad aquas calidas euolabat, vbi coturnicum perdicumque, & phaſianorum aucupiis aliquandiu erat intentus, quod genus auium accipitribus ac aſturibus arte edoctis ſingulari cum voluptate ſectabatur. Ad Vulſinios demum, propter lacus amœnitatem ac eximiam eius tractus rerum omnium frtilitatem, ex itinere deflectebat, & in inſula & ad exitum Martæ amnis piſcabatur. Quibus in locis regali apparatu excipere tum ſolebat Alexander Fernesius cardinalis, qui eam regionem frequentibus villis atque prætoriis ingenti ac erudito ſumptu paſsim ædifi-

catis consitisque fructiferis arboribus exornabat. Inde per Tuscum agrum venabundus modicis itineribus ad mare circa Grauiscas & Centumcellas descendebat. Quo viæ flexu apud Cornetum in Tarquiniensi longe celeberrima ceruorum aprorumque venatio parabatur, & ea quidem in perampla planitie ac maxime ad tendendas insidias opportuna, quæ artificio naturæ humanis voluptatibus arridentis, perpetuis terrenis collibus cincta, ingentis amphitheatri speciem ad ferarum exitium venantibus præbet. Sub ipsas demum Nouembres calendas à Centumcellis per Alsium & Cereueteris syluas in Vrbem redibat, nec multo post in Manlianam reuertebatur, vixque inde reuelli poterat, nisi aut senatus habendi aut solennium sacrorum causa ad Vrbem vocaretur. Erat enim is locus edendis ardearum ac miluorum præliis peridoneus, quæ geminis aut pluribus mansuefactis falconibus in sublime manu emissis aduersus id genus auium vario, ac ob id maxime spectabili, euentu per immensa cœli spacia miscebantur. Tanta autem agrestium ac populorum omnium gratulatione atque lætitia excipiebatur, vt cuncti eius aduentum se vel fructuosissimis messibus fertiliorem sentire faterentur, vt pote qui senibus ac pueris puellisque in viam effusis, ac rustica munera passim offerentibus, non modo pecuniam largissima manu rependeret, sed etiam appellando humaniter ac sciscitando, qua nam maxime in parte rei domesticæ acrius à Fortuna premerentur, virgines dote præbita subleuaret, affectis autem morbo ac ætate, vel numerosæ familiæ onere prægrauatis æs alienum protinus dissolueret. Nihil enim in magno principe dignius atque præstantius arbitrabatur, quàm iuuare mortales, alienæ calamitati obuiam ire, lætosque omnes ab se dimittere: vt ad beneficium humani generis se, vti antea in minore fortuna concupiuisset, supremæ potestatis dignitatem appetiuisse testaretur. Eo modo diuina ac humana moderantem, & cunctis læta pace fruentibus, fatalis necessitas Gallico bello implicuit. Cæsar enim, qui ab Hispania enauigato Oceano in Germaniam venerat, & Francofordiæ ab exercitu acclamatus fuerat imperator, Robertum Sedanium in Eburonibus armis persequebatur: hunc cum Franciscus defendendum suscepisset, repente bellum exarsit valde atrox & maxime diuturnũ, quo Europa prope omnis, diffuso late incendio, per nouem annos deflagrauit: Repetebat ex aduerso Nauarræ regnum Franciscus, quoniam Ioannes Rex, qui à Ferdinando sub Britannici belli tempus fuerat expulsus, in fide & clientela Galliæ regũ extitisset. Quibus de causis Galli Asparosio duce pulcherrimam nacti occasionem, Vasconibus & Cantabris arma intulere, quòd validissimæ vlterioris Hispaniæ ciuitates propter incredibilem Cæsarianorum præsidum auaritiam ad arma consternatæ, haud obscure rebellarant. Itaque superatis Pyreneis, & Pompelone metropoli capta, arceq. tormentis expugnata, Galli ad Hiberum vsque felici successu signa promouerant. At Cæsar per id tempus totius Germaniæ concilium Vor-

matiæ

matiæ in Vangionibus ad Rheni ripam peragebat, ſublatiſque liberarum vrbium & procerum controuerſiis, legibuſque & fœderibus ex authoritate ſuſcepti imperii æquiſsime conſtitutus, pio excelſoque ingenio ſe totum ad cognoſcendam Lutheri cauſam conuertebat. Venit in concilium Lutherus ſub fide publica, atque ita inſano ore cauſam dixit, vt eius ſectæ placita veterum hæreticorum dogmatibus incluſa damnarentur, quæ iampridem in pluribus conciliis, & Conſtantiæ Baſileæque præſertim à vere doctis & Chriſtianis hominibus exploſa & ſeuere vindicata penitus exoleuiſſent. Summa vero iudicii Cæſaris fuit, vt palam diceret, Lutherum eloquentem & literatum videri, ſed ab inſano ingenii impetu pene furioſum. Itaque ipſo caſtigato, eius libros, vti in religione peſtilentes, in foro concremari iuſsit. Quæ Cæſaris decreta vſque adeo Leonis animum ab eo inſigni cum publicæ tum priuatæ pietatis officio deuinxerunt, vt tum præclare decerneret à Cæſare ſe ſtaturum, ſi bellum in Italia ab Hiſpaniis & Galliis transferretur. Erat Romæ Ioannes Manuel Cæſaris legatus, vſu grauiſsimarum rerum inſignis, cũ hoc Leo tranſegit, iniitque fœdus vt Galli Italia pellerentur, Franciſcus Sfortia Mediolanenſe imperium iure paternæ hæreditatis obtineret, Placentia vero & Parma Leoni tanquàm à Gallis impotenter ereptæ redderentur. Id bellum ingenti animo ſuſcepit, angebant enim virum decoris & laudis ſtudio deflagrantem eæ vrbes veluti infami pactione, & turpiſsimo metu amiſſæ, quos Iulius pontifex egregia virtute Gallis ademiſſet. Super id ferre non poterat Gallorum præfectorum ſuperbiam, qui ſacerdotia totius Galliæ Ciſalpinæ, deſpecto plane pontifice, contra eius authoritatem, vti libido ferret, indignis hominibus adiudicabant, quos ad Vrbem de more citari & vocari in ius propoſita pœna vetuerant. Ea res periniquæ impotentiſque inſolentiæ plena, Leonem dignitatis ac exiſtimationis nomen tueri ſolitum ab amicitia Franciſci regis auerterat, qui & diſsimulanter Feltrianum bellum aluiſſe credebatur, non inanibus coniecturis, quum eius auxilia Ambra Carboneque Vaſconum ducibus ad Feltrium transfugiſſent, & à Siſſeio equitum præfecto, qui nunquam in conſpectum hoſtium veniſſet, quædam oppida ex fideliſsimis fœde ac hoſtiliter direpta fuiſſe conſtaret: mortuo quoque cum vxore Laurentio, & Iuliani fratris vxore in Galliam remiſſa, regiæ affinitatis iura magna ex parte abrupta videbãtur. Eo etiam libentius pontifex ad Cæſarem inclinauit, quoniam à Gallis ſe Florentia pulſum, & ad Rhauennam demum captum, Soderinianiſque temporibus eorum armis, quominus patriam repeteret, diu prohibitum fuiſſe memoria retinebat, neque recentis beneficii ingrato animo obliuiſci vellet, quum Ferdinandi regis ſtudio, ac inſigni opera Hiſpanorum militũ Florentiam reductus, ac etiam non obſcura eius amiciſsimi regis commendatione ad pontificatum euectus extitiſſet. Hæſerat quoque memori animo vetus iniuria ab Octauiano Fregoſio accepta, qui Franciſcum regem, inito cum eo

occulto fœdere, contra authoritatem atque iudicium benemeriti de se pontificis in Italiam euocasset,eum enim omnino Genua pellere, & acceptam ab eo contumeliam grauissime vlcisci decreuerat.Nec ad id cohortator concitatorque vehemens & opportunus deerat Hieronymus Adurnus,ab omni virtute lectissimus,qui cum Manuele Leoneque egerat,vt ipse per amicos factionis eiecto Fregosio Genuæ principatum adsequeretur. Ad hæc peragenda in bellicos sumptus ingentem auri vim collegit, nequaquam prouincialibus expilatis, sed instituto nouo equestri ordine ad numerum quadringentorum,ii equites coëmptis priuata pecunia eius dignitatis officiis,ex vectigalibus demum quotannis centenos aureos accipiebant, & immunitatis prærogatiua iuuabantur, addidit etiam cubiculorum scutiferorumque collegia,officiis eorum venalibus,ad eam spem vberrimi reditus,sicuti ante Iulius officia annonæ præsidentium instituisset.Summa belli Prospero Columnæ demandata est, cuius prudentiæ virtutique bellicæ Leo plurimum confidebat. Subsecutus quoque est ipse Piscarius cum Hispanorum cohortibus X X. & Antonius Leua cum valido equitatu.Præfuit pontificiis Federicus Gonzaga Mantuæ princeps,adiunctoque ad Italicam legionem,Germanorum ac Heluetiorum peditatu, ad oppugnandam Parmam profecti sunt. Eam vrbem Lescutus Lotrechii proregis frater, & Federicus Bozolus imposito præsidio tuebantur. Quassati sunt tormentis muri à Placentina porta,eo euentu,vt Pontificii nullo propugnante per ruinas irrumperent,& citeriore vrbis parte potirentur: nam Galli clam deductis & retractis vltra amnem omnibus copiis,intercisisque pontibus, ampliorem & nobiliorem vrbis partem, vbi forum, & prætoria,& templum maximum visuntur,erectis subitariis munitionibus accerime defendebant: iamque multis acceptis detrimentis Galli in statione ægre vim tormentorum sustinere cœperant,cum Lotrechius traiecto Pado,adiunctis sibi Venetorum copiis,vt fratri obsesso opem ferret, ad Tarrum peruenit. Tum vero nihil dubitatum est, quin reuocandi educendique occupati præda milites forent, ne cum duobus simul exercitibus ancipiti prælio & iniqua conditione dimicare cogerentur.Itaque is conatus fœdum habuit exitum,dissensione atq; æmulatione potius quàm imperitia ducum, aut militum ignauia: nam haud obscure iam enata erant initia pestiferæ simultatis inter Prosperum atque Piscarium,quum hic elato animo alienis consiliis obedire,ille vero inueteratam nominis existimationem præferre, ac demum vti imperio, & prouectæ ætatis honore concuperet. Castris,ad Nicеam amnem retractis,incredibile dictu est,quantam Leo bilem doloremque conceperit, non ferebat enim æquo animo contumeliam acceptam, & dedecus militare admissum,quando non hostium virtute, sed suorum contumaci discordia ac exitiali altercatione victus esse videretur.Itaque Leo in vnam abolendæ ignominiæ parandæq; victoriæ curam intentus,supremas spes in Iulii patruelis virtute collocat,

cuius

cuius singulari prudentia in omni grauiore negocio, sicuti & moderatione in regenda republica Florentina, nudatis omnibus sensibus vtebatur, ad hunc Florentiæ commorantem, manu sua literas, quas nos tum vidimus, in hanc sententiam scripsit. Vides mi Iuli quo loco res nostræ sitæ sint? quum eas duces ipsi turpissima dissensione penè præcipites dederint: in hac enim rerũ deformitate dignitatis nostræ, quæ viris vita potior esse debet, iniquam aleam subimus: tu vero vnus omnino es, qui spectata virtute tua, atque authoritate dissidentes cōciliare facile potes, & quòd in summo voto est, victoriam è manibus propè ereptam recuperare, si mature in castra contendis. Obsecro te igitur per decora maiornm nostrorum, & per publicam salutem, vt legati nomine, militaris imperii munus suscipias, & confestim ad Niceam prouoles. Te enim auspice præclarum lætumque huic bello exitum Dii superi dabunt, & votis nostris, vt in optima causa, recte pieque susceptis secundissime subscribent. Vale. Nec mora, Iulius quanquam dubia spe, alacri tamen voluntate fratris precibus paret, profectusque Florentia, & mutatis ad celeritatem iumentis in castra peruenit: Tum vero duces eo disceptante atque adhortante, in vnum gerendi belli consensum redire, lætari milites, atque optime de victoria sperare. Erat enim in eo viro cum humanarum artium, tum bellicarum etiam rerum peritia singularis, longo vsu, & variis vtriusque fortunæ experimentis comparata: Super hæc vigebat in eo summa authoritas, & vis imperii ad explicanda finiendaque consilia, magnumque etiam auri pondus ad stipendia secum attulerat. Quas ob res confirmatis & erectis omnium animis, tota castra ingenti spe atque lætitia complebantur. Eodem die in consilio decernitur Padum amnem relicta in tergo Parma, ponte confecto superandum, vt ad incitanda Insubrum studia bellum in Hostico gereretur. Nec multo post ad Casale oppidum vniuersus exercitus Padum traiicitur. Idem ad Cremonam facit Lotrechius, minutisque præliis ad Bebriacum sæpe contenditur. Sed Lotrechio ad Olii amnis ripas egregie propugnante, Pontificii per Matthæum Sedunensem cardinalem, ad quem ab initio depulsis Italia Gallis fama gloriaque pertinuit, Heluetios in auxilium euocant, atque illi vberioribus stipendiis inuitati, per Bergomatium fines, deturbatis ad Eupilim lacum Gallorum Venetorumque præsidiis, in castra perueniunt: magna siquidem hominum admiratione, quum eodem tempore Francisco regi in Belgio, Lotrechioque item in Gallia Cisalpina, atque ipsi maximè pontifici magnis vndique susceptis emolumentis stipendia mœrerent. Erant etiam relicta cis Padum circiter duo milia Heluetiorum: eos initio belli Antonius Pucius, quem nunc cardinalem videmus, in Italiam adduxerat, cum his hic vir sacratus, adiuncto sibi Vitellio cum duabus equitum alis, ad Bondicum Alfonsi Atestini copias profligauit, quo die Ferrariensium res in magnum discrimen adductæ fuissent, nisi Vitellius cohortanti Puccio, & recenti victoria vten-

dum esse prædicanti, parum pugnaci consilio parere recusasset. At Lotrechius hostes tantis adauctos copiis Abduæ amnis transitu prohiberi posse ratus, ad vlteriorem fluminis ripam, extentis ad multa milia passuum perpetuis munitionibus, cum toto tormentorum apparatu consedit: sed dum à Piscario maximaque parte exercitus contra Ripaltam oppidum per simulationem construendi pontis distinetur, Itali pedites in superiore Abduæ loco lintribus noctu transuecti, Vaprium oppidum in hostili ripa deiectis Gallorum præsidiis occuparunt. Ea re cognita Lotrechius Lescutum fratrem cum valida equitum manu, expeditisque Vasconum cohortibus Vaprium misit, vt hostes ægre vno atque altero tantum nauigio transeuntes ante opprimeret, quàm maioribus subsidiis firmarentur. Sed Iulio legato Prosperoque ab aduersa ripa administrantibus & cohortantibus, Grisonorum manus duce Teccano, & Hispanorum cohortes duæ opportunissimo tempore transiuerunt, quorum aduentu confirmati Itali, qui ab ædificiis omni telorum genere ac ignibus oppugnati acerrime locum defenderant, sese ad conferendas manus effuderunt. Pugnatum est per quatuor horas vario euentu, quum etiam Lescutus vltro dimissis equis, insigni audacia cum cataphractorum globo per angusta viarum pugnam, fessis iam Vasconibus, excepisset. Ad extremum Galli egregiè repulsi, multis desideratis: amissoq. vexillo ad Lotrechium redierunt. Tum verò exercitus omnis ad transeundũ amnem adcurrit, tota scilicet ripa nudata præsidiis. Nam Lotrechius Mediolano timens, reductis tormentis, sublatisq. signis eò contenderat. Is quanquam abstinentiæ atque iustitiæ laudem ferret, superbia tamen & crudelitate erat inuisus, nam per eos dies Manfredum Palauicinum, qui à Lario lacu cum Germanorum manu irruperat, captum in frusta discindi iusserat, atque item Bartholomæum Ferrerium eius rei conscium, eximiæ nobilitatis equitẽ, eadem supplicii acerbitate trucidarat: ita vt denegato sepulturæ honore, damnatorum capita, hastis infixa propinquis & ciuibus spectanda in arcis area ponerentur: Christophorum vero Palauicinum opibus & claritate generis illustrem, nequaquam regis iudicio damnatum, postridie quàm Mediolanum est reuersus, capitali supplicio affecit, vt Mediolanenses crudeli exemplo territos, validius in fide contineret. Peruersa etenim ratione Lotrechius quæsitis nouis amicitiis hostili animo Triuultiorum Palauicinorumque principes fuerat persecutus, qui antea Gallico nomini maxime studuissent, fortemque operam aduersus Sfortianos superioribus bellis præstitissent. Nam & ipse Triuultius tantus imperator, qui tot victorias Gallis regibus spectata virtute peperisset, accusante Lotrechio, ad dicendam causam media hieme in Galliam vocatus, concepto ingenti animi dolore apud Carnutes obierat. Cæterum Lotrechio cuncta præsidia in exteriore suburbanæ regionis munitione collocante, Pontificii & Cæsariani Placentiæ & Cremonæ Ticinique ac demum Parmæ egregia omnium voluntate recipiuntur. Quo

successu

successu victoriæ, duces erecti in spem potiundi Mediolani instructis agminibus ad Romanã portã ire pergunt: Erat in vrbe otium summæ securitatis, adeo vt Lotrechius inermis cũ globo ducum interiores vrbis regiones obequitaret, & nihil omnino de aduentu hostium præsentire crederetur: Existimabat enim hostes sine tormentis nequaquam aggeribus esse successuros, quòd itinera vti pluuio die maxime lutulenta, proue hendis curribus inextricabiles difficultates allatura viderentur. Sed Piscarii virtus atque celeritas cuncta ad victoriam aperuit. Is enim cum expeditis Hispanorum sclopettariis antecedens, aggeribus successit, adortusque Heluetiam stationem, & Venetos in proximos tendentes, penè priusquam conspiceretur, intra munitiones irrupit: hos secuti Germani atque Itali tantam imparatis & ægrè resistentibus trepidationem intulerunt, vt fœda fuga vndique facta, Theodorus Triuultius Veneti exercitus imperator, qui ad tumultum inermis adcurrerat, vulnere accepto caperetur, ipse Grittus legatus vix beneficio noctis non plane cognitus euaderet, & Gallorum equitatus magno circuitu intra vrbes deferretur. Tum vero direptis hostium castris Piscarius continenti cursu ad Romanam portam contendit, ibi ab amicis demisso ponte recipitur. Nec multo post Iulius legatus, & Prosper, ipseque Mantuanus Ticinensi porta suscipientibus Gibellinæ factionis principibus, interiorem vrbem intrant. Porrò Galli Heluetiique circa arcem signa sistunt, metuque territi eadem nocte Comensi porta effunduntur, tanta deformitate incedentium agminum, vt, quum summi duces Lotrechio adessent Lescutus, Vandenesius, M. Antonius Columna, & Feltrius Vrbinas, his omnibus veluti inopinata calamitate attonitis, omne rei bellicæ consilium cum ipsa exercendi imperii authoritate penitus ereptum esse videretur. Defuit Pontificiis ad summam victoriam persequendi hostis facultas, haud dubie obscuræ noctis tenebris intercepta. Nam multo maxima copiarum pars & totus ferme equitatus, ipsique præsertim Heluetii, qui postremam aciem ea die tenuerant, extra vrbem vix accepta per manus rei gestæ fama constiterunt. Tantæ victoriæ nuntio accepto pontifex, cum in Manliana villa esset, incredibili lætitia est affectus, nam eo triduo literæ de Heluetiorum ambigua fide acceptæ, animum incerta & ancipiti spe victoriæ suspensum solicitis cogitationibus excruciarant, nec multo post, priusquam cœnaret, obriguit, sensimque exorta est febris à quodam miti tepore longe lenissima, sed quæ ei suprema extitit, ob id sequẽte die in vrbem est reuectus, iam certius ac plenius erumpente morbo; pessimumque omen imminentis mortis in ipso cubiculi limine accepit, in quo constiterat architectus ligneam offerens sepulchri effigiem, quod tum insigni marmoris cælatura Henrico regi in Britannia parabatur. Sed ea febris, quod ex interuallis lacesseret, à medicis adulantibus, aut iudicio deceptis aliquandiu neglecta, adeo vehementer demum incubuit, vt penè priusquam morbus dignosci posset, & fatalis hora sentire

tur,turbata ratione sit ereptus: paucis tamen ante horis quàm è vita migraret,supplex,iunctis elatisque manibus,atque oculis in cœlum pie con iectis,Deo gratias egit,constantissime professus, se vel funestum morbi exitum æquo pacatoque animo laturum, postquam Parmam Placentiamque sine vulnere recuperatas, honestissima de superbo hoste parta victoria,conspiceret. Vixit annis quadraginta septem,imperauit octo, totidemq.mensibus,& diebus vndeuiginti. Fuere qui existimarent eum indito poculis veneno fuisse sublatum: nam cor eius atri liuoris maculas ostendit,& lien prodigiosæ tenuitatis est repertus,quasi peculiaris & occulta veneni potestas totum id visceris exedisset. Ob id coniectus est in carcerem Barnabos Malaspina minister à poculis, non obscuro indicio,quòd Leonem,pridie quàm decumberet,in cœna post haustum vini calicem,statim obducta & tristi fronte ab eo quæsiuisse constabat,vnde nam sibi adeo amarum & insuaue vinum propinasset,adauxit quoque patrati sceleris suspicionem, quòd ipse sub auroram,quum septima noctis hora pontifex expirasset, specie venandi cum canibus Vaticanam portam exiuisset,adeo vt à prætorianis vti fugitiuus caperetur, his scilicet admirantibus dissolutum hominis ingenium,qui intempestiuas absq. vllo pudore quæreret voluptates,quum tota aula extincto beneficentissimo domino in lachrymis & luctu versaretur. Sed Iulius Medices,quum è castris ad comitia in vrbem esset reuersus,insigni prudentia de veneno quæstionem haberi vetuit,ne in nomen alicuius magni principis inexpiabili cum inuidia quæreretur. Sed qualiscunque Malespinæ animus fuerit,temere non affirmauerim: is certe post nonum annum alterius ambigui criminis reus,quasi reseruata à Diis in eum diem impii flagitii pœna,Mediolani capitali supplicio punitus est. Sunt & qui potius crederent,venenum in pillulis ex aloe,quibus per hebdomadam ad subducendam aluum vtebatur,sumptum fuisse, decepto scilicet Serapica cubiculario,qui eas in loculo,vti ad frequentem vsum,negligentius seruare consueuisset: nam biduo ante quàm Leo moreretur, Lesbius abaci præfectus nullo concepto morbo interiit, quum duas ex his pillulis de more ad tuendam valetudinem forte sumpsisset. Non defuere tamen, qui & ministros & principes ea calumnia omnino liberatos vellent, quasi pontifex obstructa iam plane fistula,& ob id saniosis humoribus ad præcordia reiectis,lethalem morbum facile conceperit:præsertim quum & his diebus turbidus auster nebulam pestilentem è palustribus campis ad villam importune detulisset. Ego certe haud obscuris ab arte medica innixus coniecturis,nunquam crediderim,ea membrorum robora, eamque vim largissimi caloris,in ipsa corporis temperatura fermè æquali,& ob id ad producendam vitam maxime idonea concidere potuisse, nisi alicuius nobilis veneni sæuitia multo impetu ad ipsa vitalia penetrasset, quando ad perferendam quamlibet insitatæ vel etiam continuæ febris contumeliam, ea firmitate corporis atque animi in multos dies omni-

no

no paratus esse videretur. Erat enim statura corporis admodum excelsa, toto habitu succoso potius quàm pingui, & eo quidē per singula membra venuste commensurato, terretibus scilicet directisq. cruribus, & manibus candore formaque longe pulcherrimis, sed vna capitis amplitudo cætera membra, enormi prope excessu, nec tamen sine dignitate superauit: vnde illi naturæ dono admirabilis ingenii captus & memoria rerum omnium singularis, subtrahebant etiam magna ex parte oris suauitatem obesæ malæ & oculi extantes conuolutique & hebetes, verum si ad pupillam inspicienda propius admoueret, supra fidem acutissimi, supplices enim libellos, vel minutissimis literis, & crebris syllabarum compendiis properanter exaratos celerrime & distinctissime lectitabat: admota autem cristallo cōcaua, oculorum aciem in venationibus & aucupiis adeo late extendere erat solitus, vt non modo spatiis & finibus, sed ipsa etiam discernendi felicitate cuuctos anteiret. Ex ore eius voce suaui & tenera sermones profluebant ad omnes affectus exprimendos peruenusti. nam neque in seriis astricta grauitas, neque in communibus liberalis lepor, neque in mollioribus vrbana fœcunditas vnquam defuit. Dictabat epistolas Etrusce & Latine pereleganter & expedite: componebat etiam versus non illepide Latinos, Etruscos vero peramœna iucunditate delectabiles, nouerat quoque Græcas literas, nequaquam ad ostentationem, sed ad præsidia Latinæ eruditionis. Legendi autem ac relegendi oblata quæque, & præaltos etiam codices absque vlla fastidii suspicione auidissimus æque & patientissimus fuit, adeo vt quum incomparabili memoria frueretur, omnium gentium sæculorumq. historias in exemplum actionum suarum opportunissime recitaret. Sed in eo maxime ad absolutam laudem singulis rebus æstimandis viguit iudicium excellens, eruditum, illustre, tanta admiratione omnium, vti plerique ex academia fœcunditate ingenii insignes, non temere aliunde quàm ab ipso Leone rerum suarum censuram expeterent. Sacra confecit, singulaque ceremoniarum obiuit munia singulari cum maiestate, vt non falso nemo superiorum pontificum eo augustius & decentius sacrificasse diceretur. Componebat etiam vocem, vultum, gestumque in omni occasione negotii aptissime atque celerrime, transferebatque mores ad personam, diuina quadam præsensione petentium votis occurrens, vt quum forte aliquid esset negandum tenerrimis excusationibus supplicantis animum præoccuparet, speque vltro iniecta nouæ liberalitatis, totum imminentis repulsæ dolorem extingueret: quòd si erat, vti ferme semper fiebat, rogantibus obsequendum, tum vero naturæ suæ propensius indulgebat, & ad cumulandum beneficium tota benignitatis & gratiæ vela pandebantur. Neminem enim adeo liberaliter beneficio est prosecutus, quin ab eo, veluti concepto pudore exigui muneris, veniam non peteret, vt non obscure multo plura ac vberiora, quàm tum concederet, ex occasione daturus esse cenferetur. Sæpeque accidit, vt sibi gratiæ à pluribus simul competitoribus

agerentur,nemine promiſſa ſibi eripi indignante, quando vnus demum è multis ſubſcripti libelli voto potiretur,& cæteri explorata benignitate propenſi verecundique principis,nequaquam remittendas ſpes ſuas,ſed omnino adaugendas eſſe iudicarent.In deliberationibus grauiſsimarum rerum diu cuncta excutiebat penſitabatque,ita tamen vt decernendi tarditatem,mira exequendi celeritate compenſaret:Exigebat autem à miniſtris non modo taciturnitatem & fidem, ſed obediendi exemploque parendi expeditum & vehemens ſtudium, eos maxime peroſus, qui ad oſtentandum cautæ ſubtilitatis ingenium,quominus prompte iuſsis parerent, importunis & curioſis interpretationibus vterentur. Tria eſſe prædicabat,vti à Laurentio patre ſæpius audiſſet,quæ magno principi in gerendis rebus & laudem & felicitatem pararent;cum amiciſsimis iudicii atque prudentiæ opinione præſtantibus diffuſe conſultare, ſtatimque ab ipſo animi decreto maturare ad perficiendum: nunquam obliuiſci abſentium amicorum:& nullam omnino ſuſpicionem ſuperfluam putare,quæ vitæ principatuſque ſalutem reſpiceret.Summæ vero eſſe popularitatis ad opulentiam vrbis annonæ commertia nullis præſcriptis pretiis aut legibus violare,ſublatiſque monopoliis omnia ſicuti & ora hominum,libera & vacua metu, priuatis negociatorum arbitriis relinquere; quoniam ea propoſita libertas,mercatorum auiditatem incitaret, quorum concurſu & æmulatione cuncta demum vileſcerent, & vrbs ipſa repletis horreis copioſiſsima redderetur. In vindicandis autem publicis priuatiſque iniuriis exiſtimabat,vti ipſe conſueſſet,vtendum eſſe temperamento, ratione non omnino difficili, veluti perſonis atque temporibus accommodata, vt neque ex nimia ſeueritate odium, neque ex ipſa clementia exiſtimationis iactura pararetur. Volebat enim cum à familiaribus & conſanguineis tum à peregrinis & ciuibus magnopere timeri, verum incolumi omnium erga ſe beniuolentia: nam damnabat illam diræ immanitatis vocem; Oderint dum metuant,& certe non obſcuro nobiliſsimi conſilii propoſito id in tota vita præcipue ſpectauit, vt benefaciendo & promerendo ab omnibus hominum ordinibus amaretur, famaque Medicei nominis ad perennem laudem quàm longiſsime proferretur. Sed qui ab ipſis veræ virtutis operibus omni honore digniſsimus habebatur, in hoc vſque tempus, quo Pauli III. ſumma virtute renaſcentis vrbis auſpicia conſpicimus, temporario ac ignobili tumulo conditus iacet. Sed meliore fortaſſe conditione ad ſpem diuturnæ laudis, quàm ii, qui inanis elogii cælato è marmore ſepulchra propinquorum expedita pietate meruerunt. Nam & poëtæ,gratiſsimum atque liberrimum hominum genus,per aliquot annos deplorata conditione temporum,& congeſtis in Leonem laudibus, certatim carminibus adfixis tumulum nobilitarunt: & nos quoque pari ſtudio & pietate conſcribendæ eius vitæ munus ſuſcepimus, vt poſtquam ſumptuoſa condere pro fortuna noſtra non licuit,ab exiguo certe,ſed eo fortaſſe immortali liberalis

ralis ingenii monumento, iusta & solennia sanctissimo cineri soluerentur: & tum profecto non ineptè, quum iampridem extinctus princeps, inter tot accumulatas clades, quæ postea inciderunt, veluti quotidie renouato funere, verissimis totiuspopuli lachrymis efferretur: quippe tum decedente inuidia præclarissime, vt in publica Vrbis & totius Italiæ calamitate, Leonis virtus enituit. hæc enim haud dubie ad salutem humani generis auream ætatem condiderat, quum nos statim ab optimi principis excessu vere ferream pateremur: Adeo vt quum fatali errore nostro barbara vis cædes, cruciatus, pestilentiam, famem, vastitatem & dira malorum omnium incommoda nobis attulisset, literæ imprimis eximiæque artes & rerum omnium copia, communis item salus & publica hilaritas, & deniq. bona omnia tanquam eodem sepulchro cum Leone condita lugerentur.

FINIS VITAE LEONIS.

Distichon Leonis X. sepulchro inscriptum.

DELITIAE HVMANI GENERIS LEO MAXIME, TECVM
VT SIMVL ILLVXERE, INTERIERE SIMVL.

POMPEII COLVMNAE CARDINALIS VITA,

A PAVLO IOVIO EPISCOPO NVCERINO CONSCRIPTA,

AD FRANCISCVM COLVMNAM ARCHIEPISCOPVM ROSANENSEM.

ELLEM *Francisce Columna amplissime Antistes, vt Pompeij patrui tui præclara virtus, nunquam sacris honoribus addicta pontificijque imperij rationibus inclusa fuisset; aut postquam ita fato datum est, in æquiora tempora saltem incidisset. Inusitatæ enim virtutis ducem, magnitudineque animi valde illustrem, cumulatiore cum laude posteris traderemus, & ipse omni inuidiæ onere, quo vulgi iudicio fortasse premitur, iure optimo leuaretur. Quanquam eam inuidiam alienis potius quàm suis erratis adauctam, pulcherrimo demum facto magna ex parte extinctam uidemus. Nam si funesti eius belli causas & consiliorum origines æquo animo expendere velimus, nihil plus vir ille ad arma potius atque imperia quàm ad sacrorum mysteria natus, peccasse videbitur, quàm quòd Cæsarem maximorum principum conspiratione circumuentum, omnino defendendum susceperit, nequaquam aduersarum partium odio, sed vt veterem familiæ disciplinam secutus, his adesset, à quibus Columnij magnis opibus, sacerdotijsque & militaribus imperijs essent honestati, quum fauente Gallis pontifice, totius familiæ opes vnum eundemque cum Fortuna Cæsaris casum subirent. Adeo vt nec ineptè nec insolenter fecisse videatur, quòd sacrata abusus purpura, vsurpatis bellicis muneribus pro salute & dignitate domus contenderit, quum ipse vnus inter gentiles suos ætate, rerum peritia, ingenioque & corporis vigore superior ad id honesta quadam necessitate cogeretur, eo præsertim tempore, quo Columnia domus clarissimis ducibus orbata, illos suos æternæ laudis proceres, Fabritium, Prosperum & M. Antonium immaturo, aut importuno certe fato ereptos lugebat. Sed quicquid fatali calamitate pontificio nomini contigit, id proculdubio rite expiatum videtur, quum authore Pompeio & Cæsar dignitatem suam retinuerit, & Clemens ipse pristinæ amplitudini fuerit restitutus. Cæterum vt te patrui tui virtutes imitari velim, ita similem votis tuis Fortunam exoptem, & eandem felicitatem augurer, verum aliquanto honestiorem ab innocentia scilicet, pietate, pudore, temperantia, vt sæculi melioris, & antiquæ probitatis sacerdotem lectissimis moribus &*

Christiana eruditione admirabilem effingas. Nos vero in reddenda Pompeij effigie, ea fide & diligentia vsi sumus, qua libero ore vtimur in historijs, quum in his perscribendis non ingenij modo, sed famæ etiam periculum subeamus: paratis scilicet censoribus qui falsa redarguant, quando notissima & spectata omnium oculis referantur. Cæterum hoc munus, te poscente, eo propensiore voluntate suscepi, quòd gratissimo animo veluti debitum memoriæ clarissimi viri persoluere videbar, & iuuabat ea mandare literis, quæ ipse in eius amicitia versatus, & illustri semper familiaritate didicissem: Colui enim eum per XX fermè annos, adeò felici studio, vt in domo tua apprime liberali, nequaquam vel specie vel fructu clariorem locum desiderem, quàm apud Pompeium ipsum virtutis & literarum opinione fuerim consecutus.

Vale.

POMPEII COLVMNAE VITA PER PAVLVM IOVIVM.

OLVMNIAE Gentis Proceres ante sexcentos annos in vrbe Roma, Latioque potentia atq. opibus summum claritatis locum tenuisse, ex annalibus constat, arbitranturq. eos nonnulli à Germania oriundos, vel vno maxime argumento, quòd Germanis Cæsaribus in omni fortuna semper adhæserint, quum ex professo Gibellinas secuti partes Cæsarum nomen perenni studio tuerentur, & Guelfis adeo infensi essent, vt plerunque à summis pontificibus dissentirent. Quod abundè liquet diro Bonifacii Octaui exemplo, qui quum Guelforum quàm sacrorũ princeps videri mallet, à Sarra familiæ principe acceptas vindicante iniurias captus, in custodia periit. Gentis vero nomen, haud dubie deductum fuisse plerique existimant à Columna oppido, cuius reliquias vigente adhuc nomine, vltra Algidum, Latina via conspicimus. Nam id Bonifacius atque item Præneste, Petrum & Iacobum Columnas cardinales armis persecutus (vt scribit Blondus) immani rabie deleuerat. Columnæ autem oppidi nomen, vetustatis famam non aliunde quàm ex Antonini Pii Cæsaris Itinerario accepisse videmus. Cæterum in Columnia domo Stephanus senior vtriusque fortunæ exemplis Romanorum procerum longe clarissimus, quum eandem familiæ disciplinam sequeretur, insignique virtutis atque potentiæ fama floreret, Romæ per quinq. annos continuo magistratu senatoriæ dignitatis fastigium obtinuit. Ab eo Henricus & mox Ludouicus Bauarus Cæsares in Capitolium recepti, & ad Vaticanum vel inuitis pontificibus imperatorio diademate coronati sunt. Ad huius studii officiiq. memoriam Ludouicus coronam auream dono dedit, vt in gentilitiis insignibus supra columnam perpetuo gestaretur. Sed Stephanus non multo post à tribuno plebis Rentio, atq. item ab eius æmulo Varoncello, qui plebem aduersus nobilitatem concitarant, Roma pulsus victor tandem rediit, plebem inimicosq. prostrauit, filiiq. & duorum nepotum indignam cædem vltus, vrbi quietem & Capitolio suum decus restituit. Hic est ille qui per ciuiles discordias contendendo pugnandoq. exactæ ætatis senex factus, hortanti Francisco Petrarchæ familiari suo, vt animum ab intestinis contentionibus ad otium deduceret, præclara & patritio ore digna voce respondit, Romano & generoso viro ad sepulchrum vsque pro dignitate & libertate esse dimicandum. Huius domus quum filiorum atque nepotum nobilissima sobole floreret; in queis cardinales & episcopi, sacratiq. minores viri literis & pietate insignes, summæq. virtutis & indolis militares duces visebantur, optimorum studiorum & veræ virtutis domicilium fuit. Stephano autem quum in Galliam ad pontificem nauigasset, in

magistratu successit Vrsus Anguillarius eius gener, à quo se Petrarcha in Capitolio laurea donatum scribit. Sed mihi veterum annales excutiēti, & quales quantosque viros tulerit Columnia domus memoria repetenti, Ioannes Columna cardinalis Odoardo genitus omnes qui antea fuerint, vel postea virtute ac armis illustre nomen sint consecuti, cum pietate, & magnitudine animi, tum rerum gestarum gloria superasse videtur. Is enim trecentos & viginti ante annos ab Honorio pontifice Christiani exercitus & ingentis classis legatus, in Aegypto ad Pelusium Nili ostium, Aeliopolim, quam Damiatam vocāt, validissimam vrbem expugnauit; saepe & diuerso quidem euentu cum Saracenis acie conflixit, captusque & demum solutus, & victor ex ancipite periculo laboreq. honestissimum sacrato viro atque id incōparabile, omniq. armorum specie splendidius triumphum Romam detulit, Columnam scilicet in qua Christus seruatos Hierosolymis deligatus & flagris caesus fuit; quam in sanctae Praxedis tēplo supra Suburram ad Aesquilias hodie veneramur. Huius quoq. opibus hospitales domos ad Lateranum cum magnis reditibus in alimenta peregrinorum calamitosorumq. hominum cum singulari pietatis laude aedificatas constat. Sed familiae nomen & opes aduersis saepe ciuilium bellorum motibus nutantes, post ducentos annos à Ioāne cardinale Oddo Columna confirmauit atque auxit, quum apud Constantiam in concilio Christianorum omnium virtutis commendatione & Sigismundi Caesaris insigni studio pontifex esset renunciatus, Martini nomine desumpto. Huic ex Agapeto patre fuēre tres fratres, Iordanes Salernitanus princeps, Sarra tertius, qui sine prole decessit, & Laurētius Albae Marsorū comes, & Neapoli magnus aerarii praefectus. Hic in quadam turre fortuitu incendio absumptus Prosperum summae authoritatis cardinalem, atque item Antonium praefectum vrbis & Odoardum Amalphitanum principem filios reliquit. Ex Antonio Prosper, ex Odoardo Fabritius editi, ante alios praeclara familiae lumina maiorum omnium famam virtute bellica & fortunae prouentu, aetate nostra feliciter adaequarunt. Prospero ex alia matre frater fuit Hieronymus Pompeii cardinalis pater, qui Sanctacruciis Valleios ciuili exorta seditione oppugnantibus, quum armatus prodisset, pilo ab aduersa acie eminus contorto, per thoracem traiectus interiit. Pompeius & reliqui fratres, de quibus mox dicemus, patre orbati, singulari diligentia Prosperi patrui perdiscendis literis in ludum sunt coniecti, sub erudito sed admodum rigido praeceptore, & procul ab vrbanis delitiis. Is enim in monte Compatrum in Tusculanis collibus eos alebat simul & docebat. Enituit in eo statim ingenium acre, viuidum, sublime, & in perdiscendo pangendoq. carmine adeo gloriae auidum, vt quum M. Antonius idem Patruelis frater, & in ludo socius, aliquid ipso felicius dictaret, aperto quodam aemulationis dolore torqueretur. Decimumoctauum agens annum, eò ingenium corporisq. staturam ad militares artus protulerat, vt quanquam imberbis,

bis,imperia præceptoris eluderet, nihil tamen de literarum ſtudio remitteretur.Sed cum M. Antonio ætate paulo maiore,de bellicis laudibus & de maiorum ſuorum præclare geſtis aſsiduè diſputaret,ita vt euolare atq. arma tractare malle videretur quàm cōſeneſcere in literis, quæ præſtantiſsimis tantum ingeniis gloriam afferrent, mediocribus autem vix neceſſaria vitæ frugi alimenta præbere conſueſſent. Contendebant eo tempore inter ſe armis Columnii Vrſiniq.proceres, quum diſsidentibus inter ſe Sabellis,duo eius familiæ Syluius atq.Traianus ad Vrſinos ſe contuliſſent,vſique illorum armis,Iacobum & Troilum paternis oppidis expellere conarentur, quos aduerſus parum æqua poſtulantes,Columnii pro dignitate Gibellini nominis defendendos ſuſcepiſſent.Eam vero cōtrouerſiam in immenſum alebat Alexander pontifex mira ſimulatione modo his,modo illis fauens,& occulte vtriſq.pecuniam atq. arma ſubmittens,ſcilicet vt mutuis attriti cladibus,ab ipſo demum fine negocio delerentur.Deſcendebant à Cruſtuminis vallibus Colnmnii Proſper atq.Fabritius,vt ſecus Palumbariam in Latium redirent.Vrſini ſub monte Cælio caſtra poſuerant.Itaque Pompeius & M. Antonius contineri non potuere quin in caſtra conuolarent, intereſſentq. memorabili prælio,in quo triduo poſt vtriuſq.factionis clari duces, partium opibus aucti confirmatiq.Germanorum atque Hiſpanorum auxiliis concurrerunt.Nullo vnquam prælio,maiore æmulatione vehementioreque odio certatum eſt,quū ab inſignibus & de facie noſcerentur,& in prima vtrinque acie criſtis & voce inſignes inter ſe noti amplius viginti proceres depugnarent,qui poſtea celeberrimi nominis duces euaſerunt.Ceſſere Columniis Vrſini capto Carolo Vrſino Virginii filio, qui cæteris imperabat,ceciditque apud Columnios Antonius Sabellus omnium pugnaciſsimus.Eo die inſigni militiæ rudimento Pompeius profligatos inſecutus hoſtes inſignem equum deiecto cataphracto in caſtra retulit.Secundum eam victoriam Proſperi conſilio, & Fabritii pugnaci manu haud dubie partam ſequenti die victores vltra Labicanum Anienis pontem in Tiburti ſub diuo epulati ſunt,Caroluſq.generoſe dimiſſus quum vtrinq.inſidioſi pontificis conſilia ſero detexiſſent,initaque pace & compoſitis rebus Proſper Pompeium ad Federicū regem Neapolim perduxit, apud quem ſtatim inter cariſsimos eſt habitus,quum forte ſpectante rege nobiliſsimi iuuenes triplicato ſaltu decertarent;ipſeq.productus in ſtadiū, cæteros omnes cum multo ſpectantium plauſu ſuperaſſet. Interea Alexander pontifex diro ſceleſtoque conſilio,vt amplum Cæſari filio imperium pararet,cum Ludouico Gallorum rege fœdus iniit, cui & Venetus adaugendi imperii maxime auidus aderat,ea cōditione,vt Ludouico Sfortia Ciſalpinæ Galliæ imperio depulſo,Venetus Cremona vrbe;Alexander verò Togatæ Galliæ vrbibus,circa Flaminiam viam potirentur, & reguli omnes qui pontificiæ ditionis eſſent, mulctandi delendiq. Cæſari Borgiæ traderentur.Ita Columnii vim imminētis procellæ felici cō-

iectura metuentes,ſponte atq.opportune diffugerunt.Ioannes Columna cardinalis Proſperi frater poſt multas latebras in Siciliam euaſit.Fabritius & Proſper apud Federicum cum vniuerſa familiæ iuuentute, militiæ adſcripti ſubſtitere.Secutus eſt Iubilei ſæcularis annus funeſto totius Italiæ motu,& immani pontificis ſæuitia inſignis, quo Ludouicus Sfortia & Aſcanius cardinalis frater proditione Heluetiorum capti detruſiq. in Gallicum carcerem,paterno imperio exciderunt. Catharina Sfortia bello capta Forocornelii & Foroliuii poſſeſsione exceſsit. Euſtorgius Manifredus adoleſcens necatus & in Tyberim proiectus, Fauentiam cũ vita reliquit. Varanii Camertes reguli quatuor ſtrangulati. Vrſini nullo ſalubri conſenſu coëuntes Paulus & Franciſcus,itemq. Vitellocius Tifernas Liberoctuſque Firmanus necati; Baptiſta cardinalis Vrſinus in arce cãtharidum veneno ſublatus.Bernardinus & Iacobus Sermonetæ in Latio reguli,hic ferro,ille aconito extincti; Præterea Malateſtæ Arimino, Sfortiæ Piſauro;Feltrii Vrbino pulſi,& in exiliũ acti,ita vt vni omnium Columnii proceres,admodum prudenter in ea turbulentiſsima tempeſtate egiſſe ſint viſi,quòd paternis oppidis quæ Borgiarum nefariæ cupiditati inuadenda reliquerant, ſalutem prætuliſſent. Secutus demum eſt annus quo Ludouicus & Ferdinandus reges in Federicum Aragonium conſpirantes,nobiliſsimum inter ſe regnum diuiſere,authore pontifice, breuiq. Federicus deſertus ac proditus in inſulam Aenariam profugit, atque inde ſuperante odio in Ferdinandum quòd propinquitatis & fidei iura violaſſe videretur,Ludouicũ prætulit,ad quem ſupplex in Galliam confugeret. Fabritius & Proſper id conſilium improbantes, vtpote qui ſalutem ſuam Gallis minime committendam exiſtimabant, exilioque ignobili in remotiſsimis terris ſeneſcere, repetendiſq. paternis oppidis ſpes ſuas corrumpere nolebant,enauigante in Galliam rege, ad Conſaluum Agidarium Conſentiam ſe contulerunt,à quo ſummis honoribus excepti,magniſq.aucti ſtipendiis,in id tempus permanſere, quo bellum inter Hiſpanos & Gallos exarſit,quum de finibus primo inſolenter verbis,mox immodice armis contendiſſent. Eo conflato bello Pompeius quanquam plane imberbis alam leuis armaturæ equitũ ductandam ſumpſit.Euaſerat enim iam & habitus vigore & animi ſpiritu plane militaris, ita vt inter Hiſpanos induſtria atq.vſu clareſceret. Ceſſerant Hiſpani ab initio Gallis. Barolumq. in Apuliam ſe receperant, vti maritimæ vrbis copiis iuuarentur,atq.interim è Sicilia atq. Germania nouas copias expectarent. Editæ fuere per id tempus aliquot tumultuariæ equeſtres pugnæ,complura ex inſidiis peditum prælia,iuſtiſque per hiemen expeditionibus oppida multa tentata captaq. & in his Rubium Columniorum maxime conſilio & manu tormentis expugnatum,oppreſsis ibi duarum Gallorum alis,& Palitia claro duce capto. Neque vllum illuſtre bello facinus eſt editum,in quo nõ Pompeius aut acriter pugnando,aut ſeſe fortiter explicando,nominis famam extenderit. Suborta demum eſt præclara

clara cōtentio de virtute inter Italos & Gallos,quum Galli se Italis eque stri gloria præstare di&itarent,atq.id se paribus armis cum totidem cata phractis,concluso in stadio ad certum victoriæ præmium ostensuros affirmarent;Nam paulo antè vndeni etiam Galli Hispanique equites ambiguo Marte & incerta victoria ad Tranium dimicarant,prouocante Motta Gallo,quem postea vti Borbonii satellitem in occupata Cæsarianorū armis vrbe Roma prætorem vidimus.Indicus Lopes Hispanus pro Italis recepit idque mox ratum habuere Prosper atq.Fabritius,qui pro decore Romani nominis, retundendam Gallorum insolentiam existimabant;quo illi numero præscripserant tredecim equites constantis præsertim ingenii & indomiti roboris delegere. In his adnumerari Pompeius magnopere cupiebat; sed patrui seueritate ei vix dum erumpentem primam lanuginem obie&antis,ab eo grauissimo facinore deterritus, id tamen impetrauit,vt alienæ virtutis spe&ator foret,armigeriq. habitu hastam cassidemque Iano Capoccio equiti Romano deferret. Audiui ego sæpe ipsum id memorabile prælium recensentem affirmantemq. se nunquam postea, aut pulchrius spe&aculum, aut honestiorem voluptatem oculis atq.animo percepisse;quum Itali stratos vulneratosq. hostes Gallos in castra captiuos cū acclamatione totius exercitus adduxissent. Nec multo post adulto iam vere cōmissa est insignis pugna,ad Gerionem propè Canusium.Iam enim O&auianus Columna Pompeii frater ad Maximilianum Cæsarem in Germaniam missus à Tergeste per Hadriaticum le&issimas Germanorum cohortes adduxerat,Consaluusq. edu&is Barolo copiis prælio certaturus ad Gerionem peruenerat,æstuoso siticulosoq.itinere,ita vt pedites siti fatiscentes ab acie soluerentur.Prosper Romana disciplina idoneū castris locum aggere ab agrestibus fa&o, & tum adau&o opportune munitum,conquiescendum atq.ibi expe&andos hostes esse censuerat, vt Gallorum magna vi irruentium impetus obie&o aggere frangeretur. Nec eum omnino fefellit opinio; nam Ludouicus Namursius ex Armeniaca familia,cuius erat exercitus imperium,vti plane iuuenis,quin confligeret,retineri non potuit;tametsi toto eo die cum Fabritio Columna totius equestris leuis armaturæ præfe&o,ex itinere lacessendo præliandoq.suos ad magnam sitim ac lassitudinem perduxisset. Inter vtrumq.enim exercitum medius constiterat Fabritius tam felici labore quàm periculoso munere defun&o,vt late diffusis alis in queis Pompeius nauiter operam præstitit, prospe&um omnem in ea nuda planitie Gallis hostibus adimeret,ita vt non satis perspicue conspicere,aut conie&ari possent,quonam ordine compositæ acies incederent, quibus præsidiis impedimenta firmata essent, quo interuallo peditum agmina ducerentur; quem deniq.itineris flexum Consaluus cum signis atque tormentis teneret. Iam serum diei erat ad Quartum Calendas Maias,quum appropinquantes Hispanos atque Germanos Prosper intra munitiones salubri consilio recepit,quanquam illi elatis ferocia animis ea munimenta

despicerent, profiterenturq. se æquali & expedito in campo, vel cum duplicato hoste pugnaturos. Sed in Prospero ea erat authoritas & prudentiæ militaris opinio, vt facile paruerint, quum humaniter alloquendo mirum in modum in eis magnitudinem animi laudasset, vt demum arrogantiam, vti exitiosæ temeritati proximam castigaret. Superueniente Consaluo instructæ sunt acies, ipse mediã, Fabritius & Prosper cornua tenuerunt. Emisere interim tormenta Galli puluerulentoque agmine progressi, & proposito pugnæ signo, hinc equites, illinc Heluetii Gallique pedites æquata fronte incitati cursu in hostes procurrêre. Non tulissent vim irrũpentium Hispani, nisi ea vel exigua munitionis iniquitas nequaquam ab ipsis Gallis explorata eorum impetum retardasset atq. fregisset. In ea cunctatione Ludouicus quum alium tentaturus in hostem aditum confertissimas cataphractorum turmas reflecteret, Germanica glande traiectus occubuit. Ciandeus & ipse Heluetiorum dux cristarum sylua conspicuus à Germanis atq. Hispanis, qui cum eius peditatu pugnam exceperant, interficitur, vixq. semihoræ spatio tota Gallica acies cæsa prostrataque est. Equitum Gallorum acer impetus fuit, sed mox insignis fuga, hæsitq. eorum tergis Fabritius in multam noctem, quum Alegria & Arsius duces diuersis itineribus euasissent. Prosper diuersa via cum Pompeio, tumultuariisq. equitum turmis delatus ad hostium castra ingenti præda potitus est; ita vt etiam hostium mensæ omni cibariorum copia vsque ad luxum exornatæ, lassitudinem victorum abunde recrearent. Prosper ingressus Ludouici tabernaculum omne argẽtum quod in abacis expositum erat, Pompeio ob nauatam fortiter operam donauit, quod ipse demum ad rationem spectatæ virtutis liberali animo penè totum equitibus suis diuisit. Pernoctarunt in ipso interfecti hostium ducis prætorio Prosper atq. Pompeius, & id quidem cum insigni dolore solicitudineque Consalui ipsiusq. Fabritii, qui quòd ea nocte in castra non redierant, ambos haud dubie cecidisse existimabant. Pompeius eo die ter summum vitæ periculum adiit, nam quum in densatos hostes irrumperet, trinis Heluetiorum indutus contis, ex equi sella in sublime eductus, ita cecidit inde elabente equo, vt ferè protritus erepserit; destitutus eo modo in pedes quum vacuum sessore hostilem equum correpto freno ascendere conaretur, ab Hispanis eius prædæ auidis penè est interfectus; seruatusq. beneficio M. Antonii & Marcelli fratris, qui opportunè semioppresso opem attulerant. Exinde persecutus effusos in fugam hostes priusquam patruũ adsequeretur, quum in nobile Galli ducis scortum magno auri onustum pondere incidisset, disiecto fugatoq. eius comitatu atq. præsidio iam manibus prædam teneret, superuentu hostilis turmæ, penè ei sese explicandi & refugiendi ad suos tempus defuit. Profligatis eo modo Gallis, Neapolique subinde capta, admirabiliq. artificio Petri Nauarri duabus arcibus expugnatis, Pompeius ad recipienda Fundani agri oppida cum ala sua & peditum manu missus, Caietanæ familiæ principes celeriter inde expulit,

pulit,vſuſque Hiſpanorum victoria in Hernicis aliquot caſtella occupata paulo antè à Comitum familiæ regulis in poteſtatem redegit.Interim Alexander pontifex moritur,quum ad fontem Vaticanum inſtructo cōuiuio cardinales aliquot conuiuas veneno tollere cogitaret,& errore miniſtri à lagenis Diis veluti tot inſignium virorum neces vindicantibus, Falernum aconito dilutum ebibiſſet. Deſcenderat per eos dies è Gallia Ciſalpina Franciſcus Gonzaga atq. Tramulia Gallorum duces cum validiſsimis Heluetiorum cohortibus equitatuq.ingenti, Romamque peruenerant,vt Neapolim repeterent. Conſaluus ſoluta obſidione Caietæ ad tuendam Lyris amnis ripam in Sueſſanum Minturnenſemque agrum copias omnes adduxerat.Cæterum multis paruis vtrinque ſuſceptis expeditionibus res eò deducta eſt, vt magna vi multoq.apparatu Galli,Lyri amne, ponte conſtrato, tranſeundum omnino,& cum aduerſariis patenti in campo confligendum decernerent.Erant Gallis ampliora numero,expeditioraq.agilitate curruum & equorum ænea tormenta,quibus è ſua ripa & extremum pōtis caput,& patentia camporum ſpatia peteban tur,ita vt erumpentibus per pontem Gallis,nequaquam ſine certa pernicie occurri atq.reſiſti poſſe videretur.Sed ambigente Conſaluo atq.eum caſum reformidantibus pleriſq.fortiſsimis ducibus, Fabritius Columna ad Conſaluum conuerſus.Negocium hoc (inquit) nequaquam cunctanter conſulendo conſiderandoq. patrandum eſt,ſed forti manu & expedito pugnacis animi vigore, quum iam tranſeant,& mox duplicatis turmis inuicti roboris denſatum agmen, cui pares eſſe minime poterimus, circa pontem ſint inducturi.Extemploq.collaudatus à Conſaluo Fabritius,euocatis excitatiſq.ad pulcherrimum facinus familiarium promptiſſimis,& vno maxime Pompeio audacter progredi iuſſo, quum plerique Hiſpanorum ſequerentur,inter volantes colubrinarum pilas, multoſque milites paſsim earum violentia diſcerptos,ad pontem peruenit, tanta vi in primos irruens,vt Galli cæſi pulſiq partim retrò per pontem verterentur in fugam, partim hinc & inde auerſi & reſtitantes,quum ab extrema ripæ margine deciderent,profundo & rapido amne mergerentur. Neq. vnquam Gallis poſtea fractis,aduerſo rerum euentu, ducum animis conſilium fuit, vt de tranſitu amnis cogitarent. Eo die Pompeius à ſpectata virtute ab ipſo Conſaluo publicè laudari,donariq. inſigni equo promeruit.Nec multo pòſt,quum auaritia Gallorum ducum,qui ſtipendia militum auertere & commeatus procurationem ad infamem quæſtum reuocare perſeuerabant,Gallorum copiæ per hiemem imbribus & gelu incōmodam inedia afflictæ,& multis extenuatæ malis calamitoſi exitus fortunam tulerunt;ita vt caſtris & demum Caieta vrbe poſt cruentam & miſerabilem fugam pellerentur Per id tempus Iulius Secundus Alexandro ſuffectus,vti erat Columniæ familiæ amiciſsimus, capto Cæſare Borgia atque eo Hiſpanis dedito,occupata paulo antè oppida Proſpero atq. Fabritio reſtituit,miſſuſq.ad ea Pompeius vt inuiſeret atq.reciperet, eo cu-

mulatiorem lætitiam est consecutus, quòd Alexandri sumptu, & in Algido, & Genetiani, & apud Neptuni portum in Antiate, & in Luculli Tusculano, arces ædificatas comperisset, quibus ipsi Columnii proceres singulari atque insperato ab exilii calamitate, beneficio accepto, absque vlla armorum contentione & sumptu potirentur. Eo modo Columniis patriæ restitutis, ad augendas insuper eorum opes, Pontifex Lucretiam sororis filiam M. Antonio Columnæ exquisitis ingenii naturæque muneribus ornatissimo in matrimonium collocauit, donoq. ad dotem adiecit Frascatum oppidum in Tusculano, percelebrem olim Lucii Luculli villam, atq. item ædes magnificas præaltaque turre insignes ad Apostolorũ templum sub Quirinali, quas ipse in minore fortuna construxerat. Ob id Prosper graui quidem iudicio Pompeium sacris initiandum existimauit. Iam enim Ioãnes frater cardinalis Alexandro morte sublato è Sicilia redierat, erantq. illi sacerdotia perampli reditus, quæ omnia senescente patruo Pompeius iuuenis ad corroborandam rediuiuis opibus familiæ dignitatem excepturus esse videretur. Verum ille ab ingenio planè militari vti bellicæ laudis quàm sacræ dignitatis auidior, vix auribus patrui consilium admittebat, vtpote qui speraret postquam militiæ rudimenta initiaque secundissimè prouenissent, maioribus suis se pari cum laude successurum, qui familiæ opes armis enitendo contendendoq. amplificasse, & militaribus imperiis atque honoribus virtute partis insignem gloriam Columnio nomini quæsiuisse videbantur. Sed eo acrius renuentem vrgebat Prosper & seuerè admodum castigabat, quòd Marcellus & Iulius natu maiores fratres iam vxores duxerant, & Octauianus pariter cõnubio ex vsu factionis opportune quæsito, operam liberis esset daturus. Per huno modum obstinato animo sacerdotales honores repudianti per quietem apparuit ei Hieronymus pater, minaci & seuera fronte acribus itidem castigans verbis, & dextra quatiens flagellum, eo scilicet nudum vehementissimè percussurus, ni extemplo propinquorum iussis obtemperaret, atque vt in fatis esset sacris initiaretur. Itaque Pompeius post multos æstus fluctuantis animi, quum paterno ostento & patruorum imperiis parendum foret, valde mœstus, & reluctante quidem genio protonotarius creatur; superinductaque lintea striata stola apud Ioannem cardinalem patruum familiæ magister est effectus. Tum vero, vti noui sacratiq. ordinis professorem decebat, intermissa diu optimarum literarum studia, sedato compositoq. ad ocium ingenio, repetere cœpit. Aderant ei viri elegantes, clarique poetæ, Tamiras Macarocius & M. Antonius Casanoua Comensi patre genitus; Phædroque in primis Volaterrano, & Camillo Portio Romanæ eloquentiæ professoribus familiaritate coniunctis vtebatur, adeo vt ingenium excoleret feliciter, extemporaneisque sermonibus memoria rerum omnium fretus præcellenti, & sublime iudicium, & luculentũ Latinæ eruditionis apparatum proferret, ita vt non sit mirum, si demum supremis vitæ annis grauiter scribendo ingenii fœcunditatem

ostende-

ostenderit. Nequaquam tamen illos elati & generosi animi spiritus militares, à parte simul familiæq. moribus ductos, adauctosq. demum in castris abiecerat, quum in omni conficiendo negotio expeditus quidam & vere bellicus vigor, gestu, sermone, fronte, singulari alacritate semper emineret, adeo, vt cum Hiscero Hispano, ob exortam cum ipso simultatem ex Reatini sacerdotii reditibus, ad singulare certamen prouocante congredi sit conatus, proiecto in solum pileo, & stola sacerdotali iracundiæ feruore dilacerata. Vetuere insani propositi exitum propinqui; Ianus Bracalonius eques Romanus eius controuersiæ ferro finiendæ munus suscepit, quod indignum esset & procul à Christianis moribus, eum præsertim qui sacris esset initiatus, in harena decertare. Sed Hiscerus Bracalonium repudians, quum arrogantius quàm decebat, Pompeium itidē lacessendo prouocatoriis libellis irritaret, res eum habuit euentum, vt præco Hispanus ad Columniæ domus aream missus, quo Pompeium ad ignominiam tubæ cantu certamen detrectasse pronunciaret, à seruis sit trucidatus, postquam ea atria superbo ausu violasset, quæ damnatis & perfugis, propter inueteratam familiæ existimationem saluti securitatiq. esse consueuissent. Ob id Rogeius Hispaniæ regis legatus de præconis cæde multo fastu & vehementi oratione apud Iulium questus, quum obnixe peteret, vt id facinus, quod ad publicam gentis iniuriam pertineret, insigni exemplo puniretur; rectißime factum pontifex respondit, quòd serui à pedibus, vt tantam iniuriæ indignitatem vendicarent, Hispanicam insolentiam Romana superbia contudissent. Nec multo post Ioannes cardinalis autumnali febre extinctus interiit; impetranteq. Prospero ab amicißimo pontifice sacerdotia in Pompeium translata. Ea fuere episcopatus Reatinus & sacerdotium diuæ Scolasticæ peramplum, amœniq. secessus ad Sublaqueum, aliudq. item Deiparæ virginis ad Cryptam ferratam in Tusculana Ciceronis villa. Exinde lautius & luculentius vitam egit, literas ardentißime amplectens, nihil tamen intermißis cogitationibus quæ ad magnas res gerendas pertinerent, vt scilicet varias Romanorum ciuium, externorumq. hominum clientelas pararet, gratiamq. suam, atq. item gentis authoritatem subleuandis his qui opem implorarent vehementißime conferret. Id enim vnum in eo viro eximium & perenne studium fuit, vt amicis præclaram constantemq. operam præstaret; persequeretur vero eos pertinacibus armis, quos ipse aut partium nomine, aut amicorum nutu oppugnandos omnino suscepisset. Interea Iulium pontificem vehemens inualit morbus dolore animi ab aduersis belli succeßibus haud dubie conceptus; paulò antè enim Francisci Mariæ Vrbinatis qui ex fratre nepos erat adolescentis & imperiti ducis copias, & Venetorum item auxilia Triuultius veteranus imperator sine vllo suorum vulnere profligarat, Bononiamque Bentiuolis veteribus tyrannis reddiderat. Qua freti victoria cardinales septem qui à pontifice desciuerant indicto Pisis & demum Mediolani concilio vehementius & arrogantius ad

dicendam causam Iulium vti pseudopontificem, criminosissimis editis libellis citabant. Itaque manante per vrbem fama Iulium intra paucas horas expiraturum, coiuere in Capitolio Romani ciues, atq. item vtriusq. factionis proceres miro consensu de republica consultantes. In his principes erant Pompeius Columna, Robertus Vrsinus Pauli qui à Cæsare Borgia necatus fuerat filius, Georgius Cæsarinus, & Anthimus Sabellus, qui nobiles opulentasq. secundæ classis familias, atq. item populum & infimam plebem, rerum nouarum cupidam, ad publicum audendum facinus pertrahebant. Summa consiliorū omnium erat, veterem libertatem tanquam fallacissimis sacerdotum artibus ereptam, armis recuperarent, nec se in posterum per inane iusiurandum noui pontificis & insidiosas cardinalium pollicitationes fœde decipi, circumscribiq. & indignæ seruitutis compedibus vinciri paterentur; vrbem & vectigalia & iurisdicundi magistratus antiquissimæ possessionis iure ciuium esse Romanorum. Porrò sacrorum curam sacerdotum atq. pontificum iuris esse, quorum augustæ dignitati æquum esset summos honores exhibere, & in tota admiratione reipublicæ Christianæ eorum authoritatem sequi. Cæterum vetere Romani nominis gloria indignum videri, quòd paucorum sacerdotum impotenti auaritia libidineq. cuncta populi commoda interciperentur, illorum enim profectò esse emolumenta rerum omnium; porrò ipsi veluti ad solatium sensim inductæ seruitutis, veterum tantum honorum imagines esse relictas; quum senatoris paludati sceptrum & triumuiralis magistratus conseruandæ vrbis, virentes fasces speciosa visu insignia inter pompas & agonales ludos, inanem & irrisam authoritatem obtineant, & si qua sint quæ pudore superiorum pontificum minime abolita videri possint; ea tamen prætoris vrbani summo & peracerbo quidem imperio circumscripta & angustissimis iuris dicundi finibus inclusi teneantur. Omnium profectò pontificum id esse decretum, quod nemo nisi planè vecors non intelligit, vt excisa vetere Romani sanguinis stirpe sublatisq. proceribus, tota vrbs occupanda inquilinis & semibarbaris hominibus concedatur. In eam quoq. rationem principes vrbis familias solito purpurei galeri honore, quo iamdiu orbatæ sint, pertinaci pontificū liuore priuari, excludiq. virtutem ipsam ab aditu senatus, quem ex aduerso probrosis hominibus abunde repleuerint, ne vnquam generosis, Romanisque ingeniis pateat locus vnde ad fastigium summæ dignitatis eniti possint. Quasi Romanæ ciuitati omnino erubescendum sit, aut Christiano orbi pœnitendum, quòd Cælestinus Comes, Honorius Sabellus, Nicolaus Vrsinus, & Martinus Columna sacris & reipublicæ præfuerint qui pietate, innocentia, virtuteq. animi illustres, multas successoribus tenebras offudisse videantur. In his concionibus vt quisq. acerbissime atq. infensissime de sacerdotum moribus, dominatuq. prolocutus est, is ante alios constantissime & pro dignitate Romanæ libertatis dixisse est visus & publica voce celebratus. In his Pompeius vehementiore eloquentia

fuit

fuit insignis quum libero ore cunctis dicendum, & cardinalibus per interregnum vi & manu personam omnino detrahendam esse perorasset. Indignabatur enim quòd Vrsino, Sabello Columnæ, & Cæsarino nuper defunctis, nemo Romani sanguinis esset suffectus, quum Alexander & Iulius aliquot nouos homines, & scelerum infamia notatos in senatum delegissent. Itaque decretum est vt armati conclaue in Vaticano circunsiderent; à cardinalibus ante inita comitia singulis sacramento adactis postularent remitti vectigalia, salisq. præsertim, & demum aliarum rerum immunitates, per vim antiquatas abolitasq. restitui, vtque à nouo pontifice priusquam conclaue excederet, & ad diui Petri aram deferretur, triumuiris antiqua spatia iurisdicundi, & populo creandorum magistratuum iura ædilitatisq. munera redderentur; & vti primo quoq. tempore legeret in senatum quatuor Romani nominis cardinales, legemq. promulgaret, qua vrbana sacerdotia veteribus Romanis, aut ante Patres ciuitate donatis, conferrentur. Fuere & qui intemperantius vocem efferendo & in his M. Altherius & Iulius Stephanutius (is tum erat triumuir) molem Hadriani repetendam, Romanoque præsidio custodiendam censerent. Sed dum Romani in Capitolio horis propè omnibus consultant, Scipio Lancelotus medicus, pontificem stomachi vitio prostratum & alimenta repudiantem, oblato persico pomo, ad certam vitæ spem feliciter erexit. Ad eius rei famam dissoluta extemplo populi consilia, & dilapsæ cohortes quæ iam ad signa conuenerant. Verum de Capitolinis concionibus nihil omnino à cubiculariis pontifici fuit delatum, ne in ægrè conualescente iracundoque homine, ad eius exitium bilem mouerent. Forte per eos dies Petrus Vallius cardinalis Rheginus Togatæ Galliæ præfectus, quum falso rumore defuncti pontificis prouincia excitus, Romam mutatis ad celeritatem iumentis ad comitia conuolaret, inusitato labore, & calore confractus interiit, ambigenteque Iulio quem nam idoneum atq. negocio parem sufficeret, vnus ante omnes Pompeius delectus est, quum in prouincia factiosa bellicosaq. inter Gallicos tumultus, Bentiuolorum & Ferrariensium armis exposita viro opus esset, qui generis authoritate, expeditoq. consilio & militaris ingenii vigore præstaret. Porro Pompeius qua de causa in Vaticanum vocarentur ignarus, in ancipiti cõsilio aliquandiu hæsit, vt ipse vnus quòd ordine sacerdos esset, turbulentæ concionis pœnas daret. Quamobrem aduocatis in concilium ex vtraq. factione amicorum primoribus, dixit se omnino ad pontificem iturum, si vero aliquid sibi durius accideret, nauiter ad arma conclamarent, & celeriter opem ferrent. Sed Iulius ita eum amicè excepit, vt inde nõ modo metu liberatus, sed auctus præfecturæ honore domum reuerteretur, super hæc optima spe etiã plenus; Nam Iulius dixerat eum è prouincia prupureo galero insignem esse rediturum. Sed dum Pompeius iumenta parat & familiam instruit, biduo in prouinciam profecturus, amici Francisci Mariæ, & in primis Isabella Gonzaga ex adoptione mater, quæ tum

aderat,metu consternati,Iulium adeuntes docuere eo consilio nihil esse alienius à rationibus pontificis ac salute Francisci.Nam si Pompeio designato præsidi Togata Gallia traderetur,præberi inde aditum Fabritio Columnæ ad inuadendum Vrbini principatum, quum is tum validissimis instructus copiis, aduersus Gallos bellum gereret, & in propinquo eius rei aggrediendæ occasionem opperiri videretur.Nam Fabritius ex Agnesina Guidonis Vbaldi pariter sorore liberos sustulerat, ad quos ex æquo dimidia eius principatus hæreditas pertineret; adeo vt ad iniuriã Columniæ domus Agnesinæque & liberorum, Franciscum à Guidone adoptatum fuisse quereretur, dictitaretque sæpius,se aliquando aut iure aut armis eius hæreditatis controuersiam finiturum. Addidit & infesto sermone mulier itidem periculum deprecata,nequaquam è republica videri,si eum obiter dignitate existimationeque auctum, prouinciæ toties commotæ,paratæq. ad sumenda arma præficeret,qui dudum in Capitolio princeps,turbulentissimis conciliis & concionibus,Romanos specie recuperandæ libertatis aduersus sacerdotes concitasset.Ea re Iulius tum primum audita extemploque aduocatis familiaribus ordine recitata,iratus Pompeio significari iussit,ne se ad iter cõpararet;quoniam ipse aliud de præfectura Togatæ Galliæ consilium desumpsisset. Nec mora Pompeius non tam sibi metuens,quàm feruido ingenio contumeliam non ferens Hieronymum Viccum Ferdinandi regis legatum orauit, vt se ad pontificem deduceret.Dicturum enim se,coram,publicam Romanorũ omnium causam,quæ æquissimis postulatis munita atq. defensa videretur,priuatiq. officii sui erga ciues necessitatem excusaturum. Quum ea Vicco probarentur,deducereturq.in Vaticanum Pompeius amicos monuit obsecrauitque vt instructi paratiq. essent ad defendẽdam iniuriam,si sibi vis inferretur.Cæterum pontifex ad cubiculi fores expectantem, frustra rogantem legatum non admisit; hoc vnum austero ore prolocutus. Nolo ego iracundus cum superbo & turbido verbis decertare. Neque vlla res Pompeio moram attulit, quin extemplo ab vrbe in Nemorensem villam proficisceretur, planè alienatus & pontifici futurus hostis, quum ei salutem minime cõmittendam existimaret.Nec multo post Petrum Marganum vrbe profugum ad se recepit.Is iuuenis,ingenio ferox, opibus & clientelis potens,Centium cohortis vigilum præfectum in campo Floræ trucidarat, vt veterem contumeliam vindicaret, quòd ab eo non multo antea,quòd ferro succinctus inambularet,absque vllo verborum honore in carcerem esset perductus.Præerat tum prætorianis equitibus Marganus pontificis amicitia insignis,quòd eum à sacro baptismatis fonte,& demum per omnem ætatem in delitiis habuisset. Sed in Margano nequaquam tanti reuerentia erga principem atque eundem prope patrem atque nutritium fuit,vt honestissimis sacramenti militaris rationibus,vindictæ libidinem anteferret.Inueterata enim consuetudine Romani maxime decorum putant præfectum vigilum interfecisse, quòd

eo facinore fortiter patrato totius iuuentutis, gladiatorumque omnium gratia atque insigne studium compararetur;confirmeturq.ea opinio apud omnes ordines,in Romanis pectoribus nō deesse generosos spiritus pro tuenda nominis dignitate. Quanquam fatali temporum iniuria sensim decepti,oppressique.à vetere sua amplitudine,fortunaq.deciderint.Itaque Pompeius atque Marganus aduenisse tempus rati quo arma expedirent,Robertum Vrsinum in societatem adsciscunt,cum Marcello, Iulioque Pompeii fratribus,itemque Petro Francisco Columnæ consilia cōmunicant,decernuntq.in Gallorum partes transeundum,vt eorum adiuti pecunia,conscriptisq.copiis,pontificem domestico conflato bello, ab Ethruria simul & è Latio adoriantur.Coniuratione itaq.inita & constitutis rebus, Marganus atq.Robertus in vlteriorem Galliam magnis itineribus contendēre,explicatisque gerendi belli consiliis,à Gallis ducibus liberaliter suscepti laudatique,supra vigintimilia aureorum nummûm ad præbenda militi stipendia, per syngraphas accepēre; eaque mox pecuniæ summa Mediolani atque Florentiæ per mensarios curata est. Galli eo tempore cum Venetis simul pontificeq. & Ferdinando rege bellum gerebant,maximumq. ad maturandam victoriam momētum putabant, si vtriusque factionis virium accessione Iulius,nouo repentinoq.domi lacessitus bello, vrbe Roma pelleretur. Ferunt Prosperum ab initio non ignarum eius coniurationis,ab honesto quodam liuore,nequaquam dissimulanter optauisse,vt Iulii Ferdinandiq.spiritus aliquo aduerso rerum successu frangeretur,quòd ab his in eo armorum tumultu,ipse tantus imperator esset prætermissus;quum hic Raimundo Cardonio viro eleganti potius quàm belli perito aut forti,copiarum imperium detulisset; Ille vero fratris Iulii adolescentis opera parum feliciter vteretur,cuius ipse antea imperio parere recusasset,ne graui cum iactura antiquæ existimationis suæ,quæstui potius quàm antè partæ laudi consulere videretur. Verum vbi rem ad extremi discriminis aleam omnino deductam vidit, feruidorum iuuenum audaciam ciuili remedio reprimendam ratus, dedit sedulo operam substracta pecunia, ne militares copiæ conscribi possent; Prouidebat enim vir æque pius & sapiens atque in omni consilio moderatus,humana diuinaque omnia fœde conturbari,amicissimique pontificis conuelli dignitatem,Neapolitanumq. regnum in longè maximum discrimen deuocari, pro cuius possessione cum Gallis paulo antè tanto cum periculo & tanta cum laude dimicassent.Itaque Pompeius atq.Marganus exuti pecunia & præsentis Prosperi authoritate minisq. deterriti, ad Sublaqueum se receperunt,oppidoq.munitiones addiderunt, quibus sese aduersus irati pontificis imperium tuerentur.Interim Robertus Vrsinus,Iordani Vrsini hortatu,qui pontificis erat gener,& propinquorum omnium precibus,libertateq. item pontificis expugnatus,ad officium rediit;Archiepiscopusq.Rheginus in spem & propinquum gradum senatoriæ dignitatis creatus est.Sed nequaquam Gallis restituta pecunia, quòd

eam domestico cultu,conuictuq.& festinata in milites largitione profudisset. Conflixerant per eos dies ad Rhauennam Gastonus atque Cardonius funesto vtrinque euentu,quum stratis pari prope clade validioribus vtrinque copiis Gastonus memorabilis adolescens in ipsa victoria cecidisset, Cardonius verò deserto exercitu fœdè profugisset, & Fabritius magister equitum,& Nauarrus peditum omnium præfectus, legatusque ipse Ioannes Medices cardinalis in Gallorum potestatem venissent. Eius aduersæ pugnæ nuncius adeo pontificem exterruit, vt mari profugiendū deserta Vrbe cogitaret, ne ab intestinis hostibus opprimeretur, quum Pompeii consilia repentinumque impetum magnopere formidaret. Sed eum concepto metu valde cōmotum,neq. tamen desperantem in spem erexit confirmauitq. Iulius Medices,qui tum Rhodiæ militiæ eques,postea pontifex Clemens Septimus est appellatus. Is enim omnium primus è Gallorum castris in vrbem intento cursu peruenerat, vt pro redimendo fratre Legato,cum ab ipso pontifice,tum ab amicis omnibus,opem atq. pecuniam impetraret. Is detecta & sigillatim expressa Gallorū calamitate,recitatisq.nominibus eorum ducū,qui in acie cecidissent,aut grauissime sauciati Ferrariam delati essent; tantis incōmodis debilitatas hostiū copias esse docuit,vt quū Hispanos pedites densato agmine fortiter, euasisse diceret nihil iam amplius sibi timendum Iulius arbitraretur; sed cōtinuo pecuniā affatim proferret reparandis copiis,mitteretq.ad Heluetios Matthæum eius gentis cardinalem,vt inde auxilia pararentur. Quibus intra paucos dies euocatis & adiuncto Venetorū exercitu,Galli ab Athesis ponte deiecti,pulsique demum Ticino vrbe,atq.amissa fœde Italia,vltra alpes continenti cursu profugerunt. Ita pontifex ex summo dolore repentina affectus lætitia,incomparabiliq. victoria potitus, Bononiam recepit; Ioannem Medicem legatum quem Rainaldus Zatius nobili facinore, edito è manibus Gallorum eripuerat, Florentiæ patriæ paternæque amplitudini restituit, Petro Soderino inde pulso, quòd profugis ad se seditiosis cardinalibus & concilio demum Pisis sedem dedisset. Conuersus demum contra Pompeium, tametsi eum nequaquam hostili animo armisque persequendum iudicabat, vt eius errata familiæ condonare videretur, ad retinendam tamen sacrosancti imperii existimationem, vt exemplo cæteros sacerdotes deterreret, ei gestandi viridis pilei honorem atq. item sacerdotia ademit, promulgatis in eum iudicialibus libellis; cæterū sacerdotiorum reditus M. Antonio largitus est: Is Iulii ex sorore neptem Lucretiam in matrimonio habet,insigniq.gratia, supra affirmantem eximiis bello & pace virtutibus parta apud Iulium florebat. Quas ob res Pompeius consulendum saluti ac libertati ratus, supra Sublaqueum præalta in rupe, arcem quem Ceruariam appellabant ædificare cœpit, vt si aduersum se armis Iulius vtendum statueret, loci munitione defenderetur. Sed M. Antonius lenito Iulio Pompeium fratresq.eius omni metu facile liberauit; nullis tamen precibus potuit impetrare, vt ei sacri pilei dignitas

gnitas redderetur. Ignoſcebat ei pacato animo iniuriamq. remittebat, ita vt etiã maturè per breuem epiſtolam gratiam & reditũ polliceretur. Sed epiſtolã reiecit Pompeius generoſo, atq. indomito prorſus ingenio, quòd pontifex epiſcopi Rheatini titulum in præſcriptione non poſuiſſet, adeo vt præconi qui eam attulerat, vultu in amarum renidenti & ſubirato diceret; Alibi eum Pompeium ad quem pontifex ſcriberet eſſe requirẽdum, ipſum certe eſſe epiſcopũ Rheatinum, ad quem minime ea epiſtola ſcriberetur. Sed eam rem ad excitandum riſum M. Antonius detulit, feſtiuè que peruicit, vt in literis epiſcopi nomen adderetur. Paucis poſt menſibus Iulius diuturno fluentis alui morbo conflictatus, votorũ fere omniũ compos, & prolati imperii gloria plenus interiit. Nec moratus eſt Pompeius, quin in Tuſculanum amicos & propinquos omnes aduocaret, cogeret copias & ænea tormẽta pararet; quibus irruptione in Vrbem facta Antonii Montani cardinalis qui Rheatinum epiſcopatum ambitiosè potius quàm honeſtè ſuſcepiſſet, & Mariani Cucini, qui fiſco præfectus criminoſum libellum quo fuerat damnatus dictauerat, domos bellico more diſturbaret. Hæc parantem tardauit Fabritius, egitque cum cardinalibus ad ineunda ſuffragia paratis, vt Pompeio inſignia ſua redderentur; idque facile impetratum eſt. Effuderant enim ſe omnium ordinum Romani ciues, vt redeuntem viſerent, eique ſtudia ſua pollicerentur, adeo vt Tuſculana via euntium ac redeuntium frequẽtia percelebris efficeretur. Andreas quoq. Valleius qui poſtea cardinalis eſt effectus, ad eum ſenatus nomine legationem ſuſcepit, fidemque publicam interpoſuit, vt egregia omnium voluntate priſtinæ dignitati reſtitueretur, ſi ab armis diſcederet, intraretq. vrbem eo animi decreto, vt commotæ ad arma vrbis tumultus compeſceretur, & comitiis publica ſecuritas atq. libertas ipſo ante alios præſidente præſtaretur. Intrauit itaque vrbem Pompeius, magna omnis generis togatorum & militum frequentia ad veteres ædes deductus; foribus concluſi ad ineunda ſuffragia ſenatus præfuit. Nec multo poſt, quum Iordanus Vrſinus, Fabritius Columna Iuliuſq. Vrſinus & Lucas Sabellus ſalubri conſenſu erumpentes paſsim tumultus feliciter compreſsiſſent, Ioannes Medices deſumpto Leonis Decimi nomine pontifex eſt renunciatus. Is ſingulari humanitate Pompeium ad oſcula pedum admiſſum, extemplo dignitati ſacerdotiiſq. omnibus reſtituit, proſecutuſq. eſt inſigni liberalitate Columnios proceres, Fabritium in primis & Proſperum quum eis peramplas & tripertitas ædes cum ornatiſsimis hortis daret, quas Iulius in priuata fortuna Columnio in ſolo ad ſanctos apoſtolos ædificarat. Exinde Pompeius in honore habitus, vrbem atque aulam biennio coluit, ita vt æſtate ad Sublaqueum & ſæpius in Tuſculanum ſecederet, nihil intermiſſa Romanæ iuuentutis familiaritate, amicitiaque ſummorum ciuium & eorum præſertim cardinalium, qui generis nobilitate & magnitudine animi præſtarent. Venationibus enim & aucupiis ſtudebat, ita vt ſæpe ab eo miro apparatu & exquiſitis ſumptibus publica

conuiuia mediis in campis & apud fontes summa comitate atq. hilaritate præberentur. Erat enim in omni re, quam attingendam tractandamq. suscepisset, & ciuili splendore perelegans, & sacerdotali copia sumptuosus, & supra omnes mortales in omni ioco atque negocio, militari quadam libertate lætissimus, vt non sit mirum plurimos omnium ordinum ciues atque externos eius viri authoritatem & studia alacriter & constanter in vtraque fortuna fuisse sectatos; Quum generosa admodum fronte atque eximio corporis habitu, cultuq. & erudita nobiliq. facundia, in alloquiis, & in omni diuinarum atque humanarum rerum actione præcelleret; vteretur que præsertim munificentia & comitate, & id quidem subtili iudicio erga eos, qui magnorum procerum gratia & familiaritate florentes, aut optimarum artium & virtutis laude conspicui, eius liberalitatis atque amicitiæ munera & ornamenta præferre atq. ostendere posse censerentur. Propterea dicere solebat Columniam domum, ipsa Vrsinorum familia, quæ opibus & vetustate originis, atque item honorum præclare gestorum dignitate par esse videretur, multo nobiliorem euasisse; Quod Vrsini sub agresti negligentia, & quodam supino literatorum contemptu, certa scriptorum luce caruerint; Columnii vero, vel vno illustri Petrarchæ testimonio, memoriam apud posteros cum summa virtutis cõmendatione fuerint consecuti. Interea pulsis Italia Gallis & Ludouico rege vita functo, Franciscus eius gener coacto ingenti exercitu, per Argenturias alpes in Italiam peruasit, capto ex itinere Prospero Columna, qui cũ Heluetiorum cohortibus atque Italico equitatu ad occupandos Coctiarum saltus frustra præcesserat. Nec multo post rex iuuenis plenus animi bellicique vigoris ad Mediolanum stratis Heluetiorum legionibus insigni victoria potitus est, venitque subinde Bononiam ad pontificem salutandũ; Eò Pompeius propere contenderat, vt patruo in ea calamitate pietatis officia præstaret; Apparebat enim Gallos Prosperum tanquam ipsorum nomini vehementer infensum ac ducem omnibus bellis aduersa semper acie sibi oppositũ, ægre vel ingenti accepta pecunia dimissuros. Sed Pompeius adeundo orandoq. veteres amicos, tantum labore, ingenio, diligentiaque perfecit, vt Leo qui omnes mortales beneficentia superare erat solitus, id inter multa initæ amicitiæ argumenta prolixe peteret, vt Prosper custodia educeretur. Neque Franciscus qui reges omnes, magnitudine animi, clementia & liberalitate superabat, explendo Leonis voto moram attulit, adeo vt benigna etiam manu, impositæ mulctæ onus, persoluta ex fisco dimidia parte, subleuaret. Quatuor enim duces qui eum ceperant octona aureorum nummũm milia deposcebant. Itaque Pompeius expedita re nummaria, redeuntem in Galliam regem subsecutus, media hieme trans Alpes contendit, quo itinere summum se vitæ periculum adiisse sæpe memorabat, quum ipso Peninas superante alpes deuoluta ingens è summis alpium iugis niuium moles permultos omnis generis mortales, & in his integram Sedunorum legationem paucis ante se passibus oppressisset.

presſiſſet. Abſumptis itaque in Gallia paucis menſibus Pompeius hoſpitaliter vbique receptus, dinumerata pecunia, patruũ cuſtodia eduxit, ea tamen conditione, vt per ſyngrapham Proſper promittere cogeretur ſe ſe ſub ſignis regiis militaturum, ſi intra certum tempus ipſius opera Franciſcus præbito ſtipendio vti vellet, eo enim tempore rex Gallus qui dudum Maximiliani Cæſaris Heluetiorumq. conatus ad Mediolanum Triultii atque Borbonii virtute ac ſtudio & copiis Venetorum egregie represſerat, noua inire conſilia ferebatur, quibus Neapolitanum regnum repeteret, quum paulo antè Rex Ferdinandus in Hiſpania deceſsiſſet. At Proſper vbi Italiam attigit, quum ad eum magni militum concurſus fierent, lentis admodum itineribus apud Regium Mutinamq. progredi cœpit, ita vt res nouas moliri, & cum Cæſarianis, qui Veronæ oppugnabantur, conſentire diceretur. Ea res ſolicitos & anxios reddebat Gallos, qui Parmæ Placentiæq. in præſidiis erant, adeo vt Lotrechius Veronam oppugnaturus, de ſyngrapha certior factus Proſperum perfidiæ compellaret, quòd ingrato infidelique ingenio recentis beneficii & datæ fidei memoriam abieciſſet. Ea Proſper tanquã neceſsitate carceris expreſſa, vt apud Cæſarẽ Carolumq. nepotem perſpicue matureq. dilueret, ſimulq. vt præmia à Ferdinando accepta nouo regis diplomate firmarentur, Põpeium delegit, virtuti eius induſtriæq. confiſus. Neq. is Germanicæ & Belgicæ legationis munus quanquã plurimi laboris atq. periculi plenũ detrectauit, penè etiam ſubiratus matri ſatribuſq. & amicorum præcipuis, qui crebris patrui literis euocatum in Vrbe retinebant, quũ inutilem & multis ſubiectam caſibus eius profectionẽ improbarent. Sed parêre patruo certus, & in nocturnis viſis, Genioq. ſimul magnã ſpem reponens ad Proſperum contendit. Nam per quietẽ viderat, ſibi in palæſtra feſſo victoriq. pampineam coronã cum Iulianæ vuæ racemis à viro gigantea ſpecie certaminis iudice, in ipſa ludorũ celebritate alacriter deferri, nec ſomnio defuit fides, aut ſpem eius Genius fefellit. Acceptis igitur ad Mutinã mandatis Mantuam conceſsit, vt inde aliquo aſtu ad Alpes euolaret. Didicerant enim Galli & Veneti per exploratores Pompeium ſuſcepta legatione Mantuã perueniſſe; propterea diurnis nocturniſq. ſtationib. itinera omnia diligenter obſeruabant, ita vt non niſi ſummo cum periculo ad Alpes ſe proripere poſſe videretur. Sed eam hoſtium diligentiã conſilio Sigiſmundi Gonzagæ cardinalis eluſit, quum agreſtes tramitum omnium peritos, eius itineris duces accepiſſet, quorum fideli felicique opera in Brixianarum alpium valles inuſitatis callibus perductus ad Lodronios primo regulos, atque inde in Rhetiam & Vindeliciam ad Maximilianum peruenit. Quum ſuſceptus humaniter à Cæſare regum omnium longe humaniſsimo, mandata expoſuiſſet, adhibereturq. deinde grauiſsimis conſultationibus, tantum quotidianis ſermonibus profecit, vt iam plane familiaris & multarum horarum comes, in venationibuſq. præſertim inſignem gratiæ locum ſit conſecutus. Pernobilem enim peritumq. rerum omniũ

hominem, & partium necessitudine sibi coniunctum nactus Cæsar, adapertis sensibus arcana proferre, rationesque suas effusius atque liberius communicare cœperat. Querebatur enim nepotem Carolum à Ceurio Belga nutritio circumscriptum, obsessumq. teneri, illigarique nouis Gallorum fœderibus, quæ ad minuendam conuellendamq. Austriæ domus dignitatem pertinerent, fallacissimas recensendo artes, quibus Galli paucis ante annis intercepta ipsius vxore, & filia pariter repudiata inexpiabiles iniurias intulissent. Itaque à Pompeio petiit vt hisdem de rebus suo nomine ad nepotem mandata ferre vellet, daretque operam sedulo, vt Caroli adolescentis animus, ipsius industria falsis opinionibus liberatus, ab amicitia Gallorum auerteretur, secus ac Ceurius contendebat, quum fœdere vel parum æquo, atque insuper sponsalibus amicitiam firmare properaret. Dicebatque Cæsar Ceurium non animi iudicio inductum, sed Gallico corruptum auro, aliena à salute dignitateq. Belgicarum rerum & apertæ penè perfidiæ plena consilia protulisse. Nec detrectauit id munus Pompeius, quum se grauissima ea legatione suscepta plurimum honestari perspiceret, arbitrareturque ampliore, neque ab se quæsita dignitate, patrui negocia opportune atque facillime confecturum. Per eum modum dimissus à Cæsare & regulis liberisque ciuitatibus per quorum agros iter erat facturus, per literas magnopere cõmendatus ad Carolum in extremis Belgarum terris ad Oceanum peruenit. Ibi Pompeius quum magnam partem aulæ ad ineundum cum Gallis fœdus valde propensam & inclinatam comperisset, & multi in adulationem prompti decora atq. salubria reticere quàm Ceurio parum secundè obsequi mallent, in quo vno summæ potentiæ iura, & regni sceptra viserentur, officii sui munus ingenti animo, & libero ore implere constituit; honestissimum enim atq. pulcherrimum ratus, si Cæsarianarum partium decus quarum Columnii in Italia principes esse viderētur aduersus Gallicæ gentis potentiam, quæ Romano nomini infesta semper fuisset, à Columnio Romanoque homine defenderetur. Sed appositè disserendo orandoque Pompeius frustra egit, plerisque proclinatam rem adiuuantibus, qui Ceurii votis in spem certissimi quæstus fauebant. Quibus de causis Pompeius iam planè Ceurio infensus, hæc ad Cæsarem ardentissimo studio perscripsit, monuitque vt si flagitiosis corruptorum hominum consilijs resistendum, nepotisque dignitati omnino consulendum arbitraretur, iter mature susciperet, veniretque in Belgium vt ipso præsente demonstranteq. aduersariorum animi frangerentur. Nec profectionem distulit Cæsar, extentisque itineribus Macliniam peruenit. Cæterum eius aduentu nihil amplius de veteribus consiliis est impeditum, quàm ne Carolus cum Gallis vna cõnubii sponsione iungeretur. Fœdus itaque percussum Nouioduni necessariis potius quàm honestis conditionibus. Vnde postea exortũ est id bellum quo Europa omnis per viginti annos deflagrauit. Fuêre qui existimarent Maximilianum egentem pecunia, occulta Ceurii largitione, cui ea pecu-

nia

nia ex Gallorum legatis prodiisset, facile expugnatum atque placatum assensisse fœderi, quoniam nō prius Carolo in Hispaniam ab obtinenda regna nauigandum videretur, quàm Belgicas ciuitates omni belli suspicione liberasset. Nec multo post Pompeius quum prolixa Maximiliani authoritate adiutus Prosperi patrui negocia confecisset, essetque adhuc in Sicambris, ab Vrbe lætissimum collati sibi honoris nuncium accepit. Detecta namque Alfonsi Petrucii cardinalis coniuratione, quum reliqui senatores fermè omnes ea sceleris atrocitate parum cōmoueri viderentur, leuioresque sententias dicerent. Leo pontifex expedito virilique iudicio insignis, alio senatu sibi opus esse existimauit; atque ita Alfonso in carcere necato, & consciis quòd conceptum auditumque facinus minime detulissent, pecunia damnatis, vnum & triginta cardinales ex lectissimo genere hominum vna pronunciatione creauit; In queis fuêre Romani nominis octo, ipseque in primis Pompeius, facile impetrantibus Prospero atque Fabritio, vt suus honos Columniæ familiæ redderetur; qui aliquandiu pontificum callida frustratione aut malignitate, vt tempora tulerunt, intermissus, continuata serie ferè perpetuus esse consueſſet. Nec multo post purpureis insignibus de manu Ludouici Aragonii cardinalis qui tum aderat, magna eius diei celebritate & gratulatione omnis generis hominum susceptis, in superiorem Germaniam vrbibus visendis cognoscendisque earum gentium moribus ascendit; ab Augustaque Vindelica Cæsaris vestigia subsecutus, postquam vulgabatur eum venandi cupiditate, vagis atque impeditis itineribus ad Herciniam vsque syluam penetrasse, in Italiam rediit, exceptus passim insigni partium studio. Romæ verò publico ei senatu dato, sessum suo ordine, inter patres receptus, breui ostendit, se omnibus naturæ atque ingenii dotibus, tanto muneri parem, ac multum antea eius ordinis honore, qui familiæ deberetur, dignissimum fuisse, Sacrorum enim cerimonias, & numeros salutationesque sacerdotum exactissime quidē & mira celeritate perceperat; nec quisquam erat, vel vetus etiam senator, qui eo grauius aut eloquentius sententiam dicere, solennia sacra præclarius atque decentius operari familiæque ordine & comitatu, atque mensarum elegantia, conuiuarumq. delectu, personæ dignitatem luculentius atque lautius tueri videretur. His moribus obiter apud Leonem per illustrem gratiam & beniuolentiam quærebat, promerebatur studia hominum, quum grauissimis susceptis officiis, lites dirimeret; veteras componeret simultates; miseris & afflictis intercedendo, iuuandoque certum ad salutem perfugium præberet. Et id quidem ampliore nominis existimatione, quòd pontificem ad beneficentiam ornandamque virtutem natum, educatumque, opportune admodum nactus, cuncta quæ polliceretur, facile præstare consueſſet. Secutum est demum vixdum exacto triennio Gallicum bellum; quod ingenti animo coniunctus Carolo Cæsari Leo pontifex suscepit, vt vrbes Parmam atq. Placentiam recuperaret, partas antea à Iulio, & sibi demum ereptas, quū

Franciscus in eo victoriæ cursu deferentibus pontificiis tanquam suas Mediolanensique adscriptas imperio recepisset. In tanto armorum appa ratu, quum pontifex M. Antonium Columnam qui pro Gallorum rege militabat, diuellere, atque traducere in partes vel militaris imperii pa ctione nequiuisset, Hieronymo Columnæ cataphractorum turmas duas liberali stipendio ductandas dedit. Is erat Marcello Pompeii fratre genitus, itemque leuis armaturæ alam Iacobo Zambecario Pompeii vterino fratri attribuit; adeo vt pontificem nihil non facturum in gratiam Pompeii appareret. M. enim Antonius generosi pudoris maxime flagitiosum putarat à beniuolentissimo rege in eo erumpentis belli motu, parum honesta de causa discedere, à quo auctus esset cataphractorum alæ præfectura, ornatusque insigni honore torquati, consecratique ordinis, qui præcipuis tantum amicorum, lectissimisque ducibus, à Galliæ regibus demandari erat solitus. Cæterum Gallico bello haudquaquam felici bus initiis cœpto, maturè lætissimus finis impositus, Mediolanumque au thoritate & consilio Prosperi, ingentiq. virtute Piscarii, profligato expul soque Lotrechio captum. Ad cuius victoriæ nuncium Leo pontifex incredibilem, sed omnino breuissimam lætitiam cepit. Febribus enim ad Manlianam villam ex pestilenti aura conceptis, aut certe veneno, vti in eius vita perscripsimus, quinto die correptus interiit, sæpe nouissimis ser monibus repetens, supremæ necessitatis casum, quo sibi immerẽti intem pestiue admodũ vita eriperetur, se vel ob id æquiore animo ferre, quòd Parmam atque Placentiam pontificio imperio reddidisset. Audita fratris morte Iulius Medices apud exercitum legatus, magnis confectis itineribus, ad comitia Romam rediit. Is hortatu suorum omnium, senatorumque aliquot insigni vsus studio prodierat candidatus, ex aduerso autem plerique seniores pontificatum petebant, quum ætatis honorem & variarum virtutum, ac literarum ornamenta præferrent. His magnopere fauebat Pompeius, oppugnabatque Iulii partes, quum illum paulo antè prehensantem singulos, & grati animi officia reposcentem præclarè adiuturus videretur. Nouos siquidem cardinales ferè omnes Iulii iudicio & commendatione Leo pontifex in senatum legerat. Sed multis de causis quas hic referre minime necessarium putamus, Pompeius à Iulio discedens, & subinde apud seniores aduersarum partium effectus princeps, id vnum vehementissime contendebat, ne exæquatis & mox adauctis suffragiis Iulius Pontificatu potiretur. Cui vero ipse maxime suffraga turus esset, ægre poterat reperiri, quum nemo esset è senioribus qui alteri quicquam de dignitate concedendum putaret, vel ex merito non sperar ret fore vt ipse in tantis comitiorum æstibus ad pontificatum eueheretur. At iuniorum globus fide constantiaque firmissimus (suffragiis scilicet miro consensu ad vnius arbitrium reuocatis) nullis omnino artibus aut machinis disiici labefactarique poterat. Ob id præclare omnes intelli gebant, neminem quem nõ probaret Iulius, bis tertiam suffragiorum par

tem

tem,vti ex lege opus esset,esse consecuturum.Sed vbi nunciatum est Frã ciscum Mariam, Vrbino ac Pisauro potitum;Baleonosque fratres Malatestam & Horatiũ,pulsis inde pontificiis præsidiis,Perusiæ receptos,validis in vnum coactis copiis Senam atque Florentiam petituros; animum despondit Iulius, ne si spes suas adipiscendi pontificatus diutius alendas censeret,vertente se Fortuna totius Ethruriæ principatu & concupito simul honore excluderetur.Itaq.fatali quadam inuidia & inusitata patrum obstinatione, Thoma Caietano cõmendante, & miris attollente laudibus,Hadrianus ex vltima Batauorum insula, quem nemo vnquam eorũ antea vidisset,pauci qui vir esset audissent,Pontifex est creatus, suffragante Iulio & Pompeio seniores maximè cohortante, qui eundem tradẽdis literis, formandisque moribus Cæsaris magistrum atque nutritium, ex vsu Columniæ familiæ & partiũ necessitudine cunctis anteferendum putabat; ac item Iulio maxime probaretur,postquam ipse ex repulsa quam tulerat, neminem Hadriano rebus suis commodiorem, amicioremque futurum prospiceret, vtpote qui Cæsaris studia secutus facile sperare posset vetere nouoque beneficio obstrictum,& dignitati suæ & Florentinis rebus Cæsarianæ causæ inclusis nunquam defuturum. Cæterum redeuntes è comitio cardinales,vti hostes Italici nominis probrosis appellationibus,maledictisq.populus onerauit,adeo vt exibilando,exprobandoque dirum insanumque eorum cõsilium vix ab inferenda iniuria temperarint; quòd nefaria ambitione,immanique liuore corrupti,oblitique publici decoris,pontificem ab vltimo petitum Oceano, multis qui aderant ætate & virtute conspicuis prætulissent. Erat tum Hadrianus in Hispania,quam dudum populari tumultu exorto rebellantem, regulorum adiutus armis, cum insigni virtutis & Christianæ pietatis laude pacauerat.Itaque Pompeius in Tusculanum ac demum ad Sublaqueum secessit vrbem relinquens orbatam pontifice,mœstamque & suborta etiam pestilentia infamem. Constituerant cardinales ex ipsorum ordine,triumuiralis imperii menstruam potestatem.Sed eam grauis inuidia sequebatur, quum plerique vel media in vrbe,tanquam inanem contemnerent, irridereturque passim in prouinciis,quæ veterum tyrannorum, exulumque armis,renouatis factionum nominibus vexabãtur.Quibus de causis pontifex frequentibus collegii literis,atque vrbium legationibus accitus Romam,post septimum mensem conscensis triremibus, in Italiam nauigauit.Excepẽre eum Genuæ Hieronymus Adurnius, & ad Liburnum Pisano in portu Iulius Medices cum septem cardinalibus, quorum comitatu auctior,ornatiorque Centumcellas peruenit.Ibi à Pompeio,qui cum aliquot cardinalibus multisque episcopis ad mare descẽderat, salutatus est, deductusque in templum,vt antea aram Deo & superis quod incolumis aduenisset, de more hymni canerentur. Quo in loco Pompeius orationem habuit luculentam,publico priuatoq. nomine ei gratias,quòd pontificatum Dei summi,Diuorumque omnium monitu ab optimis senato-

ribus delatum suscepisset; aduenissetque opportunissimo tempore quo fessis rebus, afflictæque Vrbi, & tumultuantibus prouinciis opem ferret; mores salutari censura corrigeret, daretque operam vt obsessæ Rhodo ingentibus Solymanni copiis auxilia mitterẽtur. Ad ea pontifex miti oratione sed paucis admodum verbis respondit, & vultu quidem parum familiari, quum ore & gestu Christianæ disciplinæ seueritatem præferret; Se Dei optimi maximi certissimo instinctu suscepisse pontificatum in Italiamque venisse: propterea se sperare, vt reliqua eodem numine gubernata, felicissime succederent; ita vt nihil senatorio ordini se debere, omissa gratiarum actione fateretur. Quum vero inde ad Tyberina ostia peruenisset, & suborto repente coro triremes ab importuoso littore ad Caietæ portum raperentur, Pompeius in scapham desiliens, vt pontificem sequeretur, fluctibus penè obrutus magnum vitæ periculum adiit. Nec multo post, quum in Vrbe componendis diuinis pariter atque humanis rebus, pontifici operam præstaret, in longe maximum salutis discrimen est coniectus, intimis scilicet familiariũ repentina pestilentia correptis, adeo vt in Tusculanum, atque inde ad Sublaqueum aufugere cogeretur. Eo etiam libentius quòd iam euulgatis contagione morbis Vrbs ipsa funeribus complebatur, metuque pontifex Vaticanis hortis se concluserat, ita vt nec cardinales nisi maximis de causis, in colloquium admitteret, vt pote qui eorum ingenia fide pietateque vacare existimabat, & vix paucorum consilio vteretur, necessitate quadam, vti imperitus Romanarum rerum, sed nec his quidem suprema rerum arcana committeret. Initio autem æstatis eius anni qui secutus est, restincta ea morborum lue vrbeque demum omnibus diuinis atque humanis remediis salubritati restituta, Pompeius ad vrbem rediit; quo & Iulius etiam Medices ab Ethruria paulo antè iam venerat, cum quo statim in gratiam rediit, hauddubie pœnitentia ductus, ita vt præteritæ contentionis insaniam detestari, pollicerique præclarum studium videretur, si seni ad insolitum cœlum traducto, & insalubri quidem æstate, fata vitæ finem attulissent. Renouabant tum Galli ingens bellum, Duceque Guliermo Gofferio, quem à præfectura maris Amirantem vocabant, traiiciente alpes Mediolani inita fuerat coniuratio, è qua Bonifacius Vicecomes, Franciscum Sfortiam illato leui vulnere frustra aggressus fuerat, & in Ethruria interceptæ Soderini cardinalis literæ, quibus Gallos admonebat docebatq. quibus modis esset enitendum, vt Cæsariani Italia atque Sicilia pellerentur. Quibus de causis pontifex Soderinum in carcerem duci iusserat, tanquam & infidum sibi & partium Cæsarianarum hostem. Vnum enim eum opinione scientiæ humani diuinique iuris, & exactæ peritiæ rerum vrbanarum grauissimis consulationibus adhibuerat, querebaturque propterea se ab eo tanquàm à maligno speculatore fuisse deceptum, cui tanquam viro probo atque beniuolo rationum suarum decreta communicasset. Suopte etiam ingenio Hadrianus Cæsari alumno principique suo fauendum, atq. omnino

no

no repugnandum Gallis existimabat, ne si medius in neutram omnino partem studia atque arma inclinarent, Parma demum atque Placentia victori Gallo dederentur. Itaque cum Cæsare Venetisque ac Florentinis aduersus Gallos fœdus renouauit, solennique festo Deiparæ virginis ad Aesquilinum templum sacra fecit, recitatumque est ex tabulis id fœdus, quo Gallos ab Italiæ finibus arcendos decernebant. Eo die Pompeius Cæsarianarum partium princeps Iulio Medici, atque item principum liberarumq. ciuitatum legatis lautissimum epulum præbuit, ad ædem Antonianam, quòd pontifex feruidissimo die operatis sacris, ad curandam lassitudinem, in proximos Mellini nobilis poëtæ hortos transierat, vt in priuato secretioreq. cœnaculo, cibum caperet: & deinde cubitaret. Amicitia itaque illustribus argumentis inter Pompeium & Iulium renouata, Hadrianus leui sed tabifica febre, ex eius diei labore concepta, decubuit; adulationeq. medicorum eò perductus est vt penè prius quàm venæ tan gerentur, nihil prouisa morte perierit. Tum vero inter Nouemdiales cerimonias, quibus defuncto pontifici iusta persoluuntur, quum Iulius faci le primus omnium, ex professo ipsius sectæ candidatus prodiret, & prehensando singulos senatum sibi conciliaret, Pompeius aut cōmutata, aut certe detecta voluntate, respondebat se initiis comitiis illi suffragaturum, qui bonus reipub. futurus pontifex optimorum iudicio censeretur. Quæ verba parum propensi, & plane alienati animi indicia præferebant. Ob id Ludouicus à Corduba Cæsaris legatus seuera quadam & parum fami liari obtestatione vsus à Pompeio postulare cœpit, vt studium atq. suffra gium suum in attollendo Iulio conferre vellet; si secus fecisset, eum aduersus Cæsarem facturum, à quo vnus omnium Iulius maximè probaretur. Ad ea Pompeius, arrogantia hominis plurimum offensus, nihil aliud respondit, quàm se daturum operam, vt plane intelligeret nequaquam le gatorum iussu, sed liberis senatorum suffragiis, pontifices creari. Inerat enim Pompeio ea vis ingenii, vt si quid ab eo impetrandum foret, demissis ac blandioribus alloquiis, lenienda potius, quàm vlla superba denunciatione exagitanda videretur. Nemo enim eo superbius arrogantiam elatorum hominum contempsit atque irrisit, quum ex aduerso erga modestos iocundosq. demisse & comiter omnibus humanitatis officiis vteretur, vtpote qui in tota vita humanitate vinci longe turpissimum esse di cere consuesset. Fuere qui existimarent Pompeium à Iulio studiū suum his maxime de causis auertisse, quòd pontificatum in vna domo, duobusque fratribus, continuari parum æquum & maxime ambitiosum putaret, quòd Florentinorum ingenia quæstui pecuniæque dedita, quibus ne cesse esset aulam repleri, magnopere fastidiret, quòd senioribus iure opti mo suffragandum arbitraretur, quòdque demum valde dignum censeret, eum Christiano orbi, & sacrosanctis cerimoniis ante omnes patrum iudicio præfici, qui parum certa, neque propalam legitima Iuliani patris vxore natus esse diceretur. Quanquam eius rei notam, quum ille inter se

natores afcifceretur, prolixa iuris teftificatione facrati iudices aboleuiffent. Itaque fumma contentione comitiis initis, in duas partes fcinditur fenatus, feniorum prærogatiuam Pompeius vehementiffime tuetur. Iuniores in vnum denfati globum conftantiffime Iulio fauent; & eo quidẽ firmius atque felicius, quòd nemo eorum ferè effet, qui vel occulte ambiret, quum ex aduerfo corpore feniorum plerique effent qui flagrantibus animis ad pontificatum afpirarent, fiebatque, vt quum obtrectatione atq. inuidia alienæ felicitatis, & dolore fimul fruftra fufceptæ petitionis angerentur, inter fe nequaquam fyncera fide fuffragia ferrent; colludentefq. fyngrapharum nominibus rem impedirent, magnifque propterea æftibus comitia iactarentur. Adauxêre feniorum fpes Galli fenatores, hiberno & procellofo mari, cũctis inopinantibus Romam delati, qui id vnum contendebant, ne Medices Gallici nominis apertus hoftis pontificatu potiretur. Ii fuere Claramontius, Lotharingus atque Borbonius: quibus cũ Pompeius frequenter epulabatur. Extractaq. iam erant comitia ad quinquagefimum ferè diem cum inuidia generis humani, & fummo dolore conflernatæ ad arma vrbis: adeo vt plerique magnopere timerent, ne dira patrum obftinatione, fenatus in diuerfa fecederet, comitii clauftra frãgerentur, creatifque inde duobus pontificibus fupremam cladem facris, & reipublicæ allatam confpicerent. Sed in ipfos præfertim contentionis authores & principes Iulium atque Pompeium inuidia vertebatur, lacerabaturque amborum fama acerbiffime, atque liberrime, quum quifque in periculo publico, priuatim faluti fuæ fortunifque metueret: Adeo vt quum in maledicentiffima ciuitate probrofis carminibus vti lafciuireq. liceret, Crotus è Regio Lepidi, poëta amarulentus, hoc epigramma in foro legendum affixerit.

Ecce iterum è fummo deiectam culmine Romam
Pompeij & Iuly mens furiofa premit:
Brute pium, Photine pium nunc ftringite ferrum,
Quid feruaffe iuuat, fi peritura fuit?

Neque vati demum fides defuit, quũ paulò poft ex eorum difsidio, vrbs Roma, fummæ calamitatis cladem penè funditus euerfa fubierit. Porrò Iulius ad declinandam inuidiam, fuperiorum comitiorũ euentu doctior & conftantior effectus, fe iturum in fuffragia dixit, cohortaturumq. amicos fuos vt idem facerent, fi quifpiam è fenioribus, fupremo honore dignus virtuteque animi infignis nominaretur. Erant dignitate, gratia, atq. ætate pares plerique, & in his Flifcus, Farnefius, Montanus, Craffus, Soderinus & Caruaial, qui vel occulto fuo, vel publico iudicio fibi neminem præferebant, æquali ambitu fpes alebant, ita vt confilia, votaq. variis animi recefsibus implicarent. In eo æftu occultarum volũtatum, Pompeius quum Iacobatium nominaffet exactæ ætatis fenatorem, vitæ innocentia. & iurifdicundi laude confpicuum, illumque minus probari à Gallis fenioribufque earum partium videret, commutata confilii ratione, fibi maturè

rè prospiciendum esse constituit. Nam quum Iacobatium vti Columniæ familiæ clientem,& Cæsarianæ factionis studiosum repudiare videretur, etiam Claramontius Franciottum Vrsinum vti nobili & moderato,tractabilique ingenio hominem, cumulata cum laude nominarat. Quamobrem commotus cæca bile & eo motu Pompeius ne Vrsinus familiæ suæ Cæsarisque ex professo hostis pontificatu potiretur,ad Iulium se conuertit,quem si ei obstinatius obniteretur procul dubio Vrsino suffragaturum videbat, vti amico veteri,beneficiarioque,& arctissima cognatione Mediceæ domui coniuncto: Iam enim ex insolito tetroque odore,nō nullos senatores inuaserat grauis morbus,senioresque macie deformati & exangues,cupiditati & reliquæ spei consequendi honoris finem imponere quàm pestilentissimi carceris tædia ad certum vitæ discrimen diutius perpeti malle videbantur. Galli eo tempore compulsis in vrbem Cæsarianis,& tum ægre sustinentibus Mediolanum obsidebant; Prosperque Columna ex morbo qui ei supremus fuit,decumbens,frequentibus literis Pompeium obtestabatur vt pertinaciæ & contentioni finem faceret, verteretutq. totus ad subleuandum Iulium,quo vno pontifice creato propter amplissimas Ethrusci imperii facultates,& insigne eius studium defendi res Cæsaris & profligari Gallorum copiæ possent. Itaque Pompeius vbi seniores magna ex parte Gallicæ factionis studiosos esse comperiit,secretò Iulium adiens: An nō mihi,inquit gratiam habebis, si te iam ad pontificatum extulero? At ille,si serio dicis, egregie profectò tecum agam,respondit; & tu cum priuatis rebus tuis honestè seruies,tum publicis,Cæsarique in primis præclarè atq. opportune consuleris. Tum Pompeius altitudine generosi animi honestissimā laudem quærens, id vnum enixè postulauit,vt Soderino veteri inimico,& plerisque item cardinalibus à quibus acerbissimè atque inimicissimè fuerat oppugnatus,syncera fide parceret, eosque omnes in gratiam reciperet. Fore enim vt ex clementiæ laude qua nihil esset in sacrosancto pontifice præstantius, insignē apud omnes Christiani orbis nationes gloriam adsequeretur. Dextram tum Iulius Pompeio dedit, prolixe pollicitus id se præstaturum, obligauitq. ea in re fidem suam Clementis Septimi nomine desumpto, qua vna nominis professione,tanquam edicto,inimicos aduersariosq. omni metu liberare videretur. Nec mora authore atq. hortatore Pompeio, quum is nudatis conuersi animi consiliis comitiorum haud dubie princeps prodiret,illustrique authoritate quàm plurimos adduceret, cuncti ferè cardinales Iulium adorarunt, tanta seniorum mœstitia vt non multos post dies, ex ægritudine animi conceptis morbis, Soderinus ipse & Crassus, itemque Caruaial & Fliscus perierint. Nauatæ autem operæ Pompeius præmium tulit,luculentissimas ædes à Raphaële Riario, regio sumptu extructas,atque item vicecancellarius est effectus. Is acta senatus perscribit,estque eius officii dignitas ab insigni prouentu exercendæque liberalitatis potestate longe omnium amplissima. Paucis inde diebus Pompe-

ius, Prosperum patruum audiit ex diuturno morbo, cum ingenti seruati ab se Mediolani, gloria desiderioque improbabili, & luctu totius Galliæ Cisalpinæ, decessisse; cui mutata veste, maioribusque cerimoniis, sumptuosissime parentauit. Nouo autem Clementis pontificatu Cæsarianorum Venetorumq. armis, virtuteque maximè Piscarii summi ducis, Guliermus Amiras, duobus ad Sesithem amnem victus præliis, Italiæ finibus est depulsus. Ab ea victoria tantos sibi spiritus Cæsaris duces desumpserunt, vt Borbonio exule concitante, in Galliam penetrarint. Borbonius enim coniuratione detecta, qua Galliæ Imperium affectasse credebatur ad Cæsarianos se contulerat. Quibus de causis Franciscus, quum pro salute imperii & totius Galliæ dignitate ingentes copias comparasset, hostesque ad oppugnandam Massiliam progressos, Prouincia expulisset, in Italiam transcendit, potitusque Mediolano, Ticinum obsedit, formidolosa iam Cæsaris arma pontifici ac Venetis esse cœperant; videbatur enim Cæsar immodica animi cupiditate, totius Europæ imperium concepisse, quum Galliam demum ipsam, non contentus Italia, qua Gallos dudum exuerat, protinus inuasisset. Ob id occulto consternati metu & de libertate Italiæ valde sollicìti, studia erga Cæsarem sua non modo remiserant, verum nequaquam transmissis auxiliis cunctabantur, ex sociisque & fœderatis, spectatores facti, dabant operam, vt inter Gallos & Cæsarianos induciæ multorum mensium fierent. Pontifex enim Cæsarianorum impetum retardare, confirmare Gallum regem, pacem honestis conditionibus parare contendebat. Sed dum intempestiuè neque harum neque illarum partium fautorem sese ostendit, Cæsariani Germanorum auxiliis adaucti, hærentem Ticino regem ingenti edita pugna, suo atque equi vulnere tardatum, ceperunt. Tum vero Clemens ad tantæ victoriæ nuncium perturbatus Albanium è Sabino & Furconensibus reuocauit. Is enim Clementis consilio è regis castris cum valida parte copiarum ad Aquilam vsque peruenerat; haud dubie in Neapolitanum regnum nudatum copiis, fauente Andegauensium factione peruasurus. Quum itaque Gallorum auxilia ex Corsis, Italicisque delectibus conscripta ad vrbem reuerterētur, in ea Latini populi Columniæ factionis ad prædam exciti, atque item Cæsariani equites impetum fecerunt, protracto certamine per Lanuuinam viam vsque ad diui Pauli templum. Quod vbi in Vrbe auditum est non dubitauêre Hispani è familia Ludouici à Corduba Cæsaris legati, atq. item Columnii, in quibus etiam fuit Iacobus, Pompeii vterinus frater, quin correptis armis Ostiensi porta erumperent, atque interclusos hostes adorirentur. Horum aduentu Albanianæ cohortes fusæ profligatæque sunt, cæsis nonnullis, multis captis, atq. omnibus ferè armis & veste exutis. Ad eam enim capti regis famam Hispani atq. Columnii adeo insolenter sustulerant animos, vt per ipsam quoque Vrbem fugientes Gallos persequerentur; & Camillus Columna Marcelli filius, vti Piscarii alumnum decuit, ad Iordanem vsque montem atque Vrsinas

ſinas domos penetraret,vtpote qui Clementem contemnerent,nihilque vel ob id irati minas timerent,quòd is à Gallis ſtetiſſe videretur. Id facinus pontificii imperii authoritatem magnopere conuellit; adeò vt profunde in Clementis pectus deſcenderit,& tot cladibus,quæ mox ſunt ſubſecutæ,initium haud dubie præbuiſſe cenſeantur. Non multo poſt Clemens multo auro exoluto cum Cæſarianis ducibus antiquum fœdus renouauit;ea conditione vt Regium Lepidi quod Hadriano mortuo Alfonſus Ateſtinus receperat,à Carolo Lanoio ſponſore fœderis pontificio imperio redderetur.Celebratum eſt id fœdus Calendis Maii in templo Apoſtolorum ad Columnias ædes, fecitque ſacra ſolennia Pompeius,qui etiam pontifici patribuſque & principum legatis ſummo apparatu epulum dedit. Verũ id fœdus Cæſar nequaquam ratum habuit, quòd pontificis opes eius vrbis acceſsione adaugeri nolebat, Ita vt Lanoius à quo beneficium pontifex expectabat, Hiſpanorum cohortes in æſtiua trans Padũ mitteret à quibus Parmenſes, Placentiniq. veluti hoſtili quadam populatione tantis affecti ſunt detrimentis, vt ad deprecãdam agrorum vaſtationem,crebræ legationes cum lachrymis ad Vrbem mitterentur,ità vt Clemens ſua ſpe deiectus,circumſcriptuſque pecunia, & tot iniuriis extimulatus; conſilio cum Venetis Galliſque proceribus occulte inito,Cæſarianos Mediolano exturbare cogitarit. Videbant enim Cæſaris vires in Gallia Ciſalpina confirmari,eóque ſuorum omnium hortatu, conſilia verti,vt expulſo Sfortia,eius imperio potiretur.Præbuerat occaſionem Piſcarius,qui à Lanoio eluſus traductuſque ex magnis offenſionibus,alienatum à Cæſare animum præferebat.Nam Lanoius Franciſcum regem ſecus ac dixerat, repentina nauigatione in Hiſpaniam aduexerat, neque ipſe vti optaſſet potius quàm petiſſet, ex prouentu victoriæ præmia tulerat,cuius ipſe ab inſigni virtute præclarus author fuiſſet. Ei itaq. ægritudine animi plurimum æſtuanti Moronus Sfortiæ intimus, fœderatorum nomine Neapolitanum regnum obtulit,quod ſummorum pontificum eſſet beneficiarium,ſi ipſius manu ductuque Italia omnis externarum gentium iugo liberata,priſtinæ quieti dignitatique redderetur. His conſiliis annuiſſe Piſcarius ab initio eſt viſus.Sed demum nudata ſimulatione in gratiam Cæſaris,Moronum ſub fide ad ſe vocatum cepit; Franciſcumque Sfortiam perfidiæ inſimulatum,occupatis eius imperii vrbibus,graui tum morbo laborantem,in arce obſedit.Id Piſcarii facinus Italiæ principes vehementer exterruit,quum publica libertas ſummũ omnino periculum adire videretur.Et eum quoque ſubeundæ ſeruitutis metum adauxerat Cæſar dimiſſo Frãciſco rege,his conditionibus,vt ſex millia peditum,tria equitum,decemque roſtratas naues ſibi auxiliorum ſpecie daret,quibus auctior atque validior ad deſumendam Auguſtalis imperii coronam eadem æſtate in Italiam tranſiret, vt demum compoſitis ibi rebus,indictoque ſacro bello,in Turcas Chriſtianorum arma verterentur. Verum Franciſcus eo inito fœdere,celebratiſq. nuptiis cum He-

Leonora Cæſaris ſorore, liberiſque obſidibus traditis, vbi primum Aquitaniæ fines attigit, vti iam planè liber, negauit ſe his conditionum tabulis ſubſcripturum, quòd grauiſsimæ, quòd inuſitatæ, quòd denique vltima carceris neceſsitate expreſſæ cenſerentur. Nec multo poſt cum Clemente Venetiſque, ad tuendam Italiæ libertatem, & Sfortiam obſidione liberandum, amicitiam fœduſq. percuſsit. At Pompeius cõſiliis Clementis diligenter exploratis & prouiſo Cæſarianarum rerum periculo, vehementer fluctuaſſe agitaſſeque animo dicitur, an in officio ſenatoriæ dignitatis pontificiſque amicitia perſeuerandum foret, pertineretque ad ipſius, totiuſque familiæ decus Cæſarem deſerere vndique circumuentum armis, atque inſidiis eorum principum, qui obtrectatione alienæ felicitatis, ruptis repente fœderibus fidem fefelliſſent. Sed in generoſo militarique ingenio ea ſententia facile peruicit, vt priuatæ dignitati, publicum decus, quod cùm ſalute familiæ coniunctum videretur, præferret; quum ab aduerſo Cæſarianorum euentu Columniorum omnium fortunæ, trahente veluti ruina, peſſundari atque euerti penitus iudicarentur. Atque ita nequaquam occultato animi decreto ſimulata moleſtiore podagra in Tuſculanum ſe recepit. Interea Veneti admotis de improuiſo copiis Laude Pompeia potiti ſunt, introducente Viſtarino, qui patriam acerbiſsima Cæſarianorum militum auaritia, immanique ingluuie liberandam iudicarat. Quo ſucceſſu pontificiæ copiæ Venetis iunctæ ſunt, ac demum Gallorum Heluetiorumque auxilia ab Alpibus deſcendêre, vt obſeſſo, fameque laboranti Franciſco Sfortiæ opem ferrent. Sed virtute Alfonſi Vaſtii qui Piſcario patrueli morte ſurrepto pedeſtribus copiis præerat, induſtriaque Antonii Leuæ equitũ præfecti, adeo egregie cõtinuata eſt Iouiæ arcis obſidio, vrbsque ipſa Mediolanum vel nudata muro fortiter defenſa, vt Franciſcus certa pactione arcem relinqueret, & Feltrius Venetorum dux, deſperatione potiundæ vrbis adductus, à conſpectu hoſtis caſtra reducere cogeretur. Quibus cognitis rebus Pompeius aliquid ſuo nomine auſurus, vt ſtudium ſuum erga Cæſarem edito aliquo facinore præclarius videretur, in Tuſculano copias parare cœpit. Aderat Ludouicus Corduba regulus Sueſſanus, qui legatus apud pontificem, cœpto bello cum Hiſpanorum & Germanorum manu, vrbe exceſſerat. Hæc quum à Pompeio pararentur, Clemens tria milia peditum & quingentos equites præſidii cauſa conſcripſit, quibus Pompeium noctu opprimere, aut certe copias eius delere potuiſſet, cohortantibus vt id faceret Stephano Columna viro impigro prudentiq. & Salamone Siculo, vetere peditum præfecto, quos copiis præfecerat. Sed Clemens eo animo cum Cæſare gerebat bellum, vt nihil ei planè nocere vellet, cuperetque ſolum vt Gallia Ciſalpina Franciſco Sfortiæ redderetur, vti antiquo in fœdere diſertè cautum à Leone fuerat; ad exæquandas ſcilicet in Italia principum vires, quibus ſinguli ab æquitate quadam & metu, ſuis contenti imperiis ſtabilem & ſecuram pacem tuerentur. Propterea poſtulabat à Columniis, v

armato

armatos quos coëgissent, extra pontificii imperii fines educerent, & vti luberet Neapolitani regni terminos armis defenderent. Authore itaque Valleio cardinale, Vespasianus Columna Prosperi filius ad Clementem venit, compositaque res in eum sunt modum, vti supra diximus, scilicet ut Columnii pontificio in solo armis abstinerent; si Cæsari præstare operam vellent, intra regni fines regrederētur. Gibertus eo tempore in grauissimarum rerum consiliis Clementi intimus, id factum vt probaret, diuino quodam iudicio adduci non potuit; vt pote qui Columnios præsentis exercitus metu, nulla verò æquitate animi, aut sacrosancti pontificis respectu permotos, pacem appetisse existimabat. Sed ea erat natura pontificis, vt bellico sumptu mirum in modum angeretur, nihilque magis cuperet, quàm milites missos facere, vt ærario parceretur. Improbantibus itaque cunctis & detestantibus, dimissæ sunt cohortes, fatalique secordia exutus omni præsidio pontifex sese iniuriæ inimicorum, atque adeo hostium opportunum præbuit. Itaque Pompeius vbi Clementem confisum nouo fœderi nudatumque omni præsidio cōspicit, patrandæ rei tempus adesse idoneum ratus, cum Vgone Moncata colloquitur; decernitque, ad vrbem reuocato coactoque exercitu protinus esse conuolandum. Ostendebat etiam literas Moncata, quibus ex Hispania monebatur, vt sedulo operam daret, ne pontifex commouere se posset; vtque si Cisalpinæ Galliæ rebus studeret, domestico bello implicaretur, pelleretur que vrbe Roma, atque etiam vti indignus & parum legitimus sacrorum princeps, ipso honore summi pontificatus ex concilii censura, suffecto altero priuaretur. His de causis rogauit Ascanium, ipsumque Vespasianum nomine Cæsaris, vt sibi adesse vellent; si secus fecissent, aduersus Cæsarem esse facturos. Sed dum copias contrahunt, & tormenta currulia coaptant. quanquam ea quàm occultissime pararentur, & intercisæ essent, obsessæque custodibus viæ omnes, quæ è Latio ad Vrbem ducebant, certior tamen fiebat Clemens parari arma atque aliena prorsus à quiete fœdereque consilia à Pompeio Columniisque omnibus agitari. Sed de his, Vespasianoque præsertim, vt quicquam hostile crederet, adduci non poterat; confingique ea à militibus, quos, quòd ad stipendia reuocari cuperent, maiora vero nunciare, aut ementiri penitus existimabat. Adeo vt, quum iam Pompeium ad Murenæ villam, Albanumque lacum perueniſſe nunciaretur, vix demum aliquot prætorianos equites emitteret ad explorandum; qui Cælimontana egressi porta, segni excursione intra suburbanas vineas facta, quum signa aciesque aduentantium hostium facile conspici possent, retro equos verterint, falsò cunctà pacata renunciātes. Dixerat enim decurio nequaquam longius esse præcurrendū, postquàm ea essent Clementis stipendia, quibus neque equi hordeo pasci, neque ipsi absque media & vestium sorde vitam traducere posse viderētur. Armellino enim Clemens auarissimo quæstore, & naturæ similitudine sibi coniuncto vsus, ita extenuarat equitū stipendia, vt nemo, nè militia quidem,

nedum corporis atque prætorii custodia dignus conspiceretur. Ita Pompeius adaperta, nec ab ullo custodita Cælimontana porta irrupit, tanta celeritate, ut quum eius aduentus in Vaticano à nemine sentiretur, facile pontificem nihil tale credentē in cubiculo opprimere potuerit; nisi tormenta ægre conuecta bubalorum iugis expectanda censuisset. Quibus adductis per mediam Vrbē, armata instructaque sub signis agmina Xysti ponte & Septimiana porta ad Vaticanum contenderunt. Tum uerò Clemens ex conscientiæ pudore, & metu magnopere confusus in arcem profugit, frustra in auxilium aduocatis militibus quos paulò antè dimiserat; quum aurei nummi etiam profusa manu in nomina dantes: ridente foro spargerentur; quòd nemo esset uel aspectu uel cultu capiendis armis idoneus, nec ulli mens esset pontificis protegendi, cuius nomen ueluti ad decipiendos fallendosque homines, ab initio desumptum esse uideretur. Eo die turmas cohortesque suo ordine, et composito quidem incedentes gradu, populus Romanus ociosè spectauit, atque etiam salutauit, ipsique opifices, uti in nullo metu, nec occlusis quidem tabernis, effusi in Tiberinam ripam, sub Ianiculo transeuntes spectauêre; quum à Pompeio præcones in foro & compita dimissi pronunciarent, nemini esse timendum, quando nulla grauiore de causa intulissent arma, quàm ut Romanum populum auarissimi pontificis tyrannide liberarēt. Fœdum id omnino & miserabile bonis pariter ac malis uideri potuit, si reputatione sacrosanctæ maiestatis id facinus pudore aliquo ad Christianæ pietatis censuram uocaretur, Sed Clemens alioqui prudentia & usu rerum nemini secundus, quum fatali adductus auaritia omnes ordines afflixisset, usque adeo hominum uoluntates auerterat, ut misericordia omnis, in tanta publicarum rerum deformitate atque in tanto principis periculo, inuidia atque odio uinceretur. Sacerdotes enim inusitatis decumis onerarat, officiorum collegiis reditus auerterat; salariaque in gymnasio antiquitus ex certo uectigali liberaliter constituta, liberalium artium professoribus, cum perenni infamiæ nota subtraxerat. Irata quoque plebs uidebatur, quòd nequaquam agrorum malignitate, sed certis conuectionum atque horreorum monopoliis; magno fisci quæstu, annona ad triplum creuisset. Dirutæ etiam funditus, aut miserabilem in modum deformatæ fuerant multorum domus, ignobiliumque præsertim atque egentium, æquandis scilicet frontibus, dirigendisque ad normam urbis regionibus, tanta duumuiralis magistratus auaritia sæuitiaque, ut non maiorem Barbari immanes uastitatem attulerint. Et eo quidem grauiore Clementis inuidia, quòd nequaquam ad reuocandam antiquæ Vrbis elegantiam, quod infelici sæculo ineptissimum uidebatur, sed ut alterum è duumuiris famoso nomine conciliatum, uel iniquo oblato quæstu expleret; cui etiam magistratum contra consuetudinem impotenter continuarat. Commouebant tum sese triumuiri conseruatores in Capitolio, ut opem ferrent; sed nulla inerat iussis aut cohortationibus eorum authoritas,

tas, quòd in his essent Scarsius algenti ingenio, facieque leguleius; & quidam ignobilis scurra, cui Saccogelato cognomen fuit. Huic Marius Peruscus præfectus fisci, & rerum capitalium truculentus iudex, Clementi charus, indignante populo magistratum impetrarat, vt in eo mitigaret iniuriam, quòd post multa pocula, stragulæ impositum seruorum lacertis in laquearia per iocum ac voluptatem excussisset. Per hunc modum Marcello Pompeii fratre peditum ductante ordines, præeunteque cum ala equitum Hieronymo Sarnensi comite qui Marcelli gener erat, Vgo Moncata & Vespasianus & Ascanius in Leoninam vrbem irruperunt, paucis qui ad portam iuxta Sancti Spiritus templum constiterant, in fugam coniectis. Ita Vaticana domus momento temporis occupata, direptaque est; neque prohiberi miles potuit, quin sacra omnia & in augustissimo quidem diui Petri templo semper antea inuiolato, nefariis manibus attrectaret. Cessit & auaritiæ militum cum priuatus, tum publicus pontificiæ aulæ apparatus, adeo vt aulæa etiam ingentia eximii operis discissa raperentur. Vasa quoque nobilia figulini operis quæ mittit India, solo illisa frangerentur. Aberat inde Pompeius quòd in domo sua constitisset. Quibus cognitis grauissimo dolore est affectus, quòd milites pontificia etiam præda expleti onustique, à sacrario demum templique altaribus arceri nullo ducum imperio potuissent. Porrò Clemens vbi nullum in arce frumentum, nulla cibaria, quæ vel in paucos dies tolerandæ obsidioni sufficerent, eadem quæstoris auaritia esse comperit; neque in Vrbe hostium armis occupata milites parari, vel è Tuscia, Vmbriaque, opportunè acciri posse videt. Vgonem ad colloquium magnis precibus aduocauit, missis ad eum obsidibus Innocentio Cibo & Nicolao Rodulpho Cardinalibus, quibus Leo pontifex auunculus fuerat. Nō grauatur Vgo nec aduentum suum differt, vel improbante & dissentiente Pompeio qui de obsidenda oppugnandaque arce cogitabat, ut Clemente in potestatem redacto, è sententia Cæsaris, bello finis imponeretur. Itaque Moncata cum paucis in arcem receptus, salutato pontifice, ei supplex lituum pastoralem argenteum, atque item gemmatam mitram, insignia pontificatus, militibus erepta restituit; officii sui necessitatem excusat; nefariam militum temeritatem detestatur; orat demum, vt ab oppugnando Cæsare desistere velit, pro quo Dii atque homines; nusquàm aduersante fortuna feliciter propugnarent. Eam verò insitam esse animo Cæsaris pietatem, iustitiam, moderationem, vt non alio arbitro quàm ipso pontifice sit vsurus in pacanda Italia; cuius imperium nunquàm affectarit, quanquàm ad id iure optimo, vti partum possessumque ab antiquis Cæsaribus aspirare posse videretur. Ad ea Clemens parum de Pompeio, & id quidem ironice, de Vespasiano autem plurimum & vehementer oblocutus, quòd ab eo impudentissimè se deceptū atque impiè proditum quereretur, respondit se omnibus temporibus Cæsaris dignitati amplitudineque studuisse, neque in posterum studia in

cum sua remissurum, modo ille adulatione malignitateque consiliariorũ planè deprauatus ad ingenium suum rediret, sequereturque æquitatem & iura fœderum, quorum tabulæ vigerent, & Galliam Cisalpinam ipsi Sfortiæ impotentibus circumuento armis restitueret. Decere enim eum qui tot auitis regnis adauctus, totque insignibus potitus victoriis ad summam authoritatem augusti Imperii summamq. opum & virium amplitudinem peruenisset, liberali animo non modo antiquis possessoribus suas ditiones, sua iura non adimere, sed etiam de integro largiri atque concedere, ipsumque Sfortiam per summam inuidiam falsi criminis insimulatum, totius Italiæ precibus cõdonare. Cæterum post multos secretioresque sermones, res in hunc modum compositæ sunt, vt pontifex è Gallia Cisalpina copias reuocaret, Pompeio & Columniis parceret. mitteretur à Clemente Neapolim datæ fidei obses Philippus Strozza vir pecuniosus, cui Petri Medicis eius patruelis filia nupserat. Vgo ipse cum omnibus copiis in Regnum proficisceretur, daretque operam vt quæ ex sacrariis ablata essent, pertinerentue ad apparatum sacrorum, facta conquisitione redderentur. Cautum quoque est; vt Camillus Columna sine pretio dimitteretur. Is enim paucis ante diebus Senẽsi in pugna dum intemperantius profligatos hostes persequeretur, à Braccio Baleono Florentinorum equitum præfecto captus fuerat. Atque ita Vgo Moncata urbe excessit, grauiter indignante Pompeio, atq. id factum detestãte, quod sub inanibus simulatæ concordiæ promissis, interpellari, eripique certam victoriam videret. Fuere qui existimarent Vgonem multo corruptum auro, pontificem tanto periculo liberasse, eoque maturius atque libentius, ne eo capto, ac demum aliquo forte casu, aut Columniorum insidiis sublato, ex ea re Cæsari qui religionis & pietatis laudem quæreret, inexpiabilis inuidia conflaretur. Ferebant enim Pompeium adiutore Cæsare paratis iam seniorum suffragiis, pontificatu haud dubie potiturum, si Fortuna Clementem in eo armorum strepitu cõturbatisque rebus abstulisset. Interea Clemens præsenti solutus metu in spem vindicandæ iniuriæ suorum omnium hortatu, vehementer accenditur, in Pompeiumq. præsertim & Columnios omnes. Reuocat tamen Mediolano copias, vt initæ concordiæ, præscriptis legibus stare, pacatoque animo, ab æquitate Cæsaris pacem sperare videatur. Nec mora, Heluetiorum duo milia & Italicas cohortes septem virtutis eximiæ, ex his quibus ad Mediolanũ præerat Ioannes Medices dux egregie fortis atque audax; ad vrbem accersit. Præterea magnam equitatus partem, & in his Federici Gonzaghæ ducentos circiter cataphractos: Stephanum etiam Columnam Prænestinum, à cæteris Columniis dissentientem, cuius fidei uirtutique plurimum fidebat, conscribere quatuor cohortes iubet; atque item Valerium Vrsinum, & Ioannem Baptistam Sabellum, Ranucciumque Farnesium magnæ spei adolescentes, singulis equitum alis præficit. Negabant enim Pontificii pacẽ confici posse cum Cæsarianis arma tenentibus, nisi

pariter

pariter ab armatis & ad gerendum bellum instructis pax ipsa peteretur. In eo rerum motu Carolus Cæsar consiliis atque armis hostium, maiore virium mole occurrendum ratus; Lanoium proregem Neapolitanum cum sex milibus Hispanorum, & triginta onerariarum nauium classe, in Italiam misit; scripsitque ad Ferdinandum fratrem, vt Georgius Franispergus, summæ dux authoritatis apud Vindelicos, cum tribus Germanorum legionibus in Italiam mitteretur. Occurrêre Lanoio Gallicæ Venetæque triremes Cyrneo in mari, sed nullo consensu. Nam quum Ludouicus Armerius Venetus præfectus cum dimidia suarum triremium parte ad portum Veneris substitisset, sero admodum Andreas Auria, Petrusque Nauarrus & Paulus Iustinianus ad hostes peruenêre; certatumque est tormentis maioribus. Sed Lanoius vna atque altera naue è suis cum milite demersa, tribus autem quassatis, & cum multa nautarum & militum strage vehementer afflictis, suaque demum prætoria pluribus colubrinarum pilis adeo perforata, vt penè mergeretur, valido repente suborto vento, è conspectu se eripuit, tenuitque Herculis portum, atque inde Caietam incolumis peruenit. Pari quoque euentu apud Mantuam Cæsarianis fortuna arrisit, quum Feltrius Veneti dux exercitus, expugnata iam nauiter Cremona, & cum eo Ioannes Medices Germanorum legionibus occurrissent, Nam quum hi iunctis copiis densata incedentium hostium agmina (vt eos Padi transitu prohiberent) per expeditos Sclopettarios aliquandiu prosperè, minutis prælijs retardassent, ad Gubernulum demum vicum Medices, tormẽto ab vlteriore Mincii ripa, in incertum emisso, ictus occubuit, non tam priuato suo, quàm publico ruituræ mox vrbis Romæ fato surreptus; quum nemo eo fortius atque felicius ab inusitata virtute, libertatem Italiæ aduersus externas gentes defensurus esse videretur. Interea Clemens Pompeium reipublicæ, pontificiique imperii hostem decernit, senatu mouet, addit diras, interdicit aqua & igni, cæterosq. Columnios eodem crimine damnatos armis persequitur. Inducto enim in Latium exercitu ad quatuordecim oppida insigni pontificiorum acerbitate direpta incensaque sunt; adeo, vt magna senum, puerorum, & fœminarum agrestium multitudo, alieni facinoris pœnas daret, paucique plecterentur ex his, qui è Vaticano templo altarium ornamenta rapuissent. Infecerat tamen ferè omnes is sacræ pecuniæ & prædæ contactus, ipsamque maxime Neapolim, ita vt in foro, sacræ vestes ad hastam propositæ spectarentur. Cæterum in Sublaqueum proprias Pompeii delitias atrocissime sæuitur, atque item ad Genatianum, sed aliquanto remissiore ira, scilicet ut elegantioribus Vespasiani ædibus, quas Prosper extruxerat, dissimulanter parceretur. Porrò Pompeius ubi Latina oppida incendiis fumare atque omnem armorum impetum in ipsos Columnios conuersum videt, postulat à Lanoio, vt afflictis familiæ suæ rebus maturè opem ferat, hortatur ut productis copiis potius in hostili agro quàm propugnãdo ad regni limites, bellum ruptis

iam planè fœderibus cœptum gerat. Concilii quoque indicendi, cuius nomen Clementi maxime terribile fore uidebatur, ex formula tabulas conscribit, noctuque Romæ per clientes suos affigendas templorum ual uis, publicisque in locis euulgandas curat, dictante instruenteque Philip po Sergardo Senense. Per hos libellos pontifex ad concilium citabatur, quod Cæsar ad Spiram Nemetum vrbem (ea est ad Rhenum sita) esset habiturus, ut facile intelligerent homines eum Balthasaris Cossæ exemplo, summum dignitatis & uitæ periculum, inimico Cæsare & infestis Lutheranorum animis aditurum. Nec multo post excitis ad id bellum regni proceribus, magno equitatu coacto, additisque Germanorum atque Hispanorum cohortibus, ad Frusinonem castra posuerunt; Quod vbi Clemens cognouit, uiditque eos iam nudato planè consilio, auspiciis Cæsaris bellum esse gesturos, ut grauiore metu iniecto eos deterreret, è Gallia Valdemontium regia stirpe ortum accersiuit, hortatusque est, ut in spem potiundi regni, Neapolim classe inuaderet. Vigere enim adhuc toto regno Andegauensium regum memoriam, et præclarum studium multorum procerum in id nomen. Proinde ingenti animo arma capesseret, ut uirtute fortunaque maioribus suis æquaretur. Itaque Valdemontius singulari alacritate classem conscendit; Campaniæ oram metu complet; Salernum expugnat; signa ad ipsam Neapolim uertit, expositisq. cohortibus, ad pontem Sebethi amnis, effusum cum Neapolitana iuuentute Mōcatam, intra portam compellit. Parte alia Lanoius atq. Pompeius, Frusinonis mœnia tormentis quatiebant; ibi præsidium inerat earum cohortium, quæ ob ducis sui Ioannis interitum, à funesto vexillorum colore, vulgo nigræ vocabantur, quarum ea erat constantia et uirtus, ut diffracta cadentiaq. mœnia, adiectis tumultuariis operibus repente resarcirent, & sæpe audacter atq. feliciter eruptione dimicarent. Pompeii mens erat, quum primum aliqua muri pars concidisset, admouere statim cohortes, & vera vi, trinisq. subsidiis ex triplici nationum genere constitutis, supremum oppugnationis casum experiri. Per speculatores enim didicerat aduentare pontificios duces, vt obsessis opem ferrent; prouidebatque si segniter oppugnare pergerent, ancipiti prælio dimicandum fore. Sed Lanoius haud sanè multum belli peritus quum variis suorum sententiis distraheretur, nec facile consilium explicaret, potiundi oppidi occasionem corrupit, adiitque discrimen accipiēdi grauis incommodi, quum propinquo hoste mouenda castra viderentur. Peruenerant enim pontificiæ copiæ ad Ferentinum, Rentio Cerite, & Vitellio Tiphernate ducibus; aderatque legatus Cardinalis Augustinus Triuultius, Clementis hortatu & suopte ingenio nauādæ operæ cupidus, quòd studio à maioribus tradito, Gallicæ factioni vehementer esset addictus. Nec mora pontificii quadratis agminibus Ferentino egressi patentibus in campis suorum pariter atque hostium oculis dispari animorum habitu spectaculum præbuerunt. Erat enim è collibus, ipsaque oppidi sum-

ma arce in subiectos campos despectus, ita ut peditum & equitum agmina distinctis & præfulgentibus vexillis enumerari posse viderentur. Nõ tulêre subeũtium impetum Lanoii cohortes ponti Cosæ amnis præsidio impositæ, atque ita loco pulsæ profligatæq. amissis tribus uexillis terga vertêre, adeo vt perturbata magna parte exercitus, sola Germanorum phalanx immobilis imperterritaque constiterit; quod nigræ cohortes conspicatæ, auctis spe victoriæ animis audacter eruperunt. Ita patefacto aditu, commeatus affatim intromissus præsidiumque nouo cohortium aduẽtu renouatum, abstinuit prælio Rentius quum victoria in manibus esse videretur, satis superque actum ratus, quòd sine suorum vulnere, cõclusos obsidione atque periculo liberasset. Ea quæ secuta est nocte Pompeius, Lanoio in re aduersa repentinaque perturbato, reducendi exercitus munus suscepit; ita vt ipse maiora tormenta, suismet humeris atque lacertis impelleret; minora enim singulis ducibus reducẽda attribuerat; cuius implendæ operæ specimẽ atque exemplum dabat ne tale dedecus admitteretur, ut tormenta in potestatem hostium deuenirent. Ita singulari Pompeii cura, laboreque & diligẽtia exercitus incolumis in pacatum tutumque locum est receptus. Nullo quippe per noctem tenebris atque terroribus importunam accepto incommodo, nullo maiore minoréue tormento, uel in summa viarum asperitate deserto, nullisque postremo amissis impedimentis, quum hostis, viribus, animis, loco, atque eius diei fortuna, abunde superior, abeuntium tergis instare, & non mediocrem omnino cladem afferre potuerit. Ea bene gerendæ rei facultas, Pompeii celeritate & vigilantia, pontificiis erepta, magnam Rentio atque Vitellio (ipsius Triuultii legati & minorum ducum testimonio) conflauit inuidiam, vt qui vacare quæstui, delectari imperio, odisseque belli finem, & pericula vniuersæ pugnæ deuitare, vel malignitate, vel ignauia dicerentur. Cæterum cognito Cæsarianorum discessu, promouere serò castra, multosque dies nulla memorabili re gesta, circa Possium atque Cæcanũ consedêre. Ex aduerso Lanoius atque Pompeius, ad oppidum Castrum constiterant. Verum consumpto in his locis omni frumento, quum fame vterque exercitus laboraret; & equi deficiente pabulo, quôd nullum gelida adhuc hieme gramen erumperet, inedia & macie conficerentur; applicuit ex Hispania Franciscus Angelius cucullatus, Diui Francisci sectæ princeps. Is opinione religionis Cæsarem nudato omni simulatione animo arcana crimina Christiano more confitẽtem, audire expiareque solitus, mandata Cæsaris de pace, ad pontificem afferebat. Eius viri hortatu, quum singula ad religionem reuocaret, & summa omnia de lenitate æquitateque Cæsaris polliceretur, Clemẽs ad pacem inclinauit, quòd ærarium sumptu, animum verò cura & molestia bellicarum rerum leuare per cuperet; indignareturque pulcherrimam omnino occasionem potiundæ victoriæ, astuta, aut ignobili certe ducum suorum cunctatione, fuisse prætermissam; annonamque demum non modo creuisse, sed in ca

ſtris totoque Latio tantum non conſumptam eſſe conſpiceret;& Borbonius maxime formidandus videretur, qui ingentibus lectiſſimiſque inſtructus copiis,togatæ Galliæ et Ethruriæ vrbes Romanæq. urbis opes, in prædam militi ſe concedere prædicabat. Itaque Romam accitus eſt etiam Cæſar Feramuſca Campanus Cæſaris familiaris, qui dudum ab Hiſpania venerat,attuleratque ad pontificem à Cæſare humaniores literas,quibus ſe pacem expetere,odiſſe arma,& pontificiam maieſtatem religioſe colere ſignificabat,teſtabaturque Deos immortales ſe regnis ſuis eſſe contentum,& ab ſe cuncta facile poſſe iuſtis precibus impetrari; ſed minime paſſurum, vt ſibi à quoquam in his quæ iuris atque arbitrii ſui ſint,arroganter præſcriberetur.Non eſſe enim ex dignitate Auguſti,longe maximi principis,leges accipere,miniſque terreri,ab his maximè qui imperio ſuo ſubiecti,& diiudicante Fortuna toties bello victi,ingratique demum,grauiore pœna digni cenſerētur.Itaquè Idibus Martiis,qui dies ſummarum calamitatum Vrbi atque Italiæ initium fuit,inita iterum pax eſt,conſcriptæque renouati fœderis leges,ea conditione, vt Lanoius ad Vrbem veniret,ſcilicet præclara adſtipulatione tabulis rite confectis, grata omnium animis ea concordia ſacris ſolennibus celebraretur.Nec multo poſt Lanoius recepto prius Cæſariana in caſtra Triuultio legato, vt fidei obſes eſſet,ad Clemētem venit;notatusque eſt haud dubie Deorum monitu aduentus eius,vt lugubris & maxime funeſtus Vrbi futurus;quum ea pars Vaticanæ domus qua ipſe fuerat hoſpitio exceptus,terribile vagoque fulmine icta tremuiſſet.Ab ea autem pace maxime auerſus erat Pompeius;dixeratque diſcendenti Lanoio,ne magnopere laboraret,vt pontifici conciliaretur.Se enim acta Clementis,quibus galeri ſibi honos adeptus eſſe videretur breui reſciſſurū; quòd ille nequaquam legitimus ſed vitio creatus pontifex,dignitatis ſuæ decus eripere nequiuerit;quod Leo X. diuini atque humani iuris ſciens, veræque virtutis amantiſſimus,ſibi abſenti,ex ſenatuſconſulto detuliſſet.Solebat ille elato cōtemptioreque animo Clementis ingenium,nomen,fortunamq. deſpicere,quum haud dubie commoda omnia rerum ſuarum,et dignitatis ornamenta,ex amicitia & liberalitate Cæſaris expectaret. At Clemens cō firmata pace cum Lanoio,vt Florentinis rebus,quibus maxime timebat, opportunè caueret; ab eo poſtulauit vt in Ethruriam proficiſceretur, præſentique authoritate atque imperii iure, Borbonii conſiliis obuiam iret,impediretque iter,quod ab eo per pontificios fines, infeſta vbique populatione ſuſceptum eſſet;ſcilicet vt tot coactæ in vnum audaciſſimarum gentium legiones,audito pacis nomine ſoluerentur;quum ipſe Lanoius,ad quem ſumma militaris imperii reſpiceret,vti belli & pacis arbiter,præclara ante omnes authoritate,perſuadere militi, atque ipſo demum iure ſupremæ poteſtatis,Borbonio præſcribere facile poſſe videretur.Sed milites in ſpem diripiendæ vrbis Romæ,cōſociatis animis tātos ſpiritus ex felicitate rerum geſtarum deſumpſerant, vt quum ſuperbia

bia licentiaque corrupti, Borbonium, Lanoiumque contemnerent; nemi nemque esse in terris qui ipsis resistere posset, existimarent, publico tantum, & tumultuario consilio regerentur. Quin & per eos dies, quum in Bononiensi euastatis agris fame laborarent; noctu in Borbonii domum irruperant; tanto ipsius periculo, vt vix ignobili latebra, quin interficeretur, sit seruatus; Quæsito tamen & pacatis animis iusso, vt prodiret, honoris nomen restituerũt, vt aliqua ducis imagine ad disciplinæ speciem vterentur; moreque militiæ auspiciis eius atque imperiis parere velle simularent. Irridebant enim eum Hispani vti stolidum & exulem, quòd ambitiosè expetitis Heleonoræ nuptiis, intercipiente demum Francisco rege, delusus repulsam tulisset, & ad Galliæ Cisalpinæ imperium aspiraret. Germani verò eum egentem, exutumque omnibus fortunis, & proditorem gentis suæ vocitabant. Itaque Cæsariani ab Alfonso Ferrariensi, cõmeatu omnis generis abunde adiuti, recreatique, euastatoque demum atque incenso Bononiensi agro, egressi hibernis per Flaminiam viam, nullo hostium occurrente, ad Apenninum supra Fauentiam contenderunt, Feltrio Venetorum duce, & Michaële Salasso regulo, qui Gallicis praeerat auxiliis, in aciem prodire non ausis; quanquam his magnæ adessent copiæ, tormentorum apparatu, atque vrbium opportunitate superiores. Borbonio ab Amandula oppido subeũte ea alpium iuga, quæ Aretinos despectant campos; Feltrius atque Salassus per Petram malam breuiore itinere in Ethruriam transcenderunt, rati hostẽ (vti euulgatum fuerat) Florentiam continenti cursu petiturum. Sed is læuorsum in Senensium agros deflexit; vix tantisper moratus, dum ex insigni illorum studio ac liberalitate exercitus duorum dierum cibaria acciperet. Edicebatur enim toto agmine cunctis esse festinandum, quum præcepta animis victoria, spesque omnis, vberrimæ prædæ, in vna celeritate, posita videretur. Præbuerat spem Borbonius Florentinorum legatis ineundæ concordiæ, si ipsorum sumptu stipendia militi soluerentur. Sed in immẽsum augebat in dies eam petitæ pecuniæ summam, nec institutum tamen iter vlla in parte remittebat: vt iniecta spe pacis, ab apparatu belli hostes auerteret, quos imparatos & nec opinantes inuadendos esse cẽsebat. Lanoius quoque qui ad Aretinas alpes occurrerat, ludibrio habitus, quum Borboniũ ex itinere monuisset, vt retentare agmen vellet, idoneoque ad colloquendum loco subsistere; postquàm Romæ pace celebrata ex sententia Cæsaris fœdus cum pontifice esset renouatum. Sed Borbonius militesque, cũ Lanoium ipsum, tum etiam pacis nomen impensè oderant: adeo vt irrisus atque repulsus, non mediocre vitæ periculum adiret, quum in subalpinos agrestes incidisset. Porro Borbonius ænea tormenta à Senensibus oblata parataque minime secum aduehenda iudicans, vt instituta celeritate vteretur in opprimendo pontifice, anteuertendisque hostibus qui iisdem vestigiis secuturi viderentur, ad Pompeium scripsit vt sibi aduentanti tormenta muralia, & commeatum affatim apud Romam pararet:

Se enim secretiora à Cæsare mandata nuper habuisse, quibus iuberetur, vt strenuam operam daret, vt occupata Vrbe Cæsariani nominis hostes delerentur. Paruit Pompeius, è Fundanoque agro ad Palianum profectus præstitit officium in his rebus, vti opus erat, maxime liberaliter ac diligenter. Cæterum tanta fuit in Cæsariano milite duceque celeritas, in superandis præaltis fluminibus conficiendoque itinere, vel per imbres maxime lutulento, vt aliquanto citius quàm opinione hominum expectari possent, ad mœnia Vaticana peruenerint, Tum vero Clemens repentino instantis periculi metu consternatus, summæque rerum & saluti plurimum diffidens, diuersa perturbato animo consilia volutare, modò constanter, modò trepidè à patribus & à Romanis, ducibusque suis opē, consilium atque operam postulare; ambigere an ad mare, vbi triremes erant sese proripere præstaret, an deserto Vaticano intercisisque pontibus intra Vrbem se recipere, opperiri suorum auxilia, cum Borbonioq. aliqua pactione, oblata magna vi pecuniæ, pacem mercari, vt qui se omni alia spe destitutum videret. Paucis enim ante diebus Heluetiorum duo milia, atque item mirificas ad tuendam vrbem nigras cohortes, deprecantibus cunctis ne id faceret, atque reclamantibus, importune dimiserat, vt ærario parceretur. Etenim animo eius tanto rerum vsu, tātisque exactæ prudentiæ præsidiis instructo ad elidendam virtutis aciem, auaritia fatalis inhæserat, vt cuncta quæ publico omnium iudicio timebantur, ipse vnus nequaquàm timeret; sideretque his maximè, in quibus nullam omnino spem reponendam, summi pariter atque infimi homines existimarent. Extruxerat Rentius Ceres dux patriæ suæ admodum funestus tumultuariam munitionem in ipso Vaticani dorso, irridendam hosti, nobis autem summo cum dolore & lachrymis spectandam. Armauerat itē imbelles Romanas tribus, & paucos collegerat milites ex his qui nuper dimissi, diuenditis armis in Vrbe remanserant; Profitebaturque se Leoninam vrbem, ipsamque Romam, vnum atque alterum diem egregie defensurum. Putabat enim Clemens Feltrium ipsumque præsertim Guidonem Rangonum, magnis sibi obstrictum beneficiis, per Flaminiā viam, vitata Cassia qua hostis iter intēderat, ad rbem cum expeditis copiis aduolaturos. Sed Borbonius antecessit, vrbemque Romam subiectā oculis, è monte Mario militibus ostendens, vbi ex præda multo opulentiore quàm opinione auiditateque ipsorum concepissent perpetuò ditarentur, edixit vt corpora tanti itineris labore fessa, & enecta fame paululum curarent; solitaque celeritate murum subirent. Erat enim ab ea præsertim parte qua in meridiem obuertitur, vetustate consumptus atque humilis. Inuasēre itaque loca nequaquam munita sub auroram, pridie Nonas Maias; dimicatumque est vtrinque acriter minoribus tormentis: quum pauci veterani & prætoria Heluetiorum cohors, constanter irruētes, conscendentesque repulissent. In ea parte quæ Obeliscum respicit, Borbonius dum cohortatur suos & scalam conscendit, in inguine plum-

bea

bea glande traiectus occu buit;multique ingentis tormēti pila, è summis collibus in latera densissi mi agminis emissa discerpti sunt: raptaque in præalta mœnium parte du o Hispanorum vexilla signiferis è muro præcipitatis.Sed repente nebu la crassior palustri exorta campo, ita hostium aciem intexit,ut tormentorum usus dirigendis ictibus fatali nostrorum incommodo,penitus eriperetur.Irrūpêre itaque facile Hispani per coniunctas muro ignobiles casas,ubi Borbonius amissa uoce defecerat:Diis haud dubie concepto sceleri pœnam maturantibus:ne vir perfidiosus atque impius,direptæ atque euastatæ sacrosanctæ vrbis spectaculo lætaretur.Parte alia Germani munitiones in colle transcenderunt,circumuentamque in medio Romanam plebem quæ sub vexillis regionum intra Turrioniam portam constituerat,tanta sæuitia immanitateque trucidarunt: vt imbelles homines proiectis ad terram armis, suppliciter vitam deprecantes,crudelissimè cæderentur. Nunquàm enim ab vlla memoria,maiore truculentia vel in barbaros qui Mahometis sectam colerent, vel in perpetuos hostes atque inimicos,vindictæ libidine sæuitum est. Nemini enim fuga patuit,quum refugientes non in ipso tantum celeberrimo templo,sed in adytis,ante sacrosanctam aram inermes trucidarentur:Quibus antea immanes ex vltima barbarie Totilas Gothus,& Genserichus Vandalus religiosè pepercissent,In eo strepitu Clemens frustra auersos Deos precibus ad aram fatigans,audito hostium clamore,citato gradu per oblongam duplicis muri munitionem è Vaticano in arcē confugit,gemens & crebro se ab omnibus proditum querens;ita vt toto eo itinere è fenestellis miserabilem nostrorum fugam, & cruenti maxime tumultus faciem, barbarorumque furentium hastas & secures impressas fugientium tergis despectaret.Clementi autē plenis passibus euadenti proximus aderat Paulus Iouius qui hæc conscripsit, sustuleratque ei ab tergo talaris togæ sinus,vt expeditius iter conficeret, suumque itē violaceo colore pallium.& pileum capiti atque humeris iniecerat,ne pōtifex à candore vestis agnitus,dum aperto demum & ligneo ponte in arcem transiret,à Barbaris accuratiore forte glandis ictu sterneretur. Peruasêre intra pontis portam, quum in curia & trepidatione nostrorum cataracta demitti nequiuisset,signiferi duo Hispani,tanta audacia vt petiti vndique tormentis,nihil mortis metu terrerentur,quin per pontem in forum proximum excurrerēt,conatusque est pari temeritate Falcius centurio Hispanus,portæ arcis valuas propellere, atque ibi cum paucis est interfectus,Tota itaque Leonina vrbe,quam Suburbiū vocant,pontificiisque ædibus,& sacrosancto augustissimoque templo,incredibili immánitate cruentatis,atque direptis,ad Septimianam portam signa vertêre,primique omnium Itali,duce Ludouico Gonzaga, cui ab insita viriū ferocia,iactantiaque,Rodomonti cognomē fuit,transcendere eum murum,qui ab Aurelia porta per decliues Ianiculi vineas ad Septimianam protenditur,paruo admodum negocio depulsis defensoribus & occupa

to Xystino ponte,ita edita fugientium multa cæde,septem milibus hominum trucidatis,supra quadraginta milia hostium in Vrbem irruerũt. Nam ad Germanicas legiones tres,sex milia Hispanorum Ioanne Dorbino duce,atque item Italicæ cohortes accesserant,ex itinere passim latronum & damnatorum concursu adauctæ, quas ductabant Fabritius Maramaldus, Sarra Columna,& is,quem diximus Rodomontes. Veteranos quoque equites non exigua leuis armaturæ equitum manus,ex vario nationum genere,sine vexillis,in spem ingentis prædæ sequebatur. His præerat Ferdinandus Gonzaga,& Filibertus Aurantius Belga, qui Borbonio interfecto, à militibus imperator est appellatus. Ea nocte nihil vnquam lugubrius aut funestius fuit Romanis pariter & inquilinis, editæ enim omnibus in locis ad satietatem in nihil tale meritos inusitatæ cædes,nobilissimi senes pariter ac iuuenes tormentis excruciati, violatũ vbique matronarum & virginum decus:vestales in ipsis templis constupratæ;cardinalium porro,principumque domus,tanta furentium rabie ferro atque ignibus expugnatæ,ut nec regum legatis parceretur, nemoque demum ex his,qui latebra gladios effugerint,sit seruatus, nisi vitam ac libertatem,vniuersa bonorum substantia redemerit. Feritate & truculentia terribilis erat Germanus:sed à primo impetu quo armatos deleuerat,à gladiis temperabat,vsque adeo remissa animi ferocia, vt exiguo facile pretio libertatem captiuis daret,& præsentibus tantum spoliis & compotationibns lætaretur,verteretque demum furorem in templa & antiqui operis statuas,deformando cuncta atque euastando,quòd plerique eorum irrisis pontificum legibus,Lutherana dogmata sequerentur. Hispani autem astuta & implacabili crudelitate acerbiores,vt abdita arcanaque familiarium eruerent;tormentis atque suppliciis in nobilissima corpora grassabantur;tanta auri cupiditate, vt Iulii pontificis cadauer, multa exesum carie eruere, & annulo spoliare non dubitarint. Sed eius etiam gentis facinora,Itali,Brutiique præsertim decerptis vitiis,nec vllis omnino admistis virtntibus facile æquabãt;& eo grauiore cum inuidia, quòd in obsequium barbarorum longe promptissimi,æmulatione scelerum, ab amore charitateque communis patriæ discessissent. Obsidendæ vero arcis circumuallandæque perducta in gyrum fossa Philippus Cerbellio & Mendanius Hispani,negocium susceperunt,tanta acerbitate, vt vetulam in arcis fossam lactucas deferentem,quæ expetenti pontifici dono darentur,laqueo inhumaniter strangulatam,in conspectu arcis suspenderint;puerosque item qui olera funiculis extrahenda alligabãt,sclopettis interfecerint.Biduo pòst affuit Pompeius Clementis quidem incommodo,periculoque lætatus;sed quum plena omnia cadaueribus, luctuque cõspiceret,multoque mulierum & puerorum eiulatu,atque insigniũ ciuium sacerdotumque,in tormentis frustra opem implorantium, regiones & domus omnes miserabili gemitu complerentur,lachrymas tenere non potuit;eo etiam uehementiore dolore perculsus,quòd cadente

patria

patria, elapsòque secus atque ipse optasset, incolumique pontifice, qui tantæ cladis causam præbuisse videretur, ad insontes tantum ac miseros, summæ calamitatis pœna recidisset. Itaque vti generosum & sacratum virum decebat, insigni pietate & misericordia adductus domum suam afflictis & miseris aperuit; & quanta maxime valebat authoritate apud duces ac milites operam dedit, vt inuiolatum decus fœminis seruaretur; cruciatu eriperentur ciues, & de redimendis captiuis, tolerabili conditione leges ferrentur. In his rebus humanitate, diligentia & liberalitate tanta fuit, vt superiora cœnacula ad summas contignationes honestissimis matronis atque virginibus complerentur, cardinales plures ad se confugientes vestiret atque aleret; controuersias inter captiuos & milites sua pecunia dissolueret; cunctisque vitæ periculo circumuentis, vadem se præberet; ita vt in ea fortunæ acerbitate captæ & euersæ vrbi nihil Pompeii aduentu opportunius fuerit aut melius. Nemo enim miser ab eo frustra opem implorauit; nemo aut militum metu, aut inedia compulsus, salutaris atque hospitalis domus foribus eiectus fuit. Singulari quoque animi magnitudine simultatum & contentionum oblitus, non aduersæ modo factionis nomine, aut peculiari ex causa veteres inimicos præsenti ope adiuuit; sed è Sanctacrucia etiam familia, à qua Hieronymum ipsius patrem interfectum diximus, nobilem matronam, eiusque filiam conspicuæ formæ virginem, ad se recepit, atque auro redemit. Vna in re tantum vindictæ libidinem effudisse est visus, quum Clementis villam, sub monte Mario, contrá Miluium pontem incendi iussit, adeo vt Clemens ab summa arce fumantem spectans, senatoribus diceret, satis æquo iure secum agere Pompeium, quòd eodem igne talionem redderet, quo Latina oppida deflagrassent. Nec multis inde diebus Clemens consumpto commeatu, ita vt asinina etiam carne inuitatis quoque quasi ad solennes epulas patribus auidissime vesceretur, desperatisque omnibus effugiis, deditionem fecit; ea conditione, vt cuncta quæ imperasset Cæsar se facturum polliceretur, à quo dignas eius pietate fideque literas expectabat; quibus stipendio militi persoluto, sibi sacrosanctum vrbis imperium cum libertate redderetur. Frustra iam Feltrium & Salassum atque Rangonum expectarat, vt admoto exercitu expugnatisque munitionibus, ipse & senatus arce eriperetur. Sed hi positis ad septimum lapidem castris, in iuga montis Marii excurrendo, se tantum ostentarant; atque ita vt imperitis & miseris, id vnum in supremo salutis discrimine facile cupientibus, iamiamque descensuri, & munitiones aggressuri viderentur. Sed ea mente in conspectum se dederant, vt quid hostes occupati præda, & in tanta rerum copia vino, libidine, somnoque molliti facturi essent, prospectarent; nec tamen periculosi prælii aleam subirent. Quid enim stultius videri poterat sanis & peritis ducibus, quàm iniquum in locum se demittere, & cum inuicto hoste, viribusque haud dubie, & loco atque animis superiore, recen-

tique præsertim victoria præferoci,collatis signis, in nullam spem prosperi euentus,de salute libertateque Italiæ dimicare? Itaque Feltrius salubri potius quàm honesto consilio,retro in Vmbriam iter flexit. Conflauit verò Clemens argentum omne, & aurea vasa sacrificiis dicata, vt inde diuidenda militibus pecunia cuderetur. Quæ quum satis esse non posset Cæsarianis ducibus,purpurei galeri tres concessi, vt illis licitantibus qui fœda ambitione corrupti,ad senatoriam dignitatem aspirabant, aurum proferrent. Eo modo ad hastam propositis, emptores non defuere. Sed miles expleri non poterat, quum non menstrua, sed annorum aliquot stipendia, turbidi, insolentes, & vesana feritate ducibus etiam terribiles flagitarent. Quum his difficultatibus angeretur, angustoque arcis loco conclusus pontifex, oborta & manante in familares pestilentia,de sua salute dubitaret, Pompeius ad eum venit, inuitatus ab amicis senatoribus, deposcenteque præsertim pontifice,quum is diceret, desperatis auxiliis,ab vna Achillea cuspide opem expectandam; Pompeium præclarè designans, qui certiora remedia esset allaturus, postquam tantis cladibus initia præbuisse videretur. Erat Pompeius in aduersis peruicax & indomitus;in secundis verò adeo tener & flexibilis, vt commutatæ voluntatis gloria magnopere gauderet, oblectareturque mirum in modum,vbi decus emineret alterna elatione, depressioneque familiarium suorum. Aliquo enim merito in gratiam ascitos inductis demum suspicionibus,extemplo repudiare,& corrupta proprie libertate,odio persequi erat solitus, Sed in his æquissimo iure venit excusandus,quum nonnulli ab eo liberaliter sacerdotiis, variis beneficiis honestati,ingrato demum animo vti pecunia corrupti, in amore ac fide turpissimè defecissent. Susceptus est à Clemente vultu ad hilaritatem maximè composito,nec ficto quidem,quum periculi magnitudo, & concepta spes ingens libertatis, omnem penitus simulationem excluderent. Deplorauere tum verissimis lachrymis euersæ vrbis calamitatem,sacerdotalis dignitatis amissum decus, & denique communem insaniam, cui pertinacius quàm sacratis hominibus expediret, vsque ad conturbationem diuinarum atque humanarum rerum seruiuissent. Interea pestilens morbus ex fœtore cadauerum & fame inæqualique cœli temperie subortus, multos Hispanorum absumpserat, & in his Antonium Gamboum, à quo templum virginis Deiparæ ad Mineruam excruciatis fœde sacerdotibus fuerat direptum. Sed Germanicas legiones multiplicatis funeribus maxime deuastabat; allatumque erat Gallos Odetto Lotrechio duce transisse Alpes eo consilio, vt vindicatis iniuriis, sacrosanctum pontificem, abrupta fide deceptum & proditum in libertatem assererent. Rex enim Franciscus suopte ingenio maxime pius & generosus pro dignitate Christiani nominis cuius ipse titulum præferret, valde pulchrum & decorum existimarat custodia & carcere sacrosanctum pontificem eripere, atque impios, & execrabiles latrones, vti militum

nomine

nomine indignos armis persequi, qui sceleratis manibus, temp la, aras, ipsa denique sanctissimorum pontificum sepulchra violassent. Implorarat enim vndique opem Clemens demisissimis precibus à Francisco rege per Saluiatum cardinalem legatum; atque item ab Henrico Britanniæ rege, ad quem Vbertum Gambaram miserat: Accendebat etiam Heluetios vehementer Ennius Philonardus antistes Verulanus, vetus apud eam gentem legatus, vel vno maxime argumento, quòd Iulius secundus ab insigni beneficii accepti memoria eos honestissimi nominis titulo pontificiæ libertatis defensores appellasset. Nam Clemens satis superque explorata Cæsaris voluntate, quum se in potestate babarorum esse conspiceret, neque ipsius salus atque libertas ad arbitrium Cæsaris reuocaretur, aliunde sibi auxilium quærebat. Per literas nanque & nuncios propenso Cæsaris animo vtebatur, sed milites Germanique præsertim minacibus oculis truces, efferique stipendia atque aurum deposcebant. Quibus Cæsar non obscurè indulgendum arbitrabatur, postquam tantis rebus gestis, sua præmia merebantur: Putabat quoque ex conscientiæ pudore Clementem vti grauissimis affectum iniuriis, vbi primum custodia liberatus euolaret, in omnem vindictæ libidinem sese effusurum; ita vt tantis adiũctis sociorum præsidiis resumpturus arma, & ad Christianas imprecationes dirasque aduersum se descensurus esse videretur. In his rei nummariæ difficultatibus coactus est pontifex obsides dare, quos ipsi milites delegissent. Ii fuere cardinalium propinqui, virique maximè pecuniosi Ioannes Marius Montanus Sipontinus, Honofrius Bartholinus Pisanus archiepiscopi; Antoniusque Puccius Pistoriensis & Ioannes Matthæus Gibertus Veronensis episcopi; itemquem Iacobus Saluiatus, cardinalis pater; & Laurentius Ridolphus, Nicolai cardinalis germanus frater. Horum sacratis manibus ferreæ cathenæ statim iniectæ; vinctique in Pompeiana domo custoditi. Hos Pompeius videre, aut alloqui humanitate sua indignum putauit, ne quum præstantes viros familiaritate superioribus temporibus sibi coniunctos, in libertatem vindicare non posset, ad nõ dubiam inuidiam, eorum calamitate lætari videretur. Verùm per familiares suos id benigne & liberaliter præstabat, vt nihil quod ad subleuanda prædurae captiuitatis incõmoda, tristitiamque minuendam pertineret, omnino desiderarent. Quum vero à Barbaris aurum immaniter supplicii metu iniecto exprimere properãtibus, in Floræ campum, ad furcas cathenati, latronum more traherentur, bisque sententiis de eorum supplicio in corona militum graui & infesto concionis fremitu esset disputatum; adeo Pompeins, eo atroci illustrium sacerdotum periculo, & Germanorum feritate commotus est, vt non multo pòst ipso commiserante & prorsus conniuente, per vaporarium foci tubum subleuati, extractique funibus euaserint; quum Germanos custodes opipara in cœna, multo falerno consopitos egregie fefellissent. Transierat paulò antè Pompeius in Alfonsi Vastii domum, vt eius doli suspicionem ab se pe-

nitus auerteret, & deceptorum & furentium impetum sua absentia frustraretur. Horum fuga Clementem incredibili affecit voluptate, libertatemque eius magnopere maturauit. Nam Germani ad nouas pactiones descenderunt, vt pecunia certius atque facilius expediretur. Audiebant enim Lotrechium properare, vt liberati ab se pontificis gloria potiretur. Is ad Boscum oppidum expugnatis Germanorum cohortibus Alexandria vrbe in potestatem redacta, & Ticino demum terribili tormentorum apparatu capto, direptoque, Padum transierat; Parmæ atque Bononiæ aliquandiu substiterat, vt Heluetias & Germanicas legiones expectaret; quibus receptis, per Togatam Galliam ad Truentum amnem contendebat. Aderant ei Venetorum copiæ, accesserant magni roboris auxilia Florentinorum. Ii enim ad famam capti pontificis exciti ad arma, Mediceis adolescentibus Hippolyto atq. Alexandro Florentia eiectis, sese in libertatem vendicarant. Andreas quoque Auria Gallicæ præfectus clasis, ad Delphini portam Hispanicas triremes oppresserat, eiectisque Aduriis Genuenses Gallorum imperium acceperant. Quibus de causis Cæsariani duces in propinquum summæ rerum discrimen adducti relinquendam omnino vrbem Romam, & hosti obuiam eundem censebant. Id maxime cupiebat Pompeius quum patriam à Barbaris funditus euerti conspiceret, deformatis passim ædificiis atque omni laquearium & tectorum exusta materia collabentem. Sed negabant milites Germanique præsertim se ab Vrbe, pontificisque custodia discessuros, nisi stipendia soluerentur. Id verò se præstare non posse aiebat Clemens, nisi custodia educeretur; capto enim sibi atque alieni iuris facto, non credi à mensariis & publicanis; libero autem & suæ dignitati restituto, præclaram fidem rediuiua potestatis existimatione, confestim affuturam. Porrò Cæsar ab Hispania perplexe rescripserat, sibi æquum videri, vt pontifex custodia educeretur; sed darent ipsi operam vt alicunde militi stipendia præberentur, cauerentq. ne pontifex ex captiuo liber & hostis factus: si id vellet, partium consiliis multum noceret. Interpretandis autem literis, diuersæ sententiæ à ducibus dicebantur; Aurantius, Alarcon, Vereius atque Moronus cautiores videri volebant. Pompeius verò & Columnii omnes cohortantur, vt per honestam pactionem sacrosanctum pōtificem carcere; ipsum verò Cæsarē infamia liberarent. Aduenerat Franciscus Angelius præclarū de Cæsaris conscientia voluntateque testimonium ferens. Itaque Clemens mirifice adiuuante Pompeio, pecuniam à cupediariis ditibus mutuam impetrauit per Bernardum Sanctium Reatinum iurisconsultum, Vrbis prætorem. Hunc Pompeius Anoierio Mottæ Gallo collegam addiderat, vt miseris ciuibus de vita & fortunis cum milite litigantibus præsidio esset, atrocitatemque publicæ calamitatis humani iuris artibus emolliret. Francisco demum Angelio insigni adipiscendæ libertatis authori purpureum galerum est pollicitus, itemque Moroni filio episcopa-

tum

tum Mutinensem dedit;concessit & ipsi quoque Pompeio Piceni legationem;omnesque promissis aut præsentibus donis,qui authoritate valerent sibi conciliauit.Præterea vt milites ampliore pecunia mitigaret, Grimanum & Cornelium Venetos:Sanseuerinum,Caraffam,& Palmerinum Neapolitanos,Cardoniumque Hispanum, pretio legerat in senatum; vt quæ sanctius atque sincerius Cæsari fidem obligaret, quinque cardinales obsides dedit,è quibus Triuultius, Pisanus,& Gaddius Neapolim sunt perducti. Vrsinum autem & Cæsium ipse Pompeius vadem pro his generose admodum se præbens,ad Sublaqueanos secessus perduxit,atque mature ingentibus munificentiæ atque humanitatis officiis obstrictos dimisit. Quum vero pontifex amici pacatique animi data fide,atque ea tabulis confectis confirmata, excessurus arce, & Orbitum Tusciæ oppidum,comitante parte exercitus,petiturus esset, Pompeius ei dono dedit nobilem Turcam equum, itemque insignes sarcinarios mulos,& niuei coloris asturconem, quo sacra,arculæ purpureæ inclusa cum perpetuo igne pontificibus maximis præferri solita veherentur. Sed pontifex mutato habitu, ita vt vnus ex familiæ præfecti familiaribus videretur,intempesta nocte ex arce atque vrbe exiuit, veritus si lucem expectaret Vgonis Moncatæ sententiam, qui Lanoio pestilentia absumpto Neapolitano regno præerat,virque ab ingenita subtili calliditate versutus & varius, ab his facile dissentiebat, qui pontificem militum manibus ereptum volebant, & Cæsaris inuidiam honestiore decreto lenire cupiebant. Ludouicus autem Gonzaga educendi pontificis negocium suscepit,feliciterque perfecit, frustra petente Aurantio; vt in itinere subsisteret,quum is è Galeria oppido vbi erat in hibernis, transuerso itinere salutaturus, incertum an retenturus cum ala equitum aduentaret. Pontifice post septimum mensem libertati restituto, Pompeius Neapolim contendit,vt bellicis partiũ consiliis interesset. Iam enim Lotrechius ferè totam Italiæ longitudinem emensus in Apuliam peruenerat.Quo rerum periculo adducti Cæsariani, obtestante educenteque Alfonso Vastio,vrbem absumptis omnium fortunis, domibusque fœda tectorum strage,deuastatam reliquêre.Discesserat,è castris Vastius ab initio priusquàm Roma caperetur, ne sceleratis militum consiliis interesset;veneratque deinde in vrbem,vt suo veteris imperii iure vteretur,frenataque militum licentia, vigiliisque & singulis militiæ muneribus ad disciplinam reuocatis,in hostes legiones educeret,certatum subinde est equestri prælio ad Luceriam superantibus Gallis, quo Martius Columna adolescens alacriter pugnans, & ardentius excurrens est interceptus.Hunc Pompeius ex Octauiano fratre genitum, confestim mille aureis redemit,scripsitque ad eum, vt nihil ab eo incommodo, innatæ virtutis impetum remitteret,sed etiam atque etiam intrepidè progrederetur;aurum in promptu semper futurum, modo vti eá familia & eo patre natum deceret,ad parandam laudem & militare decus eniteretur.

Ostentauit demum copias Lotrechius & displosis in aduersos tormentis, sub Troiæ vrbis colle pugnandi potestatem fecit. Sed Aurantius & Vastius, Dorbino comprobante, ex æquisissimo loco, in æquam planiciem minime descendendum putauerunt. Nec accliuem locum Gallus subiit Ethruscorum auxilia expectans, quæ de aduentu suo per Apennini colles interdiu fumo, & noctu ignibus significabant. Cæterum in Cæsariano milite multum refrixerat vetus ardor, illeq. impetus celeritate audaciaque semper felix. Tanta enim ditati præda, & voluptatibus atq. delitiis emolliti, pauere vulnera prælii casum defugere, & præter consuetudinem nimia vitæ cupiditate distineri videbantur. Vertêre itaque signa Neapolim, silentio motis castris per noctem profecti. Nec Lotrechius abeuntium vestigiis institit, suadente Nauarro, vt Melphiam vrbem valido firmatam præsidio prius expugnaret quàm hostes insequeretur, ne obsessis demum itineribus, commeatus eriperetur, qui Neapolim oppugnaturis è Samnio foret expectandus. Dum itaque Galli Melphiam magnis viribus expugnant atque diripiunt, Cæsariani Neapolim concessêre; Lotrechiusque demum ad vrbem vallatis castris consedit: Longa admodum instituta obsidione, nec intermissis quotidianis incursionibus, quibus ab initio aduersus erumpentes adeo profecit, vt interfecto Vereio Belga, qui liberandi pontificis decretum improbarat, Germani Hispanique tumultuariis victi præliis magnopere terrerentur, nam primo ad Diui Antonii templum iterumq. ad Sebethi amnis munitiones, & demum ad Pausilipi montis cryptam quum interclusi fuissent, amissis multis equitibus & duobus Germanicis vexillis, intra vrbem trepidè refugerant. Acciuerat quoq. Lotrechius è Liguria classem, Philippo Auria præfecto, vt hostes, ipsaque Neapolis, terra, marique obsiderentur. Nec dubitauêre Moncata & Vastius quin rostratas suas completas veterano milite ad pugnam educerent. Concurrêre terribili & maxime cruento initio certamine ad Vrsium promontorium, citra Salernum; Cæsarianisq. Ligurum virtute & nauali peritia superatis, Vgo Moncata est interfectus, Vastius ipse & Ascanius Columna equitũ magister, in prætoria capti. Cecidit & Cæsar Feramusca, qui perfidiosæ pacis cum pontifice author fuerat, & cum eo Hispanorum promptissimi. Deuenit & in potestatem hostium Camillus Columna Marcelli filius, quem Pompeius pecunia maturè è manibus Ligurum redemit. Eo tempore Pompeius Caietam se contulerat, vt inde commeatus expediret, vrbem portumq. tueretur, & bellum in Minturnensi & Fundano aduersus Caietanos regulos administraret. Multi enim regni proceres in Samnio, Lucania, Brutiisque, & Salentinis, Hispanorum odio, & præsentis exercitus metu commutata voluntate defecerãt, & castra Gallica sequebantur, vt studio Andegauensis factionis alacriter ostentato, in paranda victoria Lotrechii gratiam promererentur. Per eos etiam dies Pompeius, ad ea belli detrimẽta domestico vulnere ictus, infensæ Fortunæ acerbitatem

bitatem sensit. Scipio enim Columna Marcelli fratris filius, cui episcopa tum Reatinum detulerat, quum iuuenili ardore exuta striata stola, non contemnendas copias ex amicis & clientibus comparasset, & in Marsorum finibus cum Neapoleone Vrsino, ætate, audacia atq. opibus pari, collatis signis dimicasset, in prima acie ceciderat. Sed eum dolorem adeo constanter tulit, vt eum, postquàm ita in fatis fuisset, nequaquam honestius mortem oppetere posse diceret, quum aduersus publicos & priuatos hostes fortiter pugnando pro Cæsare & Columniæ familiæ dignitate cecidisset. Auctus subinde est episcopatu Auersano, Clemente proclinata iam belli Fortuna, eum concedente; quo Fabium Octauiano fratre genitum, tum iuris ciuilis scientiæ operam dantem honestauit. Interea graui iam autumno lethalis morbus Gallorum copias inuaserat, ex palustri nebula, & tetro castrorum odore haud dubie conceptus; adeo multiplicatis funeribus, vt ipse Lotrechius & Valdemontius, qui superiore bello dux fuerat, atque item nobilissimi alarum duces & præfecti legionum, paucis diebus interierint. Exiêre demum ob sessi, tentatisq. præaltis hostium munitionibus, quum eas nemo armatus defenderet, in languentes, & lurida macie deformatos hostes impetum fecere, persecutique demum reliquias eorum, vix manibus atque humeris arma gestantes ad Auersam, bello finem imposuere; capto Petro Nauarro, & Michaële Salasso in deditionem accepto, qui paucos post dies eodem morbo, simul & dolore animi, hic in libera custodia, ille in carcere perierunt. Andreas quoque Auria quibusdam offensionibus inductus, mutata fide à Gallis ad Cæsarianos se contulerat, persecutusque Gallicas triremes earum partem cepit, ingressusque Genuæ portum eiectis Gallis, veterem libertatem patriæ restituit. Fortuna itaque pro Cæsare vbique feliciter depugnante Pompeius Neapolim venit, in consilium grauissimarum rerum ascitus ab Aurantio. Hunc enim Cæsar in regni præfectura Vgoni Moncatæ suffecerat, quærebaturque acerbissime in eos, qui spe victoriæ partium Andegauensium decepti, fluxa fide ad Gallos intempestiue defecissent, ita vt damnatorum regulorum ingens numerus, publicatis eorum bonis atque oppidis fiscum repleret, & plerique viri nobiles capitali supplicio punirentur, multi vero afflati suspicione criminis, metu auarissimorum iudicum in exilium abierint, quorum omnium oppida ad hastam vendebantur, in his addicendis Aurantio plurimum liberali, qui spectatam virtutem militum, donatiui nomine, ingentibus præmiis vel castigante Cæsare, ornandam susceperat. In his Federicus Caietanus Honorati filius, quum à Cæsare defecisset, vt paterna oppida à Columniis possessa repeteret, Minturnensibusque arma intulerat, in foro securi percussus est, Murconio eius patruo Pompeii precibus haud dubie conseruato, qui eandem damnationem subierat, & penè productus ad supplicii locum,

apud Neapolim Pompeio, quum Aurantius exercitibus in Ethruria præesset. integrum verò annum Florentini libertatem suam constantissime defenderunt, bellum administrante Malatesta Baleone, callido & forti duce, atque item Stephano Columna, viro vigilanti atque impigro, qui Galliæ regis nutum atque imperium sequi dicebatur. Binis castris vrbem obsidebant, à citeriore parte Aurantius, ab vlteriore verò Vastius, interfluente Arno. Erantque his in castris præter Ascanium & Sarram ætate maiores, Camilli duo & Martius Columnii iuuenes cohortium alarumque præfecti, tanta militari cum laude, vt Pompeius ea sobole iam planè adulta & strenuè exercitata in castris, magnopere lætaretur. Cæterum vertente se anno, Florentini fame domiti deditionem fecerunt, quum ipsorum auxilia quæ ad opem ferendam Pisis aduentabant, Aurantius in agro Pistoriensi profligasset. Sed in ea tamen victoria ipse dux cecidit, vacuamque & liberam præfecturam regni Neapolitani Pompeio reliquit. Itaque biennium in administratione rerum publicarum versatus, eum in reddendo iure, recreandaque prouincia & pecuniis exigendis iustitiæ, humanitatis & temperantiæ modum tenuit, vt quum seueritatem facilitate misceret, & recentium cladium incommoda resarciret, publicæque egestatis & ærarii pariter causam tueretur, singularis ei apud omnes ordines laus pareretur. Exhauserat enim Cæsar frequentibus tributis totius regni vrbes, Gallico etiam bello afflictas; ipsamque Neapolim, quæ multo grauiora ab Hispanis & Germanis quàm ab ipsis Gallis hostibus detrimenta acceperat. Nec tamen deerant è Neapolitanis qui priuatam gratiam bono publico præferrent, & inusitata rapacitate cogendæ pecuniæ rationes inuenirent, vt ea Barbari milites explerentur, qui & aliquot Campaniæ vrbes, insigniaque oppida auarè & crudeliter diripuissent. Sed Pompeius vultu, sermone, sententia expeditoque consilio supra quàm dici posſit admirabilis, singulis rebus remedia celeriter afferebat; castigabat acriter Hispanorum arrogantiam, Neapolitanorum iuuenum insolentiam frenabat, Procerum superbiam seueritate præsentis imperii ita contundebat, vt ex magistratus potestate maxime timeretur; quum priuatus in colloquio, ioco, venatione, conuiuio, cæteros mortales exquisita & nobili morum iocunditate superaret. Inerat enim ingenio eius fastus planè regius, quum insolenter vrgeretur; ex aduerso autem si quid molliter postulares, ciuilis humanitas, adeo vt is omnium seuerissimus simul atque lenissimus haberetur. Mirificam etiam dignitatem rarissimo quodam naturæ munere, in omni negocio actioneque semper afferebat. Erat enim amplo corpore, atque eo quidem animi similitudine ad decus plurimum erecto, serena fronte, viuacibus oculis, pleniore ore, eloquentia verò tanta, vt in ea, quum expediret, senatoria grauitas, libertas militaris, vrbana comitas, optimarum literarum, & veterum exemplorum conspersa flo ribus ad admirationem eminerent. Sed eo

irato nihil tumidius, aut truculentius, cui tamen amici & familiares semihoræ silentio feliciter occurrebant, adeo vt ipse deferuescente sensim iracundia, sese ratione contineri, confutarique æquo animo pateretur. Sed vbi negocium potestatis ac imperii decus respiceret, erat egregie constans & inexorabilis, quum iustissimi regis personam omnino repræsentandam arbitraretur. Adeo vt Ioannem Contumacium, qui populi tribunus fuerat, falsi & peculatus reum, in foro præalta in furca suspendi iusserit, quum ille ad mitiorem pœnam haud dubie in custodia seruatus, crebro & impudentes, vt sibi ius redderetur tanquam insons & inique detentus flagitaret. Comminatus quoque est Salernitano principi summa familiariter sibi coniuncto, tanquam reo læsæ maiestatis, supremi imperii vim, nisi extemplo maleficum hominem ad carcerem statuisset, qui è manibus præfecti vigilum elapsus, tanquam ad asylum in domum eius perfugerat. Annibalem quoque militem Formianum, ignis pœna seuerè admodum affecit, quum impotenter & graui quidem cum iniuria, adolescentuli pudicitiæ vim intulisset, quanquam in huiusmodi flagitio, si vis abesset, sæpissime conniuendum existimaret, & tum non amatorem, sed violatorem ingenui corporis, se punire proficeretur, Detruncari etiam iussit læuam manum (dextra ægre impetrata) honestissimo equiti Neapolitano, & qui tum in ala Camilli fratris filii militabat, quum ex iurgio gladium in atriis domus, in altercantis caput sine vulnere distrinxisset; Idque vnum pœnam deprecantibus amicorum præcipuis respondit. Ni ita fecisset, veluti alita, auctaque audacia quæ Neapolitanorum animis insita videretur, non defuturum qui cubiculo ipsius ferrum inferre, & ad cædem enudare minime dubitaret. Seruauit tamen plurimos, quum ex seueritate legum capitis pœnam meritos, ad triremes relegare esset solitus, egestati, iracundiæ, & corrupti etiam sæculi licentiæ, plura omnino cōdonanda, militibusque præsertim clementer indulgendum existimans. Villam non longe à maris littore qua in occasum plaga illa hortorum amœnitate pernobilis ad Cocceii cryptam extenditur, citriorum sylua & marmoreis fontibus exornarat; in eaque adeo multus erat vt sua manu agriculturæ peritissimus & semper purpuratus arbusculas insereret, spectanteque populo, cum Neapolitanis hortorum amœnitati impensè studentibus, de vario seminum genere, deque olerum nobilium, & peregrinorum florum plantatione dissereret. Cæteras horas, sobriusque præsertim Musis dabat, quibus adeo oblectabatur, vt & stilum feliciter exerceret. Composuit enim lepidis argumentis aliquot minuta poëmata, in quibus Isabellæ Villamarinæ Salernitani principis vxoris formam atque delitias elegantissimè depinxit. Hanc enim studiosè colebat, atque ea ingenii libertate, vt nihil vnquàm turpè à castissima fœmina cupiuisse testaretur. Scripsit demum grauiore consilio laboreque, iustum volumen de laudibus mulierum à multis priscæ virtutis exemplis atq. orationis iocunditate eruditorum

lectione dignißimum: quòd se in honorem Victoriæ Columnæ gentilis suæ composuisse dicebat;cui & non pari studio, ob excelsam nobilissimi eruditissimique ingenii virtutem,eximiamque Christiani animi pietatem septem libros de vita & rebus gestis Piscarii mariti ipsius inuictißimi ducis dicauimus. Quum in publico negotio priuatoque otio, intermissa repetitaque ex occasione clarißimorum hospitum, venationum,aucupiorumq.& piscationū voluptate liberaliter frueretur, seque inuidiæ procerum ex amplißima regii imperii potestate expositum cōspiceret, (Nam multi ex Hispanis & Belgis,ambitione & spe quæstus ad eius præfecturæ munus aspirabant) à Clemente postulauit,vt sibi in Tusculano rusticari liceret. Respondebat pontifex se syncera fide erga ipsum post tantas clades in amicitiam receptum, dum vita suppeteret, inter præcipuos habiturum,modo vrbem potius quàm rura colere & senatoriis muneribus interesse vellet. Sed Pompeius nullam suspicionem de salute superfluam ratus,nullis pignoribus, aut vadibus adduci potuit, vt ad vrbem regrederetur. Nec multo post Cæsare è Germania ad Pannoniæ fines properante aduersus Solymanum, vt vniuersis copiis cum rege Barbaro dimicaret, Pompeius Camillum & Martium fratrum filios cum delectis peditum cohortibus in Germaniam misit,duce Vastio qui veteranos Hispanos & legiones Italicas ad Cæsarem perducebat. Inciditque paucos post dies in morbum ab initio contemnendum, sed qui mox occultis insidiis lethalis atq. supremus fuit. Vtebatur à prandio statim æstate pariter atque hieme, frigidæ potu ardente scilicet stomacho, qui à multo calore vel prædura cibaria perficere erat solitus. Sed vinum ineunte statim æstate niue è Samnii montibus quæsita affatim miscebat, frustra damnantibus medicis,quorum placita serio & ioco,vti ancipitia atque incerta sæpißime refellebat. Comederat & biferas ficus indulgenter. Itaque vixdum paratis remediis, permeante ad præcordia feruidæ febris veneno ad quartum Calendas Iulias, integerrimis sensibus è vita discessit;ita vt in eo festinatæ mortis cursu, vitæ exitum intrepidus sentiret,commendaretque animum superis;nec vlla se grauiore molestia affici diceret,quàm quòd ante diem exactæ ætatis,præoccupante fato, familiaribus gratus esse nequiuisset; cogereturque discedere inuitus ex eo eruditorum iocundißimorumque amicorum cœtu, quo se tum maxime incomparabili percepta voluptate, plurimum oblectare cœpisset. Aderat enim expiranti Augustinus Niphus Suessanus è secta Aristotelis philosophorum ætate nostra celeberrimus, & plerique alii viri graues,in liberalibus disciplinis cum laude versati, qui morientem, vti patronum inexhaustæ liberalitatis,parentemq. omnium verißimis lachrymis luxerunt; Intempestiuus enim videbatur interitus, quòd nondum quinquagesimum tertium ætatis annum expleuisset. Nec defuere qui veneno sublatum suspicarētur perfidia Philippi Galli qui ab ætatis flore & musicæ artis peritia domino charus, epularū demum structor euaserat,

& à pontifice patrati sceleris præmia expetisse dicebatur. Sed tum medici & pollinctores, exenterati viscera nullo veneni indicio notata retulerunt. Nec ad mortis nuncium Clemens vllum omnino lætitiæ signum vultu prætulit, quanquam à sacerdotio valde opulento, insignique inter senatores officio adornandum Hypolitum Medicem ei perampla hæreditas obueniret. Verùm seuerè contraxit frontem, vel ob id quod Pompeius eodem anno mẽseque, quo ipse natus, immaturè atque hominum opinionem celerius, è vita discessisset, quum præsertim tanta vis spiritus, & ea quidem aduersus morbos indomita, robusto in corpore vigere videretur. Magnopere enim Clemens ex alienis fatis omine concepto, mortem timebat, quum alioqui nihil saluti molliter indulgendo, vitam contemneret. Prorupit tamen in longos sermones de Pompeii moribus ex animo iudicium ferẽs, quum honestissimi viri qui tum aderant, amore vel odio mortui famam diuersis sententiis excuterent; & ipse ante omnes Pompeium ab eximiis ingenii naturæque dotibus verè magnum fuisse testaretur, sed aculeatè subiungeret Pœni Annibalis exemplo, vel maximas eius viri virtutes, ingentibus vitiis adæquari. Appellarãt enim eum nonnulli ingenio repentinum & inconstantem, natura factiosum & tumidum, consilioque maximè vastum, & libidine adeo intemperantem, vt quum liberos suscepisset, illicitis etiam amoribus deseruiret. Ego certe qui forte sermonibus intereram, multa ex his ad calumniam supra æquum adaucta ab inimicis arbitrabar; reuocabam item ad memoriam ferè omnia quæ vir ille ab ineunte ætate, in lorica pariter & purpura, ad extremum vsque vitæ actum, strenuè atque magnificè peregisset; ita vt ab incomparabili maximarum virtutum concursu memorabile posteris eius nomen futurum putem: quum nemo hodie in toto diuinarum atque humanarum rerum officio, laudandum admirandumque se offerat, vel magnitudine animi, vel personæ dignitate, vel authoritate nominis, vel denique disciplina, splendore, fortunaque Pompeio maior & illustrior; modo odium facessat, decedat inuidia virtutis comes, omnisque simultas humaniter, ipso saltem vitæ exitu terminetur.

EORVM QVAE IN HISCE VITIS LEONIS DECIMI, Hadriani Sexti, & Pompeii Columnæ magis memorabilia sunt, Index.

Cardinales

Franciscus

G

H

Hispani

N

O

P

Ricardina

T

Vrbinum

Quę ex P litera præpropera festinatione operarum pretermissa fuerunt, maluimus vel extra suũ ordinem hic adiicere, quàm studiosos aliqua ex parte defraudare.

FINIS